

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BİTLİS’TE SİYASİ PARTİ FAALİYETLERİ (1920-1950)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HALİL AKHAN

Danışman

PROF. DR. MEHMET SALİH MERCAN

BİTLİS-2020

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “**Bitlis’te Siyasi Parti Faaliyetleri(1920-1950)**” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

...../...../20.....

İmza

Ad Soyad

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Adres:

E-posta:

Telefon:

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

“BİTLİS’TE SİYASİ PARTİ FAALİYETLERİ(1920-1950)” başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır./...../20.....

Tezi Hazırlayan:

Danışman:

İmza

İmza

Halil AKHAN

Prof. Dr. Mehmet Salih Mercan

Tarih Anabilim Dalı Başkanı:

İmza

Unvan, Ad Soyadı

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı öğrencisi Halil AKHAN tarafından hazırlanan “**Bitlis’te Siyasi Parti Faaliyetleri (1920-1950)**” adlı Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... tarihinde, saat’te yapılmış ve tezin oy birliği/oy çokluğu ile kabul/red edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih vesayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans olarak kabulü onaylanmıştır.

.... / / 2020

Unvan Ad Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bitlis'te Siyasi Parti Faaliyetleri (1920-1950)

AKHAN, Halil

Yüksek Lisans, Tarih Bölümü Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Salih MERCAN

Kasım 2020,sayfa

Bu çalışmanın amacı, devletin içinde gerçekleşen siyasi gelişmelerin Bitlis'teki yansımalarını, 1920-1950 yılları arasındaki dönem çerçevesinde incelemektir.

Araştırmada öncelikle, Bitlis'in tarihi, mülki taksimatı, sanayisi ve ticari faaliyetleri Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri çerçevesinde ele alınmış, Bitlis ilinin bu dönemdeki genel görünümü ortaya konmuştur. Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanı'ndan 1950'ye kadar temsil alanındaki gelişmeler, seçim uygulamaları, 1923 seçimleri, tek partili dönem, 1927, 1931, 1935, 1939 seçimleri genel olarak incelendikten sonra bu siyasi gelişmelerin Bitlis'teki siyasi faaliyetlere etkileri üzerinde durulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar vilayet merkezi olan Bitlis'in, 1929 yılında kaza haline gelmesi ve 4 Ocak 1936 tarihinde yeniden vilayet merkezi olması da Bitlis'in siyasi hayatında etkili bir rol oynamıştır. 1923'ten sonra Türk toplumunun yaşamında gerçekleşen değişimler siyasi hayatta da etkisini göstermiştir. 1946 yılında çok partili hayata geçişin ilk adımı olan Demokrat Parti kurulmuş, siyasi muhalefet olgusu ortaya çıkmıştır. Demokrat Parti'nin, Bitlis'teki teşkilatlanmasıyla beraber, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu teşkilatlanmaya karşı faaliyetleri incelenmiştir. 1944 yılına kadar sadece Bitlis merkezde parti teşkilatı kuran Cumhuriyet Halk Partisi, 1945'ten sonra Bitlis'e bağlı ilçe ve bucaklarda da teşkilat kurmuştur. 1951 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin hâkim olduğu Bitlis'te Demokrat Parti ilk defa 1951 yılında milletvekili çıkarmıştır.

Araştırmada Umum Müfettişlik raporları, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nden mebusluk talebinde bulunanların listeleri, il ve ilçe idare kurulları, muhtarlık seçimleri ve sonuçları da incelenmiş bu kapsamda değerlendirme yapılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda ülke genelinde yaşanan siyasi gelişmeler, Bitlis'te de etkilerini gösterdiği ve Bitlis'teki siyasi hayatı etkilediği görülmüştür. Bu çalışma ile 1920-1950 yılları arasında Bitlis'teki siyasi faaliyetler, ülkedeki siyasi faaliyetlerin gelişimiyle birlikte bir bütün olarak ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bitlis, Siyasi Parti Faaliyetleri, Bitlis'te Partiler, Siyaset

ABSTRACT

Political Party Activities in Bitlis (1920-1950)

AKHAN, Halil

Master of Science, Department of History

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mehmet Salih MERCAN

November 2020, page

The purpose of this study is to examine the reflections of the political developments taking place within the state in Bitlis within the framework of the period between 1920-1950.

First of all, in the research, the history, civil division, industry and commercial activities of Bitlis were handled within the framework of the Ottoman and Republic periods, and the general view of Bitlis province in this period was revealed. Developments in the area represented until 1950 the proclamation of the Republic in Turkey, choose Applications, 1923 elections, the single-party era, 1927, 1931, 1935, after the 1939 elections an overall examination focused on the impact of political activities in Bitlis these political developments.

The fact that Bitlis, which was the center of the province until the first years of the Republic, became an accident in 1929 and became a province center again on January 4, 1936, played an effective role in the political life of Bitlis. The changes that took place in the life of Turkish society after 1923 have also shown their effect in political life. In 1946, the Democrat Party, which was the first step in transition to multi-party life, was established and the phenomenon of political opposition emerged. With the organization of the Democratic Party in Bitlis, the activities of the Republican People's Party against this organization were examined. The Republican People's Party, which established a party organization only in the center of Bitlis until 1944, also established organizations in the districts and sub-districts of Bitlis after 1945. In Bitlis, which was ruled by the Republican People's Party until 1951, the Democrat Party first took out a deputy in 1951.

In the study, the reports of the General Inspectorate, the lists of the Democratic Party and the Republican People's Party, the provincial and district administrative boards, the mukhtar elections and their results were also examined and evaluated within this scope.

As a result of the study, it was seen that the political developments experienced throughout the country had their effects in Bitlis and affected the political life in Bitlis. With this study, the political activities in Bitlis between the years 1920-1950 were revealed as a whole with the development of the political activities in the country.

Keywords: Bitlis, Political Party Activities, Parties in Bitlis, Politics

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Bitlis'in Coğrafi Konumu Ve Kısa Tarihi.....	1
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

2- BİTLİS'TE SİYASİ FAALİYETLER VE TEMSİL.....	28
2.1. Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Temsil Alanında Siyasi Gelişmeler ..	28
2.2. Cumhuriyet Dönemi Bitlis'te İdari Yapılanma.....	29
2.3. Türkiye'de Seçim ve Bitlis	30
2.4. Siyasi Partilerin Bitlis'teki Faaliyetleri.....	32
2.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi Seçim Uygulamaları Ve Bitlis Seçimleri	33
2.5.1. 1923 Seçimleri	36
2.5.2. 1927 Seçimleri	38
2.5.3. 1931 Seçimleri	40
2.5.4. Bitlis'in Kaza Haline Getirilmesine Tepkiler	41
2.5.5. 1935 Seçimleri	41
2.5.6. 1936 Yılı Bitlis Belediye Başkanı'nın atanma KararnamesiReisicumhur Yüce Katına	43
2.5.7. 1936 Yılında Yeni Teşkil Edilen Belediye Başkanlıklarına Atama.....	45
2.5.8. 1937 Yılı Bitlis Belediye Reisliğine Atanma Kararnamesi	45
2.5.9. 1938 Yılı Bitlis Belediye Reisliğine Atanma Kararnamesi	46
2.5.10. 1939 Seçimleri	47
2.6. 1943 Milletvekilliği Talebinde Bulunanlar	50
2.6.1 C.H.P Genel Sekreterliğine.....	50

2.6.2. C.H.P Genel Sekreterliğine.....	52
2.6.3. Cumhuriyet Halk Partisi Reisi Umumiliği Yüksek Katına	52
2.6.4. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine.....	54
2.6.5. İsmet İnönü hazretlerine Milli şef ve Cumhuriyet Reisimiz.....	57
En büyük olan sevgili babamız,	57
2.6.6. Sayın Reiscumhuremiz İsmet İnönü'nün Yüksek Huzurlarına.....	59
2.6.7.Cumhuriyet Halk Partisi Yüksek Genel Sekreterliğine.	60
2.7. İkinci Seçim	65
2.8. Bitlis'te 1944 Yılı Teşkilatlanma Çalışmaları(Bitlis) Vilayeti	65
2.9. 1942 Yılı Bitlis Belediye Başkanlığı'na Atama Kararnamesi.	69
2.10. Çok Partili Sisteme Doğru	70
2.10.1. CHF Bitlis Teşkilatlanması ve Faaliyetleri (1946)	71
2.11. Demokrat Partinin Bitlis'te Teşkilatlanması.....	92
2.11.1 . DP Bitlis'te Teşkilatlanma Sürecinde CHP'nin Karşı Faaliyetleri	94
2.12. İlk Çok Partili Seçim Sisteminin Uygulanması (1946 Seçimleri).....	96
2.12.1.Bitlis milletvekilliği için CHP'den aday olmak isteyen mebus adayları	98
2.13. 1946 Yılı Seçimleri İçin Bitlis Milletvekili Adaylarının Müracaat	99
2.13.1. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine.....	99
2.13.2. C.H.P. Genel Sekreterliği Yüce Katına.....	100
2.13.3. C.H.Partisinin Genel Sekreterliği Yüksek Katına.....	103
2.13.4. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüce Katına	104
2.13.5. C.H.P Genel Sekreterliği Yüksek Kurula	105
2.13.6. Cumhuriyet Halk Fıkrası Genel Sekreterliği Yüksek Katına.....	106
2.13.8. Yüksek C.Halk Partisi Genel Sekreterliği.....	108
2.13.9. CHP. Yüksek Genel Sekreterliğine.....	109
2.13.10 Yüksek Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine.....	110
2.13.11. Yüce Şefimiz İsmet İnönü Türkiye Cumhurbaşkanı.....	112
2.13.12. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüksek Makamına	113
2.13.13. Çok Muhterem Nafi Bey;.....	114
2.14. Bitlis Belediye Seçimleri	116
2.14.1. 1946 Yılı Bitlis Belediye Başkanı'nın Atanma Kararnamesi	117
2.15. Bitlis İl Genel Meclis Üyeleri Seçimleri.....	118

2.16. Bitlis ve Çevresinde CHP Yeni Teşkilat Birimleri Kurmaya Devam Ettiği	119
2.17. 1949 Bitlis ara seçimi Gerektiren Durumun Ortaya Çıkması:	125
2.17.1. 1949 Ara Seçimi Hakkında Genel Merkez Kararı	126
2.17.2. Yılında Bitlis'te Yapılan Ara Seçim ve Sonuçları	127
2.18. Ekim 1949 ayı içinde yapılması kararlaştırılan Milletteki Ara Seçim İçin Müracaat Eden Adaylar.....	128
2.18.1. Yüksek Katına C.H.P. Genel Sekreterliği.....	128
2.18.2. CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına.....	132
2.18.3. Hulusi Bitlis Aktürk'ün Adaylık Müracaatı ve yazışmalar.....	136
2.18.4. Hamdi Namık Gör'ün Adaylık Müracaatı ve Yazışmalar	145
2.18.5. Sayın Büyüğüm.....	149
2.18.7 Suphi Menteş'i Adaylık Müracaatı ve Yazışmalar	156
2.19. Bitlis'te 1950 Seçimleri ve Sonuçları	160
2.19.1 1950 Seçimlerinde Seçilen Bitlis Milletvekillerinin Özgeçmişleri.....	163
2.19.2. 1950 İl Genel Meclis Üyeliği Seçimleri	165

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3- BİTLİS'İN DURUMUYLA İLGİLİ SİYASİ TALEP VE FAALİYETLER.....	168
3.1. Umum Müfettişlik Raporlarında Bitlis	168
3.2. Siyasi Yönetime Bütçe Hakkında Verilen Bilgi	172
3.2.1. 1936 Yılı Bütçesi	172
3.2.2. 1941 Yılı Bütçesi	173
3.3. Bitlis'in Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgili Siyasi Alanda Talepler	174
3.3.1. CHP Bitlis İl İdare Kurulu Başkanlığı	175
3.3.2. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine.....	177
3.3.3. CHP Genel Sekreterliğine.....	177
3.4. CHP Genel Sekreterliği Bitlis Milletvekillerinin Müşterek Raporundan	181
3.4.1. Maliye Bakanlığını İlgilendiren Dilekler	182
3.4.2. Bayındırlık Bakanlığını İlgilendiren Dilekler	182
3.4.3. Tarım Bakanlığını ilgilendiren Dilekler.....	183
3.4.4. Bitlis İli: (Eğitim).....	184
3.4.5. Tarım Ve Orman İşleri:.....	185
3.4. 6. Milli Eğitim İşleri:	186

3.4.7. Bayındırlık İşleri:	186
3.4.7. Adilcevaz'ın Genel Durumu	188
3.5. Bitlis ve Çevresi Seçmeninin Seçilenlerden-Siyasetçilerden Talepleri	191
3.5.1. Bitlis İline Ait İstekler.....	192
3.5.2. Tavan İlçesinin İstekleri.....	198
3.5.3.Mutki İlçesi'nin İstekleri.....	201
3.5.4. Ahlât İlçesi İstekleri.....	201
3.5.5.Adilcevaz İlçesi İstekleri.....	203
3.6. Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in Seçim Bölgesi İle İlgili Soru Önergesi	206
SONUÇ	211
KAYNAKLAR	213

KISALTMALAR

A.g.e. :	Adı geçen eser.
a.g.m. :	Adı geçen makale
a.g.t. :	Adı geçen tez
CHP :	Cumhuriyet Halk Partisi
BOA:	Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
BCA:	Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi
ev. :	Çeviri
Ed. :	Editör
Gös. Yer:	Gösterilen yer
DP:	Demokrat Parti
H. :	Hicri
M. :	Miladi
M.Ö. :	Milattan önce
MKP :	Milli Kalkınma Partisi
S :	Sayı
s. :	Sayfa
SCF:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖNSÖZ

Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli şehirlerinden biri olan Bitlis, her dönem dikkatleri üzerine çeken bir şehir olmuştur. Nitekim bu durum 19. yüzyılda daha da artmıştır. Rusya'nın, güney bölgelere inme politikası çerçevesince Doğu Anadolu Bölgesi'ne hakim olması gerekmektedir. 1877-1878 Harbi sırasında Ruslar, Erzurum ve yakın çevresine kadar gelebilmişlerse de daha güneydeki bölgeler bu saldırıdan mahfuz kalabilmiştir.

Özellikle Cumhuriyet'in İlanı'ndan sonra çehresi yavaş yavaş değişen Bitlis, bilhassa 2000'lerden itibaren her türlü imkânlardan gereği gibi nasibini almıştır. Bir zamanlar Bitlis ilinde eğitim öğretim şartları yetersiz olduğundan lise öğrenimi için çocuklarını Bitlis dışına gönderme imkânına az kimse sahipken, günümüz üniversite mezunlarının çoğalması ile sayıları 100'ü aşan Bitlisli akademisyen bulunmaktadır. Zira bugün Bitlis'te mevcut eğitim-öğretim, sağlık, tarım, ulaşım vb. gelişmelerin sağladığı imkânlar huzur ve gurur kaynağıdır. Hele ki Bitlis Eren Üniversitesi'nin açılması başlı başına imkânlar bütünüdür. 1940'lı yıllarda Bitlis'te sadece 4 ilkokul, 1 ortaokul, 1 kız ve 1 erkek sanat okulu varken, bugün il merkezi, ilçe merkezleri ve köylerde 750'ye yakın okul vardır. 1950'li yılların ortalarına kadar lisesi olmayan Bitlis'te sadece şehir merkezinde bugün 2 düz lise ile Bitlis Anadolu Lisesi, Hikmet Kiler Fen Lisesi, Nurullah Eren Anadolu Lisesi, Bitlis Anadolu İmam Hatip Lisesi, Necibe Gencer Kız Meslek Lisesi, Bitlis Ticaret Lisesi, Cemil Özgür Endüstri Meslek Lisesi, Bitlis Sağlık Meslek Lisesi, Özel Selahattin Eyyubi Lisesi, Bitlis Açık Öğretim Lisesi ile Bitlis Eren Üniversitesi'ne bağlı merkez ve ilçelerimizde yerleşik yüksek öğretim birimleri bulunmaktadır.

Araştırma konusu olan Bitlis'teki siyasi faaliyetlere gelince: Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi olan CHP, siyasal tarihimizin Tek Parti döneminin (1923-1946) temsilcisi olmuştur. Bir siyasi partinin, tek başına meclisi, hükümeti ve devleti temsil ettiği Tek Parti dönemi, 1924 TCF' nin (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) ve 1930 SCF' nin (Serbest Cumhuriyet Fırkası) kısa ve etkin olmayan çok partili hayata geçiş denemelerinin dışında, Türkiye'de hâkim olmuştur. Bu gelişmeler ışığında ele alınan konular üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde; Bitlis'in Tarihi-

Coğrafyası yanında, Bitlis'in genel durumu hakkında özet bilgi verilmeye ve imparatorluk döneminin son seçim sisteminin TBMM'ye yansması yine özet olarak belirtmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölümde; Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950 yılına kadar olan seçimler ve bu seçimlerin Bitlis'teki yansmaları anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise; seçimlerle beraber, Bitlis ile ilgili raporlar ve bazı siyasi gelişmeler verilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Mehmet Salih MERCAN ve Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ'a, araştırmalar esnasında yardımda bulunan Faysal YALÇIN, Mehmet Erkan ARSLAN, Mihraç KULU, Zeliha SOYKAN ERDOĞAN ve Erkan ERDOĞAN'a teşekkür bir borç bilinmiştir.

Halil AKHAN

Bitlis-2020

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Bitlis'in Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihi

Bitlis ili Doğu Anadolu Bölgesi'nde, 41 derece 33 dakika ve 43 derece 11 doğu boylamlarıyla 378 derece 54 dakika ve 38 derece 58 dakika kuzeye enlemleri arasında yer alır. İlin yüzölçümü 6.707 km. karedir. Ayrıca Van Gölü'nün 1.876 kilometre karelik bölümü de Bitlis il sınırları dâhilinde bulunduğundan, ilin toplam yüzölçümü 8.583 kilometre kareyi bulmaktadır. Bitlis bu yüz ölçümü ile Türkiye topraklarının %1ini, Doğu Anadolu Bölgesi topraklarının ise %5,5 ini kaplamaktadır. İlin alanı doğudan Van ili ve Van Gölü, güneyden Siirt ve Batman, batıdan Muş, kuzeyden Ağrı illeri ile çevrilidir.¹

Bitlis ilinin yeryüzü şekillerini Van Gölü'nün güneyinde ve kuzeyindeki genellikle volkanik bir yapı gösteren dağlar ile bunların üzerindeki düzlükler belirler. İlin güneyindeki dağlar, Güneydoğu Toroslar'ın uzantısı biçimindedir. Bunlar Van Gölü'nün yakınından doğan bazı akarsu vadileriyle parçalanmıştır. Yeryüzü şekilleri açısından il topraklarının %71'ini dağlar, %16'sını platolar, %3'ünü yaylalar ve %10'unu ovalar oluşturmaktadır. İl topraklarının yaklaşık olarak %71'lik bölümünü kapsayan dağların yüksekliği genellikle 2.000 metreyi aşmaktadır. Yeryüzünün sayılı volkanik dağlarından olan Nemrut ve Süphan Dağları da Bitlis ili sınırları içerisinde yer alır. İlin kuzeydoğusunda bulunan Süphan Dağı 4.058 metrelik yüksekliği ile Türkiye'nin ikinci yeksek dağı unvanını taşımaktadır.²

“İl topraklarının kuzeyinde yer alan volkanik Nemrut Dağı, ülkemizde en son durmuş olan yanardağdır. En yüksek noktası 2.395 metreye ulaşan Nemrut Dağı, önceleri Süphan Dağı'na yakın yükseklikteyken, patlamalar ve değişen oluşumlar sonunda bugünkü yüksekliğe inmiştir. İlin kuzeyinde, Tatvan ilçesinin sınırları içerisinde yer alan Nemrut Dağı, ilin turizm potansiyeli açısından en önemli doğal

¹ Kenan Arınç, Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: BİTLİS, I, S.1, s. 74.

² Necmettin Elmastaş, Bitlis İli Jeotermal Su Kaynakları, Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 13, Sayı 19 s. 91

varlıktır.³ *Nemrut Dağı krater alanı içerisinde olan büyüklük bakımından ülkemizin birinci, dünyanın ise ikinci en büyük krater gölü olan Nemrut Gölü bulunmaktadır.*”

Bitlis ilinin kuzeyinde ve Süphan Dağı'nın batısında bir diğer dağ olan Ziyaret dağı ise, düzenli ve bir sıradağ durumundadır. En yüksek noktası 2.542 metreye ulaşan dağın yamaçları dik ve oldukça bozuk görünümündedir.

Volkanik yapıları dağlar dışında ilin güneyinde iki dağ dizisi bulunmaktadır. Bunların birincisi, Van Gölü'ne dik eğimli yamaçlarla inen ve Güneydoğu Toroslar'ın uzantıları olan dağlar oluşturur. Bu sıradağın güneyinde ise Kavuşşahap dağları adıyla anılan ikinci sıradağ dizisi bulunmaktadır. Yayla ve plato tarifine uyabilecek düzlükler, özellikle dağların eteklerinde ve Van Gölü'nün kuzeyinden 200-300 metre yüksekliktedir.

Yeryüzü şekilleri açısından il topraklarının çok az bir kısmını ovalar oluşturmaktadır. Dağların geniş alanlara yayılma nedeniyle gelişme imkânı bulamayan ovalar, il topraklarının ancak %10'luk bir kısmını kapsar. İlde Adilcevaz Gülistan Ovası, Muş Ovası'nın devamı olan Güroymak ovaları bulunmaktadır. Bitlis ili sınırları içerisinde önemli akarsu yoktur. *“Van Gölü yakınlarından doğan ve bu bölgedeki dağları vadilerle ayırdıktan sonra, il sınırları dışına çıkan Garzan ve Bitlis çaylarıdır. Güzeldere, Ağkız ve Oranz dereleri ile ilin kuzeyinden doğan Karasu ilin başlıca akarsularıdır. İlin önemsiz suları arasında yer alan Botan Çayı ile Kömüs, Rabat, Tıkılban, Afih, Kurtikan, Kotim, Sor, Yam Bıgıcık, Armur, Çalağan, Mutki, Karzan, ve Kasor dereleri sayılabilir.”*⁴

Bitlis ilinde yer alan en önemli göl Van Gölü'dür. Bitlis ile Van arasında paylaşılmış olan Van Gölü'nün 1.872 kilometrekarelik bir bölümü il sınırları içerisinde bulunmaktadır. İlde bulunan göller arasında Nazik, Arın, Aygır, Nemrut gölleri ile Süphan Dağı üzerinde 10 kadar küçük krater gölü mevcuttur.⁵

³ Hamit Pamir, Van Bölgesinin Jeolojisi, Beşinci Üniversite Haftası Van 7.8.1944-12.8.1944 s.42

⁴ Bitlis Salnameleri Devlet - Vilayet – Maarif, Haz. Eralp Yaşar Azap, BETAV yayını, İstanbul, 2017, s. 27.

⁵ Ömür Genç, Bitlis Uygun Yatırım Araştırmaları, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.. Yayınları, Ankara, 2002, s. 8.

Bazı önemli kaynaklarda Van Gölü'nün adının Tatvan Denizi ve Derya-yı Tatvan olarak geçmesi, Tatvan'ın su yolu taşımacılığı ve ticaretindeki ağırlığına işaret etmektedir. Böylesine önemli bir gölün Bitlis sınırları içerisinde de yer alması Bitlis'i coğrafi, ulaşım ve ekonomik anlamda önemli kılmaktadır.⁶

Bitlis'in yakın tarihine çok kısa olarak bakacak olursak; onuncu yüzyılda Bitlis, Abbasilerin eline geçti. Bu dönemde Diyarbakır'a hâkim olan Namdaniler Merkanîler'e bağlı olarak idare edildi. Onuncu yüzyılda Bitlis, Bizans ile Mervanî devletleri arasında bir sınır şehri oldu. Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu fethetmeye başladıkları sırada 1047'de Bitlis ele geçirilmiş ve yine Mervanoğulları'na verilmiştir. Büyük Selçukluların Mervanoğulları yönetimine son vermesiyle (1085) bölgede Türk hâkimiyeti başlamıştır.⁷ Ancak bu hâkimiyet tam bir hâkimiyet olmayıp beylikler aracılığı ile olmuştur. 1534 yılında Osmanlı hâkimiyetinin tam olarak sağlanmasına kadar⁸ yani, *"XIV. yüzyılda Şerefoğulları adlı bir sülâlenin hüküm sürdüğü Bitlis önce Karakoyunlular'a, bu devletin 1467'de Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan tarafından ortadan kaldırılmasından sonra da Akkoyunlar'a tâbi oldu. Ömerî, XIV. yüzyılda fakir ve küçük bir şehir olan Bitlis'te Nusayrî olarak itham edilen Şerefeddin Ebû Bekir adlı bir emîr bulunduğunu ve bunun önemli hizmetler yaptığını söyler. Ardından Safevîler şehre hâkim oldular. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferi dönüşünde (1514) İdrîs-i Bitlisî'nin de gayretleriyle Bitlis'teki mahallî beyler Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirdiler. Fakat bu bağlılık sürekli olmadı. Bitlis'i idare eden mahallî idareciler zaman zaman İran'a meylettiler. Meselâ Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Bitlis Emîri IV. Şeref Han, Kanûnî döneminde Osmanlı tâbiyetinden ayrılıp yeniden İran himayesine sığınmıştı. Eskiden İran'ın Azerbaycan valisi iken Yavuz'un ölümünden sonra Osmanlılar'a katılan Ulama Han (Paşa) Bitlis'in geri alınmasıyla görevlendirilmiş, ilk teşebbüsünde sonuç alamamışsa da sonradan başarı kazanarak Bitlis'i 1534'te kesin olarak Osmanlı topraklarına katmıştır. Kanûnî döneminde 1 Haziran 1555'te imzalanan Amasya Antlaşması ile de Bitlis üzerindeki Osmanlı*

⁶ Mehmet Demirtaş, Oktay Subaşı, Osmanlıdan Cumhuriyete Van Gölü Denizcilik Tarihi, , Mega Basım Yayın San. Ve Tic. Aş., İstanbul 2015, s. 22.

⁷ Metin Tuncel, *"Bitlis"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 1992, c. 6, s. 225-226), s. 104.

⁸ Celâl Kayaoğlu, *Bitlisi Tanıyalım*, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1967, s. 9-13, Nureddin Menekşe, *Bitlis (Tarih, San'at ve Tabiat Beldesi)*, Metin Matbaası, 1965, s. 3, 4. *"Bitlis"*, Yurt Ansiklopedisi, s. 1389-1392; *Bitlis İl Yıllığı*, 1967, s. 57-63.

*hâkimiyeti Safevîler'ce tanınmış oldu.*⁹

Bitlis Vilayeti'nin Milli Mücadele yıllarındaki idari taksimatı şu şekildeydi: Bitlis Sancağı; Ahlât, Hizan, Mutki kazalarından, Muş Sancağı; Geligüzan, Malazgirt, Bulanık, Varto ve Sason kazalarından, Siirt Sancağı; Eruh, Pervari, Garzan, Şirvan kazalarından, Genç Sancağı; Çapakçur ve Kulp kazalarından oluşmaktaydı. Bu şekliyle Bitlis Vilayeti dört sancak ve on dört kazadan müteşekkildi.

*Bölgedeki vilayetler XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iktisadî yönden en kötü durumdaki yerlerindendi. Bayındırlık, eğitim, sağlık ve idari açıdan sıkıntılar hat safhadaydı. Osmanlı Devleti bu sıkıntıların farkındaydı, ancak savaşlar ve maddi imkânsızlıklar bu aralıkta bölgenin durumunun iyileştirilmesini imkânsız kılmıştı. Bu problemlerin yaşandığı sırada Birinci Dünya Savaşı'na giren Bitlis Vilayeti, savaş alanı haline gelmiş ve savaştan daha kötü bir durumda çıkmıştı.*¹⁰

1.2. Bitlis'te Siyasal Hareketi Etkileyen Sosyal ve Ekonomik Yapı

1.2.1. Nüfus: Bitlis Vilayeti Dâhilinde Tahrir Edilen Ermeni Nüfusun Miktarı İle Devlet Hizmetinde İstihdam Edilen Memurların Maaş, Rütbe Ve Vazifeleri

Genel bir ifade ile nüfus, yeryüzünde sınırları belirli bir alanda belirli bir zamanda bulunan insanların oluşturduğu toplam sayı olarak tanımlanmıştır. Günümüzde bütün dünya ülkelerinin en çok üzerinde durduğu konulardan biri nüfustur. Çünkü nüfus, bir yandan dünyadaki sınırlı doğal kaynakları paylaşan, bu nedenle bütün çevre sorunlarının temel kaynağı olurken öbür taraftan da, ülkeler için önemli bir güç kaynağı ve devamlılıklarını sağlamada gerekli bir unsurdur.

*Ülkeler yüzyıllar öncesinde ve hatta yirminci yüzyılın ortalarına kadar, nüfusun sayısal olarak fazlalığını güçlü olmak için gerekli ve yerli faktör olarak görmüşlerdir. Ancak, günümüzde nüfusun sayısal fazlalığından daha çok, nitelikleri veya özellikleri üzerinde durulmaktadır. Nüfus miktarı ve sahip olunan nüfusun özellikleri ile ülkelerin kalkınmaları arasında ilişki kurulmaktadır.*¹¹

⁹ Metin Tuncel, "Bitlis", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 1992, c. 6, s. 225-226), s. 104.

¹⁰ Haluk Selvi v.d., Milli Mücadelede Bitlis Ve Çevresi (1918–192, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2014, s. 205.

¹¹ Tahir Kodak, Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti'nin Nüfus Özellikleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi, XIX, S.1, s. 233.

Osmanlı İmparatorluğu'nda başlangıçtan itibaren, tımar sisteminin bir gereği olarak, XVII. yüzyıla değin belirli periyotlarla tahrir denilen bir sayım ve yazım uygulanmıştır. Bu yüzyıldan itibaren de bu uygulamanın düzensiz yapılan bazı yoklamalarla sürdürüldüğü görülmektedir. Ancak 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin kurulduğu tarihe kadar, imparatorlukta artık benzeri bir sayım ve yazım faaliyetine rastlanmaz. Fakat yeni kurulan orduya insan ve mali kaynak temini gibi bazı sorunların yeni bir nüfus sayım ve yazım gereğini ortaya çıkardığı; bunun üzerine 1830 sonlarında tamamlandığı söylenen sayımda Sivas Eyaleti'nin sayımının da yapıldığı belirtilmektedir. Ancak, Sivas İl Nüfus Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan defterlere bakıldığında, bu nüfus sayımına ilişkin en erken tarihli nüfus sayım defterinin 16 Nisan 1831 (15 Zilka'de 1246) tarihli Gelmiş Kazası'na ait olduğu görülmektedir. Tanzimat'ın ilanından sonra askeri ve mali alanda yapılan düzenlemelerin, yeni bir nüfus sayımını gündeme getirmesi üzerine 1843'te imparatorlukta yaşayan müslim ve gayrimüslim erkek nüfusunun tespiti kararlaştırılmıştır. Bu karar üzerine 1262/1845'te yapılan nüfus sayımında daha önceki uygulamalarda olduğu gibi sadece erkek nüfusun yazıldığı görülmektedir ve bu sayım defterleri Mart 1873 (Mart 1289) tarihine kadar kullanılmıştır¹² 1870'te gerçekleştirilen bu sayıma ilişkin Esas Nüfus Defterlerindeki kayıt usulüne bakıldığında, sayıma tabi tutulan yerleşim birimlerindeki nüfusa ilişkin bilgilerin, kaydedilen nüfusun tespit ve takibinde kullanılabilecek bilgiler olduğu görülmektedir. Söz gelimi yazımı yapılan hanenin eğer varsa aile lakabı, hane reisinin baba adı ve daha sonra ailede yer alan fertlerin isimleri, doğum tarihleri, yaşları; ayrıca birbirleriyle olan akrabalık dereceleri ve yine en başta hane reisi olmak üzere çalışabilir durum ve yaştaki erkek nüfusun mesleği, sanatı, temettu denilen yıllık kazancı ve bu kazançtan alınan vergi miktarı; başka bir yere gitmiş ise gittiği yerin adı; keza alil, malul, mecnun, kötürüm gibi amel-mânde (çalışamaz) durumdaki erkek nüfusun da mevcut durumunu açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir.

İmparatorlukta, 1870 sayımından daha önce 1830,1831 ve 1845 tarihlerinde gerçekleştirilen bütün sayımlarda da her ne kadar kadınlara1830'larda veya 1845 (1266) tarihlerinde gerçekleştirilen nüfus sayımları ile 1870 (1286)'te yapılan sayım

¹² Hasan Yüksel, Osmanlı'da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Divriği'nin Demografik Yapısı, Nüfusbilim Dergisi\Turkish Journal of Population Studies, 2006-07, 28-29, s. 73.

arasındaki en belirgin fark, sonuncusunda kadınların da kayıt altına alınmaları olmuştur. Daha doğrusu bu defterlere bakıldığında, yazım esnasında sayımı yapılan hanedeki yaşayanların cinsiyet ayırımına tabi tutulmadan kayıt altına alındıkları görülmektedir. Ancak, bu sayımdan sonra vuku bulan doğum, ölüm, evlenme veya muhtelif sebeplerle başka bir yere giden veya gelenlere ilişkin, daha sonra yapılan kayıt ve işlemlere bakıldığında 1870'ten önce yapılan sayımlarda olduğu gibi sadece erkek nüfusun sıkı bir şekilde takip edildiği daha doğrusu kayıt altında tutulmak istendiği burada da temel amacın askerliğe elverişli Müslüman erkek nüfusun saptanmasıdır. Kadınlara ilişkin doğum ölüm, evlenme gibi işlemlere ait kayıtlar azalmaktadır yer verilmemiş ise de, aynı amaçlar doğrultusunda benzeri yöntemler kullanılmıştır.¹³

Milliyetçiliğin ortaya çıkışından itibaren, nüfus yoğunluğu özellikle stratejik ve siyasi kavramlarda önem kazanmıştır. Bu öneme paralel olarak nüfus sayımları ve istatistiklerinin siyasi, ekonomik ve sosyal ihtiyaç ve iddiaları destekleme, üstünlük, ayrıcalık, bağımsızlık elde etmenin bir yolu olarak kullanıldığı söylenebilir.¹⁴

XIX. yüzyılın ortalarına doğru Rusya, Amerika ve Avrupalı devletler Ermenilerle ilgilenmeye başladılar. Bu ilgilenmenin ana nedenini ise daha önce de açıkladığımız gibi hammadde ve pazar isteğinin dışa vurumu olan emperyalist emeller oluşturmaktadır. İlk önce onları kendi mezheplerine çekmeye çalışmışlardır. Bunun için Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çeşitli okullar açarak faaliyete başlayıp Ermenileri Türkler aleyhine kışkırttular. Avrupalılara göre Osmanlı tebaası olup Hristiyan olan bütün toplumlar kendi devletlerini kurmuşlar, sadece Ermeniler kalmıştı. Ermeniler 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Rus saflarında Türklere karşı savaştılar. Ayastefanos Antlaşması sırasında İstanbul'daki Ermeni patriği Ruslara başvurarak antlaşmaya kendileri lehinde maddeler konulmasını istedi. Ayrıca, Berlin Antlaşmasında Ermeniler lehinde ıslahat yapılması konusunda bir madde konuldu. Bundan sonra Osmanlı sınırları içerisinde Ermeni olaylarının arttığı gözlenmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Amerika başkanı Wilson'un kendi adıyla ilân ettiği Wilson Prensiplerindeki 12. maddede; "Osmanlı Devleti'nin Türk halkının çoğunlukta olduğu yerlerde Türklerin kesin hâkimiyetlerinin tanınması" öngörüüyor, diğer taraftan imparatorluk içerisindeki diğer etnik ögelere de kendi devletlerini

¹³ A.g.m. s. 75.

¹⁴ Süleyman Beyoğlu, Osmanlı'da Ermeni Nüfus,

kurabilmek için olanak sağlanıyordu. Bunun sonucunda Doğu Anadolu'da Ermenilerle meskûn olan altı vilâyet (Erzurum, Van, Bitlis, Sivas, Diyarbakır, Ma'mûratülezziz/Harput) hassas bir durum oluştu.¹⁵

22 Teşrinievvel 1309 (3 Kasım 1893) tarihinde Babıali Nüfus Nazırlığı'ndan, Bitlis Valiliği'ne çekilen bir telgraf emri ile, Bitlis ve çevresindeki Ermeni nüfusun tahriri (sayımı ve yazımı) istenerek, kurulacak tahrir komisyonunun refakatinde Ermenilerin sakin olduğu beş yüz doksan dokuz mahalle ve köyün tahriri yapılırken, o köy veya mahallenin papazı ve muhtarı ile ihtiyar heyetlerinin de mutlak komisyon yer alması sağlanmalı ve bu tahrirlerde yer alacak muhtar ve papazların ile ihtiyar heyetlerinin isimlerinin de bildirilmesi istenmiştir. Bildirilene esaslar doğrultusunda tahriri çalışmalarına başlanmış, ancak Bitlis'e bağlı Mutki kazasına tabi, ahali Müslüman ve Ermenilerden oluşan iki köy ile Muş Sancağına bağlı, yine ahali Müslüman ve Ermenilerden oluşan Sason Kazasında tahrir yapılmış, durum Nüfus Nezareti'ne bildirilmiştir. Nüfus Nezareti, iki köy ve Sason kazasında yapılacak tahririn ertelenmesini ve uygun zaman beklenmesini bildirerek, tahriri yapılamayan bu yerlerdeki nüfus miktarının araştırılarak tahmini olarak nüfus miktarının bildirilmesi istenmiştir.

Nüfus tahriri yapılmaya çalışılan ve çeşitli nedenlerle gerçekleştirilemeyen Mutki ve Huyut/Pineşin mıntıkasının da nüfus tahririnin mutlaka gerçekleştirilmesi veşikâyet edilen Mutki ve Huyut Kazası cezaevlerinin durumunda teftiş ve inceleme yapıp mevcut kayıt defterlerinin ele alınması ve sonucun bildirilmesi istenmiştir.¹⁶

Bitlis ve çevresine ait tahrir işlemlerine başlayan tahrir komisyonu, komisyonu dahil olmak üzere Bitlis Ermeni ileri gelenleri ile Müslüman ileri gelenlerinden birer kişi Ayrıca Ermeni kilise temsilcileri de tahrir komisyonuna alınarak tahrir işlemlerine başlanmıştır. Tahriri işleri yapılırken Bitlis Vilayeti'nin genel durumu, Bitlis Valisi tarafından Babıâli'ye sunulmuştur.

Bitlis Yönetiminin Talepleri

Bitlis yönetiminin talepleri aşağıda sıralanmıştır.

¹⁵ Beyoğlu, a.g.m., s.

¹⁶ BOA, Y. PR. DH. Dosya: 7/5, s. 3.

1- Diyarbakır'a bağlı bir durum olmamasına rağmen, ekonomik ve siyasi bir bağıllığı olan Bitlis Vilayeti'ne tabi Siirt Sancağı dâhilinde bulunup her yıl Bitlis ve çevresine tecavüz eden Pençnar ve Alikan göçerlerinin Huyut kazasına bağlı Mutki nahiyesi ekradiyle Biliki Aşireti'nin tecavüz yağma, öldürme ve istenmeyen çeşitli olaylara sebebiyet vermektedirler. Huyut ve Hizan Arazileri tarıma oldukça elverişli olup belirtilen göçer ve aşiretlerin iskânının sağlanması gerekmektedir. Bu göçer ve aşiretlerin iskânı sağlanarak ziraat ile meşgul olmaları başarıldığı takdirde, huzur ve güven ortamı sağlanacaktır. Belirtilen bu çalışmaların yapılması için yeterli kadar parasal yardım sağlanmalı ayrıca, Huyut'a bir askeri karakol kurulması temin edilmelidir.

2- Ahali tarafından bir miktar yardım temin edilmek üzere Huyut'tan Bitlis'e oradan da Muş'a bir telgraf hattı çekilmesi çok yararlı olacaktır. Ayrıca Huyut'tan üç saat uzaklıkta bulunan Zığali Köyü'ne de bir şube açılırsa, denetim ve haberleşme açısından çok yararlı olacaktır. Bu hattın masrafı oldukça az olacaktır.

3- Memleket ve ahalisinin umumi ihtiyaçlarını karşılayacak yolların yapılması önem arz etmektedir. Kazaları Bitlis'e bağlayacak yolların kurulacak bir komisyon marifetiyle yapılması en uygun durumdur. Bu komisyon Vilayet İdare Meclisi üyeleri ile Bidayet azaları ve ahalinin ileri gelenlerinde kurulması, ayrıca Bitlis ve çevresi için yapılacak çalışmalar hakkında hazırlanacak bir rapor sunulacaktır.¹⁷

BİTLİS VE KAZALARININ NÜFUSU (MÜSLİM VE GAYRİMÜSLİM) (1293-1297 Yılları Arası)

Bitlis ve kazalarının, 1293-1297 yılları arasındaki müslim ve gayrimüslim nüfusu aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

<u>Kaza ve Nahiyenin İsmi</u>	<u>Katolik</u>	<u>Süryani</u>	<u>Protestan</u>	<u>Ermeni</u>	<u>Müslüman</u>	<u>Toplam</u>
Bitlis	21	75	290	3358	9361	13105
Güzeldere Nahiyesi	-	-	-	910	1492	2402
Kısan	-	-	-	344	1267	1611

¹⁷ BOA. Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 5.

Şetek Nahiyesi	-	-	-	-	971	971
Baykan Nahiyesi	-	-	-	19	451	470
Oleki Sufla Nahiyesi	-	-	-	-	1921	1921
Kemah Nahiyesi	-	-	-	625	101	726
Merkoki Sufla Nah.	-	-	-	580	90	670
Koltik Nahiyesi	-	-	20	1190		1210
Dümbüllü Aşireti	-	-	-	-	600	600
Atmanlı Aşireti	-	-	-	-	-	400
Buranlı Aşireti					220	220
Toplam	21	75	310	8217	17777	26400

Bitlis Kazasında Zabıta Miktarı: Zabitan(Subay) = Piyade:34 Süvari: 22 Nefer: 242

(Bu askeri birlik; Merkezi Bitlis'te olan dördüncü Kolordu otuz birinci alayı üçüncü taburudur.)

Not: Aşiretlerin bir kısmı Siirt, bir kısmı Bitlis sınırları içerisinde bulduklarından yanlışlıkla bu rakamlar Siirt sayım defterine işlenmişti. Bu sayım sırasında bu Bitlis sayım defterine düzeltilerek işletilmiştir.¹⁸

İdari Bölge	Müslümanlar		Ermeniler		Katolikler	
	K	E	K	E	K	E
Bitli Vilayeti						
Bitlis Merkez Sancak	18.817	25.650	12.051	18.394	10	16
Siirt	22.181	26.914	5.457	6.514	1.058	1.368

¹⁸ BOA. A.MKT. UM. Dosya: 4/10, Defter 2, s. 1.

Muş Sancak	19.789	22.858	25.698	28.078	1.103	1.373
Genç Sancak	12.536	18.309	2.375	2.791		
Toplam Bitlis Vilayeti	73.323	93.731	45.581	55.777	2.171	2.777

1881-/82-1893 Genel Nüfus sayımı Mutki ve Pırneşin (Huyut Kazası)¹⁹

Mutki ve Pırneşin (Huyut Kazası) 1881-/82-1893 yılları arasındaki Müslüman nüfusu aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Seneyi kameriye	Müslüman				
	Ölüm	Doğum	Jandarma	Asker	Nüfus
93 Şaban/94 yılı Muharrem ayına	440	414	4	18	10550
94 Muharrem//95 Muharrem ayına	595	440	6	1	10516
95 Muharrem//96 Muharrem ayına	441	390	8	1	10461
96 Muharrem//97 Şaban ayına kadar	720	460	24	2	10410
Toplam	2196	1704			

Mutki ve Pırneşin (Huyut Kazası)²⁰

Mutki ve Pırneşin (Huyut Kazası) 1881-/82-1893 yılları arasındaki Gayrimüslim nüfusu aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Seneyi kameriye	Gayri Müslim		
	Ölüm	Doğum	Nüfus

¹⁹ BOA, Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 3.

²⁰ BOA, Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 3.

93 Şaban/94 yılı Muharrem ayına	55	130	1060
94 Muharrem//95 Muharrem ayına	50	85	1135
95 Muharrem//96 Muharrem ayına	77	136	1170
96 Muharrem//97 Şaban ayına kadar	84	97	1229
Toplam	266	1428	

Mutki ve Pırneşin /Huyut Kazası Toplam Nüfus²¹

Mutki ve Pırneşin (Huyut Kazası) Müslim ve gayrimüslim nüfusu aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Seneyi kameriye			
93 Şaban/94 yılı Muharrem ayına	10550	1060	11710
94 Muharrem//95 Muharrem ayına	10516	1135	11651
95 Muharrem//96 Muharrem ayına	10461	1170	11631
96 Muharrem//97 Şaban ayına kadar	10410	1229	11590

Müslüman ve Gayrimüslimlerde ölümler: 1393 Şaban ayından 1396 Muharrem ayına kadar eceliyle olmuştur. 1396 Muharreminden 1397 Şaban ayı sonuna kadarki ölümlerin önemli bir bölümü, çiçek hastalığı ve açlıktan meydana gelmiştir.

1397 nüfus tahrir komisyonu yaptığı çalışmayı aşağıdaki ifadelerle ilgili makama sunmuştur.

“Tekrarlanması istenen Mutki Pırneşin nüfus tahriri, tel emri üzerine Mutki / Huyut kazası dâhilinde doksan üç senesi Muharrem ayından, 97 senesinin Şevval

²¹ BOA, Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 3.

ayının 15. gününe kadar belirtilen kazaların nüfus miktarı ile yeni doğan ve vefat edenlerin miktarı, ilgili komisyon tarafından yapılan çalışma sonucu düzenlenen defte ekte sunulmuştur. Komisyon bu çalışma sırasında, erbabı vukuftan malumat vasıtasıyla tespit edilmiştir.

19 Şevval 1396/12 Eylül 1396

Kaymakam Ebdai Mal Müdürü Tahriri katip Üye Üye Üye

Cezaevinin durumunu inceleyen tahrir komisyonu; Cezaevi şartlarının iyi olmadığını, ısınma problemi yaşandığını, iaşe için zorluk çekildiğini tespit etmiştir. Barınma ve iaşe şartların düzeltilmesi için cezaevi yetkililerine gereken direktif verildiğini, ayrıca iaşe ve ısınma için Mal Müdürlüğü'nden yeterli para ayrıldığı tahrir komisyonu tarafından belirtilmiş, cezaevindeki tutuklu ve hükümlü sayısı tespit edilerek aşağıda belirtildiği şekilde Babıali'ye arz edilmiştir.

Mutki/Huyut Kazası²²

Mutki ve Huyut Kazasındaki adli, cinayet ve diğer suçlar aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Sene	Adi suçlular		Cinayet ve diğer suçlular				
	Irza tecavüz	Efali şenni	Kaçırma	Sirkat	Gasp ve garet	Darp-cerh-öldürme	Katli nüfus
93 Şaban//94 Muharrem	1	1	-	6	10	-	1
94 Muharrem/95 Muharrem	1		-	7	4	1	14
95 Muharrem/96 Muharrem		1	-	6	5	2	6
96 Muharrem/97		1	-	32	18	5	11

²² BOA, Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 4.

Muharrem							
Yekûn	2	3			37	8	32

93 Senei Kameriyesi Şaban'ından doksan yedi senesi Şevval'inin on beşinci gününe kadar Mutki/Huyut Kazasında vuku bulan katlı nüfus ve nevi cinayetlere tespit edilerek ekte sunulmuştur. Beslenme ve ısınma için para temin edilmiştir. Mahkûmların yıkanması için de cezaevinin bir bölümü, mahkûmların yıkanma ve temizlenmesine tahsis edilmiştir. 19 Şevval 97/12 Eylül 1396²³ Kaymakam (Huyut) Ebdai Mal Müdürü Tahriri katibi Aza Aza Aza

Tahrir Komisyonu tarafından Huyut'ta tespit edilen devlete bağlı onurlu ve haysiyetli şahıslar:²⁴ Aşağıda belirtilen şahıslar Aşayır durumunda hanedan ve haysiyet sahibi olup hayvan yetiştiriciliği yapmaktadırlar. Arazileri vardır, ziraatla uğraşmaktadırlar.

Kor Karyesinden Hüseyin Ağa: Serveti fazla olmamakla beraber mevcut ahaliye nispeten en kıdemli ve haysiyetli olan ve yıllık 150 kuruş vergi ödeyen bir kimsedir.

Parsik Karyesinden Derviş Ağa, vergisi 90 kuruştur.

Şinist Krayesinden Sadun Ağa.

Şinist Karyesinden Gayri Müslim Ohanıs Ağa, vergisi 140 kuruştur.

Topo Karyesinden Rüstem Ağa, vergisi 120 kuruştur.

Hoştak Karyesi'nden Hudeyda Ağa, vergisi 90 kuruştur.

Londisor karyesinden Gayrimüslim Ohanıs Ağa, vergisi 220 kuruştur.

Toğdan karyesinden Gayrimüslim Eşsiyan Ağa, vergisi 190 kuruştur

Ohin Karyesinden Halit Ağa; serveti fazla olmamakla beraber buraca mevcut ahaliye nispeten en kıdemli ve haysiyetli bir kimsedir. Yıllık vergisi 100 kuruştur.

Ohin Karyesinden Hoca İbrahim Efendi, yıllık vergisi 85 kuruştur.

Şinist Karyesinden Gayrimüslim Manok Ağa, vergisi 140 kuruştur.

²³ BOA, Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 4.

²⁴ BOA, Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 6.

Ote Karyesinden Gayrimüslim Vartan Ağa, yıllık vergisi 180 Kuruştur.

Kilokot Karyesinden Gayrimüslim Manok Ağa, yıllık vergisi 200 kuruştur.

Şavşak Karyesinden Gayrimüslim Haçador Ağa, yıllık vergisi 160 kuruştur.

Bitlis'ten Dâhiliye Nezaretine Çekilen Telgraf Suretidir

Ermeni Milletinden Avadis Efendi Hicri 1309 tarihinde Vilayet Meclis azalığına tayin edilmiş ve yaptığı çalışmalara bakılarak kendisine salıye rütbesi verilmiştir. Yine Ermeni Milleti'nden Ağacan Efendi 15 Zilkade 1305 tarihinde Vilayet Meclis azalığına atanmış, Ağacan Efendi'nin çalışması ve devlete bağlılığı değerlendirilerek kendisine dördüncü Mecidi nişanı verilmiştir. Bu iki aza maaşsızdır. Geçimlerini ticaret ile sağlamaktadırlar. İstinaf azasından Ermeni Sıtrak Efendi 1305 tarihinden beri 750 kuruş maaşla çalışmaktadır. Bidayet Mahkemesi azası Gezeryan diğer adı Ağup, 16 Haziran 1309 tarihinden beri 350 kuruş maaşla çalışmaktadır. Bunların rütbeleri ve nişanları yoktur. Maişetlerini diğerleri gibi ticaretle sağlamaktadırlar. Belediye azasından Vartan Ağa 1309'dan beri görevdedir ve maaşsızdır. Bu şahısa da rütbe ve nişan verilmesi gerekmektedir. Hizan Kazısı İdare azası Vartan 5 Mayıs 1309'da, ve Ohanıs Ağa 14 Temmuz 1309 da; aynı kazanın mahkeme azası Bedros Ağa, 1 Teşrinievvel 1309da ve Ahlat Kazısı idare azasından Markte ve Boğas Ağalar, 29 Kanunuevvel 1308 de; Mahkeme azasından Sirop Ağa 24 Mayıs 1309 tarihinde; Mutki İdare azasından Manok ve Boğas Ağalar 10 Haziran 1309; Mahkeme azası Herzo 1 Mart 1301 tarihinde; Muş Sancağı İdare azası Ohanıs ve İşyan ağalar 21 Mayıs 1309 tarihinde; bidayet Mahkemesi azası Makreviç Efendi 5 Haziran 1309 tarihinde; Sandık Emni Ohanıs Efendi ile Düğünü Umumi memuru Petros Efendi 25 Kanunu evvel 1305 tarihinde, Malazgirt Sandık Emni Bahtiyar Efendi 16 Mayıs 1309 tarihinde; Bulanık Kazsım İdare azası Mağo ve Agop Ağalar 16 Mayıs 1309 tarihinde, Mahkeme azası Bahtiyar Sandık Emni Bahtiyar Efendi 16 Mart 1309 tarihinde; Varto İdare azası Margo ve kolos Ağalar 10 Temmuz 1307 tarihinde; Mahkeme azası Yorki ağa 1 Mayıs 1308 tarihinde; Sason İdare azasından Makdis, Vartan ve Kıro Ağalar 12 Mart 1308 Tarihinde; Mahkeme azası Hebo ağa 24 Mart 1308 tarihinde; Sandık Emni Tuni Efendi 25 Mayıs 1309 tarihinde; Siirt Sancağı İdare azası Harunyan nami Babi Efendi 12 Teşrinievvel 1308 tarihinde; Mahkeme azası Basmacıyan nami Miks efendi 22 Teşrinievvel 1308 tarihinde; Belediye tabibi Karapıt Misak Efendi 22 Mart 1309 tarihinde; Şirvan Kazısı

İdare Azalarından Serkis ve Bunyamin Ağalar 226 Mayıs 1303 tarihinde; Eruh Kazası İdare azaları Petros ve Ohanis Ağalar 11 Haziran 1307 tarihinde; Pervari Kazası İdare Meclis'nde Serkis Ağa 1 Mart 1308 tarihinde; Genç Sancağı Meclisi azaları Sanos ve Pervar ağalar 19 Teşrinisani 1308 tarihinde; Mahkleme azaları Ertin ve Ustavar ağalar 15 Haziran 1309 tarihinde; Sandık Emni Ağop Efendi 13 Ağustos 1308 tarihinde; Çapakçur İdare Meclisi azası Karapıt ve Kiğork Ağalar 13 Haziran 1309 tarihinde; Mahkeme azası Serkis Efendi 15 Haziran 13015 Haziran 1309 tarihinde; Sandık Emni Ertin Efendi 13e Teşrinievvvel 1307 tarihinde; Beyit Kazası İdare Meclisi azalarından Bağos, Karpıt ve kiğork ağalar 13 Haziran 1309 tarihinde; Mahkeme azası Kerkor Efendi 15 Haziran 1309 tarihinde; Sandık Emni Ronabit Efendi 1 Temmuz 1309 tarihinde tayin edilmişlerdir. Belirtilen görevliler işlerini sadıkane yapmakta oldular; Evliya ve bidayet azaları 350 kuruş; Kaza Sandık Eminleri 225 kuruş; Liva Sandık Eminleri 450 kuruş maaş almaktadırlar. Diğerlerin geçimlerini ziraat ve ticaretle sağlamakta oldukları, belirtilen görevlilerin rütbe ve nişanları olmadıkları yapılan inceleme ve muhaberattan anlaşıldığı maruzdur. Görevliler ayrıca liste halinde sunulmuştur. Ferman 4 Teşrinievvvel 1309²⁵

Bitlis ve Bitlis'e Bağlı Kaza ve Sancaklarda Görevli Olan Ermeni Vatandaşların Listesidir²⁶

Bitlis ve Bitlis'e bağlı kaza ve sancaklarda görevli olan ermeni vatandaşların adları ve adı geçen kişilerin memuriyet, memuriyete tayin tarihleri, maaş miktarları, rütbeleri, nişanları aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

İsim	Memuriyet	Memuriyete tayin tarihi	Maaş miktarı	Rütbesi	Nişan
Avadis Efendi	Vilayet Meclisi idare azası	1305	-	Salise	-
Ağacan Efendi	Vilayet Meclisi İdare azası	11305	-	Salise	Mecidi

²⁵ BOA, Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 8.

²⁶ BOA, Y.PRK. DH. Dosya: 7/5, s. 7.

Serak Efendi	Vilayet İstinat azası	1305	750	-	-
Kezeryan Alup Efendfi	Vilayet Bidayet azası	309	350	-	-
Varta Ağa	Vilayet Belediye azası	309	-	-	-
Vartan Ağa	Hizan Kazası İdare azası	309	-	-	-
Ağanus Ağa	Hizan Kazası İdare azası	1309	-	-	-
Bohtser Ağa	Hizan Kazası Mahkeme azası	1309	225	-	-
Markara Ağa	Ahlat İdare azası	1308	-	-	-
Pağos Ağa	1308	-	-	-	-
Sirop Ağa	1309	225	-	-	-
Manuk Ağa	Mutki İdare azası	-	-	-	-
Papas Ağa	Mutki İdare azası	1309	-	-	-
Herzu Ağa	Mutki Mahkeme azası	1301	225	-	-
Oğanıs Ağa	Muş İdare azası	1309	-	-	-
İstepan Ağa	Muş İdare azası	1309	-	-	-
Müfrecid Efendi	Muş Bidayet Mahkemesi azası	1309	-	-	-
Uğanıs Efen	Muş Sandık Emini	1309	350	-	-

Muş Sandık Emini					
Bedrus Efendim	Muş Düğünü Umumiye memuru	1305	450	-	-
Usıp Ağa	Malazgirt İdare azası	1305	-	-	-
Serkis Ağa	Malazgirt İdare azası	1305	-	-	-
Serkis Ağa	Malazgirt İdare azası	1305	-	-	-
Artin Ağa	Malazgirt Mahkeme azası	1307	225	-	-
Bahtiyar Efendi	Malazgirt Sandık Emini	1309	220	-	-
Mağo Ağa	Bulanık İdare azası	1309	-	-	-
Agup Ağa	Bulanık İdare azası	-	-	-	-
Bahtiyar Efendi	Bulanık Sandık Emin	1307	225	-	-
Bahtiyar Efendi	Bulanık Mahkeme azası	2309	220	-	-
Margo Ağa	Varto İdare azası	1307	-	-	-
Klaso Ağa	Varto İdare azası	1308	225	-	-

Burgu Ağa	Varto Mahkeme azası	1308	-	-	-
Mukaddes Ağa	Sason İdare azası	1308	-	-	-
Vartan Ağa	Sason İdare azası	1308			
Kıro Ağa	Sason İdare azası	1308	225	-	-
Hebo Ağa	Sason İdare azası	138	225	-	-
Tuti Efendi	Sason Sandık Emini	1309	220	-	-
Harunyan Efendi	Siirt İdare azası	1308	350	-	-
Basmasiyan Mikis Efendi	Mahkeme azası	1308	-	-	-
Karapıt Misak Efendi	Belediye Tabibi	1309	1000	-	-
Serkis Ağa	Şirvan İdare azası	1308	-	-	-
Harunyan Ağa	Şirvan İdare azası	1306	-	-	-
Serkis Ağa	Garzan İdare azası	1306	225	-	-
Bünyemin Ağa	Garzan Mahkeme azası	1307	-	-	-
Pedros Ağa	Eruh Kazası idare azası	1307	-	-	-
Ohanis Ağa	Eruh Kazası İdare azası	1308	-	-	-

Serkis Ağa	Pervari İdare azası	1308	-	-	-
Sanus Ağa	Genç Sancağı İdare azası	1308	-	-	-
Perviz Ağa	Genç Sancağı İdare azası	1309	-	-	-
Ertin Ağa	Genç Mahkeme azası	1309	350	-	-
Ustuver Ağa	Genç Mahkeme Azası	1305	350	-	-
Agup Efendi	Genç Sandık Emini	1308	450	-	-
Kiğork Ağa	Çapakçur İdare azası	1309	-	-	-
Kayfur Ağa	Çapakçur İdare azası	1309	-	-	-
Serkis Ağa	Çapakçur İdare azası	1309	220	-	-
Ertin Ağa	Beyit kazası İdare azası	1307	-	-	-
Bağoz Ağa	Beyit Kazası İdare Azası	1309	-	-	-
Kirkot Ağa	Beyit Kazası Mahkeme azası	1309	225	-	-
Dunabet Efendi	Beyit Kazısı Sandık Emini	1309	220	-	-

Kerkur Ağa	Beyit Kazası Mahkeme azası	1309	225	-	-
------------	-------------------------------	------	-----	---	---

Cumhuriyet Dönemi Bitlis'in Nüfus Yapısı:

Osmanlı Devleti'nin son döneminden sonra Bitlis ili nüfusundaki gelişmelere ilişkin sağlıklı bilgi, ancak 1940 sonrası için mümkündür. 1940' tan önce çok sayıda yönetim değişikliği yapılmış olması nedeniyle il nüfusunda büyük dalgalanmalar olmuştur. Bitlis nüfusu, yönetim değişikliklerinin “*yol açtığı dalgalanmalar dışında sürekli ve hızlı bir büyüme göstermiştir. Son 65 yılda nüfus, ülke genelinde ancak 3.5 katına ulaşırken, Bitlis'te bu artış beş katına yaklaşmıştır. Ülke çapında bir nüfus patlamasının yaşandığı 1950'leri izleyen 47 yılda da, Bitlis nüfusu için yine Türkiye genelini aşan bir gelişme söz konusudur. 1950'den 1997'ye genel nüfus %200 artarak,*” üç katına ulaşırken, Bitlis nüfusu %283'lük bir gelişme ile dört katına yaklaşmıştır. Bununla beraber, nüfus büyüklüğü bakımından Bitlis, Türkiye'nin küçük illeri arasında yer almaktadır.²⁷

Bitlis nüfusunun gelişmesi, yıllık hızları açısından incelendiğinde, Bitlis nüfusundaki artış hızının sürekli olarak Türkiye ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bu hızın zaman içerisinde gerilemesi ülke genelinden daha önemli olmuş, il ve ülke ortalamaları arasındaki fark, nispi olarak giderek azalmıştır.

“Bitlis nüfusunun gelişme hızındaki değişimler, doğurganlık düzeyi ve göç olgusu gibi iki temel etkene bağlıdır. İlde doğurganlığın Türkiye ortalamasının çok üzerinde olması, nüfusun ülke genelindekini aşan bir hızla büyümesini sağlamaktadır.”

İl nüfusunun yerleşim yerine göre dağılımı sayım yıllarına göre incelendiğinde ise, 1935 yılında şehir nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payının %29,8, köy nüfusunun 1935 yılında şehir nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payı %70,3 olduğu dikkati çekmektedir. Aynı yıl içerisinde Türkiye nüfusunun %23,5'i şehir merkezinde yaşarken, %76,5'ini de kırsal kesimde yaşadığı görülmektedir. 1950 yılından sonra özellikle sanayileşmeyle birlikte, Türkiye genelinde köyden şehre göç miktarında önemli artışlar meydana gelmiştir. 6.707 kilometre kareye sahip

²⁷ Ömür Genç., a.g.e. s. 14.

olan Bitlis ilinde metrekaareye 51 kişi düşmektedir. İl nüfusunun en yüksek olduğu yer Tatvan, Güroymak merkez ilçeleridir. 11.325 kilometre karelik yüz ölçüme sahip olan Tatvan'da kilometre kareye 65 kişi düşerken, merkez ilçede 63, Güroymak ilçesinde ise kilometre kareye 62 kişi düşmektedir. İlde nüfus yoğunluğunun il ortalamasından yüksek olan diğer bir ilçe Adilcevaz'dır. Bitlis ilinde nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu ilçe Ahlat'tır. 1.044 kilometre karelik yüz ölçüme sahip olan ilçede kilometre kareye 35 kişi düşmektedir. Nüfus yoğunluğunun düşüklüğü bakımından bu ilçeyi 36 kişi ile Mutki, 42 kişi ile Hizan izlemektedir.²⁸

Yüzölçümünün düşüklüğü yanında, yüksek doğurganlığa bağlı olarak tarım kesiminde hızla büyüyen çalışma çağındaki erkek nüfus, topraksızlaşma gibi diğer etmenlerin de itici etkisi ile kırsal alandan diğer bölgelere yönelik göç hareketi yaşanmaktadır. Ancak ilin kentsel merkezleri bu nüfusu istihdam edecek gelişmiş bir ekonomik yapıya sahip olmadığından, göç hareketi daha çok il dışına yönelmektedir. İl dışına göçen nüfus yalnız kırsal kesimden olmayıp, aynı zamanda kentsel merkezlerin bir kısmı nüfusu diğer illere göç etmektedir.²⁹

1.2.2. Tarımsal Faaliyet

Bitlis'te ekonomik hayat büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Halkın geçim kaynağının temelini tarım ve hayvancılık oluşturur. İl faal nüfusun %75 gibi büyük bir bölümü tarım kesiminde çalışmakta ve il toplam gayri safi hâsılatının %40'lık bölümü tarım sektörü tarafından karşılanmaktadır. Tarımsal faaliyet arasında en önemlisi çiftçilik ve hayvancılıktır. İlin en önemli ticaret ürünleri canlı hayvan ve hayvansal ürünlerdir. Bitlis ve çevresinde *“hayvan sağlığı çalışmalarında bakanlığımız program ve hedefleri başarıyla gerçekleştirilmektedir. İlimizdeki büyükbaş hayvan varlığının tamamı TÜRKVET kapsamında kayıt altına alınmıştır. TÜRKVET sisteminde kayıtlı işletme sayısı 25.853'dir. Hayvancılık işletmelerinin kayıt altına alınarak hastalık, aşılama, hayvan hareketlerinin kontrolü ve denetlenmesi amacıyla Türk-Vet veri tabanı kullanılarak işletme ve hayvanların bilgisayar ortamında güncellenmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Hayvan Aşılama ve Sağlık Taramaları Hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele programı kapsamında Brucella, PPR ve Şap aşılması program dahilinde tek periyot, halinde*

²⁸ Vedat Yılmaz, Göçün Nedenleri ve Değerlendirilmesi: Bitlis İli Örneği, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, XI, S. 18, s. 1716.

²⁹ A.g.m., s. 1717.

uygulanmış olup rutin tarama kontrolleriyle hastalıklardan koruma çalışmaları sene boyu aralıksız olarak devam etmektedir. 5996 sayılı Kanun gereğince salgın hayvan hastalıkları ile ilgili ihbarlar aynı gün içinde mahallinde değerlendirilmektedir. Hastalığın durumuna göre ölen hayvanlardan marazi madde alınarak incelenmek ve araştırılmak üzere ilgili araştırma enstitülerine gönderilmektedir. Laboratuvar sonuçlarına göre gerekli idari ve fenni tedbirler yerinde alınmaktadır. Programlı *Brucella* aşılması neticesinde ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde ilimizdeki küçükbaş hayvanların %68,04'i programlı PPR aşılması neticesinde sonbahar döneminde ilimizdeki küçükbaş hayvanların %72,64'i ve Programlı Şap aşılması neticesinde sonbahar döneminde ilimizdeki büyükbaş hayvanların % 85'i" aşılama çalışmaları yürütülmektedir.³⁰

İl topraklarının dağlık oluşu ve iklimin sertliği gibi nedenlerle, ilde bitkisel üretim fazla gelişmemiştir. Bitlis'te senelerden beri kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan müstehlik bir vaziyetimizdir. Bu vilayetin Hizan ve Ahlât kazaları; mahsulün iyi olduğu senelerde, vilayeti besleyecek miktarda hububat yetiştirmekte ise de, kurak geçen yıllar ve bazı tabii afetler nedeniyle Bitlis ve çevresinde mahsul ihtiyacı karşılayamaması nedeniyle, Bitlis, Diyarbakır'dan, ofis stoklarından ve Muş'tan yardım görmek suretiyle, ekmek sıkıntısını giderebilmiştir.³¹

Türkiye'nin diğer birçok ilinde olduğu gibi, Bitlis'te de bitkisel üretim büyük ölçüde tabiat şartlarına bağlıdır. Genellikle kuru şartlarda yapılan tarımsal üretim egemendir. Bitkisel üretimin büyük bir kısmını tahıl ürünleri oluşturmaktadır. Sanayi bitkilerinden tütün ve şekerpancarı da il tarımında önemli yer tutar. İlde şeker pancarı üretimi, sulama imkanının olduğu Adilcevaz, Ahlât, Tatvan ve Güroymak ilçelerinde yapılmaktadır.

Tarıma elverişli toprakların büyük bir bölümünde tarla tarımı ve geri kalan bölümünde sebze ve meyvecilik yapılan Bitlis ilinde, tarımsal yapıya çoğunlukla küçük ve orta büyüklükte işletmeler egemendir.³²

Hayvan varlığına baktığımızda, ağırlıklı olarak küçükbaş hayvanlar bulunmaktadır. "*Hayvan varlığı içerisinde ağırlıklı olarak sığır yer almaktadır.*

³⁰ Bitlis İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü 2013 Yılı Brifingi s. 29.

³¹ BCA, 490, 01, 627, 61, 1 s. 83.

³² Genç, a.g.e., s. 29.

Büyükbaş hayvancılık faaliyetleri içinde manda yetiştiriciliği oldukça” azdır. İl sığır varlığı incelendiğinde; sığır varlığı içerisinde ağırlığın yerli ırk sığırlara ait olduğu dikkati çeker. Son yıllarda yapılan sayım sonucuna göre; 77060 baş olan il sığır varlığının %74’ü yerli ırk sığırdan, %19,5’i melez ırk, %6,5’i de da kültür ırkı sığırlardan oluşmaktadır. İlde kültür ırkı sığır sayısının en fazla olduğu ilçe Ahlât’tır.

1950 yılına kadar yetiştirilen küçükbaş hayvanlardan en önemlisi kıl keçisiydi. Ancak 1950 ortalarında başlayarak koyun yetiştiriciliği de önem kazanmıştır ve koyun sayısı kıl keçisi sayısının yaklaşık dört katına ulaşmıştır. İl hayvancılığı içerisinde tavuk yetiştiriciliğinin yanı sıra bal üretimine yönelik olarak arıcılık faaliyetleri de önemini korumaktadır.³³

İlde “su ürünleri yetiştiricilik faaliyetleri, 1380 Sayılı Kanununa dayanılarak çıkarılan Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği kapsamında yürütülmektedir. Müdürlüğümüzce su ürünleri tesislerinin işlemleri, denetimi, belgelendirilmesi, yetiştiricilik tesislerine teknik bilgi verilmesi, su kira sözleşmelerinin düzenlenmesi, ile komisyon çalışmalarına katılım, kurum görüşleri ve bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. İlimizde iç sularda 9 adet su ürünleri tesisi bulunmakta olup, yıllık ortalama 625 ton alabalık üretimi yapılmaktadır. 13.02.2011 tarih ve 6111 sayılı Kanunun geçici 12. maddesi ile su kira sözleşmelerinin düzenlenmesi İl Özel İdarelerinden alınarak bakanlığımıza verilmiştir.³⁴

İlde mevcut su kaynaklarında (özellikle Nazik Gölü’nde) aşırı, bilinçsiz ve yanlış avcılıktan dolayı balık stoklarında önemli bir miktarda azalma meydana geldiği görülmektedir. Bunun üzerine İl Müdürlüğümüzce gölde yapılan incelemelerde balık stokunun bitme noktasında olduğu görülmüş ve ilgili kamu, sivil toplum kuruluşların görüşü de alınarak Nazik Gölünün avcılığa kapatılması hususu Bakanlığımıza teklif edilmiştir. Bu teklif üzerine Bakanlıkça Nazik Gölü su ürünleri avcılığına tamamen kapatılmıştır. İl Tarım Müdürlüğü olarak su ürünleri istihsalinin gelişmesi, mevcut balık stokların azalmadan avlanması ve mevcut yetiştiriciliğin daha iyi duruma gelebilmesi için yaptığımız yoğun çalışmalar kapsamında ilimizin önemli su kaynaklarından olan Nazik Gölü’nde özellikle sazan balığının avcılığının sürdürülebilir olması, balık stoklarının yeniden canlanması amacı ile 2011 yılı

³³ Genç, a.g.e., s. 52.

³⁴ Bitlis İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü 2013 Yılı Brifingi s. 33.

içerisinde Elazığ DSİ Bölge Müdürlüğünden uygun koşullarda taşınarak Nazik gölüne 50.000 adet yavru balık ile balıklandırma çalışması yapılmıştır.³⁵”

1.2.3. Bitlis’te Siyasi Duru ve Son Osmanlı Meclisi Mebusan’ına Bitlis’ten Seçilen Mebuslar

Osmanlı Devleti’nde Mebus seçimlerinin I. ve II. Meşrutiyet dönemi olarak ayırmak gerekir. Çünkü bu dönemlerde çıkarılan kanunlara göre seçimler yürütülmekte idi. II. Meşrutiyet dönemi seçimlerini ele aldığımızda, bu dönem yürürlükte olan İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakat (Mebus seçimi geçici kanunu) iki dereceli seçim sistemini öngörmekteydi. Bu kanuna göre 1908, 1912, 1914 ve 1920 seçimlerinde “iki dereceli” seçim sistemi uygulanmıştır. Meclis-i Mebusan’ın ikinci içtima yılı 2 Kasım 1909 Cuma günü, parlak bir törenle Çırağan Sarayı’nda çalışmalarına başladı. Mebusan Meclisi, ilk yıl verilmiş olan kararlar, beş ihtisas şubesine ayrılmış olarak çalışıyordu. Bu şubeler, kendi bünyelerinden, ihtisas encümenleri teşkil ediyorlardı. *Bitlis Mebuslarından Kegam Efendi, Dördüncü Şubede, Abdürrezak Efendi Beşinci şubede çalışmak üzere seçilmişlerdi.³⁶*

İçinde bulunulan olağanüstü durumlar nedeniyle 1877 seçimlerinde olduğu gibi 1920’de yapılan seçimlerde de özel bir yöntem uygulanmıştır.³⁷

İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908 Tarihinde yapılan seçimlerde seçilen Bitlis Meclis-i Mebusan üyeleri olarak şu şahıslar seçilmiştir.

- Arif Efendi, Mehmet Emin Efendi, Kigam Efendi, Abdulrezzak Efendi, Nazım Bey, Mebusan Meclisi’nde yer almışlardır.³⁸

1914 seçimlerine bakıldığında, Meclisin feshini gerektiren 4 Ağustos 1912 tarihli İrade-i Saniye de yeni seçimlere gidilmesini öngörüyordu. Balkan Savaşı bittikten sonra hükümet, Genel seçimlerin engellenmesini gerektirecek nedenlerin ortadan kalktığını belirterek, seçimlerin yapılması konusunda, 14 Ekim 1913’te İçişleri Bakanlığı’na yetki vermiştir. Bu durum üzerine Bitlis’te de seçim hazırlıkları başlamış, Bitlis Valiliği’nden 30.4.1330 tarihinde merkeze çekilen telgrafta, Bitlis

³⁵ Bitlis İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü 2013 Yılı Brifingi s. 34.

³⁶ Cemal Kutay, Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, XIX, İstanbul, 1961, s. 9603-9605.

³⁷ Erol Tuncer, Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002) TESAV Yayınları, Ankara, 2003, s. 83.

³⁸ İhsan Güneş, Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci I. VE II. Meşrutiyet, II, s. 319.

seçimlerinin 4-5 gün içerisinde tamamlanacağı bildirilmiştir.³⁹Yapılan seçimler sonucu Hasan Lami Efendi Bitlis mebusu olarak seçilmiştir. Yine merkeze 20.5.1330/1914 tarihinde çekilen telgrafta, Hasan Lami Efendi'nin seçim mazbatasının gönderildiği bildirilmiştir⁴⁰.

1919 seçimleri 7 Ekim 1919'da Meclis'i Mebusan'ın açılması için "Mebusların Seçimine Dair Kararname" yayımlanmış ve seçim hazırlıklarına başlanmıştır. Ancak Müdaafa- i Hukuk Cemiyeti Heyetine gönderilen telgraflara bakılacak olunursa seçimlerin yolunda gittiği pek de söylenemezdi. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi Heyet-i Temsiliye adayların tespit edilmesinde bazı teşvikte bulunuyordu. Bitlis'teki 1919 seçimleri diğer seçim bölgelerine nazaran daha sakin geçtiği söylenebilir. Ancak yine de bazı entrikaların döndüğünü, gönderilen telgraflardan anlayabiliyoruz. Bu entrikalara kısaca Bitlis'te vali olarak bulunan Mazhar Müfit Kansu'nun 23 Mayıs 1919'da İstanbul Hükümeti tarafından görevinden alınmasından sonra boş kalan valilik makamına Ziya Beygeçici olarak vekil tayin edildi.⁴¹

İstanbul Hükümetinin atamış olduğu Ziya Bey, 1919 seçimlerinde İstanbul hükümetinin lehine, daha doğrusu kendi menfaatleri doğrultusunda bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu girişimler zaman zaman aday mebuslar hakkında iftiralara dönüşecektir. Ziya Bey bu görevde fazla durmaz. Ahmet Cevdet Bey, Harbiye Nezareti Celilesi'ne 12 Aralık 1919'de gönderdiği bir şifrede; Ziya Bey'in kendiliğinden vilayeti bırakıp gittiğini, kendisinin ise bir sebep bulamadığını söylüyordu. Ayrıca şifrede, vilayete o günden itibaren Mektupçu Abdurrahman Efendi'nin baktığını ancak bu zatın da Ziya Bey gibi kendisini mebus seçtirmek için seçimlere müdahale ettiğini ve bundan ötürü halktan da şikâyetler geldiğini söylüyordu. Abdurrahman Efendi'nin, kendisini mebus çıkarmak için birçok memuru azl ve tayin ettiğini, bunun ise kötü neticeler doğuracağını bildirerek vilayete derhal asil bir valinin tayinini istiyordu.⁴²

³⁹ BOA. DH. ŞFR. Dosya: 433-81, s. 1.

⁴⁰ BOA. DH. ŞFR. Dosya: 433-17, s. 1.

⁴¹ Sedat Işık, Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bitlis Millet Vekilleri (Biyografileri Ve Faaliyetleri), Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Ens.; Erzurum 2011, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) s. 28.

⁴² DH.İ.UM.EK.. Dosya: 116-31, s. 1.

1919 seçimlerinde Bitlis'ten aday gösterilen Sabık Mebus Sadullah ve Resul Beylerin mebus seçildiklerine dair telgraf 5.11.1919 tarihinde Ankara'daki Heyet-i Temsiliye Riyasetine çekilmişti.⁴³ Bitlis'te seçimler neticelenmiş ve sonuçlar Ankara'ya ulaşmış olmasına rağmen seçimlerde fitne ve oyun olduğunu ileri süren görüşler halen devam ediyordu. Çoğunluğunu, Heyet-i Temsiliye'nin adaylara yardımda bulunmuş olduğu görüşü üzerinde odaklanan bu dedikodulara, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye kitabetine çekilen telgraflardan biri bu işi açıklığa kavuşturacaktır. Vali vekili Vasfi Bey'in göndermiş olduğu bu telgrafta bazı zabıt efendilerin mebusluğa Sadullah ve Resul efendilerden başkasının intihap ettirilmemesi hakkında Heyeti Temsiliye'den emir olduğunu ileri sürüyorlardı. Ancak bunun doğru olmadığını, fakat bu iddianın umumi fikirlerde kısmen ma'kes bulduğu söylenmektedir.⁴⁴

Bu suretle yapılan 1919 seçimlerinde Son Osmanlı Meclisi-i Mebusan'ına Bitlis'ten Sabık Mebus Sadullah ve Nüfus Müdürü Resul Beyler seçildiler. Mustafa Kemal Paşa Bitlis'ten seçilen zevatı tebrik etmiş ve Resul Bey de Mustafa Kemal Paşa'nın bu tebrikine karşı mecliste gereği gibi çalışacağını ve her türlü fedakârlıktan çekinmeyeceğini arz ettiği 10.1.1920'de çektiği bir teşekkür telgrafı ile mukabelede bulunmuştur.⁴⁵

TBMM dönemi 1920 seçimlerine bakacak olursak; 1920 seçimlerinde yayımlanan Tebliğin 6. maddesine göre "Meclis üyeliğine her fırka(parti), zümre (topluluk)ve cemiyet (dernek) tarafından aday gösterilebileceği gibi, isteyen kişi bağımsız adaylığını da koyabilir"⁴⁶ genelgesi uyarınca seçim işleri yürütülmüştür.

Bu dönemde TBMM' inde Birinci dönem Bitlis Milletvekilleri şunlardır.⁴⁷

Adı ve Unvanı	Mesleği veya işi	Yaşı
Arif B. (Özdemir)	Polis Komiseri	35
Derviş B. (Sefünç)	Tüccar	44

⁴³ DH.İ.UM.EK.. Dosya: 119-29, s. 1.

⁴⁴ DH.İ.UM.EK.. Dosya: 119-29, s. 2.

⁴⁵ Işık, a.g.t, s. 31.

⁴⁶ Tuncer, a.g.e., s. 156.

⁴⁷ Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın, S. 49-50-51, Mart-Nisan-Mayıs 1989, s. 49.

Resul B.	Nüfus Müdürü	56
Sadullah B. (Eren)	Tüccar	53
Vehbi .(Öztekin	Telgraf Memuru	52
Yusuf Ziya B. (Kocaoğlu)	Tüccar	38

İKİNCİ BÖLÜM

2- BİTLİS'TE SİYASİ FAALİYETLER VE TEMSİL

2.1. Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanı'ndan 1950'ye Temsil Alanında Siyasi Gelişmeler

“14 Eylül 1919 tarihinde seçim için İçişleri Bakanlığı bütçesine ek ödenek koyması ile hayata geçirilmeye başlanmıştır. Seçimlerin yapılması yolunda en önemli adım ise, İstanbul Hükümeti ile yapılan Amasya Görüşmeleri'dir. Bu görüşmeler neticesinde seçimlerin serbestçe yapılması hususunda anlaşılmış hatta meclisin İstanbul'da toplanmasının uygun olmayacağı belirtilmiştir.⁴⁸ Milletvekilleri seçiminde İttihat ve Terakki üyelerinin ve orduda “lekeli” olanların seçilmelerinin uygun olmadığı da saptanmıştır. Ali Rıza Paşa Hükümeti 7 Ekim 1919 tarihinde seçim kararnamesini yayınlamıştır. Damat Ferit Paşa ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlıları seçime karşı çıkarken Müdafaa-i Hukukçular seçim kararını desteklemişler ve seçim çalışmalarına hız vermişlerdir. 11 Ekim 1919'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine yazılan tamimlerde, milletvekili seçimlerine özen gösterilmesi, adaylıklarını koyan kişilerin Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmeleri istenmiştir.” Harekât-ı Milliye namı altındaki tahakküm dolayısıyla serbest intihap mümkün olamayacağından, intihabata iştirak edilemeyeceğini “bildiren HİF, seçimleri boykot etmiştir.⁴⁹ 1919 seçimlerini Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin düşüncesini benimsemiş adaylar kazanmıştır. Bu harekete karşı olmayan, Milli Türk, Osmanlı Mesai, Teceddüt Fırkalarıyla, Osmanlı Çiftçiler Derneği'nin gösterdiği adaylardan da kimileri seçilmiştir. Amasya'da ülkedeki tüm siyasi partilerin ve azınlıkların seçimlere katılması, meclisin temsil gücünün arttırılması kararlaştırılmış olmasına rağmen bu amaca ulaşamamıştır. Ayrıca Ermeniler ve Rumlar da Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı amaçladıkları için seçimlere katılmamışlardır. Seçimler sonrası oluşan Son Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır.⁵⁰ Bu mecliste Erzurum Milletvekili olan Mustafa Kemal Atatürk tutuklanma tehlikesine karşın “hastalığını” bahane göstererek İstanbul'a gitmemiş,

⁴⁸ Yücel Özkaya v.d., Milli Mücadele Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2005, s. 227.

⁴⁹ Bülent Tanör, Kurtuluş Kuruluş, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009, s. 110.

⁵⁰ Özkaya, a.g.e. s. 244.

mazereti kabul edilerek izinli sayılmıştır.⁵¹ Meclis, Misak-ı Milli'yi (Ahd-ı Milli) 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda ele almış, 28 Ocak'ta meclisin açık oturumunda kabul etmiştir. Bu karar 17 Şubat 1920 tarihinde yayınlanmıştır. Bu kararın yayınlanması Meclisin sonunu hazırlamış, nitekim önce İstanbul 16 Mart'ta resmen işgal edilmiş, bu durum üzerine Meclis-i Mebusan, 18 Mart'ta "mebusluk vazifesinin yapılmasında emniyet verici bir halin gelmesine kadar" meclis çalışmalarına ara vermiştir. Neticede Meclis-i Mebusan 11 Nisan 1920 tarihinde Padişah tarafından kapatılmıştır.⁵² 1877 seçimleri ile başlayan meclisler dönemi her defasında feshedilmek suretiyle sonuçlanmış, 1919 Meclis-i Mebusan'ı da bu akıbete uğramaktan kurtulamamıştır.⁵³"

2.2. Cumhuriyet Dönemi Bitlis'te İdari Yapılanma

20 Nisan 1924'te 85 Sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda çeşitli değişiklikler yapılarak 1921 Anayasası ile var olan livalar vilayet statüsüne dönüştürülmüş ve Cumhuriyet döneminde Türkiye 74 vilayet ve 325 kazaya ayrılmıştır.

"Bitlis vilayeti doğudan Van vilayeti ve Van Gölü, batıdan ve kuzeyden Muş, güneyden ise Siirt vilayetleriyle çevrilmiştir. Yüzölçümü, 6,225 kilometre kare civarındadır. Nüfusu 75-80 bindir. Teşkilatlanma ve idarî taksimat doğrultusunda livaların vilayet olmasının ardından Ahlat, Hizan, Mutki kazalarıyla merkez kazaya bağlı Tatvan, Norşin [Güroymak (ilçe), Bitlis], Şetek [Sarikonak (köy), merkez / Bitlis], Hizan'a bağlı Uçum [Sürücüler (köy), Hizan / Bitlis] ve Hakif [Örenbaş, Hizan / Bitlis], Mutki'ye bağlı Huyut [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis], Ahlat'a bağlı Misk [Burcukaya (köy), Ahlat / Bitlis] nahiyelerinden müteşekkil bir yapı kazanmıştır. Vilayetin bugün 466 mamur köyü vardır."⁵⁴

"2 Haziran 1929 tarih ve 1509 sayılı kanunla, Bitlis Vilayeti kaldırılarak, daha önce kaza olarak Bitlis'e bağlı olan Muş, vilayet haline getirilmiştir. Söz konusu kanunla Muş Vilayetine Elazığ ve Siirt Vilayetlerinden alınan Çapakçur, Genç ve Sasun Kazaları bağlanmıştır."⁵⁵

⁵¹ Osman Özsoy, Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı 1918-1919, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 219.

⁵² Rıdvan Akın TBMM Devleti (1920-1923), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 46.

⁵³ Kenan Olgun, Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XXVII / Mart 2011 / Sayı: 79, s. 9.

⁵⁴ 1925-1926 Yılı TC Devlet Salnamesi, Ankara, 1926, s. 334.

⁵⁵ *Düstur, Tertip 3, C.10, Ankara 1929, 1797.*

Ahlât ve Tatvan kazaları ise Van'a bağlanmıştır. Bitlis ili ilçe konumuna getirildiği zaman ilçeye ilk kaymakam Sıtkı Bey tayin edilmiştir. Akabinde ise Bitlis Kaymakamlığına Yahya Ömer Bey 1930- 1936 yılları arasında atanmıştır. Cumhuriyet döneminde Bitlis'in idari yapısında değişiklikler devam etmiştir. “*Mülki değişiklik içeren başka bir kanun ise 25 Aralık 1935 tarihinde 2885 sayılı kanun olmuş, bu kanun 4 Ocak 1936 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunla, 5 yeni vilayet, 9 yeni kaza kurulmuştur. Kanunun birinci maddesine göre kurulan 9 yeni kazadan*” ikisi de Bitlis Vilayeti'ne bağlı Hizan ve Kotum'dur.⁵⁶ Böylece, bu kanunla 1936 yılında Muş iline bağlı Bitlis ilçesi Muş vilâyetinin Bitlis, Mutki ve Van Vilâyetinin Ahlat Kazaları ile Hizan ve Kotum Kazalarından teşekkül etmek ve merkezi Bitlis Kasabası olmak üzere Bitlis Vilâyeti kurulmuştur. Bitlis Valiliği'ne ise Hasan Fehmi Süerdem atanmıştır. Mezkûr yerleşim biriminin Hizan kasabası yapılan idari taksimat sonucunda kaldırılmıştır.⁵⁷

2.3. Türkiye’de Seçim ve Bitlis

“*Türkiye’de formel seçim siyasi uygulamaları, 1876 Birinci Meşrutiyet Anayasasıyla ilk defa uygulandı. Buna göre, her il bir seçim çevresi ve seçimler gizli olacaktı. Muvakkat Talimat adlı geçici bir talimatla (5 Kasım 1876’da) ilk Milletvekili Genel Seçimi 1877 yılında yapılmıştır.*⁵⁸ *Seçim kanunu hazırlanıncaya kadar Muvakkat Talimatla seçimler olacaktı. Servet ilkesine göre, aday olabilmek için Türkiye’de az-çok bir emlak sahibi olmak gerekiyordu. İstanbul ve çevresi dışında kalan yerlerin milletvekillerini, o yerlerin idare meclisi üyeleri gizli oyla seçtiler. İstanbul ve çevresi ise 20 seçim çevresine ayrıldı. Eşraf ve erkândan birer seçim kurulu kuruldu. Seçim çevresi halkından 25 yaşını bitiren, emlak sahipleri iki vekil seçti. 40 kişi olan bu vekillerse İstanbul milletvekillerini seçtiler. Birinci Meşrutiyetin tek seçimi bu oldu. 1908’de İntihab-ı Mebusan seçim kanunu çıktı. Buna göre, iki dereceli, servet ve çoğunluk esası getirildi.*⁵⁹ *İlk defa siyasi partiler bu seçimde mücadeleye girdi.”*

⁵⁶ Bkz., İhsan Güneş Türk Parlamento Tarihi, V. Dönem (1935-1939), C.I, S. 330.;Doğu bölgesinde alan yapılmış oldu. Bkz: TBMM Zb C, V. Devre, C.7, s. 171-175, S. Sayısı: 57; TBMM Zb.C, V. Devre, C. 12, s. 124.

⁵⁷ Harun Aydın, Cumhuriyet Döneminde Bitlis'in İdari Yapısı Ve Nüfusu (1923-1970) Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Bitlis, Ankara, ,2019. Cilt I, s. 743.

⁵⁸ Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeler, YKY Yayınları, İstanbul, 2004, s.155

⁵⁹ Tanör, a.g.e., s. 152.

Bitlis'te bu dönemde yapılan seçimlere baktığımızda; 30 Haziran 1914 tarihli telgrafta, Bitlis Vilayeti Mebus seçimlerinin dört-beş gün zarfında neticeleneceğini ve sonucun bildirileceği İstanbul'a bildirilmekte idi.⁶⁰

1914 yılında yapılan seçimler sonucunda Bitlis'ten Babı Ali'ye çekilen 2 Ağustos 1914 tarihli birinci telgrafta; Ahlât-Mutki ve Hizan'daki intihabın neticelendiği ve mebus seçilecek olan Hasan Lami Efendi'nin İstanbul'a hareket edeceği, Bitlis Valisi Mustafa Bey tarafından bildirilmiştir.⁶¹

Bitlis Valisi Mustafa Bey'in yine 2 Ağustos 1914 tarihli telgrafında, Mebus seçilen Hasan Lami Efendi'nin seçim mazbatasının gönderildiği bildirilmekte idi.⁶²

“İstiklal Harbi sırasında ilki, (23 Nisan 1920 toplantısı için) 19 Mart 1920'de; ikincisi ise 1923'te yapılan iki seçim vardır. Servet esası kalkmış ve seçmen yaşı 18'e inmişti.⁶³ 1927, 1931, 1935, 1939, 1943, 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimleri yapıldı.⁶⁴ İlk dördü İntihab-ı Mebusan Kanununa göredir. 5 Aralık 1934'te 2598 sayılı kanunla kadınlara da Seçme ve Seçilme hakkı verildi. Seçmen yaşı 22 oldu. 1942 tarihli Mebus Seçimi Kanunu da, iki dereceli sistemini kabul ediyordu. İlk defa 1946 tarihinde, Milletvekili Seçimi Kanunu ile tek dereceli sistem getirildi.⁶⁵ Ancak, bu kanun da açık oy, gizli tasnife dayandığı için sağlıklı ve dürüst bir seçimden bahsetmek imkânsızdı. Türkiye'de, gerçek milli iradeyi, dürüst bir şekilde yansıtabilecek ve çok partili hayata yol açabilecek ilk seçim kanunu, 16 Şubat 1950 tarihli ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'dur. Bu kanuna göre, 14 Mayıs 1950'deki seçimle tek parti iktidarından, çoğulcu demokrasiye geçildi.⁶⁶”

1919 yılı seçimlerinde Bitlis seçimleri hakkında özet olarak şu bilgiler verilmekte idi. Babı Ali'nin vilayetlere çektiği telgrafta, Trabzon ve Bitlis'te intihabattın derecesi ile mebus namzetleri ve seçilen mebuslar hakkında acilen bilgi verilmesi istenmekte idi.⁶⁷ Bu seçimlere Bitlis'ten çekilen birkaç telgrafta, seçimlere

⁶⁰ BOA., DH. ŞFR. Dosya: 433-17, s. 1.

⁶¹ BOA., DH. ŞFR. Dosya: 431-63, s. 1.

⁶² BOA., DH. ŞFR. Dosya: 435-17, s. 1.

⁶³ Tanör, a.g.e., s. 153.

⁶⁴ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler I Cilt İkinci Meşrutiyet Dönemi, İletişim Yayınları İstanbul, 1988, s. 38.

⁶⁵ Tanör, a.g.e. s. 347.

⁶⁶ Fazıl Yozgat* ve Sezgin Zebun, Seçim Sistemleri Ve Uygulamaları, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt. 10, Sayı: 2, 2009, s. 73.

⁶⁷ BOA. DH. İ. UM EK, Dosya: 114-13, s. 1.

askeriyenin müdahale ettiği üzerine inceleme başlatılmış ve sonuçta iddiaların asılsız olduğu tespit edilmiştir.⁶⁸

1919 yılı seçimlerinde Bitlis'ten seçilen mebuslara ait mazbataların gönderileceği, Babı Ali'ye çekilen 28 Aralık 1919 tarihli telgrafla bildirilmekte idi.⁶⁹

2.4. Siyasi Partilerin Bitlis'teki Faaliyetleri

"SCF, Doğu Anadolu'da sınırlı sayıda teşkilat kurabilmiş, Malatya ve Kars, bölgede muhalefetin teşkilatlandığı başlıca vilayetler arasında yer almıştı. İktidar fırkası, muhalefetin kurulmasıyla birlikte her bölgede olduğu gibi Doğu Anadolu Bölgesi ve özellikle de Malatya ile ilgili istihbarat raporları hazırlamıştı. Doğu Anadolu'yla ilgili hazırlanan raporlarda etnik aidiyet kavramının sık kullanıldığı, muhalefet çatısı altında siyaset yapanların Ermenilerle ilişkileri sıklıkla tartışılmıştı. Bu yönüyle Çukurova bölgesindeki muhalefet teşkilatları ile benzerlik göstermişti. Ayrıca Kürtlerle ilişkileri iyi olan üyelere de özel vurgu yapılmıştı. Etnik kimlik vurgusunun ön planda olması, bölgedeki rejim aleyhtarlığının yoğun olması ile ilintili olması gerek. Erken Cumhuriyet döneminde başlatılan milli kimlik inşası, Doğu Anadolu'da farklı etnik ve kültürel yapılardan ötürü diğer bölgelere nazaran daha fazla önemsenmişti. İktidar, milli kimlik inşasının en önemli argümanlarından biri olan türdeş, homojen bir toplum oluşturma projesinde kendi modelini Doğu Anadolu'ya yerleştirmek için demiryolu ulaşımı, imar faaliyetleri, kültür kurumları vb. Aygıtlarla ortak bir dil ve kültür dünyası oluşturmak istemişti. Bu yönüyle Doğu Anadolu örneği, rejimin bu bölgelerde nasıl algılandığı ve siyasi iktidarın ortaya koyduğu projelerin bölge halkı tarafından nasıl karşılandığı açısından önemlidir. Bu coğrafyada siyaset yapanların diğer bölgelerle ortak tarafı, burada da muhalefeti kuranların iktidar fırkasından kişisel sebeplerle ayrılmış şahıslar olmasıydı. Raporlar çerçevesinde Malatya'yı diğer vilayetlerden ayıran en önemli yön SCF üyelerinin tamamına yakınının yolsuzluk ve suistimal olaylarına karışmış olduğu iddiasıydı."

⁶⁸ BOA, DH. İ. UM. EK. Dosya: 116-31, s. 1.

⁶⁹ BOA, DH. İ. UM. EK. Dosya: 116-45, s. 1.

2.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi Seçim Uygulamaları Ve Bitlis Seçimleri

“1920 Seçimleri İstanbul’un işgali Atatürk’ün ısrarla savunduğu meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanması isteğinin ne kadar isabetli olduğunu göstermiştir. İstanbul’un işgali üzerine Temsil Heyeti hemen harekete geçmiş, Temsil Heyeti Başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920 tarihinde İstanbul’un işgalinden üç gün sonra valiliklere, bağımsız sancaklara, kolordu komutanlarına gönderdiği bir genelge göndermiştir. Bu genelgede Ankara’da “olağanüstü yetkiler taşıyan” bir meclisin toplanacağını bildirmiş, bu amaçla seçimlere gidilmesi ve seçimlerin 15 gün içinde bitirilmesi istenmiştir.⁷⁰ Toplam 12 maddeyi içeren bu genelgenin bazı maddeleri şöyledir: 1- Memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere, Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis toplanacaktır. 2- Bu meclise üye olarak seçilecek kimseler, milletvekilleri ile ilgili yasa hükümlerine bağlıdırlar. 3- Seçimlerde sancaklar esas alınacaktır. 4- Her sancaktan beş üye seçilecektir. 5- Seçimler, en geç on beş gün içinde Ankara’da çoğunluk sağlanacak şekilde tamamlanacaktır. Ayrıca bu genelgeyle, dağılmış olan son Osmanlı Meclis-i Mebusan üyelerinden Ankara’ya gelebilecek olanların da katılımının zorunlu olduğu bildirilmiştir. Bu genelge 1908 seçimleri ile başlayıp 1943 seçimlerine kadar uygulanan seçim kanunundan farklılıklar göstermektedir. Bir kere nüfusa göre milletvekili seçilmesi ilkesinden vazgeçilmiş olup her sancaktan nüfusuna bakılmaksızın 5 üye seçilmesi istenmiştir. Ayrıca, 1876 Anayasasıyla belirlenen 30 olan seçilme yaşı, bu genelgeyle 25’e indirilmiştir. Bu genelge, içinde bulunulan olağanüstü koşullar nedeniyle 1877 yılı seçiminde olduğu gibi özel bir seçim yöntemi belirlemiştir. 23 Nisan 1920 tarihinde açılan I. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 15 Nisan 1923 tarihinde Seçim Kanununda bazı değişiklikleri kapsayan yasayı kabul ettikten sonra 16 Nisan 1923 tarihinde son toplantısını yapmış, seçim sonrası Türkiye’de formel seçim siyasi uygulamaları, 1876 Birinci Meşrutiyet Anayasasıyla ilk defa uygulandı. Buna göre, her il bir seçim çevresi ve seçimler gizli olacaktır. Muvakkat Talimat adlı geçici bir talimatla (5 Kasım 1876’da) ilk Milletvekili Genel Seçimi 1877 yılında yapılmıştır.⁷¹ Seçim kanunu hazırlanıncaya kadar Muvakkat

⁷⁰ Durmuş Yalçın, v.d. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 190.

⁷¹ Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeler, YKY Yayınları, İstanbul, 2004, s.155

Talimatla seçimler olacaktı. Servet ilkesine göre, aday olabilmek için Türkiye’de az-çok bir emlak sahibi olmak gerekiyordu. İstanbul ve çevresi dışında kalan yerlerin milletvekillerini, o yerlerin idare meclisi üyeleri gizli oyla seçtiler. İstanbul ve çevresi ise 20 seçim çevresine ayrıldı. Eşraf ve erkândan birer seçim kurulu kuruldu. Seçim çevresi halkından 25 yaşını bitiren, emlak sahipleri iki vekil seçti. 40 kişi olan bu vekillerse İstanbul milletvekillerini seçtiler. Birinci Meşrutiyetin tek seçimi bu oldu. 1908’de İntihab-ı Mebusan seçim kanunu çıktı. Buna göre, iki dereceli, servet ve çoğunluk esası getirildi.⁷² İlk defa siyasi partiler bu seçimde mücadeleye girdi. İstiklal Harbi sırasında ilki, (23 Nisan 1920 toplantısı için) 19 Mart 1920’de; ikincisi ise 1923’te yapılan iki seçim vardır. Servet esası kalkmış ve seçmen yaşı 18’e inmişti.⁷³ 1927, 1931, 1935, 1939, 1943, 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimleri yapıldı.⁷⁴ İlk dördü İntihab-ı Mebusan Kanununa göredir. 5 Aralık 1934’te 2598 sayılı kanunla kadınlara da seçme ve seçilme hakkı verildi. Seçmen yaşı 22 oldu. 1942 tarihli Mebus Seçimi Kanunu da, iki dereceli sistemini kabul ediyordu. İlk defa 1946 tarihinde, Milletvekili Seçimi Kanunu ile tek dereceli sistem getirildi.⁷⁵ Ancak, bu kanun da açık oy, gizli tasnife dayandığı için sağlıklı ve dürüst bir seçimden bahsetmek imkânsızdı. Türkiye’de, gerçek milli iradeyi, dürüst bir şekilde yansıtabilecek ve çok partili hayata yol açabilecek ilk seçim kanunu, 16 Şubat 1950 tarihli ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu’dur. Bu kanuna göre, 14 Mayıs 1950’deki seçimle tek parti iktidarından, çoğulcu demokrasiye geçildi.⁷⁶ Toplanmak üzere çalışmalarına son vermiştir.⁷⁷”

Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Mart 1919’da Vilayetlere ve Müstakil livalara ve Kolordu Kumandanlıkları’na seçim hakkında yayınladığı bildiriden sonra tüm seçim bölgelerinde olduğu gibi Bitlis’te de seçimler için ön hazırlıklara başlandı. Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşanın seçim bölgelerine gönderdiği bildirisinin Bitlis merkeze ulaştığını Bitlis Valisi Hüsnü Bey’in 23 Mart 1920’de Ankara Vilayeti’ne çekmiş olduğu telgraftan anlamaktayız. Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa 26 Mart 1920’de Bitlis Valisi Hüsnü Paşa Hazretlerine

⁷² Tanör., a.g.e., s. 152.

⁷³ Tanör., a.g.e. s. 153.

⁷⁴ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye’de Siyasal Partiler I Cilt İkinci Meşrutiyet Dönemi, İletişim Yayınları İstanbul, 1988, s. 38.

⁷⁵ Tanör., a.g.e. s. 347.

⁷⁶ Fazıl Yozgat* ve Sezgin Zebun, Seçim Sistemleri Ve Uygulamaları, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Ci-İt 10, Sayı 2, 2009, s. 73.

⁷⁷ Olgun, a.g.m., s. 11.

çekmiş olduğu telgrafta 19 Mart tarihli ve 12 maddelik ne zaman biteceği ve seçilen milletvekillerin ne zaman hareket edeceğinin bildirilmesi hususunda bilgi edinmek istedi.⁷⁸ Bu telgrafa cevaben Bitlis Valisi Hüsnü, Ankara’da Heyet-i Temsiliye Riyasetine çektiği 27 Mart 1920 tarihli telgrafta, liva merkezinde Milli Meclis seçimlerinin Nisanın üçüncü gününde icra ve ikmal edileceğini haber veriyordu. 27 Mart 1920 tarihli bir diğer telgrafta Bitlis Valisi, Milli Meclis aza seçiminin Nisanın üçüncü günü sona ereceğini, azalıkları kesinleşeceklerin harcırah havalelerinin olmadığı, bunun yanı sıra maliyede de mevcut paranın olmadığı hakkında gerekli malumatı verdikten sonra milletvekillerin milli meclise katılımlarının harcırah Yokluğundan dolayı ertelenmemesi için gerekli harcırahın seri bir şekilde gönderilmesi gerektiğini söylüyordu.⁷⁹ Seçim aşaması Heyet-i Temsiliyesince çok dikkatli bir şekilde takip edildi.

Bütün seçim bölgeleriyle sıkı telgraf haberleşmeleri yaşandı. Seçim merkezlerinden livalar hakkında da malumat istendi. Bu suretle Bitlis Valisi, Heyet-i Temsiliye Riyasetine 12 Nisan 1920’de çektiği telgrafta Bitlis vilayetine ait seçimlerin neticelendiği, Siirt Livasında, 20 Nisan’da; Muş Livasında, 15 Nisan’da ve Genç Livasında da 20 Nisan’da son bulacağını bildirdi

Yapılan seçimler neticesinde Bitlis’ten beş yeni milletvekili seçildi. Bu milletvekillerinden; Arif Hikmet Bey 48, Derviş Bey 47, Hüsnü Bey 48, Şaban Vehbi Bey 47 ve Yusuf Ziya Bey 48 oy aldılar.⁸⁰

TBMM I. Dönem 1920

TBMM I. dönem 1920 yılında seçilen Bitlis milletvekilleri ve bu milletvekillerinin siyasi mensubiyeti ve notları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Milletvekili	Siyasi mensubiyeti ve notlar
<u>Arif Özdemir</u>	
<u>Derviş Sevüncü</u>	

⁷⁸ Işık, a.g.t., s. 44.

⁷⁹ Işık, a.g.t., gös. yer.

⁸⁰ Işık, a.g.t., gös. yer.

<u>Hüseyin Hüsnü Orakçioğlu</u>	
<u>Sofrasur Asizade Resul Bey</u>	Meclis-i Mebusan üyesi.
<u>Sadullah Fevzi Eren</u>	Meclis-i Mebusan üyesi.
Vehbi Öztekin	
<u>Yusuf Ziya Koçoğlu</u>	

2.5.1. 1923 Seçimleri

“Heye-ti Temsiliye, Sivas Kongres’inin dağılmasından hemen sonra Kolordu ve Tümen Komutanlarına Vali ve Mutasarrıflara, Belediye Başkanları ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Merkez heyetlerine gönderdiği 13 Eylül 1919 tarihli genelgede, Milletın haklarının savunulması ve varlığının korunması için Ulusal Meclisin en kısa zamanda seçilmesi ve toplanmasının en önemli görev olduğunu vurgulayarak seçim hazırlıklarına geçilmesi talimatını” vermiş, ardından 7 Ekim 1919’da Mebusan Meclisi için milletvekili seçimine başlanacağı yurdun her yanından ilan edilmiştir.⁸¹ Mustafa Kemal Paşa’nın Meclisin Ankara’da toplanması isteği, 20 Ekim 1919’da Amasya’ya gelen İstanbul Hükümeti Temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa tarafından olumlu karşılanmasına rağmen Padişah ve Hükümetinin, Meclisin Saltanat ve Devlet Merkezi olan İstanbul’da toplanması konusunda direnmeleri ve Erzurum, Trabzon, Balıkesir ve Manisa Müdafaayı Hukuk Merkezlerinin bu doğrultuda düşünce ileri sürmeleri üzerine durum, Heyeti Temsiliye’nin 16-29 Kasım 1919’da Sivas’ta Komutanlarla birlikte yaptığı toplantıda görüşülerek, Meclisin İstanbul’da toplanması kabul edilmiş, ancak seçilecek milletvekillerinin İstanbul’a gitmezden önce belirli merkezlerde toplanarak alınacak güvenlik önlemleri ve Mecliste savunulacak esaslar hakkında kendilerinin aydınlatılması ve bu amacın gerçekleştirilmesi için Meclisin İstanbul’un işgali, Mustafa Kemal Paşa’nın aylar önce düşündüğü ve dile getirdiği, Meclisin İstanbul’da toplanmasının sakıncalarını gözler önüne sermiş, kendisini de

⁸¹ Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922) Devlet Arşivleri Genel Müd. Yayınları, Ankara, 2003, s. 107.

yeni arayışlara yönelmiştir.⁸² Mustafa Kemal Paşa bu aşamada ivedi çözüm yolu olarak, Ankara'da bir "Meclisi Müessisan" (Kurucu Meclis) toplanması zorunluluğuna inanmaktadır.⁸³ Bu inançla işgalin hemen ertesi günü 17 Mart'ta kaleme aldığı bir metni telgrafla makine başında Komutanlara tebliğ etmiş ve görüşlerini almıştır. Türk Anayasa Hukuku açısından önemli bir belge olan bu metin gerçekte, ilk Meclisin "Kurucu Meclis" olarak anayasal niteliğini kanıtlamakta olup aynen şöyledir :” Atide arz olunan suretin gerek hareket esası ve gerek tatbikinin tasvip edildiğini veyahut tadili münasip olan noktanın yarın vakti zuhra kadar iş'arını rica ederim. Ve bu muvafakati aliyyeleri alındıktan sonra tam im edileceği maruz liste güçlü bir grup vücuda getirilmesi kararlaştırılmıştır.”⁸⁴

İstanbul'un işgali, Mustafa Kemal Paşa'nın aylar önce düşündüğü ve dile getirdiği, meclisin İstanbul'da toplanmasının sakıncalarını gözler önüne sermiş, kendisini de yeni arayışlara yönelmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu aşamada ivedi çözüm yolu olarak, Ankara'da bir "Meclisi Müessisan" (Kurucu Meclis) toplanması zorunluluğuna inanmaktadır. “*Bu inançla işgalin hemen ertesi günü 17 Mart'ta kaleme aldığı bir metni telgrafla makine başında Komutanlara tebliğ etmiş ve görüşlerini almıştır.*” Türk Anayasa Hukuku açısından önemli bir belge olan bu metin gerçekte, ilk Meclisin "Kurucu Meclis" olarak anayasal niteliğini kanıtlamakta olup aynen şöyledir : [Atide arz olunan suretin gerek hareket esası ve gerek tatbikinin tasvip edildiğini veyahut tadili münasip olan noktanın yarın vakti zuhra kadar iş'arını rica ederim. Ve bu muvafakati aliyyeleri alındıktan sonra tamim edileceği maruzdur.⁸⁵

Heyet-i Temsiliye Namına

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa'nın, özellikle "rejim" değiştirmek amacı ile toplamak istediği "Müessisan Meclisi"nin, amacı ifade eden "Müessisan" sözcüğünün halk tarafından gereği gibi anlaşılıp değerlendirilemeyeceği düşünülmeyle "Olağanüstü Yetkili Bir Meclis" in toplanmasına karar verilmiştir. “*Meclis üyeliği için her parti,*

⁸² Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922) Devlet Arşivleri Genel Müd. Yayınları, Ankara, 2003, s. 108.

⁸³ A.g.e., s. 122.

⁸⁴ Fahri Belen Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem 191-1923, I, Ankara, TBMM Basımevi, s. 58.

⁸⁵ Belen, a.g.e., s. 26.

dernek ya da topluluğun aday gösterebilmesi ve herkesin bağımsız olarak adaylığını koyabilmesi (Seçimde yaş kaydı aranmamış, (30) yaşından küçük (11) kişi milletvekili seçilmiştir.) Seçimlerin en geç 15 gün içinde, çoğunluğun Ankara'da bulunmasını sağlayacak şekilde tamamlanması kabul edilmiş ve işlemler ilgili makamlarca bu şekilde yürütülmüştür. Buna göre (66) seçim çevresinden (349) milletvekili seçilmiş olup İstanbul Mebusan Meclisinden (Malta'dan gelenler dahil) gelen (88) milletvekili ile sayı (437) ye ulaşmıştır. Anca k (34) milletvekili Meclise katılmadan istifa ettiğinden birinci Dönemin toplam milletvekili sayısı (403)tür.⁸⁶ Seçilen Bitlis Milletvekilleri: Muhittin Nami Bey - Resul Bey

TBMM II. Dönem 1923

TBMM II. Dönem 1923 yılında seçilen Bitlis milletvekilleri ve bu milletvekillerinin mensup oldukları siyasi partiler aşağıda verilmiştir.

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
<u>Muhittin Başay</u>	<u>Cumhuriyet Halk Partisi</u>
<u>Sofrasur Asizade Resul Bey</u>	<u>Cumhuriyet Halk Partisi</u>

2.5.2. 1927 Seçimleri

1923 seçiminden sonra kurulan ikinci Büyük Millet Meclisi 29 Ekim 1923'te Cumhuriyeti ilan etmiş, daha sonra 1924 Anayasasını hazırlamıştır. Ayrıca 1923'ten 1927 yılına kadar süren yasama döneminde İntihab-ı Mebusan Kanununda değişiklik yapan iki yasayla, ordu mensuplarının milletvekili seçilememeleri konusunda bir yasa çıkarmıştır.

1924 Anayasası, anayasa hazırlamak üzere seçilmiş özel bir kurucu meclisin yapıtı olmayıp, ikinci Büyük Millet Meclisi'nin hazırlayarak kabul ettiği bir yasadır. (123) 1924 Anayasası seçimler konusunda şu hükümleri getirmiştir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden oluşmaktadır. (md.)

- 18 yaşını doldurmuş her Türk erkeği seçme hakkına sahiptir. (md. 10)

⁸⁶ Belen, a.g.e., s. 38-39.

- 30 yaşını dolduran her Türk erkeği milletvekili seçilebilir. (md. 11)

Milletvekili seçilebilme koşulları şunlardır : (md. 12)

a) Yabancı devlet hizmetinde bulunmamak, b) Sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suistimal, hileli iflas gibi suçlardan mahkûm olmamak, c) Kısıtlı olmamak, d) Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak, e) Medeni haklardan mahrum olmamak, f) Türkçe okuyup yazma bilmek.

- Milletvekili seçimi 4 yılda bir yapılır, süresi dolan üyeler yeniden seçilebilirler. (md. 13)

Görüldüğü gibi 1924 Anayasası da vergi vermek ve emlak sahibi olmak koşuluyla seçme hakkını sınırlanmamıştır, ancak hala sadece erkeklerin seçme ve seçilme hakları bulunmaktadır.

1924 Anayasasından başka İntihab-ı Mebusan Kanununda değişiklik yapan iki yasa daha çıkarıldığı daha önce belirtilmişti. Bu yasalardan ilki 16 Haziran 1927 tarih ve 1079 sayılı yasadır. Bundan 5 gün sonra 1112 sayılı, 21 Haziran 1927 tarihli, İntihab-ı Mebusan Kanununda değişiklik yapan ikinci yasa çıkarılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası başkanı Mustafa Kemal tarafından, seçilecek adayları gösteren bir de tebliğ yayınlanmıştır.⁸⁷

Bu yasalardan başka daha önce 19 Aralık 1923 yılında çıkarılan 385 sayılı yasada, ordu mensuplarının ordudan istifa etmediği ya da emekli olmadığı sürece milletvekili seçilmek için adaylıklarını koyamayacaklarını hükme bağlamaktadır.

Bu şekilde 1927 seçimleri yapılmış, tüm ülkede tek parti olan Cumhuriyet Halk Fırkası seçimleri kazanmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası 31 Ağustos 1927 tarihinde yapılan seçimlerde, kendi adaylarının yazılı olduğu bir liste yayınlamış ve halktan bu listeye oy vermelerini istemiştir. Böylece, seçimleri kazanan Cumhuriyet Halk Fırkası milletvekillerinden oluşan III. Büyük Millet Meclisi toplantılarına başlamıştır.⁸⁸

1927 yılı seçimlerinde Bitlis'ten seçilen Milletvekilleri şunlardır:

İlyas Sami Bey: Cumhuriyet Halk Fırkası

⁸⁷ Seçim İstemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları, TBMM, Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yayınları: 5, s. 85.

⁸⁸ A.g.e., s. 86.

Muhittin Bey: Cumhuriyet Halk Fırkası

N. Nami Bey: Cumhuriyet Halk Fırkası

TBMM III. Dönem 1927

TBMM III. Dönem 1927 yılında seçilen Bitlis milletvekilleri ve bu milletvekillerinin mensup oldukları siyasi partiler aşağıda verilmiştir.

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
İlyas Sami Muş	Cumhuriyet Halk Partisi
Muhittin Temoçin	Cumhuriyet Halk Partisi
Muhittin Başay	Cumhuriyet Halk Partisi

2.5.3. 1931 Seçimleri

IV. Dönem seçimlerinde, III. Dönem seçimlerinde olduğu gibi bazı hükümleri 3 Nisan 1923 gün ve 320, 16 Aralık 1923 gün ve 385 ve 16 Haziran 1927 gün ve 1079 sayılı kanunlarla değişik, 20 Eylül 1324 (1908) günlü Takvimi Vekayi'de yayımlanmış bulunan "intihabı Mebusan Kanunu" uygulanmıştır.⁸⁹ 24 Nisan 1931 günlü yapılan seçimlerde C.H.F'nin gösterdiği (287) aday, listede olduğu gibi seçilmiş, bağımsız olarak adaylığını koyacakların seçilmesi için boş bırakılan seçim çevrelerinden seçilen aşağıda seçim bölgeleri ve adları yazılı (20) milletvekili ile mevcut (307) olmuştur. Bolu, Burdur ve Manisa'da bağımsız adaylar için boş bırakılmış olan yerlerden seçilen (3) milletvekilinin, ayrıca seçildikleri İstanbul, Kütahya ve Malatya milletvekilliklerini tercih etmiş bulunmaları itibariyle (3) İstanbul, Samsun ve Tekirdağ'da bağımsızlar için ayrılan boş yerlerden kimse seçilmediği için (7) olmak üzere (10) milletvekilliği boş kalmıştır. Kütahya'dan seçilmiş olan Mustafa ve Tevfik Beylerin seçim tutanakları 20 Haziran 1931'de Genel Kurulca red edilmekle bağımsız milletvekili sayısı ilk aşamada (11) e düşmüş, sonradan C.H.F'ye katılan (3)ü dışında kalan (8)i dönem sonuna kadar bağımsızlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu husus milletvekillerinin biyografilerinde ayrıca

⁸⁹ Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi TMM. IV. Dönem, (1931 -1935),Ankara, 1996, I. Cilt, s. 41.

işaret edilmiştir. Bağımsız olarak seçilen adaylar, dönem içinde C.H.F. grubuna katılmışlardır.⁹⁰

2.5.4. Bitlis'in Kaza Haline Getirilmesine Tepkiler

Bitlis'in Muş vilayetine bağlanarak bir kaza haline getirilmesi durumu gündeme gelmişti. Merkezi idare bu konuda karar almış ve uygulamaya koymuştu. Bu duruma üzerine Bitlis halkı Hükümet yetkililerini telgraf yağmuruna tutmuşlardı. Ancak bu telgrafların en etkili Bitlis Belediye Başkanı Arif Bey ile Meclis üyelerinin telgrafi oldukça etkili olmuştu. Hükümet yetkilileri halkı yatıştırmak amacıyla Belediye Başkanı merkeze çağırıldı ve bazı açıklamalar yapmak zorunda kaldı. Bununla beraber Dâhiliye Vekili, Bitlis halkına bir beyanname yayınlayarak halkı yatıştırmak için çalıştı. İş bu beyanname aşağıda verilmiştir

“Umumi Harpten sonra eski ehemmiyetini kaybeden Bitlis'in kaza haline kabile Muş vilayetinin teşkili hakkında kanun layihası Makamı Samilerine takdim kılınmıştı. Bitlisliler telgraflarla yüksek makama müracaat etmekte ve bu tebeddül keyfiyetini şuna veya buna atıf etmekte olduklarından Belediye Reisinin davet edilerek Muş'un merkezi vilayet olmasının icap ettiren sebebin devlet ve milletin yüksek menfaatleri teminine matuf idari, inzibati ve askeri zaruretten mütevellit olduğunu Vekalet namına kendisine iblağının Birinci Umumi Müfettişliğe ve Bitlis vilayetlerine yazıldığı arz bu baptaki telgrafname leffen takdim olunur. Efendim”⁹¹

26.3.1929

Dâhiliye Vekili İmza

2.5.5. 1935 Seçimleri

5 Aralık 1934'te kadınlara Seçme ve Seçilme hakkı verilince, seçimlerin dayanağını oluşturan belgelerde de buna göre düzenleme yapmak gerekiyordu. Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 191 arkadaşı 4 Aralık 1934'te "İntihabı Mebusan" kanununun bazı maddelerinde değişiklikler yapılmasını içeren bir teklif hazırlamışlardır. Buna göre "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üyeleri Türkiye Devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere" seçilecektir.⁹² Bir seçim çevresi kırk bin nüfustan az olsa bile yine de bir milletvekili seçecektir. Kırk binden

⁹⁰ Çoker, a.g.e., s. 42-43.

⁹¹ BCA, 30-10-0-0/66-441-1, s. 1.

⁹² Halkın Sesi Gazetesi, 4 Şubat 1935 Pazartesi, Beşinci sene, No: 2338, s. 1.

yukarı olur ise 55.000'e kadar (1), 95.000'e kadar (2), 135.000'e kadar (3), 175.00'e kadar da (4) mebus seçecektir. Seçim yasınının 5, 11, 16, 23 ve 58. maddelerinde geçen 18 yaşını bitiren kaydı 21 yaşını bitiren şeklinde değiştirilecek, adı geçen maddelerdeki (zükûr) kaydı kaldırılıp yerine kadın erkek sözcükleri eklenecektir. Ayrıca oy verirken oy veren kişinin kimliğinin belirlenmesi de zorunlu olacaktır.⁹³

Anayasa komisyonu bu teklifi kabul etmiş ve TBMM Genel Kurulu'na sunulmasına karar vermiştir. 5 Aralık 1934'te ivedilikle görüşülmesi kabul edilen bu teklifte sadece yirmi iki yaşını bitirenler şeklinde bir küçük değişiklik yapılarak madde kabul edilmiştir. Bu değişikliğin ardından İcra Vekilleri Heyeti 18 Aralık 1934'te İntihab-ı Mebusan Kanunu'nda yine bazı değişiklikler yapmayı kararlaştırmış, bunun için dört maddeden oluşan bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarının gerekçesinde "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun tadili ile kadınların da mebus seçmek ve seçilmek hakları kabul edilmiş olduğundan İntihabı Mebusan Kanunu'nun mebus miktarını tayin eden ikinci maddesi tadil edilmiş ve 20.000 yerine 40.000 nüfus esası üzerinden mebusların adedi tespit edilmiştir. Aynı nispetin müntehibi sani miktarının tayininde gözetilmesi ve kadın erkek üzerinden olacak olan müntehibi sani adedinin tayininde mevcut nispetlerin bir misli arttırılması aynı miktarın elde edilmesi için lüzumlu görülmüş ve bu nispetlerden bahseden kanunun 21-23. maddeleri de bu esas dairesinde değiştirilmiştir" denmekteydi. Hükümetin bu gerekçesiyle birlikte tasarı Dâhiliye Encümeni'nde de incelenerek söz konusu değişikliğin İntihabı Mebusan Kanunu muvakkatinin bazı mevadına muadil 3 Nisan 1339 tarih ve 320 sayılı kanunun 5." maddesinde değişikliğin yapılması uygun bulunmuştur. Buna göre bir nahiyede kadın ve erkek nüfustan her 400 kişi için bir müntehibi sani seçilecektir. Bu miktarı aşan nüfus için ise 600'e kadar (1), 601'den 1000'e kadar (2), 1001'den 1400'e kadar (3), daha fazlası için de buna göre bir düzenleme yapılması kabul edilmiştir. Böylece yeni seçime gidilirken gerekli yasal düzenlemeler yapılmış, demokratik katılımın genişletilmesi sağlanmıştır. Ancak uygulanan iki dereceli seçim yönteminden vazgeçilememiştir.⁹⁴

"Anayasa ve seçim yasasında yapılan değişikliklere paralel olarak 1935 yılında ilk kez kadınların da mebus adayı olarak" gösterilmelerine başlanmıştır. Toplumun bu konudaki tavrını öğrenebilmek için Cumhuriyet gazetesi, "Kadın

⁹³ İhsan Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM V. Dönem (1935-1939), Ankara, 2003, Cilt I, s. 15.

⁹⁴ Güneş, a.g.e., s. 15-16.

saylav olursa" diye bir anket yapmış ve kadınlara mebus olmaları halinde neler yapacaklarını sormuştur. Böylece hem halkı hem de kadınları seçime hazırlamaya çalışmıştır. “Radyoda seçim hakkında her akşam konferanslar verilmiş, seçim bölgelerinde halkı aydınlatıcı konuşmalar yapılmıştır.” Cumhuriyet Halk Fırkası çeşitli meslek gruplarından, bürokratlardan ve mebuslardan belirlediği ikinci seçmen adaylarını saptamış ve açıklamıştır. “Örneğin Ankara ve Ankara'ya bağlı nahiyelerden 51'i kadın, 281'i erkek olmak üzere 332 kişilik bir” liste yayınlanmıştır. 20-21 Ocak 1935'te ikinci seçmenlerin seçimi yapılmıştır.⁹⁵ Ankara'da 40.860 seçmenden 37.542'si oyunu kullanmış ve CHF'nin adaylarını seçmiştir.⁹⁶ Sandık başlarında bile seçim hakkında seçmeni aydınlatıcı konuşmalar yapılmıştır. 1935'de milletvekili olmak için başvuruların sayısı 2000'i geçmiştir. Basıma sızan haberlere göre; Meclis'te 15 kadar kadın, 10 tane de bağımsız milletvekili olacak, Meslek erbabı sayısı arttırılacaktı. Karı-koca ve kardeşlerin milletvekili olmasına izin verilmeyecekti.⁹⁷

Bir gazete, seçim haberini şöyle veriyordu.⁹⁸

“Dün Yurtta Saylav Seçimi Bitti”

386 sı Halk Fırkası namzedi ve 13 ü müstakil olmak üzere 399 Mebus seçildi. Bunların 17 si kadındır. Müstakiller arasında azınlıklardan da dört saylav vardır.

2.5.6. 1936 Yılı Bitlis Belediye Başkanı'nın Atanma Kararnamesi Reisicumhur Yüce Katına

1936 Yılı Bitlis Belediye Başkanı'nın Atanma Kararnamesinin, Reisicumhur Yüce Katına sunulmasına dair kararname aşağıda verilmiştir.

Dâhiliye Vekâleti'nin 2.4.1936 tarihli ve 472 sayılı tezkere ile gönderilen kararname yüksek onaminize sunulmuştur.⁹⁹ Başvekil

Reisicumhur Yüce Katına

Dâhiliye Vekilliğinden 2.4.1936 tarihli ve 472 sayılı tezkere ile gönderilen kararname yüksek onaminize sunulmuştur.¹⁰⁰

⁹⁵ Akşam, Pazartesi 21 Kânunusani 1935, No: 5840, s. 1.

⁹⁶ Ulus, 23, Son kanun 1935 Çarşamba, No: 4S16, s. 1.

⁹⁷ Güneş, a.g.e., s. 17.

⁹⁸ Halkın Sesi Gazetesi, 9 Şubat 1935 Cumartesi, Beşinci Sene No. 2332, s. 1.

⁹⁹ BCA, 30-11-1-0/103-12-9, s. 1.

Başvekil İsmet İnönü

İmza

Başvekâlete

İlişik kararname imza edilerek geri gönderildi.

8 Nisan 1936

Reisicumhur

(K. Atatürk)imza

1-Bitlis Belediye Meclisi Reisliği'ne seçilen Sabri'nin intihabı 1580 sayılı Kanunun 89 uncu maddesine göre tasdik edilmiştir.

2- Bu kararnamenin icrasını Dâhiliye Vekili memurdur.¹⁰¹ 8 Nisan 1936

Reisi Cumhur

Başvekil

Dâhiliye Vekili

(K. Atatürk) imza

(İ. İnönü) İmza

(Şükrü Kaya) imza

Başvekâlet Yüksek Katına

Bitlis Belediye Reisliği'ne seçilen Sabri'nin intihabının tasdikine ait kararname sunuldu.¹⁰²

Dâhiliye Vekili

(Şükrü Kaya) İmza

Kararname

1- Bitlis Belediye Meclisince Reisliğe seçilen Sabri'nin intihabı 1580 sayılı kanunun 89'uncu maddesine göre tasdik edildi.

2- Bu kararnamenin icrasına Dâhiliye Vekili memurdur.¹⁰³

Reisicumhur

(K. Atatürk) imza

¹⁰⁰ BCA, 30-11-1-0/103-12-9, s. 2.

¹⁰¹ BCA, 30-11-1-0/103-12-9, s. 3.

¹⁰² BCA, 30-11-1-0/103-12-9, s. 4.

¹⁰³ BCA, 30-11-1-0/103-12-9, s. 5.

2.5.7. 1936 Yılında Yeni Teşkil Edilen Belediye Başkanlıklarına Atama

Yeni teşkil edilen Hakkâri Vilayetinin merkez kazasıyla, Şemdinli-Gürpınar-Hizan-Katum, Bismil ve Eğil Kazaları Belediye Reisliklerinin 1580 Sayılı Kanunun 94 üncü maddesi hükmüne göre Vali ve Kaymakamlar uhdesine verilmesi; Birinci Umumi Müfettişliğinin 25.2.1936 tarih ve 468/1 sayılı tezkeresi ile yapılan teklif üzerine İcra Vekilleri Heyetince 10.3.1936 da onanmıştır.¹⁰⁴

Reisicumhur

İmza

2.5.8. 1937 Yılı Bitlis Belediye Reisliğine Atanma Kararnamesi

1937 yılı Bitlis Belediye Reisliğine Atanma kararnamesinin Reisicumhur katına sunulmasına dair belgeler aşağıda sıralanmıştır.

Reisicumhur Yüce Katına

Dâhiliye Vekilliği'nden 26.4.1937 tarihli ve 3323 sayılı tezkere ile gönderilen kararname yüksek tasviplerinize arz olunur.¹⁰⁵

Başvekil

İmza

Dâhiliye Vekilliğine

26.4.1937 tarih ve M.İ. U.Md. 3323 sayılı tezkere cevabıdır.

Reisi cumhur tarafından onaylanmış olan kararnamenin tasdikli sureti bilece sunulmuştur.¹⁰⁶

Başvekil yerine Müsteşar

Reisicumhur Yüce Katına

Dahiliye Vekilliği'nin 26.4.1937 tarihli ve 3323 sayılı tezkere ile gönderilen kararname yüksek tasviplerinize arz olunur.¹⁰⁷

Başvekil

İmza

¹⁰⁴ BCA, 30-18-1-2/62-19-1, s. 1.

¹⁰⁵ BCA, 30.11.1.0/112-11-15, s. 1.

¹⁰⁶ BCA, 30.11.1.0/112-11-15, s. 1.

¹⁰⁷ BCA, 30.11.1.0/112-11-15, s. 2.

Başvekâlete

İlişik kararname imza edilerek geri gönderildi.¹⁰⁸

6 Mayıs 1937

Reisicumhur

İmza

Kararname

1- Bitlis Merkez Belediye Reisliğine Suphi Menteş'in intihabı hakkında Bitlis Belediye "*Meclisince ittihaz olunan karar Belediye Kanununun 89 uncu maddesine tevfikan tasvip olunmuştur.*

2- *Bu kararname ahkâmının icrasına Dâhiliye memurdur.*"¹⁰⁹ 5 Mayıs 1337

Reisicumhur

İmza

Başvekâlet Yüksek Katına

Bitlis Belediye Reisliğine seçilen Suphi Menteş'in reisliğinin tasvibine ait Kararname ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğinin ifasına müsaade buyrulmasını arz ve rica ederim.¹¹⁰

Dâhiliye Vekili

2.5.9. 1938 Yılı Bitlis Belediye Reisliğine Atanma Kararnamesi

1938 yılı Bitlis belediye reisliğine atanma kararnamesinin Dahiliye Vekaletine ve Reisicumhur yüksek katına sunulmasına dair belgeler aşağıda sıralanmıştır.

Dâhiliye Vekilliği'nden 2.12.1938 tarihli ve 12616/3.2.2 sayılı tezkere ile gönderilen kararname yüksek tasviplerinize arz olunur.¹¹¹ (Başvekil)

Dâhiliye Vekâletine

2.12.1938 tarih ve M.U.Md. 12616/3.2.2 sayılı tezkere cevabıdır.

¹⁰⁸ BCA, 30.11.1.0/112-11-15, s. 2.

¹⁰⁹ BCA, 30.11.1.0/112-11-15, s. 3.

¹¹⁰ BCA, 30.11.1.0/112-11-15, s. 4.

¹¹¹ BCA, 30-11-1-0/126-44-20, s. 1.

Reisicumhur tarafından onaylanmış olan kararnamenin tasdikli sureti ekte sunulmuştur.¹¹²

Başvekil Yerine

Müsteşar

Reisicumhur Yüksek Katına

Dâhiliye Vekilliğinden 2.12.1938 tarih ve 12616/3.2.2 sayılı tezkere ile gönderilen kararname yüksek tasviplerinize arz olunur¹¹³.

Başvekil

Kararname

1- Bitlis Merkez Belediye Reisliğine Suphi Menteş'in intihabı hakkında Bitlis Belediye Meclisince ittihaz olunan karar Belediye Kanununun 89 uncu maddesine tevfikan tasdik olunur.

2- Bu kararname hükümlerini yürütmeye Dâhiliye Vekili memurdur.¹¹⁴ 20 Ekim 1938

Reisicumhur

Başvekil

Dâhiliye Vekili

İmza

İmza

İmza

Başvekâlet Yüksek Katına

Bitlis Belediye Reisliğine seçilen Suphi Menteş'in Reisliğinin tasvibine ait kararname ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğinin ifasına müsaade buyrulmasını rica ederim.¹¹⁵

Dâhiliye Vekili

İmza

2.5.10. 1939 Seçimleri

Millî Şef¹¹⁶ döneminde, Türkiye'de; biri 1939'da, diğeri 1943'te olmak üzere iki Milletvekilliği Genel Seçimi; 1938,1939,1943, 1944 ve 1945 yıllarında da bazı seçim

¹¹² BCA, 30-11-1-0/126-44-20, s. 1.

¹¹³ BCA, 30-11-1-0/126-44-20, s. 2.

¹¹⁴ BCA, 30-11-1-0/126-44-20, s. 3.

¹¹⁵ BCA, 30-11-1-0/126-44-20, s. 4.

bölgelerinde boş olan mebusluklar için ara seçimler yapılmıştır. Bu genel seçimlerden 1939 yılında yapılanı VI. Dönem Büyük Millet Meclisi'ni, 1943 yılında yapılanı da VII. Dönem Büyük Millet Meclisi'ni oluşturan seçimlerdir. "1939 Genel Seçimleri, 1908 tarihli İntihabı-ı Mebusan Kanunu'na göre yapılan son seçimdir. 1939 yılının Ocak ayının sonunda Büyük Millet Meclisi yeni seçime gitmeyi kararlaştırmıştır. Bu tarihlerde seçimle ilgili haberlerin basında sık sık yer aldığı görülmektedir. 10 Şubat 1939 tarihli Ulus gazetesinde yer alan bir haberde, C.H.P'nin bütün illerde aday göstereceği, birkaç ilde de bağımsız mebusluklar için boş yer bırakılacağı belirtilmiştir.¹¹⁷ 17 ve 20 Şubat 1939 tarihli Tan gazetesinde, mebus olmak isteyenlerin sayısının birkaç bine ulaştığı ifade edilmektedir. Genel Seçimin ilk safhası olan ikinci müntahip seçimi için aday listesi 13 Mart'ta ilân edilmiş, seçim ise 15 Mart'ta başlamış ve 21 Mart akşamı tamamlanacağı ifade edilmiştir. "Aydın Tarihi"nde yer alan Anadolu Ajansı kaynaklı ve 14 Mart 1939 tarihli bir haberde şu husus yer almıştır: "İkinci müntahip seçimine memleketin her tarafında 15/Mart/1939 Çarşamba sabahı başlanacak ve 21/Mart/1939 günü akşamı bu seçim her tarafta bitmiş olacaktır.¹¹⁸ Parti umumî merkezine vilâyetlerden gelen malûmata göre yurdun her yerinde intihap faaliyeti büyük hararet, alâka ve neşe ile devam etmektedir. Bütün vilâyetler gazete, mecmua gibi neşir vasıtalarında intihabın devamı müddetince bu hususta neşriyatta bulunacakları gibi bu akşamdan itibaren şehir ve kasabalarımızdaki bütün parti ve halkevi merkezleri donatılmış hoparlörler ile aynı zamanda halk hatipleriyle ve diğer vasıtalarından da faydalanarak cumhuriyetin feyizli semereleri, Cumhuriyet Halk Partisi prensipleri ve inkılâp esasları ve bu intihabın memleket ve millet için haiz bulunduğu büyük kıymet ve mânâ hakkında söz ve yazı ile neşriyata başlamışlardır."¹¹⁹"Aydın Tarihi"nde 22

¹¹⁶ Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü'ye "Millî Şef denilmiş olmakla birlikte, Türk siyasî hayatında bu kavramın ortaya çıkışı daha eskilere kadar uzanmaktadır. 24 Teşrinisani [Kasım] 1930 tarihli "Vakit" gazetesinde, "İnkılâpçı Terbiye" başlıklı yazısında Sadri Etem "Şef ten söz etmektedir. Ancak "Şef kavramı üzerinde duran ve "Millî Şef tabirini ilk kullanan C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker'dir. Recep Peker, Nisan 1933 tarihli "Ülkü" Mecmuasına yazdığı "Disiplinli Hürriyet" başlıklı yazısında: "Millî şeflerin hükümlerine candan uyan ve inanan disiplinli bir cemiyet kurmak davasındayız." diyordu. Siyasî tarihimizde bir tek kişiye "Millî Şef" denilmiştir, o da İsmet İnönü'dür. Bkz. Türk Parlamento Tarihi VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943) , Cilt 1, s. 36.

¹¹⁷ İsmet Binark, Türk Parlamento Tarihi, TBMM - VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943) , I, s. 38.

¹¹⁸ Tan Gazetesi, Salı 14 Mart 1939, Dördüncü Yıl - No: 1298, s. 1.

¹¹⁹ Yenısabah Gazetesi, 1 Pazar Kanunusani 1939, Birinci 111 - No. 23, s. 1.; Vakit Gazetesi, Pazar, İlkkanun 19~9 Yıl: 22- Sayı: 7535, s. 1.

Mart'ta yer alan, 23 Mart 1939 tarihli Ulus Gazetesinde de neşredilen illerin ikinci muntahip sayısı ve illerin iştirak nispeti aşağı verilmiştir:¹²⁰

1939 yılı seçimleri Bitlis'te şu seyri takip etmiştir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine

28.3.1939 tarih ve 6/1521 sayılı tezkereye ektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin altıncı intihap devresi için yapılan intihap neticesinde Bitlis Vilayeti mebusluklarına seçildikleri Dâhiliye Vekâleti'nin 6.4.1939 tarih ve 1248 numaralı tezkeresi ile bildirilen ve ilişik listede isimleri yazılan iki zata ait mazbata takdim olunmuştur.¹²¹ 7.4.1939

Başvekil

İmza

Bitlis vilayet mebuslarının seçim mazbatasası listesi ve seçilen mebusun adı ve soyadı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Bitlis Vilayet Mebuslarının Seçim Mazbatasası Listesi¹²²		
Mazbatanın adedi	Seçilen Mebusun	
	Adı	Soyadı
2	Tevfik	Temelli
	Örge	Evren

Başvekâlet Makamına

27.3.939 gün ve 1082 sayılı yazıya ektir.

Bitlis vilayetince Mebusluğa seçilmiş olan Tevfik Temelli, Örge Evren'e ait seçim mazbatalarından iki nüshanın ilişik olarak sunulduğunu sonsuz saygılarımla arz ederim.¹²³ (Dâhiliye Vekili)

¹²⁰ A.g.e., s. 39, Ulus Gazetesi, Pazar, 1 Son kanun 1939, 103011, s. 1.

¹²¹ BCA, 30-10-0-0/76-500-10, s. 1.

¹²² BCA, 30-10-0-0/76-500-10, s. 2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

Türkiye Büyük Millet Meclisinin altıncı intibah devresi için yapılan intihap neticesinde Bitlis Vilayeti Mebusluklarına seçildikleri mahallinden alınan telgrafname üzerine Dâhiliye Vekâleti'nin 27.3.1939 tarih ve 1082 numaralı tezkeresi ile bildirilen ilişik listede isimleri yazılı iki zata ait seçim mazbatasının vürudunda takdim edileceğini arz ederim.¹²⁴ 28.3.1939

Başvekil

İmza

Bitlis Vilayet Mebusluklarına Seçildikleri Mahallinden Telgrafla Bildirilen zatlarn isimlerini gösterir listedir.¹²⁵

Seçilen Mebusun

Adı Soyadı

Tevfik Temelli

Örge Evren

2.6. 1943 Milletvekilliği Talebinde Bulunanlar

Her seçim döneminde ülkenin insanlarından bazıları siyasi partilerden birine müracaat ederek aday olmak isterler. İşte bu durumda Bitlis'ten ve CHP'den Milletvekili aday olmak için müracaat edenlerin, o tarihteki müracaatları sırası ile aşağıda verilmiştir.

2.6.1 C.H.P Genel Sekreterliğine

Bitlis'ten ve CHP'den Milletvekili aday olmak için müracaat edenlerden Aliye Sezer'in o tarihteki müracaatı.

C.H.P Genel Sekreterliğine

Eski bir asker ailesi sıfatı ile maruzatımı dinlemek lütfunda bulunursanız kendimi bahtiyar sayarım.

¹²³ BCA. 30-10-0-0/76-500-10, s. 3.

¹²⁴ BCA. 30-10-0-0/76-500-10, s. 4.

¹²⁵ BCA. 30-10-0-0/76-500-10, s. 5.

Zevcim, müteveffa topçu binbaşısı 317/4 sicil numaraları Reşit Rüştü olup balkan çatalca Harbi Umumide Erzurum ve Pasinler cephesinde bulunarak birkaç yerinden yaralanmış ve son zamanlarda da Mücadeleyi Milliye' ye iştirak ile vefatına kadar Kars topçu birinci alayının ikinci tabur komutanlığında ifai vazife etmiş ve amirlerinin takdirlerini mazhar olmuştu.

Zevcim vefatından sonra iki çocuğumu memlekete birer uzuv olarak yetiştirmeye gayret ettim. Oğlum istikam teğmeni, kızım ortaokul öğretmenidir. Dokuz seneden beri vilayet encümen daimi azası bulunmaktayım.1940 tarihinden beri yardım severler cemiyetinde bulunmaktayım. Memleketim için çalışmak kudretini kendimden gördüğümde ve zevcim Bitlis'te olması dolayısıyla Bitlis namına büyük millet meclisinde aza bulunmak arzusundayım. Sayıtlık için isteğimin kabulleri yüksek takdirlerinize bağlıdır. Kısa bir tercüme halim ilişik olarak sunulmuştur. Maruzatımın kabullerini saygılarımla rica ederim.¹²⁶

Adres:

Erzurum şurası Karaköse Mahallesi

Bay Müştak Sokağı No:1

Tercümeihal Varakası

Adı Soyadı : Aliye Sezer

Babasının Adı : Nuri

Doğduğu yer : Erzurum

Doğduğu yıl :1913

Tahsil durumu : Hususi

Bulduğu ödevler: 9 sene meclis umumi azalığı 1940 yılından beri yardımseverler cemiyeti idare azalığı

Hangi ocağa mensup bulunduğu: Erzurum Halk Fırkası Lale Paşa ocağında kayıtlıyız.¹²⁷

(İmza)

¹²⁶ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 1.

¹²⁷ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 3.

2.6.2. C.H.P Genel Sekreterliğine

Bitlis'ten ve CHP'den Milletvekili adayı olmak için müracaat edenlerden Rauf Özdemir'in o tarihteki müracaatı.

C.H.P Genel Sekreterliğine

Ben Bitlisliyim. Bitlisin tanınmış, temiz bir ailesinin evladıyım. 1933 doğumluyum.

Mesleğim dâhiliyecilik idareciliktir. İdadi tahsilim vardır. 25 senelik devlet memuruyum, bunun 15 senesi kaymakamlık ve mektupçuluk ile geçirdim. Bu arada birçok defalar vali vekâletlerinde bulundum. Vazifem itibariyle yine zaman zaman bulunmaktayım. Mebus seçiminin yenilenmesinden istifade ederek Bitlis'ten mebus çıkmak istiyorum. Yerliler içinden hepsinden ziyade intihap kabiliyetim vardır. Resmi ve hususi hayatımda hiçbir suretle lekelenmiş değilim. 1933 senesinden 1936 senesine kadar serbest olarak Bitlis'te ikametinin esnasında 3 yıl halk evi reisliğinde ve parti hatipliğinde bulunmuşumdur.

Cumhuriyet halk partisinde Bitlis mebusluğuna namzetliğimin tasvip buyrulması istirham ederim.

NOT: İki adet fotoğrafı ilişiktir. ¹²⁸

Ordu Vilayeti Mektupçusu

RAUF ÖZDEMİR

(imza)

2.6.3. Cumhuriyet Halk Partisi Reisi Umumiliği Yüksek Katına

Bitlis'ten ve CHP'den Milletvekili adayı olmak için müracaat edenlerden Arif Özdemir'in o tarihteki müracaatı.

Cumhuriyet Halk Partisi Reisi Umumiliği Yüksek Katına

Ankara

Dilekçemdir

Milli mücadelenin en karanlık günlerinde büyük Atamızın ilk işaretleri üzerine Bitlis'te Müdafaayı Hukuk Cemiyeti kurup idare heyetinde üye olarak bulunmuşum. Bu kara günlerde bin bir çeşit ihtirazlara göğüs gererek bütün mahrumiyet içinde ve

¹²⁸ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 4.

müşkül anlarda memleketin ve milletin hilesi için sarsılmaz bir mazhar olarak en çetin bir devrede birinci büyük millet meclisi azalığına seçilerek bila tereddüt kabul etmekle beraber aziz topraklarımızın ve milli istiklalimiz kurtarılması için meclisi Aliya ulaşmıştı.

Büyük atamızın çizdiği çerçeve içinde ve uzideleri dâhilîde dört sene çalıştım. Hiçbir gün çizilmiş çerçeve dışına çıkmadım. İşaret buyrulmuş olan hedefe doğru yürüdüm. Gağayı kirlinin beraber Meclisi Aliden ayrıldıktan sonra Bitlis'te yeniden kurulan halk partisi idare heyeti reis ve şehri elli lira ücret ve parti Ercüment vekilliğine tasvibinizle tahin olundum. Dokuz sene bila fasıla Bitlis ve Muş vilayetlerinde bu tipte bulunarak fırkanızın Ali prensipleri dairesinde çalıştım. Bütün intihaplarda fırkamızın muvaffakiyeti temin ve mühim gelirler elde etmek suretiyle fırkamıza birçok hizmetler yaptım. Partimizin birinci ve ikinci umumi kongrelerinde Bitlis ve Muş Vilayetleri namına murahhas olarak konağa kongre muzalikelerine iştirak ettim. Şimdiye kadar hiçbir siyasi cereyana kapılmadığı gibi Partimize candan bağlılığı dolasıyla ile her şeyden ferağatınef eder yalnız vatan ve milletin saadet ve selameti ve hükümeti Cumhuriyetimizin terakki ve tealini için çalıştım. Bu vazifelerden başka on sene belediye hizmetinden iki sene halk evi reisliğinde on sekiz sene umumi meclis altı senden beri daimi encümen azalığında bulunuyorum bunca emek ve hizmetimin fiili takdiratını her vatandaş gibi bende bu vatanın emekli bir evladı olmak dolayısıyla bile görmek ve refakatinizde aziz vatanıma ve milletime hizmetler etmek istiyorum. Bu sene için yeniden yapılacak mebus seçiminde Bitlis vilayetinin namına partice maruzat gösterilmediğine olumsuzca tensip buyuracağımız diğer vilayetlerinde birinde namzet olarak seçilmeme müsaade buyurmamıza partimizin en eski üyesi ve kara gün arkadaşınızın senelerden beri devam eden mağduriyetine nihayet verilmesini rica eder kalbi samimi saygılarımı sunarım.¹²⁹

Bitlis'te Büyük Millet Meclisi

Eski azası daimi encümen azası

(imza)

Arif Özdemir

¹²⁹ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 7.

2.6.4. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine

Bitlis'ten ve CHP'den Milletvekili adayı olmak için müracaat edenlerden Hikmet Ilgaz'ın o tarihteki müracaatı.

ANKARA

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine

1907 yılında İstanbul'da doğdum. Deniz Harp Akademisi mezunuyum. Hal tercümen ilişik olarak sunulmuştur.

1941-42 yıllarında Van gölü işletme müdürü olarak şarkta hizmet ettim.

Bu vazife münasebetiyle şark vilayetlerimizin ahvalini yakından ve büyük bir merakla tetkik ve tetebü fırsatını buldum. Buraları cumhuriyetimizin feyiz ve inkişafına layık ve her yerden ziyade bu şefkate muhtaç topraklardır. Bu gayeye tahsis olunacak emeğin milli birliği kuvvetlendireceği gibi bugün yeryüzünde medeniyet, hürriyet ve mevcudiyetin başlıca zamini olan iktisadi varlık davasını ve buna dayanan milli sanayi ihtiyacını destekleyecek kuvvetli bir hamle teşkil edeceğine inandım.

Yurdumuzu refah ve Kudret ışıklarıyla nurlandıracak kaynaklar asırlardan beri bu topraklar altında medfun bulunmaktadır.

Bu necip enerji, vukuf, mantık ve hesapla hizmete muktedir görüldüğü takdirde yalnız Bitlis, Van, Hakkâri ve ağırlı vilayetlerinde birine inhisar etmek şartıyla CHF namzedi olarak mebus namzetliğimi arz ederim.¹³⁰ 30.2.1943

Ek: Hal tercümesi ve üç fotoğraf

Ankara

Hükümet caddesi adliye sokak No:4

(imza)

Hal tercümesi

Ad ve soyadı: Hikmet Ilgaz Münakalat Vekâleti ikinci sınıf müfettişi.

Doğum: 1907 İstanbul koca Mustafa paşa kesedar sokak

¹³⁰ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 8.

Baba adı: Merhum Safranbolulu Mehmet Fevzi Sadaret hulafası

Ana adı : Eğin (Kemaliye) li Hadlice Mahbube.

Kardeş: Hasene Ilgaz Baş öğretmen C.H.P İstanbul vilayet azası.

Medeni vaziyet: Evli Türkan Ilgaz Hukukçu.

Çocuk: Uğur Ilgaz Beş aylık

Askeri safahat

1920-1924: Heybeli ada mektebi bahriyesinde tahsil.

1924-1925: Deniz (Harbiye) talebeliği.

1926: Teğmenliğe (mühendisliğe) terfi ve yavuz gemisi kuşlarına

1927: Üsteğmenliğe terfi ve hamidiye gemisi bölük subaylığı.

1928-1931: Marmara müstahkem mevki komutanlığı emir subaylığı.

1931-1932: Hamidiye gemisi seyir subaylığı.

1932: Yıldız deniz harp akademisine

1936: Dolmabahçe Türk tarih kongresi mümesilliğine

1936: Harp akademinden Neşet yavuz gemisine erkânı harp stajyeri olarak tayin

1936: Önyüzbaşılığa terfi

1937: Kurmay önyüzbaşılığa terfi ve genel kurmay 9. Şube mektepler masası şefliğine.

1938: 9. Şube mektepler masası Şefliğinden donanma komutanlığı hareket şubesi 1. Kısım şefliğine

1938: Kurmay binbaşılığa terfi

1939: Marmara üssü bahri ve müstahkem mevki komutanlığı hareket şubesi müdürlüğüne.

1940: Eskişehir hava okulları tabiiye öğretmenliğine

1940: Haziran askerlikten istifa sureti ile infisal

Sivil hayatındaki safahat

1940-1941: Yenisabah gazetesinde askeri ve siyasi makale ve sütün muharrirliği

1941: Devlet deniz yolları güverte enspektürlüğüne¹³¹

Tahsil vaziyeti ve diplomalar dereceleri

İlk ve orta tahsil: Koca Mustafa paşa numune mektebi.

Lise ve yüksek tah: Heybeliada mektebi bahriyesi. Derece iyi on birinci

Sahil topçu ihtisas: Kaptanveyner kursu pekiyi birinci olarak

Harp akademisi: Yıldız 1936

Öğretmenlikler

1927: Hamidiye de yedek subay namzetlerine seyrisefain ve gemicilik

1935: Teğmen seyri sefan kursu öğretmenliği

1936: Donanma kursu öğretmenliği

1939: Darıca yüksek kumanda kursu tabi öğretmenliği

1940: Eskişehir hava okulları öğretmenliği

Askerlikte görülen mücazat:

1925: Resmi cekette bir adet düğme eksik olduğunda 15 gün izinsiz.

1928: Filika ile gemiden fazla uzaklaştığından 24 saat gemi hapsi

1939: Bir makale münasebetiyle birmuarir ile aramızda çıkan tartışmadan hakaret şikayeti neticesinde idareten iki gün kışla hapsi

Takdirname ve mükafatlar

1937: Milli müdafaa vekaletinden tahriren tahri kurumundaki hizmete dair

1958: Jandarma genel kom. Dahiliye vekaletinin tebligatı üzerine emniyet kuv. Yayılan bir kitabım hk.

1930-40: Yazdığım eser broşür ve makaleler için 23 neşriyat ikramiyesi

¹³¹ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 9.

Kalem hizmetleri

1930: Müstahkem mevkilerde mesleki ve hususi vazifeler

1936: Yavuz gemisi rol esasları

1941: The nautical almamak

1942: Vangözü havzası

İstifa tarihinde milli müdafaa vekili Bursa mebusu Naci Tınaz idi. ¹³²

2.6.5. İsmet İnönü hazretlerine Milli şef ve Cumhuriyet Reisimiz

Bitlis'ten ve CHP'den Milletvekili aday olmak için müracaat edenlerden o tarihlerdeki müracaatlar aşağıda sıralanmıştır.

İsmet İnönü hazretlerine Milli şef ve Cumhuriyet Reisimiz

En büyük olan sevgili babamız,

Bu maruzatıma ekli olarak takdim ettiğim ve zati devletlerine layık bir soy ve sopta bulunması lazım olan sıfat ve değişim varlığını ispatlayan 26 yıllık memur hayatımda heyet ve makamlar tarafından verilen mazbata müfettiş raporlarının tetkiki sonunda temiz bir baş öğretmen ve bir vatandaş olduğum anlaşılmıştır.

İstanbul öğretmen okulundan mezunum 26 yıldır maarif memurluklarında okul müdürlüklerinde ve köy okullarında çalıştım. Şuan Çankaya merkez ilkokulu başöğretmenliğinde bulunuyorum.

Cumhuriyet halk partisinin eski başkanlarındayım. Öğretmenliğim başka yere alındığından parti başkanlığından da ayrıldım.

Şimdiye kadar gerek şahsım gerek soy sopumuz hiçbir yüz kızartıcı suçtan ötürü ceza görmedik tertemiz vatandaşım.

Bundan sonrada vatanıma gönülden bağlı olduğumu bildirmek isterim. Zati devletlerinizce münasip ve layık buyrulduğum takdirde yeniden Bitlis vilayeti mebusluğu için CHP partisi adına görev almak istediğimi bildiririm. Var olunuz Tanrının birliğine emanet babamız.

¹³² BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 10.

Adres: Ankara Çankaya merkez ve Demirlibahçe Başöğretmeni ve Cennetmekân pederiniz H. Reşit beyefendinin Amcası Kürümoğlu Süleyman Beyin torunu Hamdi Ulusan.¹³³

Cumhuriyet Halk Fırkası Kızılcahamam Kaza İdare Heyeti

SURET

Bu kere Saideli kazası merkez muallimliğine eğitim memuriyet eden merkez Selimiye mektebi baş muallimi Ahmet Hamdi efendinin vazifesinin tarihi mübaşeret olan devam eden müddeti esnasında aşkı mesleki ve vatani ile mesai Cemile ve ahlakı hamidiyesi ile olduğunu encümeni maarif hakkındaki ihtisası mahsusanat erdedilniş bu mumaileyhe tebliğ eder. 14/3/1939

Aza	Aza	Aza	Sultaniye Encümeni
Eşraftan ali	Hatip Ali rıza	Abbas Hilmi	Mithat Şakır

SURET

Kazamız mecidiye mektebi Muallimlerinden Ahmet Hamdi efendinin Ahlaklı ve muhtedir. Bir muallim olduğundan ipkasına müsaade buyrulması maarif encümeni kararı ile maruzdur.¹³⁴

Aza	Aza	Aza	Sultaniye encümeni
A.Mümtaz	Cevdet	Tevfik	İsmail hakkı

Urfa sancağı Maarif Müdürlüğü

SURET

Suruç kazası altı dersaneli İptidai muallimi Samiliğinde ve terbiyeli bedeniyle muallimliğinde bulunup bilhassa talebe tahvili memuri etmiş olan Ahmet Hamdi efendinin vazifesine heveskar iktidardan olduğunu ve müddeti memuriyetinde hüsnü hali edildiğini iş bu talebi üzerine ita kılındı.

Urfa Maarif müdürü

Neşet

¹³³ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 12.

¹³⁴ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 14.

Suret

1-Mektebin temizliği vasat derecededir. Dershane ve salonun temizliğine bakılmış ve sũpũrũlmũř.

2-Talebe arasında içtimai teřekkũrler yapılmıştır.

3-Kuyudatın temizliği ve doğruluğu takdire layıktır.

4-Mamafih tedrisatın seyri arkadaşların gayreti memnuniyeti muhsiptir.¹³⁵

Çankaya Kazası Kaymakamlığına

Vazifesinde mũspet mesaisi ve o nispette muvaffakiyeti meşhud olan bilhassa her tũrlũ hareketını kanun ve nizamlara uydurması ile nahiyeniz idaresini meftun edercesine bil alaka uyandıran dilekçe sahibi ve aynı zamanda çok emekli bařõđretmenlerimizden Hamdi Can Uluřan'ın 1 yıldan beri bulunduğu kũyde 5. ve 4. Sınıflar yokmuş. Olmadığından õtũrũ çocukların tahsilinden doğan eksiklikler cemiyet namına mahiyeniz idaresine iştirak etmektedir. Bũyũk bir eksiklik ise de meslek aşkının sũnmemesi çocuklarının yarım kalan tahsillerinin ikmali için dileğinin yerine getirmesine delalet buyurmalarını saygıyla arz ederim.¹³⁶

Gũlbařı Nahiyesi Mũdũrũ (Emin Soy)

2.6.6. Sayın Reiscumhurumuz İşmet İnonũ'nũn Yũksek Huzurlarına

Memleketin her tarafı istila tehdidi altında bulunurken uzak yerlerde emirlerinizi iştir işitmez siyah bulutlar altında uzun ve zahmetli yolları açarak siz halaskarımıza yetişmiştim. Belki bir hizmeti fahire de bulunamadımsa başarılarım peşinde sonuna kadar pũrũzsũz koştum ve gũneřler altında dũndũm ve şimdiye kadar da o şerefi muafaza ettim. şimdi memleketin menafi aliyesini temin ve tarafındaki ateşin sirayetine tedbir ve emirlerinizi yakından gũrũp telaki etmek üzere Bitlis mebusluğuna intihabımın emir buyrulmasını yũksek halaskarıma diler tahsimle ellerinizden ȳperim.¹³⁷

Bitliste Taş Mah. Bitlis Eski Mebusu şaban Vehbi ȳztekin

¹³⁵ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 15.

¹³⁶ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 16.

¹³⁷ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 18.

2.6.7.Cumhuriyet Halk Partisi Yüksek Genel Sekreterliğine.

Yüksek hilal altında temevvüc eden altı okun medeni ilhan cumhur işaretlerine bilhassa kutsal halk partimizin hayati prensiplerine her manası şle sadık kalmak hakka ve halka hakkate kemali ismet ile hizmet etmek şartı ile yurdumuzun herhangi bir semti doğum yerim olan Bitlis vilayeti mebusluğuna namizetliğimi koydum. Yüksek partice layık görüldüğüm takdire arzı halimin gerekenmesini cumhuri duygu sonsuz saygılarımla adaletinizden talep istirham eylerim.¹³⁸

C.H.P Genel Sekreteri: Memduh Şevket Esendal'a Hususi

İkinci hatıra

Sayın Bayım:

Şahsi bir emele müstenit olmaksızın geçenlerde eski cumhur reisimizin mematına yeni cumhur reisimizin de hayatına dair müşterek ve tarihi hatıranın efendimize sunduğum sırada hiç ümit etmediğim bir arkadaş galiba mebus seçimi başladı kendini hatırlatmak istiyorsun dedi .

Taarruz değil bu laifeli tariz nesipsiz hürmetkarınıza derin ve hazin bir intiba bıraktı malum devletiniz öyle bir emele peşinde tacizin farz olunsa bile hırsı menfaat ile şahsi değil ama hukukuna hürmet için hıdmete hazırlanmaktadır dedim .

Bu garip ve acip tesadüflerin ikinci bir tacize lüzum hissettim. Emekler sırasında Yozgat azalığında ayrılınca müstakil mebusluğa nahmetlik koymuştum. Hırs ve tama ile hareket edilmedikten sonra hayatta her şey hüsni Nesibe tabidir. Velhasıl geçen gün ben deniz bıyık altından gülmek isteyen o arkadaşımın ruhu şad bu latif macera zati devletiniz için baisiyat benim içinde abad olsun.¹³⁹

Yeşil dalarlın gölgesinde hak ve halka hizmet etmek isterse kabahat mı

Mahiyete gelince bütün hayatıma büyük millet meclis reisi Abdulhalik Renda evvel ve ahir yakından vakıftırlar.

ÖRNEK-1

¹³⁸ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 22.

¹³⁹ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 23.

YOZGAT :Halk fırkasının İltimas ve tavsiyeleriyle on beş gün kadar eserlerini tetkike memur edildiğim Ankara da metfun Yozgatlı maruf üdebadan aynı zamanda şöhretli hakkak :

RAPOR-YAHUT -SAYGI

Bu rapor; Fenni merhumun ölümünden evvel şahsi faide için numaiş yol ile yazılmış takrislerden değildir. Ancak: Ölümlerinden on beş sene sonrası maddi manevi iştimai,medeni bir vazifenin saygısından doğmuştur.

Aynı zamanda o mühim vazifenin çetinliğini iktihamim her taktirin farkında gerek ahlafe karşı teskiyei nefisten ari,¹⁴⁰ tahdisi nimete mübteni bir hürmet bir hadmetten ibarettir.

Hazine buldu Yozgat Fenni hafriyatla ensale o menbadan akıp edvarı kalmıştır.Define devletindir keşfu tevzi hakkını vermiş bulan sanat tabiat ehline envari kalmıştır.

Yazılmakla biter mi dehre karşı nükteperdazın?

Bugün yakut gibi ellerde çok ahcarı kalmıştır. Bizi tenvir için fenni meşkul eyleyen halkım evinde yükselen Aksoyların ahrarı kalmıştır.Hulusi ile

Aktürk e bu saygı müyesermiş Merhum millete asari kalmıştır.¹⁴¹

Yozgat emekli ağır ceza azasından Nesimi oğlu

Örnek-2

Başvekâlete bağlı Arşiv İstanbul tasnif heyetinde iken;

Lale devrine, Fecriati ye bir nazar.

YAHUT

CUMHURİ TARİHİ BİR METHİYE

Devri kadimde emsali çok methiyeler yazarmış sultanlara ricale

Caizeler ararmış ehli kemali asrın

Cumhuri devrimizde hacet yok iptiale

¹⁴⁰ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 24.

¹⁴¹ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 28.

Halkın bu devre layık caizesi pek üstün
Altın gümüş ile hilat gelmez bile hayale
Müşkin kalem ile alem hakkı adalet ister
Caizesi ricanın bunlardır ehli hale
Medhu sena riadan salim kalırsa mevzu
Herhalde hüsnü ğayet mihrap olur kemale
Devre şahit oldum pek çok ricali gördüm üç devir içinde layık rendadır
imtisale¹⁴²

Halik o Mustafa yılıkatta tek yaratmış
Azmu adaleti ile hâkimdir itidale...
Cemiyetin ve ferdin herhalde haklı merdin
İsmet şiyarpenani vermez menal cidale....
Maksat bunasbihaden tarihe bir nazardır
Dalmaz metin fikirler bahrisefitevfale
Nevai nazeninde sakın o sarı köşkte
Düşmez reisi meclis bir an için melale
Her ferde her yetime erbabı ihtiyacı
Bir gül gibi açar baş mağlup değil celale¹⁴³
Sevmez riayı kibri temkin rikarı tamdır
Tenvir eder zaifi benzer yüzü hilale
Tedbiri ilmi ruhi sağlam birer çeliktir
Her nebze aşınadır mehleyemez muhale
Takdiri ali fikri azadedir tamadan
Rabbim onunla mülki erdirmesin zavala
Millet bu iddiaya her an zamanda şahit

¹⁴² BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 29.

¹⁴³ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 30.

Hür fikri müttehittir (İSMET) li bir hisale
Eyler (Hulusi Aktürk) tarihi tamla tespit
(Hürmette münhemik halk rendaya gülcemale)¹⁴⁴

-1941-

AVUKAT

HULUSİ BİTLİS AKTÜRK

-Atatürk'ün Mematı-

-İnönü'nün Hayatı-

(MÜŞTEREK TARİH)

Cumhur reisi dahi,devlet,vatan penanı Gazi Kemal Atatürk dünyasını değişti.

Tam çıktı müşterektir tarih hayat memata.

-1938-

Bu tarihi sadakat duygu ve saygı ile bilistifade ben denizde Bitlis mebusluğuna cihanşümül adaletleri müsellemlen olan yüksek halka arz etmiş bulundum.

Hayatta her şey Nesibe tabidir.

Malumu hişmet ve ismet penileridir ki: intihal sırasında namzetlik fikrine koyulan başka memleketler halkı; ama halklarına menfaatlerine hürmeten başarı temini için halen kalemde azami fedakarlıklar gösterir her çareye başvururlar.

Bizde de benim gibi fakirlerin hayatta müşterek mütefekkirlerin malen ve nalen istinadı bu gibi derin ve hazin hatıralardır. Esasen:

Ben hırs ile ihtilal sevmem

Yükselsin ebet hilali sancak

Ondan bana kafidir teselli

Baki kalacak eserdir ancak¹⁴⁵

¹⁴⁴ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 32.

¹⁴⁵ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 33.

Bu haysiyetle yüksek hilalin altı okun ilham ve işareti ile tabiat deryasında dalgalandan eserden maksat işte bu muazzam:

-SANCAK-dır.

Sancak evet al kanlar içinden sıyrılan taç sancak o zafer tacı o abideyi miraç

Ecramu semalar sana ramdır yaşayıştā

Tapmak yaraşır millet için her alayıştā

Dolgun medeni aleme nasuti barıştır

Türk ordusunun kabesi uğrunda yarışır

Sancak sana tahutice tanzim bize hakır

Bir hakki bütün hakların üstünde şafaktır

Kurban oluruz dalgalanan sancak önünde

Ant içmişiz hep hıfzın için dün de bugünde

Sancak büyük ismetli baş üstünde dururken

Her cephede Türk ordusu heybetle yürürken

Zulmetleri yırtarsın evet şanlı hilalim

Baktıkça sana yükseliyor azmi celalim

Sensiz bu fezalardaki her bayrağa fayık

Hürmet sana minnet sana hürmet sana layık¹⁴⁶

Hulusi Bitlis Aktürk

Yukarıda müracaat eden adaylardan adaylığı kabul edilip de seçimlere katılmaları sonucu Milletvekili olan Bitlis Millet vekilleri

TBMM VI. Dönem 1939 (Bitlis Milletvekilleri)

TBMM VI. Dönem 1939 yılında seçilen Bitlis milletvekilleri ve bu milletvekillerinin mensup oldukları siyasi partiler aşağıda verilmiştir.

¹⁴⁶ BCA, 490, 01/292, 1177, 1, s. 34.

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
Ahmet Süreyya Örguevren	Cumhuriyet Halk Partisi
Tevfik Temelli	Cumhuriyet Halk Partisi

2.7. İkinci Seçim

Bütün yurttta 15-Mart-939 Çarşamba günü başlayan ikinci müntehip intihabı¹⁴⁷ 21-Mart-939 akşamı her tarafta sona ermiş ve bütün vatandaşlar reylerini, ittifakla Cumhuriyet Halk Partisi'nin gösterdiği namzetlerine vermişlerdir. 62 vilâyetin ikinci seçmen toplamı 40979 dur. Vilâyetlerde 22 yaşından yukarı olan ve birinci müntehip olmak kanunî sıfatını haiz vatandaşların en çok % 95 ve en az % 64 olmak üzere ikinci müntehip seçimine iştirak nispeti haddi vasatısı % 77.8 dir. Yurdun birçok yerlerinde şiddetli bir kışın hüküm sürmesine rağmen istihsal edilen bu netice büyük Türk milleti, Cumhuriyet Halk Partisi ve hükümeti için iftihara değer bir netice olmuştur.¹⁴⁸

2.8. Bitlis'te 1944 Yılı Teşkilatlanma Çalışmaları (Bitlis) Vilayeti¹⁴⁹

Bitlis'te 1944 yılında teşkilatlanma çalışmalarına dair, ilçeler ve bu yerlerdeki kişiler, kişilerin meslekleri aşağıda sırlanmıştır.

23.8.1944

Reis	Arif Özdemir	Vilayet
Aza	Mehmet Zülkifoğlu	Tüccar
Aza	Cemil Okumuş	Tüccar
Aza	Muhittin Bavutçu	Tüccar
Aza	Ziya Çaloğlu	Avukat

Tatvan İlçesi

Kotum Bucağı:¹⁵⁰

Ocağa Kayıtlı Üye

¹⁴⁷ Tan Gazetesi, Salı 15 Mart 1939, Dördüncü Yıl - No: 1299, s. 1.

¹⁴⁸ Binark, a.g.e., s. 39.

¹⁴⁹ BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 33.

Kotum	18	
Balakan	15	
Ent		
İz	16	
Kamer		
Kurtikan	24	
Nil	17	
Sak	12	
Sulu	11	
Şükranis	15	
Sapor	13	141

Muhtarlık ve Resmi ocağa bağlı İtibarı ocak¹⁵¹

Kerp: Nil ocağına bağlı	9
Top: Nil ocağına bağlı	9
Taştop: Nil ocağına bağlı	8
Paşaelmalı: Kurtikan ocağına bağlı	10
Hanelmalı: İz ocağına bağlı	8
Mezra: İz ocağına bağlı	8
Hiyartan: Sulu ocağına bağlı	8
Serhaç: Sapor ocağına bağlı	5

Bitlis İli Tatvan İlçesi

<u>Reşadiye Bucağı: 40</u>	<u>Ocağa Kayıtlı Üye</u>
Sorp (Bucak Merkezi)	38
Arısto	5

¹⁵⁰ BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 34.

¹⁵¹ BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 35.

Alan	4
Aşnak	5
Avatak	25
Cankis	30
Corsın	5
Garzit	19
Göllü	21
Acıyan	18
Hallaçengesor	11
Kömüs	15
Oğvanis	16
Oranis	30
Poga	21
Pürüs	25
Siyamir	22
Şahmanus	21
Ünsüs	15

Teşkilatı yapılan ocaklara bağlı köyler¹⁵²

Garzit: Sorp ocağına bağlı	19
Akküs: Avatak ocağına bağlı	15
Murus: Göllü ocağına bağlı	12
Pingants: Kömüs ocağına bağlı	7
Ariskön: Aşnak ocağına bağlı	6
Haynat: Alan ocağına bağlı	15
Pelli: Alan ocağına bağlı	9

¹⁵² BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 36.

Sınban: Keşenküt ocağına bağlı	15
Sınbanmezre: Keşenküt ocağına bağlı	9
Salıs: Keşenküt ocağına bağlı	9
Pertevük: Cankis ocağına bağlı	10
Andevin: Hallaçengesor ocağına bağlı	6
Kerp: Hallaçengesor ocağına bağlı	11
Pirikat: Hallaçengesor ocağına bağlı	7
Askiri: Pürüs ocağına bağlı	12
Cevarvanik Şahmanus: Uçum ocağına bağlı	6

Bitlis İli Merkez İlçesi

Merkez Bucağı:¹⁵³

Ocağa Kayıtlı Üye

1)	Aşağımerkük	55
1)	Çüküs	25
2)	Hınçur	14
3)	Kamah	40
4)	Kerp	18
5)	Hartiköh	21
6)	Hilorink	48
7)	Papşın	23
8)	Perhent	52
9)	Por	37
10)	Samu	11
11)	Suvar	13
12)	Yam	10
13)	Yukarkaraboy	13

Muhtarlık ve Resmi ocağa bağlı

İtibarı ocak¹⁵⁴

¹⁵³ BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 19.

¹⁵⁴ BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 19.

- 14) Aşağıkaraboy Yukarıkaraboya bağlı
- 15) Çayırılık Perhent ocağına bağlı
- 16) Sındıyan Çüküs ocağına bağlı
- 17) Celikan Çüküs ocağına bağlı
- 18) Başhan Suvar ocağına bağlı

2.9. 1942 Yılı Bitlis Belediye Başkanlığı'na Atama Kararnamesi.

Bitlis, 1942 yılı belediye başkanlığına ait kararname, reisicumhura ve dahiliye vekilliğine sunulan onaylar aşağıda sıralanmıştır.

Reisicumhur Yüce Katına

24.11. 1942

Dâhiliye Vekilliğinden 23.11.1942 tarihli ve 17436 sayılı tezkere ile gönderilen Kararname yüksek tasviplerinize arz olunur.

Başvekil

İmza

Dâhiliye Vekilliğine

23.11.1942 tarihli ve M.İ.D.2.621-303/17436 sayılı tezkerenin cevabıdır. Cumhurreisi tarafından onaylanmış olan kararnamenin tasdikli sureti ekte sunulmuştur.¹⁵⁵

Başvekil Yerine Müsteşar

Reisicumhur Yüce Katına

Dâhiliye Vekilliğinden 23.11.1942 tarihli ve 17436 sayılı tezkere ile gönderilen kararname yüksek tasviplerinize arz olunur.¹⁵⁶

Başvekil

Kararname

17731

Samsun Belediye Reisliğine Müntaz Arkay'ın, Budur Belediye Reisliğine Nuri Artakun'un, Balıkesir Belediye Reisliğine Ferit Tezel'in, Tokat Belediye Reisliğine Mustafa Yolcu'nun, Konya Belediye Reisliğine Muhsin Faik Dündar'ın, Bitlis Belediye Reisliğine Suphi Menteş'in, Kırklareli Belediye Reisliğine Haşım Peksöz'ün, Siirt Belediye Reisliğine Lütfi Yavuz'un intihapları hakkında mezkur

¹⁵⁵ BCA, 30-11-1-0/157-35-16, s. 1.

¹⁵⁶ BCA, 30-11-1-0/157-35-16, s. 2.

Belediye Meclislerince ittihaz olunan karar, Belediye Kanununun 89 uncu maddesine tevfikân tasdik olunmuştur.¹⁵⁷ 27 Teşrin 1942

Reisicumhur
İmza

Başvekil
İmza

Dâhiliye Vekili
İmza

Başvekillik Yüksek Katına

Samsun Belediye Reisliğine Müntaz Arkay'ın, Budur Belediye Reisliğine Nuri Artakun'un; Balıkesir Belediye Reisliğine Ferit Tezel'in, Tokat Belediye Reisliğine Mustafa Yolcu'nun, Konya Belediye Reisliğine Muhsin Faik Dünder'in, **Bitlis** Belediye Reisliğine Suphi Mentеш'in, Kırklareli Belediye Reisliğine Haşım Peksöz'ün, Siirt Belediye Reisliğine Lütfi Yavuz'un Reisliklerinin tasdikine dair kararname bağılı olarak takdim kılındı. 1580 sayılı Kanunun 89 uncu maddesine tevfikân gereğinin ifasına yüksek müsaadelerini saygı ile arz ederim.¹⁵⁸

Dâhiliye Vekili
İmza

2.10. Çok Partili Sisteme Doğru

“1930 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle denenmek istenen çok partili cumhuriyet düzeni için kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası adındaki muhalefet örgütünün toplumca benimsenerek güdümlü yönetim niteliğini yitirmesi ve bu yüzden başarısızlığa uğraması üzerine, Türkiye'de uzun yıllar değişmeyen bir tek partili Cumhuriyet düzeni ortaya çıkmıştı.”¹⁵⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi olan CHP, siyasal tarihimizin Tek Parti döneminin (1923-1946) temsilcisi olmuştur. Bir siyasi partinin, tek başına meclisi, hükümeti ve devleti temsil ettiği Tek Parti dönemi, 1924 TCF'nin (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) ve 1930 SCF'nin (Serbest Cumhuriyet Fırkası) kısa ve etkin olmayan çok partili hayata geçiş denemelerinin dışında, Türkiye'de hâkim olmuştur. Tek Parti sistemi, rejimde tek bir partiden başka partinin bulunmadığı ve ülke yönetiminin bu tek partinin tekelinde olduğu parti sistemidir. Bu parti sistemi totaliter, otoriter ve pragmatik Tek Parti sistemleri olarak alt

¹⁵⁷ BCA, 30-11-1-0/157-35-16, s. 3.

¹⁵⁸ BCA, 30-11-1-0/157-35-16, s. 4.

¹⁵⁹ Mahmut Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 3.

kategorilere ayrılır. Atatürk dönemi CHP katı bir ideolojik yönetimden çok pragmatik politik uygulamalara dayanan bir partinin rol oynadığı sistem, yani pragmatik tiptir.¹⁶⁰ Bu açıdan, Türkiye'deki Tek Parti sistemi, burjuvazinin gelişmesi ve aynı zamanda da çoğulcu siyasetin gerekli koşullarının yaratılması için bir geçiş olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de Tek Parti dönemi, uluslaşma sürecini içeren toplum yapılandırılmasının önemli bir aşaması olmuş, siyasallaşma ve demokratikleşme bu sürecin tamamlayıcıları olmuştur.” Tek parti rejimi aşamalı ve gel-gitti bir şekilde kurulmuş ve yerleşmiştir. Bu rejimin, 1924 Anayasası'nın öngördüğü esasları birçok bakımından değişikliğe açıktır.¹⁶¹ “Bu süreçte izlenen politikaların temelinde, hem ‘Batılılaşma’, hem de ‘Türk Ulusu’ inşa etme düşüncesi vardı. Bu açıdan, Türkiye'deki Tek Parti dönemini, ulus-devlet olmanın, modernleşmenin, ekonomik kalkınmanın, siyasallaşmanın ve demokratikleşmenin bir süreci olarak tanımlayabiliriz. Öyle ki, Tek Parti dönemi uygulaması olan, yukarıda kısaca sözü edilen ve makale devamında detaylandırılacak olan Dilek Sistemi de halkın, isteklerini parti mekanizması içerisinde en alttan, en tepe noktasına ulaştırabildiği küçük bir demokrasi platformu olarak nitelendirilebilir. Tek Parti döneminde, iktidarı tek başına elinde tutan CHP'de ülkedeki tüm kesimleri temsil ettiği düşüncesi hâkimdi. Bu düşüncesinin iki ideoloji dayanağı vardı: Birincisi, onu kurtarmış ve kurmuş olan CHP'nin ülkeyi yönetmenin hakkı olduğu düşüncesi: CHP kadrosu kurtuluş ve bağımsızlığın kazanılmasını sağladığı gibi ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarına ve geri kalmışlığına çözüm bulacak, kısacası geleneksellikten modernliğe geçişi sağlayacak; toplumu ve ülkeyi kalkındıracaktır. İkincisi de, sınıfsal yapının zayıflığı dolayısıyla, CHP kendisini toplumun tüm kesimlerinin “temsilcisi” ve “ulusal bir parti” olarak tanımlıyordu. Ülkede sınıf olmayınca ulusal bir parti olarak CHP, tüm toplumsal kesimleri temsil edebiliyor ve Tek Parti yönetiminin meşruluğunu buna dayandırıyor. Söz konusu göstergeler, Türkiye'deki Tek Parti ideolojisinin genel özellikleridir.¹⁶²”

2.10.1. CHF Bitlis Teşkilatlanması ve Faaliyetleri (1946)

1939'da 63 il bulunmaktadır. 1939 yılında Hatay da teşkilatı bulunan iller arasına girmiş, böylece parti teşkilatı olan il sayısı 51'e yükselmiştir. 1939 yılında

¹⁶⁰ Sevdâ Mutlu, Tek Parti Döneminde Parti-Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek: “Dilek Sistemi” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, vol.29, pp.53-102, 2013, s. 56.

¹⁶¹ Tanör, a.g.e., s. 314.

¹⁶² Mutlu, a.g.m., s. 36-37.

Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa ve Van illerinde parti teşkilatı bulunmamaktadır (CHP Teşkilatı Kurulması İstenen Yerlerin Listesi, 1938). Bu illerin tamamının Türkiye'nin doğu bölgesinde bulunması, partinin ülkenin doğusundaki örgütlenmeye önem vermediği sonucunu çıkarmamızı kolaylaştırmaktadır.¹⁶³

“1925 Şeyh Said İsyanı sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da parti teşkilatlarını kapatan CHP, buradaki idaresini Umum Müfettişlikleri, Halkevleri ve valilikler aracılığıyla yürütmeye çalışmıştı. Bölgeyi temsil edecek vekillerin büyük bir kısmını Batı’dan, bölgeyi hiç tanımayan asker ve bürokrat sınıfından seçen CHP, bir kaç temsili yerel bağları da canlı tutmaya çalışmıştı. Bu bağlar daha çok İttihat ve Terakki döneminden itibaren siyasetini devlete entegre olarak yürütmüş yerel eşraf üzerinden sürüyordu. CHP’nin Doğu’daki “dolaylı” temsiliyetinde ilk kırılma, partililerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ya yaptığı “Şark Vilayetleri Gezisi” ile oldu. Şark vilayetleri gezisi, iç ve dış konjektürel değişimlere bağlı olarak, çok partili siyasal bir rejime geçmeye yönelik tartışmalar sürecinde gerçekleşti. CHP Genel Sekreteri Mahmut Şevket Esendal’ın 1942 yılında” Doğu vilayetlerinde parti teşkilatı kurarak buraların ülke birliği ve bütünlüğü içinde bir yama gibi olmaktan kurtarmaya bir yol aramak amacıyla yaptığı bir geziydi. Esendal’a “göre parti teşkilatlarının doğu vilayetlerinde olamaması daha çok dil farklılığından kaynaklanmaktaydı.” Yine, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da parti teşkilatlarından önce dil farklılıklarını giderecek birer kültür kurumu olan Halkevleri açmak dil ve bilgi yayımı için çok doğru bir karardı. *“Esendal, Diyarbakır, Elâzığ, Urfa, Bitlis ve Van ile “ev dilleri” Türkçe olan kazalarda parti teşkilatının kurulmasını önermişti.¹⁶⁴ Oysa İsmet İnönü Doğu ve Güneydoğu’da parti teşkilatları açılmasından yana değildi. İnönü’ye göre Doğu vilayetlerinde “geçmişin intikamını almak isteyenler” olabilecekti. Ancak İnönü geziyle birlikte fikrini değiştirdi.¹⁶⁵*

Cumhuriyet tarihinin ilk siyasi partisi olan CHP ile Türkiye’de çok partili hayatı başlatan DP’nin Bitlis vilâyetinde teşkilatlandıkları ve burada il ve ilçe teşkilatlarını kurdukları görülmektedir. Bu bağlamda CHP İl Başkanlığı 1944

¹⁶³ Aslı Altun, Türkiye’de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenmesi, Mustafa Kemal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2006, s. 121.

¹⁶⁴ BCA, 490.01/571.2274.1. s. 1.

¹⁶⁵ Songül Mıftakhov, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun Parlamento’da Temsili: 1946-1960”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi Cilt 6, Sayı 2, Eylül 2018, 1-26, s.3, Toker, 1970:141.

yılında teşkilatını kurmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Bu bağlamda, CHP Bitlis İl Başkanlığı'nın teşkilatı ve başkanları ile yedek azalar şu kişilerden oluşmaktaydı:”

- 1- Arif Özdemir : Reis (Vilâyet daimi encümen azası)
- 2- Cemil Okumuş : Kâtip (Tüccar)
- 3- Ziya Geboloğlu : Üye (Halkevi reisi ve avukat)
- 4- Mehmet Zülfikaroğlu : Üye (Tüccar)
- 5- Muhittin Barut : Üye (Tüccar)

“Yedek Üyeler; a) Yakup Sabri Bilgitay (Avukat) b) Kasım Kake (Tüccar) c) Fevzi Selahattin Doğru (Terzi) d) Zeynettin Eren (Emekli memur) e) Tahsin Oto (Tüccar).¹⁶⁶”

“CHP'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli vilâyetlerinden başta Bitlis başta olmak üzere çoğu yerde teşkilatlarını neden geç kurdukları CHP müfettiş raporlarına çok bir biçimde yansıtmaktadır. Raporlara göre, teşkilatlanmanın ve örgütlerin çok geç olmasının temel sebeplerinden birisi barınma ve maddi sorunların ön planda gelmektedir. Ayrıca buralarda Halkevleri ve Halkodaları olduğu için, bu kurumlar bir yerde parti teşkilatı gibi çalışmışlardır. Ayrıca, CHP Yönetimi, teşkilatının bulunmadığı bölgelerde görevli olan Bölge Müfettişlerine de denetim yetkisi vermiştir.¹⁶⁷ Bu nedenlerden dolayı parti 1923 yılında kurulmasına rağmen CHP İl Başkanlığı ancak 1944 yılında Bitlis İl Başkanlığını kurabilmiştir. CHP Bitlis İl Başkanlığı ilk kurulduğunda 5 asil ve 5 de yedek olmak üzere 10 kişiden oluşmaktaydı. Ancak bu durumun 1945 yılında değiştiği ve üye sayısının hem yedeklerde hem de asillerde ikişer kişi arttırıldığı ve üye sayısının 14'e çıkarıldığı görülmektedir. Bu kapsamda asil gruba Vehbi Öztekin ve Aziz Menteş adlı kişiler dâhil edilmişken; yedekler grubuna ise Şaban Kaya ve Ekrem Erdör eklenmiştir. Böylece CHP İl Başkanlığı Bitlis genelinde son derece etkili bir siyasi yapı durumuna getirilmiştir.¹⁶⁸”

¹⁶⁶ Şükran Gündoğdu, “Bitlis ve Bitlis Halkevi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Van Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2013, s. 47.

¹⁶⁷ CHP Teşkilâtı Kurulmamış Vilâyetlerdeki Halkevleri ve Odaları Teftiş Talimatnamesi, 1940, s. 5.

¹⁶⁸ Bilal TUNÇ, 27 Mayıs Askeri Darbesinin Vilayetlerdeki Yansımaları: Bitlis Örneği, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Nisan 2019, Cilt 5, Sayı 1.

Bitlis Halkevleri teftiş raporunda dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde belirtilmiştir;

1. Halkevleri daha verimli hale getirilmeli, sık sık sazlı geceler dzenlenmeli, halkı sıkmayacak şekilde konuşmalar yapılmalı.

2. İdare heyeti gerektiğinde değil talimat tarihlerinde toplantı yapmalıdır.

3. Kayıtlı defterlerin günü gününe tutulmadığı anlaşılmış olup bu konuda daha titiz davranılması gerekmektedir.

4. Eski mutemet Hamza'dan evin alacağı diye 719,07 liralık bir para gözükmektedir.

5. Açılan Sağlık Yardım şubelerinde neden halk muayenesi neden aksamış ve intizamı bozmuştur?

6. Halk dershaneleri açılmasına rağmen neden faaliyet vermemektedir. Kürtçe ve Arapçanın yerine Türkçeyi tamamıyla yaymaya muvaffak olabilecek Halkevleri neden bu bölgelerde pasif kalmaktadır. Öğretmen arkadaşların Türkçeyi yayma konusunda şubedeki insanlarla ilgilenmeleri ikinci vatani vazifeleridir. Halkevlerinin tamir işleri üzerinde durulmaktadır. Gerekli para ilkbahara kadar sizlere gönderilecektir.¹⁶⁹

Başka bir raporda ise Bitlis Halkevinin bina bilgileri, yapısı metrekaresi ve durumu hakkında bilgiler verilmiştir.¹⁷⁰ Buna karşılık olarak ise şu cevap alınmıştır;

1. Halkevi binası bütün güzelliğiyle çalışmalarınıza imkân verecek durumdadır. Fakat bu vasıta orada bir "süs" olmaktan öte geçecek faaliyetlerin beşiği olamamış, canlı ve manalı hareketlerin çatısı haline konamamıştır.

2. 4240 lira olarak tanzim edilen 1942 yılı bütçenize göre şubelerin çalışmalarına ayırdığınız 650 lira çeşitli masraflara koyduğunuz paranın yarısı kadardır. Maaş ve ücretlere tahsis ettiğiniz 2400 lira için bir diyeğimiz yoktur. Fakat şubelere tahsis edilen paraların, hiç olmazsa, çeşitli masraflara ayrıldıktan aşağı düşürülmemesi şubelere verilen kıymetin bir ölçüsü olurdu.

¹⁶⁹ BCA, 490-1-0-0 / 627 - 61 - 1, s. 1-3.

¹⁷⁰ BCA, 490-1-0-0 / 627 - 61 - 1, s. 4-6.

3. Halkevi hesapları çok düzenli tutulmuştur bu konuda teşekkür ederiz lakin aynı özenin demirbaş eşyalar üzerinde de gösterilmesini rica ederiz.

4. Günlük çalışma defterleri tutulması gerekmektedir bu defter kesinlikle tutulmalıdır.

5. İdare Heyeti Halkevi çalışmalarına gerekli düzen ve istikameti verememiştir. Şehir dağınık olduğundan idare heyeti toplayıcı bir hâl almalıdır.

6. Şube komiteleri kendi alanlarına giren işleri ele alıp başarmak yollarını araştırmalıdır.¹⁷¹

Adilcevaz Halkevi hakkında ise CHP Bitlis Bölgesi Müfettişi Hasip Aytuna'nın verdiği rapora istinaden şu uyarılarda bulunulmuştur;

1. Tek odadan ibaret olan Halkevine, Belediye ve Halkevi Reisliğince bir oda daha ekleneceği belirtilmiştir. Eğer bu gerçekleşirse evin mefruşat ihtiyaçlarına bir miktar yardım yapabiliriz.

2. Evin demirbaşlarına iyi bakıldığı ve defterlerin düzenli tutulduğu anlaşılmaktadır.

3. Komiteler kendi işlerini idare heyetine yüklememeli, kendi şubelerini çalıştırma yolunu bulmalıdır.

4. Sosyal yardım çalışmaları genişletilmeli, yoksul ve düşkünlere şefkat eli uzatılmalıdır.

5. Kütüphane çalışmaları iyi gitmektedir. Türkçe kurslarına hassasiyet gösterilip üzerinde durulmalıdır.

6. Köycülük faaliyetleri genişletilmeli, daha çok köy gezisi yapılmalıdır.

7. Evi faydalı ve güler yüzlü bir varlık haline getiren reise ve idare heyetine teşekkür ederim.¹⁷²

Ahlat Halkevi hakkında ise CHP Bitlis Bölgesi Müfettişi Hasip Aytuna'nın verdiği rapora istinaden şu uyarılarda bulunulmuştur;

¹⁷¹ BCA, 490-1-0-0/627 - 61 - 1, s. 6-8.

¹⁷² CHP Genel Sekreteri Zonguldak Mebusu H. Türkmen, 490-1-0-0/627-61-1, s. 9-11.

1. Yeni binaya taşınınca daha müsait çalışma imkânlarına kavuşacağımız öğrenilmiştir.

2. Defterlerin tutuluşunda ufak tefek eksiklikler göze çarpmıştır. Müfettiş tarafından görülüp size gösterilen bu noksanların şimdiye kadar tamamlandığı tahmin edilmektedir.

3. İdare heyeti komitelere düşen vazifeleri kendi üzerine almamalıdır.

4. Geçen çalışmaları, umulmadık verimsizliğe uğrayan şubelerin yeni kararları ve programlarıyla uyumlu bir çalışma devresi başında buldukları anlaşılmaktadır. Düşünce ve emek birliğinden kuvvet alan bu karar ve programların tatbiklerinde de aynı duyguyla hareket edileceğine inanmaktayız.

5. Halkevi Reisi Kaymakam Namık Karayel bölgede sevilen bir kişidir. Bu Halkevi açısından iyidir.¹⁷³

3.5.6.Bitlis İl ve İlçe İdare kurullarına seçilenlerin listesi. (25.7.1946)

Bitlis'te 1946 yılında, il ve ilçe idare kurullarına seçilenlerin listesi; il, ilçe ve bucakların isimleri, seçilen üyelerin sayıları aşağıda sıralanmıştır.

Tatvan İlçe Müteşebbis Kurulu

Başkan Hakkı Yazıcı

Üye Ekrem Barut

Üye Hızır Öztürk

Üye Sıddık Doğan

Üye Abdülbari Eren¹⁷⁴

Ahlat İlçesi İdare Kurulu Başkan ve Üyeler

Başkan Hamdi Koca Başkan Tüccar

Üye Yusuf Ziya Özdemir Emekli Öğretmen

Üye Mustafa Sevimli Emekli

Üye Bekir Işık Çiftçi

¹⁷³ CHP Genel Sekreteri Zonguldak Mebusu H. Türkmen, 490-1-0-0/627-61-1, s. 12-15.

¹⁷⁴ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 56.

Üye Niyazi Özyurt

Marangoz¹⁷⁵

Bitlis İli İdare Heyeti

Başkan Arif Özdemir

Üye Mehmet Zülfikaroğlu

Üye Ziya Geboloğlu

Üye Muhittin Barutçu

Üye Cemil Okunmuş¹⁷⁶

Örnek olması açısından Bitlis'e bağlı bucaklar ve üye sayıları gösterilmiştir.

Bitlis İli Merkez İlçesi Merkez Bucacı: 14

Aşağımerkük	259
Çüküş	106
Himitçür	78
Kaman	184
Kerk	91
Hertikök	65
Hilornik	225
Papçin	117
Perkent	202
Por	207 ¹⁷⁷

Çukur Bucacı: 24

Lorşin B.M.	569
Aşağımoh	229
Balakan	286

¹⁷⁵ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 59-60.

¹⁷⁶ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 61.

¹⁷⁷ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 1.

Bizatın	76
Boryanü	219
Çapkiz	90
Çitak	70
Gölbaşı (iben)	296
Hask	104
Kishan	84
Kotni	650
Mişaksin	335
Mişkan	313
Mosek	112
Müsürü	84
Hist	112
Pav	60
Pavik	146
Peryük	118
Sez	95
Sirit	109
Şeyben	369
Tahtalı	55
Yukarımorli	172 ¹⁷⁸
Narlıdere Bucağı: 7	
Kasrik B.M.	259
İngön	61
Kermeta	107

¹⁷⁸ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 2.

Mezrataş	111
Mirleniz	83
Reçlek	87
Zizan	107 ¹⁷⁹

Simek Bucağı: 22

Hıvrız B.M.	424
Alak	133
Alpert	163
Aşağıölek	292
Germak	73
Gumaç	209
Hurpürtler	71
Hurşeyhler	146
İnip	96
Koltip	428
Körçan	185
Küt	111
Mağralyan	216
Papiznik	106
Pas	387
Relbük	86
Riştinük	110
Sanis	278
Simek	188
Vanik	167

¹⁷⁹ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 3.

Vervan	214
Yukariölek	190 ¹⁸⁰
Setek Bucağı: 23	
Duhanşen B.M.	236
Aşağıçeman	68
Beykişin	98
Bocan	89
Hacikan	355
Havinis	131
Erde	81
Hersut	87
Hevek	50
Hürmüz	254
Konakdere	94
Kereman	113
Leylekhan	46
Sab	70
Sizor	35
Sürüm	163
Süvi	95
Şetek	282
Şeyhcuman	100
Tütü	111
Yako	470
Yukarıçemen	68

¹⁸⁰ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 4.

Zirt 198¹⁸¹

Bitlis İli Ahlât İlçesi Merkez Bucağı: 12

Cemalettin 95

Ersünk 84

Hasük 42

Hinin 89

Hermuç 118

Kuşhane 81

Hatnos 33

Soğurt 71

Sor 329

Supasor 58

Tegut 304

Zakkı 122¹⁸²

Adilcevaz Bucağı: 20

Ortaev B.M. 2992

Akçıra 322

Arin 203

Arişekus 141

Aşağısüphan 169

Cihangir 115

Dizdar 243

Eşkesarih 39

Hasüngülük 287

¹⁸¹ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 5.

¹⁸² BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 6.

Horans	82
Karakeşiş	80
Kazük	289
Koçiri	218
Köyüz	90
Murhuz	109
Morçun	232
Murşüncü	153
Karkat	61
Peşnekönür	112
Yukarisüphan	238 ¹⁸³
Ahlât İlçesi Misk Bucağı: 14	
Purhus B.M.	509
Ağsaviran	111
Birik	141
Cizrük	120
Develik	84
Hanik	196
Hiyarta	138
Hulik	307
Kirs	114
Kuştayan	195
Misk	214
Nazik	179
Tabavank	533

¹⁸³ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 7.

Yoğurtyemez 136¹⁸⁴

Hizan İlçesi Merkez Bucağı: 15

Antalan 158

Aspur 164

Best 192

Gülpak 489

Halapur 269

Hirt 378

Hizan 343

Horos 399

Kilibiyan 303

Külat 274

Mezrevarabin 135

Patyer 322

Pürünüs 310

Selluk 280

Şen 191¹⁸⁵

Hizan İlçesi Hafik Bucağı: 5

Şiriz B.M. 366

Busekan 297

İğşek 380

Ofs 289

Pars 536¹⁸⁶

Hizan İlçesi Uçan Bucağı: 8

¹⁸⁴ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 8.

¹⁸⁵ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 9.

¹⁸⁶ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 10.

Simos	787
Çirçak	628
Giran	240
Hors	532
Olim	390
Pisyan	694
Reşan	292
Uçam	527 ¹⁸⁷

Mutki İlçesi Merkez Bucağı: 7

Batılmış	167
Cihanbadinan	159
Aştak	360
Osink	392
Ohsa	311
Salansor	185
Tatvan	274

Mutki İlçesi Huyut Bucağı: 11

Tab (B.M.)	471
Havarlir	674
İslam Şinisti	318
Kör	326
Körsavuk	297
Mahbuban	466
Ohanlar	448

¹⁸⁷ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 11.

Pasink	295
Puhunk	325
Tav	199
Tatvan	264 ¹⁸⁸

Mutki İlçesi İğik Bucağı: 7

Kölanis (B.M.)	488
Çemaniyit	205
Hersan	421
İğik	167
Kurtiyan	70
Tarh	259
Sırsar	271

Mutki İlçesi Meydan Bucağı: 11

Meydan	338
Herpus	155
İranküti	97
Keyburan	467
Kinzo	375
Küran	92
Mermet	377
Misi	276
Niç	409
Şin	67
Tirkenek	97 ¹⁸⁹

¹⁸⁸ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 12.

¹⁸⁹ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 13.

Tatvan İlçesi Merkez Bucağı: 7

Adabağ	134
Alaman	83
Çılhor	194
Enğesor	178
Hakrif	91
Kızvak	175
Zigak	140 ¹⁹⁰

Tatvan İlçesi Kotum Bucağı: 10

Kotum	322
Balakan	124
Ent	234
İz	258
Kamer	221
Kurtikan	422
Mil	229
Sak	154
Sulu	164
Şükranis	199 ¹⁹¹

Tatvan İlçesi Reşadiye Bucağı: 23

Sorp (B.M.)	276
Asırto	204
Alan	487
Taşnak	235

¹⁹⁰ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 14.

¹⁹¹ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 15.

Avatak	166
Camkis	274
Corsin	127
Garzit	86
Göllü	232
Acıyan	128
Hallaçengesor	161
İnzan	411
Kavcaz	213
Kesenküt	214
Kımasor	237
Kömüz	207
Oyvaniz	173
Oranis	243
Poğa	224
Pürüs	291
Siyamir	218
Şahmilis	282
Ünsüs	142 ¹⁹²

Bitlis İli (Merkez İlçesi)

Merkez Bucağı: 19 Ocak'a Kayıtlı Üye

Aşağımerkür	55
Çüküs	25
Hınçur	14
Kanah	40

¹⁹² BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 16.

Kerp	18
Hartiköh	21
Papsın	48
Perhent	23
Por	52
Samu	37
Suvar	11
Yam	10
Yukarkaraboy	13 ¹⁹³

Bitlis İli (Merkez İlçesi)

Çukur Bucağı: 32 Ocağa Kayıtlı Üye

Nerşin (Bucak Merkezi)	67
Aşagınorh	45
Balakan	76
Bizatun	13
Boryan	37
Çapkla	25
Çitak	17
Gölbaşı	62
Hask	27
Kishan	17
Ketni	103
Nişakşın	72
Mişkan	64
Mezek	26

¹⁹³ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 17.

Müsürü	16
Nist	17
Pav	26
Pavük	32
Pertük	20
Sız	11
Sirit	17
Şeyhan	71
Tahtalı	12
Yukarımerh	36 ¹⁹⁴

Bitlis İli (Merkez İlçesi)

Şetek Bucağı : 33

Ocağa Kayıtlı Üye

Duhaşen (Bucak Merkezi)	33
Aşağıçeman	12
Baykişen	18
Bocan	25
Haçukan	57
Havınis	25
Erde	13
Hersut	21
Hevek	25
Hürmüz	60
Kanahdere	24
Kerene	21
Leylekan	14

¹⁹⁴ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 18.

Sap	13
Sizor	12
Sürün	37
Süvi	18
Şetek	24
Şeyhcuman	26
Tütü	19
Yake	56
Yukarıçeman	12
Lirt	33 ¹⁹⁵

Bitlis İli (Merkez İlçesi) : 15 Ocağa Kayıtlı Üye

Kasrik (Bucak Merkezi)	44
İngöl	15
Kernate	18
Mezre	29
Miryamıs	18
Reclek	18
Zizan	24 ¹⁹⁶

Bitlis İli (Ahlat İlçesi)

Merkez Bucağı : 12

Ocağa Kayıtlı Üye

Cemalettin	22
Ersünk	12
Hasük	13
Hinin	15

¹⁹⁵ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 19.

¹⁹⁶ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 20.

Karmu	12
Kuşhane	16
Hatnos	10
Sogurt	24
Sor	61
Süfrasor	14
Tegut	55
Zağgi	24 ¹⁹⁷

Ahlat İlçesi Adilcevaz Bucadı: 19 Ocağa Kayıtlı Üye

Ortaev (Bucak Merkezi)	250
Akıra	70
Arin	47
Arişküs	43
Aşağısüphan	42
Cihangir	16
Verangazi	34
Haskündürük	51
Horans	19
Karakeşiş	36
Kazılı	81
Köeri	56
Koğus	19
Murhus	12
Norşın	60
Norşincik	41

¹⁹⁷ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 21.

Parkat	13
Peşnekömür	19
Yukarısüphan	43 ¹⁹⁸

2.11. Demokrat Partinin Bitlis'te Teşkilatlanması

Yöneticilerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da teşkilatlanma konusundaki ısrarlarına karşın, DP'nin programında “Doğu bölgelerinde her derece ve şubede okulları ve nihayet fakülte ve enstitüleri ile bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz” şeklindeki 41. maddesi dışında doğrudan bölgeyle ilgili bir madde bulunmamaktadır.¹⁹⁹

“Adnan Menderes, 1946 Genel Seçimleri için 17 Temmuz 1946 günü gittiği Aydın'da, İsmet İnönü'nün Bayar'a ilettiği bu talebi halka açıklamış ve Doğu vilâyetlerinde ve hudut vilâyetlerinde teşkilat kurmamaları ve köylere asla uzanmamaları şeklinde telkinler aldıklarını söylemiştir.²⁰⁰ Bununla birlikte, Demokrat Parti'nin kurulması ve İsmet İnönü'nün hızla genel seçimlerin yapılması kararını almasıyla gerçekleşen 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri sırasında iki partinin de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da etkili teşkilatları yoktur. Demokrat Parti, hızlı bir teşkilatlanma süreci yaşamasına karşın henüz 7 ay önce kurulmuş olduğundan bölgede teşkilatlanmamış ve pek çok bölge ilinde milletvekili adayı bile gösterememiştir. Demokrat Parti'nin bölgede aday gösteremediği bu iller; Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Malatya, Siirt ve Van'dır. CHP'nin bölgedeki teşkilatları ise ya kapatılmış ya da ilgisizlik, bakımsızlık gibi nedenlerle genellikle etkisiz durumdadır. Ancak, bölgede görev yapan kamu görevlilerinin çoğunun CHP'ye yakın duruşu CHP'ye bölgede avantaj sağlamıştır. Bununla birlikte, CHP'nin teşkilatlarının zayıf olduğu bölgelerde, Halkevleri ve Halkodaları, bu eksikliği gidermektedir.²⁰¹

CHP'nin parti içi yazışma ve evrakından DP'nin, bölgede teşkilatı olmadığı için 1946 Seçimlerine katılamayacağı tüm illerde, 1938 yılı itibariyle Halkevi ve Halkodaları bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Diyarbakır ve Malatya Halkevi 19

¹⁹⁸ BCA, 490-1-0-0/292-1177-1, s. 22.

¹⁹⁹ Demokrat Parti Programı, Ankara, 1946, s. 12.

²⁰⁰ Albayrak., a.g.e. s. 87-88.

²⁰¹ Ertem, 2017, s. 70.

Şubat 1932’de, Van Halkevi 24 Haziran 1932’de, Kars Halkevi 24 Şubat 1933’de, Ağrı, Bitlis, Mardin, Muş ve Siirt Halkevi ise 22 Şubat 1934’de kurulmuştur.²⁰² 21 Temmuz 1946 tarihinde Türkiye’nin ilk tek dereceli seçimleri yapılmıştır. Toplam 465 milletvekilliğinden 397’sini CHP’nin, 61’ini ise DP’nin kazandığı seçimlerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki illerin çıkarttığı toplam vekil sayısı 79’dur.²⁰³ Demokrat Parti’nin çoğuna aday gösteremediği bu 79 vekilliğin tümünü CHP kazanmıştır.²⁰⁴”

“DP kurulduktan sonra 1946 yılında ülke genelinde kısa bir süre içerisinde il ve ilçe teşkilatlarını oluşturmuş ve siyasi faaliyetlerine de başlamıştır. Daha sonraki süreçte ise DP Bitlis İl Başkanlığı kurulmuştur. DP İl Başkanlığının en önemli iki üyesi Ziya Şerifhan ve Rıza Geboğlu isimli şahıslar olmuştur. Adı geçen iki kişi, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde Bitlis’ten DP adayı olarak seçimlere katılmışlardır.²⁰⁵ Herhangi bir hazırlık yapılmadan kuruluş beyannamesi ilçelere erken verildiği için buralarda teşkilat kurulmasında bazı zorluklar yaşanmıştı. İl teşkilatının kurulmasıyla birlikte DP il merkezinde bulunan Leylakpınar, Teyyare ve Bitlis Mahallelerinde teşkilat çalışmaları tamamlanmıştı.²⁰⁶

CHP’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki teşkilatlanma çalışmaları 1944 ile 1947 yılları arasında tamamlandı. Örneğin 1. Umum Müfettişlik bölgesi olan Diyarbakır’da parti teşkilatı 1944 sonbaharında kurulabildi. CHP’nin parti teşkilatı kurduğu yerlerde, güçlü aileler arasında iktidar ve çıkar mücadeleleri parti teşkilatının bu aileler arasında sıkça el değiştirmesine neden oluyordu. Aileler, ya da eşraf arasındaki çekişmeler daha sonra “muhalif parti” olarak DP’nin şehirde taraftar bulmasına yol açmıştı.²⁰⁷ Muhalefetin sürekli idari baskılardan söz ettiği ve daha seçimler yapılmadan yolsuzlukların gündeme geldiği bir ortamda, partiler, aday listelerini ilan etmişlerdir. Buna göre, CHP’nin aday listesinde, 152 yeni isim yer almıştır. Seçime az bir zaman kala DP, 41 ilde ve 200 ilçede örgütlenmesini tamamlayabilmiştir. DP adaylarından 52’si avukat, 41’i toprak sahibi, 40’i doktor, 39’u iş adamı, 15’i emekli general, 14’ü mühendis, 13’ü öğretmen ve geri kalanı da

²⁰² CHP Genel Sekreterliği’nin Parti Örgütüne Genelgesi: İkinci kanun 1938’den 30 Haziran 1938 Tarihine Kadar, Cilt 12, 1938, s. 33-34.

²⁰³ Türkiye İstatistik Kurumu Milletvekili Genel Seçimleri İstatistikleri 1923-2007, 2008: 7.

²⁰⁴ Ertem, 2017, s. 171.

²⁰⁵ Tunç, a.g.m., s. 41.

²⁰⁶ BCA, 490.01/243.966.3-16, s. 1.

²⁰⁷ Miftakhov, 2018, s. 3: Akekmekçi ve Pervan, 2012 s. 238.

farklı meslek dallarından olmak üzere partinin toplam aday sayısı 272'yi bulurken. CHP'nin adayları ise; çoğunlukla emekli asker, tanınmış siyasi kişilikler veya yüksek idari görevlilerle, kısmen de serbest meslek sahiplerinden meydana gelmiştir. CHP, bütün illerde seçime katılırken, DP; Ağrı, Bingöl, Muş, Siirt, Bitlis, Çorum, Gümüşhane, Hakkâri, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize ve Van olmak üzere 16 ilde örgütlenme fırsatı bulamadığı için seçimlere katılamamıştır.²⁰⁸”

2.11.1. DP Bitlis'te Teşkilatlanma Sürecinde CHP'nin Karşı Faaliyetleri

Siyasi hayatta büyük bir etki yaratamayan Milli Kalkınma Partisi'nin ardından yeni bir muhalefet partisinin kurulmasına gidecek olan süreci Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun meclisteki görüşmelerinde çıkan tartışmalar başlatmıştır. 17 Ocak 1945 tarihinde meclis gündemine gelen “Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı” için bir komisyon oluşturulmuştur. Yasayla “*öngörülen topraksız ve toprağı yeterli olmayan çiftçiye geçimlerini sağlayacak kadar toprak dağıtmak ve dağıtılan toprağın sürekli işletilmesi için gerekli donanım ve maddi yardımın sağlanması amacı*” güdülmüştür. Dağıtılacak olan toprağın hazine arazisi, vakıf ve belediyelere ait arazi veya 5000 dönümden büyük çiftliklerden istimlak yoluyla elde edileceği düşünülmüştür. Bu araziler ihtiyacı karşılamazsa 2000 dönüme kadar orta büyüklükteki çiftlik arazilerinin de istimlak edilerek dağıtıma tabi tutulması yoluna gidileceği düşünülmüştür. Yasanın 17. maddesi gereğince, yoğun nüfusu olan bölgelerde köylülere yirmi yıllık faizsiz borç verilebilecek ve “*200 dönümden fazla toprağa sahip olan çiftçilerin arazilerinin dörtte üçü kadarı kamulaştırılabilecekti. Mecliste bu yasa üzerine yapılan tartışmalar, hükümetin ilk kez açıktan açığa ve şiddetle eleştirilmesine vesile olmuştur. Yasaya muhalefette bulunanlar, yakınları toprak sahibi olan milletvekilleri idi ve bunların sözcüsü olan Milletvekili Adnan Menderes, Aydınli büyük bir toprak sahibiydi. Muhalefet, önce ekonomik gerekçeler üzerinde odaklaşmıştır (yasanın mülkiyet güvenliğini felce uğrattığı, yatırımlara sekte vuracağı ve verimsiz tarıma yol açacağı öne sürülüyordu). Ancak hükümetin otoriter tutumu üzerine muhalefet, ülkede demokrasinin olmadığını söyleyerek, hükümeti protesto etmiştir. Bu protestoyu da bizzat Menderes'in yönlendirdiği konuşuluyordu. Muhalif milletvekillerinin ve büyük toprak sahiplerinin sözcüsü durumunda olan*

²⁰⁸ Resul Babaoğlu, İngiliz Belgelerinde Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları: Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2017 | Number - Sayı 10 s. 391.

Adnan Menderes, arkasında yeni yeni oluşmaya başlayan desteği fark etmiştir. Özellikle geniş tarım arazilerine sahip olan taşra seçkinleri yasanın meclisten geçmemesi için her türlü kulis faaliyetlerini yapmışlardır. Bu görüşmelerde Adnan Menderes nazik üslubu ve etkili konuşmasıyla kendini gösterme imkânı bulmuştur. Kendisinin de geniş arazileri bulunan Menderes, bu kanuna kadar diğer meclis üyelerince geniş topraklarının olduğu konusunda hiç dikkat çekmemiştir.

Kurulduktan sonra taşrada belli bir güç merkezi olmak isteyen DP' de, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun birçok yerinde teşkilatlanma çalışmalarını başlatmıştı. Ancak teşkilatlanma çalışmaları, gerek ekonomik yetersizliklerden gerekse valilerin engeliyle karşılaşması dolayısıyla yavaş ilerlemişti. Örneğin, Tarık Ziya Ekinci Diyarbakır'a gelen DP heyeti ile rastlantısal karşılaşmalarını şöyle aktarır; Henüz bir tıp öğrencisiyken tatil nedeniyle Diyarbakır'daydım. Genellikle ders çalıştıktan sonra dışarı çıkar, çevredeki arkadaşlar, dostlarla sohbet ederdim. Bir gün DP teşkilatını kurmak için Diyarbakır'a geleceklerini haber alan valilik sokak sokak duyuru yapıp kimsenin evden çıkmaması emrini vermişti. O gün sokağa çıktığımda çarşı bomboştu. DP üleriyle sokakta karşılaştım. Saat geçti ve kalabilecekleri bir yer yoktu. Ben de evimde ağırladım.” Ekinci, DP heyetini evde ağırlaması üzerine babasının kendisine kızdığını ve “bizi sürdürtecek misin oğlum” diyerek çıktığını anlatır (Ekinci ile görüşme, Eylül 2016). Ahmet Emin Yalman ise DP teşkilatı kurulurken karşılaştığı zorluğu şöyle ifade eder: İlk zamanlarda genişleme imkânları şiddetli baskı altında idi. Her nerede teşkilat kurmak üzere bir müteşebbis heyet getirilse, bu heyet tek parti devrinin valileri ve CHP ocakları tarafından türlü türlü yollardan korkutuluyor, çekilmeye zorlanıyordu.”²⁰⁹

“Demokrat Parti kurulur kurulmaz ülkedeki bütün toplumsal ve entelektüel muhalefeti kendi etrafında toplamaya” başlaması üzerine 1944 yılına kadar sadece Bitlis'te parti teşkilâtı kuran CHP'nin 1945'den sonra ilçelerde de teşkilatlanmaya başladığı görülmüştür. Bu yüzden önce 26.09 1945 yılında Ahlât ilçe merkezinde parti teşkilâtı kurulmuştur. Bu teşkilâtın üyeleri idare kurulları ve başkanları şu kişilerden oluşmaktaydı;

1.Hamdi Koca: Başkan (Tüccar),

2.Yusuf Ziya Özdemir: Kâtip (Emekli öğretmen),

²⁰⁹ Miftakhov, a.g.e., s.:4; Öner, 2008 s. 112.; Yalman, a.g.e., s. 52.

3.Mustafa Sevimli: Üye(Emekli),

4.Bekir Işık: Üye (Çiftci),

5.Niyazi Özyurt: Üye (Marangoz).²¹⁰

Demokrat Partinin ülke içinde giderek taraftar kazanması üzerine 1946 yılında daha fazla parti teşkilâtının kurulduğu gözlenmektedir. Zira Bitlis CHP başkanı Arif Özdemir CHP genel sekreterliğine göndermiş olduğu yazıda Bitlis'te sadece Ahlât ilçesinde parti teşkilâtının bulunduğunu ve yeni kurulan partilerin gelecekte sorun yaratmaması için Bitlis'e bağlı diğer ilçe ve bucaklarda da teşkilâtın kurulması gerektiğini arz etmiştir.²¹¹ Bunun üzerine Tatvan, Hizan, Mutki ve İl merkezine bağlı Çukur bucağında teşkilât kurulmuştur.²¹²

2.12. İlk Çok Partili Seçim Sisteminin Uygulanması (1946 Seçimleri)

“Cumhuriyet'in ilanından sonra çoğulcu demokrasinin ülkeye yerleştirilmesi amacıyla girişilen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemeleri, hayal kırıklığıyla sonuçlanınca özellikle 1930'lu yıllardan itibaren tek parti iktidarı daha da pekişmiştir. 20.yy.'ın başlarında dünyada yaygın olarak görülen tek partili rejimlerinin doğası gereği, kuvvetlerin bir araya toplanması kaçınılmaz bir durumdur. Bu rejimlerde ülke yönetimine hâkim olan partinin karşısında siyasal bir muhalefetin oluşması ve faaliyetlerini devam ettirebilmesi olabildiğince zordur.²¹³ CHP'nin önünde 1947'de yapılması planlanan bir genel seçim duruyordu. DP ise eski partisinden katılımlarla genişlemeye başlamıştı. Parti programında ekonomik ve siyasal alanda liberalleşme, temel hak ve özgürlükler ve tek dereceli seçimlere geçilmesi gibi görüşler hâkimdi. DP'nin örgütlenmesine imkân vermemek adına seçimler 1946 yılına çekildi. 1946 itibariyle 1 buçuk milyona yakın kayıtlı seçmen ile 79 milletvekili çıkartacak olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinin önemini, seçime girecek partiler açısından artırmıştır. Bu durum, mevcut parti olan CHP ve yeni kurulmuş olan DP'nin bölgedeki teşkilatlanmaları konusunu da gündeme getirmiştir.²¹⁴ DP sadece 6 aylık bir partiydi ve seçime hazır değildi. 21 Temmuz 1946 yılında açık oy, gizli sayım ve çoğunluk sistemine göre yapılan

²¹⁰ BCA, 490.1.363.1524.1., s. 100-101.

²¹¹ BCA, 490.1.363.1524.1., s. 51.

²¹² BCA, 490.1.363.1524.1., s. 19.

²¹³ Babaoğlu, a.g.e., s. 373.

²¹⁴ Ertem, a.g.e., s. 170.

seçimler adli denetim dışında gerçekleşti.²¹⁵ İsmet İnönü, partisinin 10 Mayıs'ta ki olağanüstü kurultayında iç ve dış siyasetteki gelişmelerden dolayı seçimlerin öne alınması gerektiğini söylemiştir. Yapılan bu kurultayın bir diğer önemi de, Kurultayda tek dereceli seçimlere geçilmesinin ilke olarak kabul edilmesidir. Kanunun uygulanabilmesi için ilgili yasanın değişmesi lazımdı. Bunun için Kanun tasarısı 31 Mayıs 1946'da TBMM Başkanlığı'na sunuldu. 5 Haziran tarihinde görüşülüp kabul edildi. Böylece Türkiye'de Birinci Meşrutiyetten beri uygulanmakta olan seçim sistemi değiştirilmiş, tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir. Bu sistem, seçmenlerin temsilcilerini doğrudan doğruya belirlemesine olanak sağlayan bir seçim sistemidir. Önceden seçmenler; ikinci seçmen adı verilen bir grup seçerler, milletvekilleri de bu ikinci seçmenler tarafından seçilirdi. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa birden çok partinin katıldığı bu seçim 5 Haziranda milletvekili seçim kanunu değiştirilerek tek dereceli seçim esasına geçilmesiyle yapılmıştır. Tek parti iktidarı boyunca bütün seçimlerin iki dereceli olarak yapıldığı göz önünde bulundurulursa, bu çok önemli bir değişiklikti.²¹⁶

Demokrat Parti, erken seçim kararının kendileri için çıkarıldığını, teşkilatlanmalarını durdurmak için bunu yaptıklarını iddia ettiler. İddiadan sonra Demokrat Parti genel merkezi, 8 Mayıs günü bir bildiri yayınlamış ve belediye seçimlerine katılmayacaklarını bildirerek, Milletvekiliği seçimlerinin öne alınması durumunda milletvekiliği seçimlerine de katılmayacaklarını eklemişlerdi. Demokrat Parti'nin de tahmin ettiği gibi belediye seçimlerinin erkene alınması, milletvekiliği seçiminin de erkene alınacağına habercisi idi. Bütün bu tartışmalar içinde 26 Mayıs günü seçim yapılmıştır. Daha önce de bildirdiği gibi Demokrat Parti bu seçime girmemişti.

1946 seçimlerinin en temel özelliği, seçmenlerin partilere değil adaylara oy vermesi oldu. Bu durumda partinin oy oranını da saptamak mümkün değildi. En çok oyu alan aday partilere bakılmadan milletvekili seçilebiliyordu. 465 milletvekilinden oluşan sekizinci Büyük Millet Meclisi'nde CHP 397, DP 61 ve bağımsızlar ise 7 milletvekiliği aldı.²¹⁷ 1946 seçimlerinde seçim kurullarının yargı denetiminden yoksun bir şekilde CHP üyelerinden oluşması seçimlerin bağımsızlık ilkesinin

²¹⁵ Miftakhov, a.g.e., s.:4; Demirel, a.g.e., s. 308.

²¹⁶ Gündoğdu, 2013 s. 58.

²¹⁷ Demirel, 2013, s. 309, Miftakhov, 2018, s. 4.

çığnendiğini açıkça gösterir. Böylelikle CHP bu seçimden galibiyetle çıkarken, 1946 seçimleri Türkiye tarihinin en “şaiBELİ seçim” sıfatıyla tarihe geçti.

DP'nin doğudaki teşkilatlarını tamamlamamış olması, dolayısıyla seçimlere buralardan aday gösterememesi nedeniyle 1946 seçimlerinde, CHP'nin bölgedeki dar ölçeklendirme alanında yer alan illerin hepsinde, CHP tam liste çıkardı.²¹⁸ 1946 milletvekili listelerine bakıldığında, Mebusan Meclislerinde de görev almış, Tek Parti döneminde devletle uyumlu hareket eden geleneksel ailelerin listelerde yer aldığı görülmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi Hakkâri civarında toprakları olan İbrahim Arvas örnek gösterilebilir.²¹⁹”

Bitlis'te yapılan seçime ise, seçim kurullarınca tespit edilmiş olan 17646'sı kadın 17778'si erkek seçmenden sadece 14458'i kadın 13870'i erkek toplamda 28328 kişi oya iştirak etmiştir.

CHP adaylarından Muhtar Ertan 28227, İl Parti Başkanı Arif Özdemir 28265 oy alırken, bağımsız olarak adaylıklarını bırakmış olan Ankara avukatlarından Hulusi Aktürk 46, Malatya Eski İcra Memuru Mehmet Hakkı Şişmanoğlu 13, İskenderun PTT Müdürlüğünden emekli Besim Sümer 1 oy almış, Talip Sümer ve Ahmet Cevat Ayın hiç oy almamışlardır.²²⁰ Böylelikle 8.Dönem Bitlis milletvekilliğine CHP adayları olan Muhtar Ertan ve Arif Özdemir seçilmiştir.²²¹

2.12.1.Bitlis milletvekilliği için CHP'den aday olmak isteyen mebus adayları²²²

Bitlis milletvekilliği için CHP'den aday olmak isteyen mebus adayları:

1. Muhtar Ertan: Bitlis eski milletvekili
2. Abdulgafur Şener: Gümrük Müdürü
3. Tahir Ergün: Başbakanlık Evrak, Levazım ve Daire Müdürlüğü Dosya Şefi
4. Baki Bilgütay: Sivas Belediye Meclisi Azası
5. Suphi Mentеш: Bitlis Belediye Başkanı

²¹⁸ TÜİK, Milletvekilleri Genel Seçimleri, 1923-2011.

²¹⁹ Miftakhov, a.g.e., s. 5.; Ebinç,, a.g.e., s. 112.

²²⁰ BCA, Dosya: 490.1.363.1524.1., 157.

²²¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Milletvekili Genel Seçimleri İstatistikleri (1923-2007),s. 21

²²² BCA, Dosya: 490.1.292.1177.3. 242-256, s. 1.

6. Talip Sümer: Avukat, Ulaştırma Bakanlığı Müfettişi
 7. Ali Özcan: Elazığ Vilâyet Genel Meclis Azası
 8. Suphi Güney: Emekli Yargıç
 9. Hulusi Bitlis Aktürk: Avukat
 10. Arif Özdemir: Bitlis CHP İl İdare Kurulu Başkanı
 11. Rauf Özdemir: Muğla ili Mektupçusu ve Bitlis Halkevi eski Başkanı
 12. Nafi Duransoy: Sümerbank Çimento Sanayi Müessesesi Zat İşleri Şefi ve CHP Sivas İli Çimento Ocağı İdare Kurulu Başkanı
 13. Ziya Geboloğlu: Bitlis CHP Halkevi Başkanı, Avukat
 14. Faik Polat: Samsun İli Mektupçusu
 15. Remzi Buharalı: Maliye Bakanlığı Millî Emlak Umum Müdür Muavini
 16. Hasan Fehmi Süerdem: Devlet Havayolları Genel Müdür Yardımcısı
- 18.7.1946 tarihinde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 465 kişiden oluşan CHP milletvekili adaylarını ilan etti. Bitlis milletvekili adaylığı içinde Bitlis eski milletvekili olan Muhtar Ertan ile Bitlis CHP İl İdare Kurulu Başkanı Arif Özdemir seçildi. Diğer taraftan yedinci dönem milletvekillerinden 145 kişi bu seçimde CHP tarafından aday gösterilmedi. Bunlardan biri de 7. Dönem Bitlis milletvekili olan Bülent Osman'dır.²²³

2.13. 1946 Yılı Seçimleri İçin Bitlis Milletvekili Adaylarının Müracaat

1946 yılı seçimleri için Bitlis milletvekili adaylarının partilere ve partilerin genel sekreterliklerine ait başvuru dilekçelerine aşağıda yer verilmiştir.

2.13.1. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine

Samsun Gümrük Müdürü Necdet Şener'in dilekçesi aşağıdadır.

Adım Abdülğafur Necdet soyadım Şener'dir. 312 yılında Bitlis'in Taş mahallesinde doğdum bu mahallede mukim hacı Resul oğullarıdanım tahsilimi Bitlis Sultanisinde yaptım. 20 seneden beri Gümrük Müdürüydüm her tarafında vazife verdim. Halen Samsun Gümrük müdürüyüm. Trabzon Müdürlüğünde

²²³ Gündoğdu, a.g.t., s. 61.

çalıştığım 8 sene Türk hava kurumu üye ve başkanlığını da yapım. İki defa delege olarak hava kurumu kurultayına seçildim ve iştirak ettim.

Tek dereceli seçim esasının kabulü üzerine Bitlisli hemşerilerimin itimatlarına ve intihap kabiliyetine inanım vardır. Ömrümüz oldukça izlerinde yürümeği borç bildiğimiz edebi şef Atatürk'ün kurduğu ve milli şef İnönü'nün başında bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisinin namına Bitlis millet vekilliğine aday olarak göstermemin kabulüne müsaadelerini rica ederim saygılarımla.²²⁴

Samsun Gümrük Müdürü Necdet Şener.

Adres

İstanbul Sultanahmet. Can Kurtaran Mahallesi

Seyit Hasan sokak. No 12 Kat 2

Dileğim.

Yenilenmesi kararlaştıran bu sefer ki Büyük Millet Meclisi seçiminde her il için tanınmış olgun ve bilgili şahısların seçileceği şüphesizdir.

Mensup bulunduğum Bitlis ili halkı arasında oldukça tanınmış ve otuz sene süren yargıçlık mesleğinde adalet dağıtmış vatanın ve Millet'in dert ve ihtiyaçlarını kavramış bir vatandaşım hele Erzurum ve Kars'ta geçen savcılık ve yargıçlık hayatım Milli Mücadele zamanına rastlamış ve bu amaca hizmet edilmiştir. Bu yeni seçimde parti adına Bitlis Milletvekilliğine aday gösterildiğini saygılar dilerim.²²⁵

Adres

Emekli Yargıç Suphi Güney

İstanbul Beyazıt Tavşantaş Büyük Haydar Sokak No:2 Kat: 4

9.6.946

Emekli Yargıç (imza)

2.13.2. C.H.P. Genel Sekreterliği Yüce Katına

Bitlis C.H.P Halkevi Başkanı Ziya Geboloğlu'nun dilekçesi aşağıda yer almaktadır.

C.H.P. Genel Sekreterliği Yüce Katına

Ankara

²²⁴ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 1.

²²⁵ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 2.

12 yıldır Bitlis İl Merkezinde serbest, 7 yıldan beridir Bitlis hazine avukatlığını yapmaktayım. 5 erkek çocuğum olup 337 doğumlu olan büyüğü Bitlis Hükümet Doktoru, birisi de ortaokulu bitirerek hastalığı dolayısıyla tahsile devam edemeyip 3 yıldır askerlik ödevinde bulunmaktadır.

Bingöl iline babadan kalma 2 köy, ev, bahçe, tarla ve Bitlis'te de ev, bahçe ve ayrıca kardeşimle ortaklı bir köyümüz vardır. Araziden ve doktor oğlumun aylık gelirinden başka avukatlıktan aylık gelirin 4-5 yüz liradır bu sebeple maddi bir ihtiyacım yoktur.

Babam 42 yıl Devlete hizmet etmiş 927 yılında Akdağmadeni kaymakamlığından emekliye ayrılarak 930 yılında Bitlis'te eceli ile ölen Abdulmecittir. Safranbolu'da sorgu yargıcı iken babamın ölümü ile izinle gelerek iznin süresi içinde gidemediğinde görevinden çekilmiş sayılarak devlet memuriyetinden ayrıldım. Bütün memuriyet ve serbest hayatımda yüzümü kızartacak hiçbir adli idari ve siyasi bir sorun yoktur.

Bütün varlığımla yüce hükümete bağlı olduğum halde mesleki işimle meşgul iken Bitlis'e gelen Erzincan milletvekili C.H.P il idare kuruluna üye olarak seçildiğimi söylemesi üzerine ilk olarak siyasi hayata atılacağımı ve belki bir çok siyasi zorluklarla karşılaşacağımı bildiğim halde hiç tereddüt etmeden memnunlukla kabul ettim ve²²⁶ 20/X/1994 tarihinde il idare kurulu üyeliği ve Kurulca da Halkevi başkanlığına seçilerek bu tarihten itibaren siyasi hayata yapıp yapmadığım yılda bir kaç defa bölgesine genel Sayın Feyzi Kalfagil'in mütalaası ile malum olacağı tabiidir.

Avukatlıktaki mesleki bilgimin az veya çokluğunu arz etmekten teeddüp ederim. Ancak avukatlık hayatımda yüzlerle şahsi ve 1800 küsur hazine davalarına ceza hukuk mahkemelerinde ve icra dairesinde %98 ini müvekkillerim lehine sona erdirmek ve birçok yoksulların vekâletlerini ücretsiz almak ve bütün davaları günü gününe takip etmek suretiyle il, ilçe, bucak ve ocak halkının itimat ve sevgisini kazanmak ve bütün mühim hukuk ve ceza davalarının bana memnunlukla verilmesinin bana verilen bu kıymetten gurur ve iftihar duyduğumu arzdan da kendimi alamayacağım. Bu maruzatımın yerinde olup olmadığını mahkeme ve noter

²²⁶ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 4

kayıtları ve başta Vali, Kaymakam, Yargıçlar, Emniyet, Jandarma dairelerinde ispat mümkündür.

Memlekette sevilmiş turistikle tanınmış 700 yıl önce Buhara'dan Özbey ailesinden ayrılarak Bitlis'e yerleşmiş temiz bir Türk ailesine mensup bir kişiyim. Bütün amacım yıllardan beri olduğu gibi yüce devlete ve millete faydalı ve yüce partinin canla ve sarsılmaz bir inançla bağlı bir üyesi olmaktır.

26/5/1946 Belediye seçiminde olduğu gibi yenilenecek olan milletvekilliği seçiminde de bütün kuvvetimle çalışarak parti adaylarını kazandırmak düşüncesinde iken 23/5/1946 günlü C.H.P il idare kurulu oturumunda başkan Arif Özdemir tarafından gizli işaretli bir yazı okunarak 7 üyeden birisinin Diyarbakır ve diğerinin İstanbul'da olmalarından mevcut 5 üyenin mütalaası sorularak düşünüldükçe. Şimdiki milletvekillerimiz olan sayın Bülent Osman ile Muhtar Ertan'ın temiz ve faydalı birer şahsiyet olduklarını ancak halkça tanınmadıklarından ilimizce seçim kudretleri olamayacağı memlekette milletvekilliği için adı gösterilmeye layık halkça parti başkanı Arif Özdemir'le benim Bitlis milletvekilliğine aday gösterildiğimize karar verilerek karar imza edildiği ve yüksek genel sekreterliğe sunulduğu cihetle işbu dilekçemi yazmak zorunda kaldım.

Bitlis il merkezi halkından 20 yıldan beri milletvekili seçilmediğinden halk çok müteessir olmakta ve bu teessürlerini her zaman²²⁷ ihsas etmekten durmamaktadırlar. Bu defa ikimizin aday gösterilmesinin teklifini işiten halk sevinmekte daha olmadan olmuş nazarı ile bakarak tebrik etmektedirler.

C.H.P il idare kurulunca adaylıkları arz edilen ilimizden benim aday gösterildiğime kanunu bir engel olmadığını bildiğim halde aday gösterilmediğim takdirde bundan yine teessür duymayarak başta ben olduğum halde oy verme çağında olan çocuklarım, ailem, amcam, akrabalarımın memnunlukla aday gösterilecek kişiye oylarımızı vermeye hazır olduğumuzu ve parti adaylarının oy çokluğu ile çalışacağıma emin olabilirsiniz.

Maddi bir ihtiyaç isteği ile olmayıp siyasi bir şeref olan kutlu şerefe yüce partiye layık görülmeyle aday gösterilmemekle manen müteessir olmamak kabil değilse de başta milletin göz bebeği ve başbuğumuz cumhurbaşkanı sayın İnönü

²²⁷ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 5.

olduğu halde bütün kalbimle heyetimi istihkar edercesine bağlı bulunduğum yüce parti ve hükümete bağlı kalacağıma ve onun mukaddes yolundan bir an ayrılmayacağıma arz ederim.

Eğer il idare kurulunca milletvekilliğine layık olduğum yüksek genel sekreterliğimize bildirilmemiş olsaydı zaten aklımdan geçmeyen böyle bir ümide düşmezdim.

Yıllardan beri halk nazarında kazandığım itimat ve sevginin il idare kurulunca aday gösterilmeyeceği isteğimin yüksek genel sekreterlikçe kabul edilmemek ve başkası aday gösterilmek sureti ile adaylığının ilan edilmesi halkın bana partinin itimatsızlığı bakımından halkında bana karşı eski itimat ve sevgisi üzerine tesir edeceğinden bu düşünce ile her an üzüntü duymaktayım.

Avukatlık mesleğim, memuriyet, yargıçlık ve 2 yıllık C.H.P idare kurulu üyeliği siyasi hayattaki durumum ve bütün il, ilçe, bucak ve ocaklardaki halkın sevgi ve itimadını kazanan ve gizli emir ve işaretimiz üzerine il idare kurulunca aday gösterilmesine karar verilerek arz edilen partili bir arkadaşı aday gösterilmesinden kanunu, siyasi bir mahzur olamayacağından bu haklara ve yüksek teveccühlerinize güvenerek yeni seçimde Bitlis milletvekilliğine yüce parti adayı olarak gösterilmesini üstün saygılarımla arz ederim.²²⁸

Bitlis C.H.P Halkevi Başka

Ziya Geboloğlu

(imza)

2.13.3. C.H.Partisinin Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Samsun ili mektupçusu Faik Polat'ın dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

C.H.Partisinin Genel Sekreterliği Yüksek Katına

İstiklal savaşına başından sonuna kadar devlet memuru olarak file katıldım. Uhdeme düşen milli ödevleri de yaptım. Memuriyetle Diyarbakır'ın kulp ilçesinde bulunurken 1919 yılında Müdafaa-i Hukuku milliye cemiyetinin bu ilçede kurulmasında yararlı çalışmalarda bulundum. Ve kurulan cemiyetin idare kurulu üyeliğine seçilerek yazı işlerini üzerime alarak iki sene bu hizmeti zevkle yaptım.

²²⁸ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 6.

Bilahare memuriyetle bulunduğum başka yerlerde de bu amacı hedef tutarak vazife gördüm.

24 seneden beri Hakkari, Bolu, Trabzon ve Samsun illeri mektupçuklarında arasız olarak bulundum ve bulunmaktayım. Bu arada birçok defalarda Vali Vekâletlerini de yaptım. C.H.Partisinin prensipleri sönmez mefkûremdir. C.H.Partisi adayları arasında Milletvekili seçilirim yurda daha faydalı hizmetlerde bulunabileceğimi kuvvetle tahmin ediyorum. Bitlis ili adayları arasında yer almam ve adaylığımın konulmasına yüksek müsaadelerini en derin saygılarımla arz ve rica ederim.²²⁹

Samsun İli Mektupçusu

Faik Polat

(imza)

Adı Soyadı: Faik Polat

Doğduğu yer ve Tarih: Bitlis Kenti 1307

Bugünkü işi: Samsun İli Mektupçusu

Kısa hal tercümesi: Yukarıda Yazılıdır.

Fotoğraf: 4, 5 x 6 Üç Fotoğraf Bağlıdır.

Seçim kabiliyeti olan il: Bitlis

2.13.4. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüce Katına

Sivas Belediye Meclis Azası Baki Bilgütay'ın dilekçesi aşağıdadır.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüce Katına Dileğimdir.

Sivas'ta icrayı ticaret etmekteyim muhtasar tercüme-i halimle üç kıta vesika fotoğrafım ilişiktir. Bitlis'te kudreti intihabiyen vardır. Bitlis milletvekilliğine partiden gösterilmemi diler sonsuz saygı ve bağlılıklarımı sunarım.²³⁰

Sivas Belediye Meclisi Azası

Baki Bilgütay

²²⁹ BCA, 490, 01/292, 1177, 3, s. 7.

²³⁰ BCA, 490, 01/292, 1177, 3, s. 11.

(imza)

Muhtar tercümel hal

İsmim Baki soyadım Bilgütay'dır. 1311 doğumluyum bitliste doğmuşum

Harbiye'den mezunum yüzbaşılıkta müstafiyim Sivas'ta ticaretle meşgulüm yirmi beş senedir Sivas'tayım. İstiklal savaşına iştirak ettim terhisimi müteakip Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin halk fikrasının tebdil edildiği günden beri partide mukayyet bulunuyorum

Şu kadar müddet zarfında (meclisi umumi, belediye, encümen, ticaret odası, Kızılay) azalıklarında bulundum .Çocuk esirgeme kurumu başkanlığını yaptım altı sene parti merkez kaza idare heyeti üyeliğinde vazife gördüm. Halen belediye azası bulunmaktayım şimdiye kadar hiçbir mahkumiyetim yoktur Parti ocağında (8) numarada kayıtlıyım.

Hakkımda bundan fazla istenilecek malumat Malatya milletvekili Bay Muttalip'ten sorula bilir.²³¹ 6.6.946

Sivas Belediye Meclisi

Azasından Baki Bilgütay

(imza)

2.13.5. C.H.P Genel Sekreterliği Yüksek Kurula

Bitlis Belediye Başkanı Suphi MENTEŞ'in dilekçesi aşağıdadır.

C.H.P Genel Sekreterliği Yüksek Kurula 10.6.946 Tarihli birinci dilekçeme ektir.

Partice Bitlis'e namzet gösterilmem için müracaatımı yapmıştım tabii kanunun süre içinde belediye başkanlığından çekilmek lazım geliyordu. Dilekçemi verdim bunun üzerine bura parti idare heyetinde namzet gösterilenler tarafından nahoş bir hava estirilmeye başlandı.

Bunu gören ve beni büyük bir itimatla üçüne devre olarak belediye başkanlığına seçen kadir bilir halk önce bendenize sonra sayın valimize ve tesadüf eseri o günde bitlisi şereflendiren sayın bakanlarla birlikte gelen B.U. müfettiş Avni

²³¹ BCA, 490, 01/292, 1177, 3, s. 12.

Doğana müracaat ederek istifa suretiyle Belediye Başkanlığından ayrılmamamı teminini dilediler.

Sayın büyüklerimiz Bayındırlık Bakanı Sırrı Day, Sağlık Bakanı saydı. Konuk B.G. müf. Avni doğan ve valimiz Sakıp baygo, bu halk isteğine şahit oldular.

Muhterem halkın bu asil hane hareketi karşısında kasabada bir ikiliğe yer vermemek için isteklerine uymak itirazından kaldım ve istifamı geri aldım.

Van, Muş ve Siirt illeri muhitlerinde de bana bir sevgi beslendiğine kailim. Adlarını yukarıda saydığım sayın bakanlardan bu, müfettişten ve valimizden hakkımda edindikleri kanatları mümkünse lütfen sorarak bu durum önünde bir memleket hizmetinin bendenize de verilmesi mümkün ve mutasavar bulunma cihat ve yer tayinimi parti yüksek kuru makamına yüksek takdir ve tasviplerine saygıyla arz ediyorum²³²

Bitlis Belediye Başkanı

Suphi MENTEŞ

2.13.6. Cumhuriyet Halk Fıkrası Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Müfettiş Talip Sümer'in dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

Cumhuriyet Halk Fıkrası Genel Sekreterliği Yüksek Katına

A N K A R A

Bendeniz hukuk fakültesi mezunuyum ve halen Ulaştırma bakanlığı müfettişlerindim. 18 senelik memuriyet hayatımda birçok idare vazifelerde bulundum.

Oldukça kuvvetli Fransızcam var doğum yerim olan Bitlis'ten aldığım birçok telgraf ve mektuplarda önümüzdeki Milletvekili seçimine adaylığımı konulması talep edilmektedir.

Her bakımdan memleketimi temsil etmek kabiliyet ve kudretindeyim. Yüksek partimizin bu hususta tanzim ettiği matbu taleplerde bir tanesinin aşağıda yazılı adresime gönderilmesine emir duyurulmasına en derin saygılarımla arz ederim.²³³

²³² BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 15.

²³³ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 17.

Müfettiş
Talip Sümer
(imza)

Adres

Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme
Genel Başkanlığında Ulaştırma Bakanlığı
Müfettişlerinden İ S T A N B U L

2.13.7. CHP Genel Sekreterliği Yüce Katına

Ali Özcan'ın dilekçesine aşağıda yer verilmiştir.

12.6.946 günlü telgrafına ektir.

Üç kıta fotoğrafım ilişiktir. Mezkur telgrafla birleştirilerek

Dileğimin yerine getirilmesini en deriş saygılarımla arz ederim.17.6.946²³⁴

Elazığ vilayet genel meclis azasından

Ali Özcan
(imza)

AVUKAT

HULUSİ BİTLİS AKTÜRK

İsmet Paşa Uzunyol Tunceli S. No:5

ANKARA

B E Y A N N A M E

Hayatta istibdat, meşrutiyet, Cumhuriyet gibi üç devrin prensiplerine şahit olmuş her sahada şahsi ihtirazlardan azade yaşamış bir hukukçuyum.

Beyannamem, ahdim, şartım; her cepheden geri kalan memleketime hakka, halka, adalete, medeniyete elden ve dilden geldiği kadar sadakatle hürmet feragatle hüsnü hizmetten ibarettir.

²³⁴ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 18.

Bu haysiyetle soyadımın ilhamatına, mühimin nezih tezahüratına dayanarak Bitlis Millet Vekili için Cumhuriyet Halk Partisi adına namzetliğimi koydum.

Her takdir ve intihap salahiyetini haiz olan siz sayın vatandaşlarımın dikkat nazarlarına arz eylerim.²³⁵

Ankara Avukatlarından

Nesim Oğlu

HULÜSİ BİTLİS AKTÜRK

2.13.8. Yüksek C.Halk Partisi Genel Sekreterliği

Türk yurdunda harikalı hizmetleri tarihen müsellemler “İdrisi Bitlisi” ye yarım asırdan beri rahmet okutmakla mütahallik Bitlisli Nesimi oğullarımdanım.

1-Adım: Abdülhamit Hulusi Soyadım “Bitlis Aytürk”tür.

2-1297 tarihinde Bitlis’te doğdum seçim kabiliyetim Bitlis ilidir.

3-Beş seneden beri Ankara barosunda avukatım

4-Zamanımızda mümkün olan rüşdi hususi sahada Arabi, Farisi tahsilleri gördükten sonra Bitlis bidayet aza mülazımlığında, Irak’ın süleymaniyesiyle Mardin bidayet, Diyarbakır istinaf, Malatya Cebelibereket, Yozgat ağır ceza mahkemeleri azalıklarında 28 sene kadar bulunmuş Yozgat hâkimliğinde emekliğe ayrılınca da Ankara maliye temyiz kazanç komisyonu raportörlüğünde bir aralıkta Başbakanlığa bağlı İstanbul arşiv tasnif heyetine ilmi şereflerle vazife görmüş bir hukukçuyum.

Elvahiseb’a “miftahi hakikat” matem, terkibi, bent, haklı sözler” adlı matbuş, cihanşümül özler yahut felsefi vecizeler “beşikten mezara kadar ağlara güler tarihi yazılarım unvanlı matbu eserciklerim vardır. Müdafaa- i hukukun teessüsünde cumhuru vatani hizmetlerim Mardin’ce malumdur.

5-Daha evvel meşruti ittihat ve terakki idare azalığından ayrılalı hâkimlik sebebi ile partilere giremedim. Geçen büyük kurultay toplantısına gelen Bitlis halk parti Başkanı Arif Özdemir inilhamatını içtimai şuur ve şiar ile mütenasip görerek fitraten ve manen bağlı bulunduğum halk partisine maddeten kaydım için

²³⁵ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 21.

29/Nisan/946 tarihinde usulen Ankara cumhuriyet halk partisine müracaatım yüzü ile Mebusluktur.

6-Üç fotoğrafım ektedir.

Son söz: Hayatta istibat, meşrutiyet, cumhuriyet gibi üç devrin prensiplerine şahit olmuş her sahada şahsi ihtiraslardan azade yaşamışlardanım. Her Türk vatandaşı gibi gayem: memlekete hakka, halkı, adalete, medeniyete, elden ve dilden geldiği kadar sadakatle hüsnü hizmetten ibarettir.

Bu haysiyetlerle soyadımın ilhamatına halkımızın nezih tezahüratına dayanarak Bitlis milletvekilliği için Halk Partisi adına namzetliğimi koydum. Muhitimin rağbetine yüksek halaskarların imdadı ile zaman, mekân, imkan göstereceğinden fazla tacizat yersizdir.

Mukadderatımı kudretli partimizin ismet şiar halkımızın taksiratına terk yol ile hürmetlerimin kabulünü dilerim.²³⁶ (11.06.1946)

AVUKAT

(İmza)

2.13.9. CHP. Yüksek Genel Sekreterliğine

Avukat Hulusi Bitlis Aktürk'ün dilekçesine aşağıda yer verilmiştir.

CHP Yüksek Genel Sekreterliğine

11.6.946 Tarihli mektubuma ektir:

Fıtraten demokrat yaratılmış olan cumhuriyet hükümetimiz manen bağlı bulunduğum halaskara halk partisine maddeten kayıt için 29/4/946 tarihinde müracaat ettiğimi bildirmiştim.

Bu kere C.H.Partisi İsmet paşa Ocağının 464 numarasına kaydımın yapıldığında ilaveten arz eylerim.

Partinin maddeten yeni bir üyesi olmakla beraber ne karakterde bir vatandaş olduğum yer Bitlis ili için ne dereceye kadar aday gösterilmeğe layık bulunduğum evvel ve ahir vatani asar ve mesaime yakından vakıf olan büyük millet Meclisi Başkanımız Sayın Abdülhalik Renda'dan icabında sorulup anlaşılabilir.

²³⁶ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 23.

Bu vesile ile de sonsuz saygılarımı sunarım²³⁷

20/6/946

AVUKAT

Hulusi Bitlis Aktürk

(İmza)

2.13.10 Yüksek Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine

Avukat Hulusi Bitlis Aktürk'ün dilekçesine aşağıda yer verilmiştir.

CHP Yüksek Genel Sekreterliğine

En nazik bir durumdayız. Hakkın, halkın, memleketin faydası için her muhit layıkları milletvekilliğine aday gösterilmesini diliyor.

Yüksek halk parti sekreterliğimiz de adayların tespitiyle meşgul bulunuyor. Bu meyanda layıklar, layıklar her sahada tedbirlerini takdirle telife çalışıyorlar.

Umum sırasında bendeniz de 11.6.1946 yazı ile yüksek sekreterliğimize hürmetlerimle başvurduğumda da müracaatımın her ihtimale karşı tevakkufta kalan mucip sebeplerini bu kere açıklamak lüzumunu hissettim.

Bitlis ittihat ve terakki idare azalığından ayrılınca hâkimlik sebebiyle otuz seneden beri partilere girmedim. Ancak manen halk partisine bağlı kaldım. Mardin mahkeme azalığında iken İzmir'den reddi ilhakın ilhamıyla birçok protestolar kaleme aldım vatani, vazifelerimde kusur etmedim. Ezelden ruhi haletime, karakterime agah olan meclis başkanı Abdülhalik Renda büyüğümüz ile çalıştığım bir iki kere milletvekilleri için adaylık koydum halde partiye karşı kayıtsızlığım mani oldu.

Geçen kurultay genel toplantısı münasebetiyle Bitlis halk partisi başkanı Arif Bey'in Ankara'ya geldiği sırada demokratçılar emsalim avukatları kendilerine çekerken size fitri bağlılıktan ayrılmadım.

Yani feragatli fedakar bay Arifle yüksek Abdülhalik Renda'nın bağlı buldukları halk partisine maddeten de girmeyi tercih ettim ve girdim. Adaylık isteyen her partili kendi muhitlerinde her türlü tezahürattan bugün için beis ve yeis

²³⁷ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 24.

hissetmedikleri halde bendeniz tüzük hükümlerini yüksek tamimlerinizi nazara alarak beyanname ile vatandaşlarıma karşı hasbi halde bile tevakkuf ettim.

Her takdiri yüksek kanaatinize bıraktım yukarıda da temas edildiği üzere yalnız adaylık kâğıdında size karşı her hakikate temas mümkün değildir. Bu kere lüzum hissettiğim o hakikatleri azıcık izah mecburiyetinde kaldım.

Bitlis muhitimizin intibah kabiliyeti; en ziyade bendenizler Bay Arif üzerinde toplanıyor. Yeğenim olduğu için onun meziyetlerini tadat etmeyeceğim. Nefsimle gelince sözlerimi samimi bir hasbihal telakki buyurursanız bahtiyarım.

Evet, bendeniz; dört yüz seneden beri Şark vilayetlerini Tavan Türkiye ye bağlayan maruf İdris-i Bitlisi'nin tarihi şeref ve sadakatleriyle müftehir bir hukukçuyum.²³⁸

Her zaman ve zeminde feragati nefisle halka, hükümete adalete hürmet ve hizmetleriyle tanınmış her cepheden muhitimin ruhuna agah emekli bir hâkimim.

Yirmi senden beri geçen bütün intihaplardan bitlisi bi hakkın bilmemiştir. Bu sefer bizim aday listesinde hariç tutulmamız nedeni bir zarar vicdanı bir vebaldir.

Her mahrumiyete rağmen biz ve muhitimiz halkı halaskar hükümetimize büyük şehrimize yaklaştıkça esasen öz hemşerimiz olan bazı büyüklerimizin bizden uzaklaşması daha ziyade teessürümüzü mucip olmaktadır. Tezkiye değil tahdidi nimet için arz ederim ki biz her zaman ve mekânda halk partisi için çok lüzumlu bir muhitin hilesiz nezih azalarıyız.

Fil hakikat milli mücadeleyi mutakim Bitlis gibi İzmir, Konya, Sivas vilayetlerinde de tarihe karışan bazı tecrübesizlerce hadise sözü verilen maceralar vukufa gelmiştir. Hangi bir muhite kötü kanaat ve yahut akıl hastalığından ön ayak olan fenalık yapan adamlar tedip görmüşse de hangi bir fenanın hangi bir muhit halkına ait medeni kanuni hakları talil ve tağyire saik olamayacağı şüphesizdir.

Sonsöz: Bendeniz hırsa mağlup bir mevki düşkünü değilim matbu ve gayrı matbu eserlerimle daima Türk yurdunun Türk efkârının yükselmesine hizmetle müftehirim.

²³⁸ BCA, 490, 01/292, 1177, 3, s. 25.

Bu tacizde de gayen yine de Türk milletine bil hassa ezeli itimatlarını taşıdığım öz muhitime, nezih ve hassas Bitlis halkına Mukaddes cumhuru hükümetimize halk partimize candan hizmettir. İşte bu ruhi ve hakiki duygu ve saygılarımla Bitlis Milletvekilliği için aday listesine alınmam bir kere daha yüksek nezaket ve adaletinizden dilerim.²³⁹

15.7.946

Ankara Avukatlarından

(İmza)

Avukat

Hulusi Bitlis Aktürk

İsmet Paşa Uzunyol Tunceli S. No.5

Ankara

2.13.11. Yüce Şefimiz İsmet İnönü Türkiye Cumhurbaşkanı

Ameliyatı nazariyatla telif eden aciziniz; vatani eser ve karakterleri ile tanınmış otuz senelik bir hâkim olduğum için otuz seneden beride siyasi hayattan uzak kaldıysam da partilerin çoğalması üzerine manen bağlı bulduğum ismet şair kemali halk partisine maddeten de girdim.

Doğum yerimin dertlerini terennüm için Bitlis Milletvekilliğine partimiz namına adaylığımı diledim, keyfiyetten 2.7.946 tarihinde kudret atebenize de arz ettim. Gayem altı okun işaret ettiği cumhura hilal etrafındaki hangi bir boşluğunu doldurmak hakke, halka adalete medeniyete bil hassan partiye hizmet etmekten ibarettir.

Ne çare ki yetişmesine saik olduğum Bitlis halk parti reisi öz yeğenim Arif Özdemir; dayısını iltizam ediyor demesinler için tevehhümen hem beni rencide ediyor hem de hukuktan yetmiş meyveli fidanlarımızı muhabere ten baltalıyor. Rivayete göre tek kendi vekilliğine hanel gelmesinde varsın ikinci bir vekilimiz Bitlisli olmasın kanaatinde bulunuyormuş. Gerçi siyaset hayatında babasını inkar edenler, çiğneyenlere de tesadüf edilmiştir.

İşte bu hazin teessürle umarım ki intibahtan sonra:

²³⁹ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 26.

Vatan; Vatanda halk efendimiz... Evet: O kim, bu kim?

Kimi hakir esir görür vatandaşım, o öz tekim.

Yazık harbe toprağında yükselen hayat, fidan,

Vakit vakit esefle baltalandı tütemiyor duman...

Yolundaki terennümatımı Arifler tavsia saik olmasınlar...

Bu son tacizim de pek zaruri ve izahtan müstağni olmakla beraber intihabattan evvel geçen ki arizamın kudretli elinize yetiştirdiğine maddeten şahit olmak halk partimizin fitraten demokrat yaratıldığı hakkındaki iddialarına da beyine edinmek samimiyetine müstenittir. Bu vesile ile bir kere daha mukaddes ellerinizi öper, bütün ahvalde halk ve hak ile payidar olmanızı dilerim.²⁴⁰

Ankara Avukatlarından

2.13.12. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

ANKARA

Muğla İli Mektupçusu ve Bitlis Halkevi Eski Reisi Rauf ÖZDEMİR'in dilekçesi aşağıdadır.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

ANKARA

Bitlis yerli halkımdanım. 309 doğumluyum idadi tahsilim vardır, memleketimin tanınmış sevilmiş bir ailenin evladıyım. Bitlis merkezinde, ilçelerde, bucaklarda beni tanımayan, sevmeyen kimse yoktur. Bu sebeple intihap kabiliyetim diğer istekli hemşerilerden daha fazladır.

18 seneden beri fasılasız olarak kaymakamlıklarda mektupçularda bu arada sık sık Vali vekaletlerinde bulunmaktayım.936 senesinin yüksek makamımızca Bitlis halkı evi başkanlığına tayin edilmiş, bu vazifede üç sene çalışmış idim. Erzincan mektupçuluğuna naklim üzerine istifa suretiyle ayrıldım. İki buçuk senden beri de Muğla halk evi sosyal yardım komitesi başkanlığına ve halkevi idare kurulu üyeliğinde çalışmaktayım.

²⁴⁰ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 27.

933 senesinde Bitlis üyesi idim. Şimdiye kadar bulunduğum yerlerdeki hareketim bunu fiilen ispat etmiştir.

Serbest fikra faaliyete geçtiğinde zaman Görele kaymakamlığında idim. Belediye seçiminde bu ilçede partimize karşı gösterdiğim alaka derecesinde o vakit Trabzon mıntıkası parti müfettişi olan ve halen Gümüşhane millet vekili bulunan sayın Bay Şevketten tahkik buyrulmasını istirham eylerim.²⁴¹

Yurt ve parti ödevini daha verimli ve daha salahiyyetli bir şekilde yapmak ve başarmak üzere Bitlis ili milletvekilliğine parti namına adaylığımın tasvip buyrulmasını niyaz ederim.²⁴²

Muğla İli Mektupçusu ve Bitlis Halkevi Eski Reisi Rauf ÖZDEMİR

(İmza)

Not: 4 adet fotoğrafı takdim kılınmıştır.

7.6.1946

2.13.13. Çok Muhterem Nafi Bey;

Sümerbank Çimento Sanayi Müessesesi Zat İşleri Şefi, CHP Sivas İli İdare Kurulu Başkanı Nafi Duransoy'un dilekçesine aşağıda yer verilmiştir.

Çok Muhterem Nafi Bey;

En önemli işlerle meşgul bulunduğunuz şu sıralarda sizi rahatsız ediyorum. Üç sene evvelki bir vadinizi hatırlamak cüretinde bulunduğumdan dolayı affınızı rica edeceğim. Genel seçim dolayısıyla bende partimize aday gösterilmem için başvurduğum. Bitlis ve bilhassa Sivas illerinden Milletvekili seçilebileceğime kuvvetle inanım vardır.

Yardımlarınızı rica eder ellerinizden öperim.²⁴³

Sümerbank Çimento Sanayi Müessesesi

Zat İşleri Şefi

CHP. Sivas İli

İdare Kurulu Başkanı

²⁴¹ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 28.

²⁴² BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 29.

²⁴³ BCA, 490, 01 /292, 1177, 3, s. 30.

Nafi Duransoy

(İmza)

TBMM VIII. Dönem 1946

TBMM VIII. dönem, 1946 yılında Bitlis'ten seçilen milletvekilleri ve mensubu oldukları siyasi partiler aşağıdadır.

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
Muhtar Ertan	Cumhuriyet Halk Partisi
Ziya Geboloğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Arif Özdemir	Cumhuriyet Halk Partisi

2.13.14. Bitlis Milletvekilliği İçin Başvuran Bağımsız Adaylar²⁴⁴

Bitlis milletvekilliği için başvuran bağımsız adayların listesi şu şekildedir.

<u>Adı soyadı</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Memleketi</u>
Hulusi Aktürk	Avukat	Bitlis
Hakkı Şişmanoğlu	Bitlis Eski İcra Ve İflas Memuru	Sürmeneli
Talip Sümer	Ulaştırma Bakanlığı Müfettişi	Bitlis
Besim Sümer	Muş ili PTT Müdürlüğünden Em.	Ahlat
Ahmet Cevat Aydın	Bilinmiyor	Bilinmiyor

“MKP'nin katılacağı düşünüldükten seçim günü geldiğinde çekildiğini açıklamıştır. Seçimin ertesi günü gazetelerde seçime katılım oranının yüksek olduğu belirtilmiştir. Seçimlerde oy kullanan halkın %95 kesiminin CHP'nin adaylarına oy verdiği söylenmiştir. Fakat illere göre değişen seçim sonuçları vardır. MKP adayları

²⁴⁴ BCA, 490.1.363.1525-1., s. 107.

Adana'ya bağlı Osmaniye'de, İzmir'e bağlı Turgutlu'da ve Hatay'ın bir ilçesinde seçimi kazanmış görünüyordu. Seçimden sonra iktidar partisi olan CHP, DP ve MKP'yi seçime fesat sokmakla; DP ve MKP ise CHP'yi hile ve baskı yapmakla suçlamıştır. Bu ortamı gören Nihat Erim gibi CHP'nin içindeki bazı kişiler çok partili hayattan bir süre için vazgeçilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Nihat Erim, Ulus gazetesinde Demokrasi gaye midir, vasıta mıdır? Başlıklı bir yazı yazmış ve sosyal bünyede rahatsızlık olduğunu ve bunu gidermek için "hürriyet ilâhının üzerine bir şal örtmek" ifadesini kullanmıştır. Çok partili siyasi hayatın yerleşmeyeceği düşüncesi ilk seçimde gündeme gelmiş ve bunun için ter döken halkın ve bazı bürokratların çabalarını örtü ile kapatmak istemişlerdir. Fakat çok partili hayat bu kez denemeden ibaret kalmayacak, bizzat siyasi yaşamın kendisi olacaktır.²⁴⁵"

2.14. Bitlis Belediye Seçimleri

"6 Nisan'da toplanan CHP Meclis Grubu, Eylül 1946'da yapılması gereken belediye seçimlerini Mayıs 1946'da yapmayı kararlaştırdı. CHP Meclis Grubunda alınan bu karardan sonra Hükümet belediye seçimlerinin öne alınması için bir kanun tasarısı hazırladı. Tasarı 29 Nisan'da TBMM'ye sevk edildi ve aynı gün içinde görüşülüp kabul edildi." Seçime Bitlis Merkez'den 5731'i kadın, 5908'i erkek olmak üzere 11639 seçmen, Ahlât'tan 2288'i kadın, 1940'ı erkek olmak üzere 4228 seçmen katılmıştır. Yapılan seçim sonucunda Bitlis Belediye Başkanlığına Suphi Mentеш seçildi. Suphi Mentеш daha sonra milletvekilliği için Belediye Başkanlığından istifa etmek için CHP'ye bir dilekçe gönderdi. Ancak daha sonra bu karardan vazgeçen Suphi Mentеш CHP Genel Sekreterliği'ne yeniden bir dilekçe yazarak milletvekilliği adaylığından vazgeçtiğini ve eski görevi olan Belediye Başkanlığı'na dönmek istediğini belirtti ve bu isteği kabul edildi.²⁴⁶1946 yılında yapılan yerel seçim sonuçlarına baktığımızda Bitlis'te CHP'nin baskın güç olduğu görülmektedir. Zira gerek Belediye Meclis üyeleri gerek İl Genel Meclisi Üyeleri ve gerekse Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetinin tamamını CHP adayları oluşturmuştur.²⁴⁷ Henüz Bitlis'te teşkilatlanmamış olan DP burada aday gösterememiştir.

²⁴⁵ Gürsel, a.g.e., s. 18-19.

²⁴⁶ BCA, Dosya: 490.1.363.1525.1., s. 107.; BCA., Dosya: 30.11.184.22.12., 4.

²⁴⁷ BCA, Dosya: 490.1.363.1524.1, s. 103.

2.14.1. 1946 Yılı Bitlis Belediye Başkanı'nın Atanma Kararnamesi

1946 Yılı Bitlis Belediye Başkanı'nın Atanma Kararnamesi'ne aşağıda yer verilmiştir.

Dosya: 20346

Gidiş No: 2/13069

Cumhurbaşkanlığı Yüce Katına

İşleri Bakanlığının 25.6.1946 tarih ve 621-303/8364 sayılı tezkeresiyle gönderilen karar yüksek onamalarına sunulur.²⁴⁸

Başbakan

İmza

İşleri Bakanlığına

Mahalli İdareler Genel Müdürlüğüne

25.6.1946 tarih ve 611-303/8364 sayılı tezkereye karşılıktır.

Cumhurbaşkanı tarafından onanmış olan karar örneği ilişik olarak sunulmuştur.²⁴⁹ (27.6.1946)

Başbakan Yerine

Müsteşar

Cumhurbaşkanlığı Yüksek Katına

İşleri Bakanlığı'nın 25.6.1946 tarihli 621-303/8364 sayılı tezkeresi ile gönderilen karar onanmalarına sunulur.²⁵⁰

Başbakan

İmza

Karar

1- Bitlis Belediye Başkanlığına Suphi Mentē'ın seçilmesi hakkında “”adı geçen Belediye Meclisince verilen karar, Belediye Kanununun 89 uncu maddesine göre onanmıştır.

²⁴⁸ BCA, 30-11-1-0/184-22-12, s. 1.

²⁴⁹ BCA, 30-11-1-0/184-22-12, s. 1.

²⁵⁰ BCA, 30-11-1-0/184-22-12, s. 1.

2- Bu karar hükmünü İçişleri Bakanı yürütür. ”²⁵¹

21 Haziran 1946

Cumhurbaşkanı

İmza (İ. İnönü)

Başbakan

İçişleri Bakanı

İmza

İmza

Yüksek Başbakanlığa

Bitlis Belediye Başkanlığına seçilen Suphi Menteş’in Başkanlığının onamına dair karar eklenerek sunulmuştur.

1580 sayılı Belediye Kanununun 89 uncu maddesine göre gereğinin yapılmasına müsaadelerinizi saygılarımla arz ve rica ederim.²⁵²

İçişleri Bakanı

(imza)

2.15. Bitlis İl Genel Meclis Üyeleri Seçimleri

13.8.1946 Salı günü saat 10.00’da halkevinde yapılan toplantıda mutlak çoğunluk sağlanarak İl Genel Meclis üyeliği adaylarının belirlenmesi için seçim yapıldı. Yapılan seçim sonucunda İl idare kurulu yedek ve belediye asıl üyesi olan Zeynettin Eren 28, Ticaret Odası Başkanı Nezir Özel 25, İl idare kurulu üyesi Mehmet Zülfikar 23, Halkevi Başkanı Cemil Okumuş 20, Belediye üyesi Paşo Barut 18, Belediye üyesi Abdullah Okumuş 17, İl idare kurulu yedek üyesi Avukat Yakup Bilgitay ise 10 oy aldı.²⁵³ Yapılan oylama sonunda İl Genel Meclis üyeliği için il merkezinden 3 kişinin seçimi gerekli olduğundan en çok oy alan Zeynettin Eren, Nezir Özel, Mehmet Zülfikar asıl aday olarak seçilmişlerdir.

Bitlis İl Genel Meclisi Üyeliği İçin Yapılan Seçim Sonucunda Adaylar ve Aldıkları Oylar:²⁵⁴

²⁵¹ BCA, 30-11-1-0/184-22-12, s. 2.

²⁵² BCA, 30-11-1-0/184-22-12, s. 3.

²⁵³ BCA, Dosya: 490.1.363.1524.1. s. 139.

²⁵⁴ BCA, Dosya: 490.1.363.1524.1. s. 132.

Adı	Soyadı	Mesleği	Aldığı oy sayısı	Aday olduğu parti
Nezir	Özel	Ticaret Od. Bşk.	8993	CHP
Paşo	Barut	Belediye üyesi	7867	CHP adayı
Zeynettın	Eren	Belediye üyesi	7824	CHP adayı
Memet	Zülfikar	Tüccar	7064	CHP adayı
Cemil	Okumuş	Halkevi Başkanı	5414	CHP adayı
Abdullah	Okumuş	Belediye üyesi	4870	CHP adayı
Faris	Aytekın	Emekli	263	Bağımsız
Besim	Sümer	Emekli	16	Bağımsız

2.16. Bitlis ve Çevresinde CHP Yeni Teşkilat Birimleri Kurmaya Devam Ettiği

Bitlis ve çevresinde CHP yeni teşkilat birimleri kurmaya devam ettiğine dair belgeler aşağıdadır.

ANKARA: 15.7.1946

C.H.P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Muş Bölgesi müfettişliğinden aldığımız ilişik telgrafta; Tatvan'da partiniz teşkilatının kurulduğu bildirilmekte ve ilçe Müteşebbis Kurulu Başkanlık ve üyelikleri ile yedeklere seçilen bağlı listede adları ve işleri yazılı arkadaşların görevlerinin onaylanması teklif olunmaktadır.

Genel İdare Kurulunca teklifin karara bağlanmasını müsaadelerine arz eder, saygılar sunarım.²⁵⁵

B.I Şefi A.

Erzurum Mv.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği

Tatvan ilçe müteşebbis kurulu²⁵⁶

Başkan : Hakkı Yazıcı Bakkal

Üye Ekrem Barut : Kahveci

Üye Hızır Öztürk : Çiftçi

Üye Sıddık Dolan : Müteahhit

Üye Abdulbari : Çiftçi

Yedek Üyeler:

Ömer Karalı : Bakkal

Emin : Otelci ve Kahveci

Cafer Ünsoy : Müteahhit

İsa Aktörün : Bakkal

Hüseyin Yoldaş : Çiftçi

C.H.P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Bitlis İl İdare Kurulu Başkanlığının 3.6.1946 tarih ve 1/225 sayılı bağlı yazısından 2 nolu talimat gereğince ilişik listede adları yazılı Mahallerde ilçe-bucak ve semt ocağı teşkilatı kurulması kararlaştırıldığı bildirtmektedir. Keyfiyeti Genel

²⁵⁵ BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 55.

²⁵⁶ BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 56.

İdare Kuruluna arz ile bir karara bağlanması müsaadelerini saygılarımla rica ederim.²⁵⁷

L.D. Şefî Adına Çorum Mv.

İl merkezinde:

İnönü-Hervan-Zeydan-Taş(semt ocakları)

Merkez ilçeye bağlı:

Çukur-Simek-Şetek-Narlıdere (Bucakları)

Tatvan ilçesine bağlı:

Reşadiye-Kotum(Bucakları)

Ahlât ilçesine bağlı:

Adilcevaz-Külak(Bucakları)

Mutki ilçesine bağlı:

Huyut(Bucağı)

Tatvan ilçesinde

Hizan ilçesinde

Mutki ilçesinde²⁵⁸

1946 senesi Bitlis'te yeni açılan parti teşekkürleri:

Adı ve Soyadı İlçesi²⁵⁹

Mustafa sevinç Ahlât Emekli

Hakkı yazıcı Tatvan Bakkal

Ahlât ilçe idare kurulu

- Mustafa sevimli Başkan
- Yusuf Ziya Özdemir Üye
- Bekir Işık Üye
- Niyazi Özyurt Üye
- Hamdi Koca Üye

²⁵⁷ BCA, 490, 01./277, 1112, 3, s. 57.

²⁵⁸ BCA, 490, 01./277, 1112, 3 s. 58.

²⁵⁹ BCA, 490, 01./277, 1112, 3 s. 59.

Ahlât ilçe muvakkat idare kuruluna seçilen Başkan ve üyeler

•Hamdi Koca	Başkan	Tüccar (imza)
•Mustafa sevimli	Üye	Emekli (imza)
•Yusuf Ziya Özdemir	Üye	Emekli öğretmen (imza)
•Bekir Işık	Üye	Çiftçi (imza)
•Niyazi Özyurt	Üye	Marangoz (imza) ²⁶⁰

2.16.1. CHP Bitlis Parti Başkanı, yönetici ve azalarının sicilleri (11.3.1947)

CHP Bitlis Parti Başkanı, yönetici ve azalarının sicilleri aşağıda sunulmuştur.

Fahri KİSAT, Bitlis 1319 (İlkokul mezunu, Manifaturacı)²⁶¹

1319'da (1901) Bitlis'te doğan Fahri Kısar, Manifaturacılık ve CHP il idare kurulu üyeliği yapmıştır. 18.12.1944 tarihinde partiye girmiştir. Herson Semt Ocağında faaliyet yürütmüştür.²⁶²

Ekrem ÖZDİŞ, Bitlis 1330 (Orta İkinci Sınıf, Manifaturacı)²⁶³

Bitlis'te doğan Ekrem Özdiş, tanınmış şehir esnaflarından biridir. 12 Aralık 1944 tarihinde partiye girmiş ve CHP il idare kurulu üyesi olup, İnönü semt ocağında faaliyet yürütmüştür.²⁶⁴

Muhittin BARUT, 1332'de (1913) Bitlis'te doğan Muhittin Barut, Millet Okulu mezunu olup Bitlis'te sayılı bir tüccar olan Barut, 20.10.1944 tarihinde partiye girmiş ve Bitlis CHP vilayet heyetinde bulunmuştur²⁶⁵. CHP Bitlis İl Teşkilatının asıl üyelerinin yanı sıra yedek üyeleri dönemin CHP Muş Bölge Müfettişi olan Fevzi Kalfagil'in 20.10.1944 tarih ve 19 sayılı Bitlis vilayeti parti teşkilatı üyeleri hakkında raporda sunulmuştur.

Nezir ÖZESOY, Bitlis R. 1292 (Özel Ders almıştır. Bitlis Ticaret Odası Reis ve Encümen Üyesi)²⁶⁶ Kavnaslı oğullarından olan Nezir Özel, Rumi 1292 (1876) doğumludur. Özel öğretmenlerden ders alması sebebiyle resmi olarak okul mezuniyeti bulunmaktadır. Bitlis Ticaret ve Sanayi odası reisliği ve vilayet

²⁶⁰ BCA, 490, 01./277, 1112, 3 s. 60.

²⁶¹ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 1.

²⁶² BCA, 490.1.405.1719.1. 6, s. 1.

²⁶³ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 2.

²⁶⁴ BCA, 490.1.405.1719.1. 7, s. 1.

²⁶⁵ BCA, 490.1.405.1719.1. 8, s. 3.

²⁶⁶ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 4-5.

encümenliği görevinde bulunmuştur. 1928'de parti üyeliğinden önce Türk Ocağı azalığı yapmıştır. 1940 yılında köycülük komitesi azalığı görevini yapmış ve Halk Partisi dışında hiçbir parti ile ilgisi olmamıştır.²⁶⁷

Cemil OKUMUŞ, Bitlis 1328 (Tüccar)²⁶⁸ 1328'de (1912) Bitlis'te doğan Cemil Okumuş, Bitlis Orta Mektebinden 4.7.1927 tarihinde mezun olmuş ve hemen ardından İstanbul Ticaret Mektebine girmiştir. Bitlis'te sayılan ve sevilen bir tüccar olan okumuş, 20.10.1944 partiye girmiş ve CHP heyet üyesi olmuştur.²⁶⁹

Vehbi ÖZTEKİN, Bitlis 1304 (Rüştiye-i Askeriyeden mezun, T.T.T'den emekli)²⁷⁰ 1304 (1878) Bitlis doğumludur. Rüştiye Askeriyesinden mezun ve emeklidir. 12.12.1944'te partiye girmiş. Aza ve Bitlis Ocağına kayıtlıdır.

Mehmet Zülfü KAŞOĞLU, Bitlis 1305 (Rüştiye, Tüccar)²⁷¹ 1305'te (1887) Bitlis'te doğan Mehmet Zülfikaroğlu, Rüştiyeden mezun olduktan sonra Bitlis'te tüccarlık yapmıştır. 20.10.1944 yılında partiye girmiş ve CHP il idare heyeti kurulu üyesi olarak faaliyet yürütmüştür.

Suphi Memteş, Bitlis M. 1901 (İstanbul Eski Ticaret, Ticaret)²⁷² 901 Bitlis Doğumludur. İstanbul Eski Ticaret okulu mezunudur. Ticaretle uğraşmaktadır. 1945 yılında partiye üye olmuştur. İnönü Semt Ocağına kayıtlıdır. Bitlis Halkevi başkanlığı ve İl İdare Kurulu üyesidir. Öğretmen vekilliği ve Trakya 5. Müfettişliğinde bulunmuştur.

Ziya GEBOLOĞLU, Bitlis 1308 (Van Askeri Rüştiyesi, Avukat-Halkevi Başkanı)²⁷³ 1308'de (1892) Bitlis'te doğan Ziya Geboloğlu, Van Askeri Rüştiyesi okulundan 5. sınıftan ayrılmış ve Erzincan Askeri İdadisinden mezun olduktan sonra, serbest avukatlık ve hazine avukatlığı yapmıştır. 14 20.10.1944'de partiye katılmış, CHP İl İdare Heyeti Kurulu Üyesi. 1933 yılında Parti tarafından Belediye üyeliğine namzet gösterilmiş ve 4 yıl meclis ve encümen üyeliği yaptığı sırada, açılan Bitlis Halkevi'nde idare heyetinde görev almış ve Halkevi Başkanlığı yapmıştır.

²⁶⁷ BCA, 490.1.405.1719.1, s. 10.

²⁶⁸ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 6.

²⁶⁹ BCA, 490.1.405.1719.1. 11, s. 5.

²⁷⁰ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 7.

²⁷¹ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 8.

²⁷² BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 9.

²⁷³ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 10, 17.

Rüstem Özdemir, Hizan 1322 (İlkokul, Tüccar)²⁷⁴

Emin KOPUCAR, Bitlis 1339 (İlkokul mezunu, Ticaret)²⁷⁵ Bitlis doğumludur. İlkokul mezunu ticaretle uğraşmaktadır. 1946'da partiye girmiştir. İlçe kurulu ocağına kayıtlıdır

Yusuf Ziya Özdemir,²⁷⁶ 1324 (1906) tarihinde Ahlat Rüştüyesinden, 1329 (1911) yılında da Bitlis Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur. Başöğretmenlikten emeklidir. Ahlat ocağına kayıtlıdır. 26.12.1947'de CHP Ahlat ilçe Kurulu Başkanlığı yapmıştır.

İsmail ASLAN.1315 (1899) Mutki doğumludur. Rüştüye mezunu ve çiftçilik yapmaktadır. 13.07.1946 yılında partiye girmiş ve ilçe İdare Kurulu Başkanlığı yapmıştır. Mutki Ocağına kayıtlıdır.²⁷⁷

Abdullah ZÜLFİKAR. Bitlis 1313 (Sultani Mezunu, Ticaret)²⁷⁸ 1313 (1895) Bitlis doğumludur. 11 Nisan 1332'de (1913) Sultani' den Mezun olmuş ve ticaretle uğraşmaktadır. 19 Aralık 1944 tarihinde partiye katılmıştır. 22.11.1946'da CHP Merkez İlçe Başkanlığı görevinde bulunmuş ve Belediye daimi encümen üyesidir. Zeydan Ocağına kayıtlıdır

Mustafa SEÇİMLİ, 1299 (1881) Ahlat doğumludur. 1315 (1897) yılında Ahlat Rüştüye Mektebinden mezun olmuş ve İl Özel İdare memurluğundan emeklidir. 25 Eylül 1945 tarihinde partiye katılmıştır. CHP idare kurulu başkanı ve muhasiptir. Ahlat Ocağına kayıtlıdır²⁷⁹

Arif ÖZDEMİR, Bitlis 1301, (Bitlis Askeri Rüştüyesi, Zabıta-Mebus)²⁸⁰

(1884) Bitlis'te doğan Arif Özdemir, 1317'de (1899) Bitlis Askeri Rüştüyesinden mezun olmuştur. Müdafaa-i Hukuk cemiyetine girmiş ve idare heyetinde çalıştıktan sonra birinci devre milletvekilliği, Belediye Reisliği, Umumi Meclis Daimi Encümen işlerinde bulunmuştur. 1335'te (1916) Bitlis Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İdare Heyetinde 1/2. Teşrin/1341(1922) gün ve 2. sayılı mazbata ile

²⁷⁴ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 11.

²⁷⁵ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 12.

²⁷⁶ BCA, 490.1.405.1719.1. 3, s. 1.

²⁷⁷ BCA, 490.1.405.1719.1. 4, s. 2.

²⁷⁸ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 15.

²⁷⁹ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 16.

²⁸⁰ BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 18.

Bitlis Cumhuriyet Halk Fırkası başkanlığı mutemet vekilliği yapmıştır. 1930'da Muş CHF İdare heyeti başkanlığında ve 30.04.1931 gün ve 8 sayılı mazbata ile Bitlis ve Muş adına birinci ve ikinci CHF kongresinde bulunmuştur. 1.04.1335'te (1916) tarihinde Bitlis Polis Müdür vekili olduğu sırada Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Bitlis adayı gösterilmiş ve ilk mecliste vekillik yapmıştır. 28.10.1936 gün ve 571/131 sayılı emir doğrultusunda Belediye başkanlığı yapmıştır.10.2.1944 tarihinde kurulan Bitlis CHP İl Başkanlığına seçilmiştir. CHP'de siyasete girmeden önce İttihat Terakki Cemiyetinde siyasal faaliyet yürütmüştür.²⁸¹

Aziz MEMTEŞ, Bitlis 1315, (1899) yılında Bitlis'te Doğmuş, İdadi'ye devam etmiştir. Bitlis'te ticaretle uğraşmıştır. 194 tarihinde Bitlis CHP idare Kuruluna katılmıştır.²⁸²

2.17. 1949 Bitlis ara seçimi Gerektiren Durumun Ortaya Çıkması:

1949 Bitlis ara seçimi gerektiren durumun ortaya çıkmasına dair belgeler aşağıda sunulmuştur.

Aşağıda belirtildiği gibi Bitlis Milletvekili Arif Özdemir, 17.11.1948 Çarşamba günü tedavi edilmekte olduğu Gülhane hastanesinde vefat etmiştir. Bu vefat nedeniyle boşalan Bitlis Milletvekilliği için seçim yapılması gerekmektedir. Bu süreç şu şekilde seyretmiştir:

İçişleri Bakanlığına

3.12.1948 tarih ve 3919/2565 sayılı yazı.

İller İdaresi Genel Müdürlüğü'ne

24.11.1948 tarih ve 23302/10/17117 sayılı tezkereye karşılıktır.

Öldüğü bildirilen Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in yerine Milletvekili Seçimi Kanununa göre bir başkasının seçilmesinin, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'ndan alınan 3.12.11948 tarih ve 3919/2565 sayılı tezkerede bildirilmiş olduğunu saygılarımla arz ederim.²⁸³

Başkan Y.

Müsteşar

²⁸¹ BCA, 490.1.405.1719.1. 8, s. 6.

²⁸² BCA, 490-1-0-0/405-1713-1, s. 20.

²⁸³ BCA, 030-10/77-508-15, s. 1

Başbakanlığa

30.VI.1948 tarih ve 6/3981 sayılı yazınız karşılığıdır.

Öldüğü bildirilen Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in yerine Milletvekilleri Seçim Kanununa göre bir başkasının seçilmesini rica ederim.²⁸⁴

TBMM Başkanı

Büyük Millet Meclisi Bakanlığına

Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in 17.11.1948 tarihinde öldüğü, İçişleri Bakanlığı'nda alınan 24.11.1948 tarih ve 23301/10/1711.7 sayılı tezkerede bildirilmiştir.

Teessürle arz ederim.²⁸⁵

Başbakan

Yüksek Başbakanlığa

Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in 17.11.1948 Çarşamba günü tedavi edilmekte olduğu Gülhane hastanesinde vefat ettiği Ankara Valiliğinin işarından anlaşılmıştır.

Saygı ile arz ederim.²⁸⁶

İçişleri Bakanı

2.17.1. 1949 Ara Seçimi Hakkında Genel Merkez Kararı

1949 ara seçimi hakkında genel merkez kararına ait belgeler aşağıda sunulmuştur.

CHP İL Başkanlığına Bitlis

25.8.1949 gün ve 16/175 sayılı yazınız karşılığıdır.

Yedinci Kurultayca kabul edilen Tüzük tadilatına göre milletvekili adaylarının % 70'nin tespiti, gizli çoklukla mahalli teşkilata ait bulunmakta olduğundan Ziya Geboloğlu'nun müracaatı Genel Sekreterliğimizce açılan deftere kaydedilmiş ve gönderilen evrak suretiyle, fotoğraf hususi dosyasına konmuştur.

²⁸⁴ BCA, 030-10/77-508-15, s. 2.

²⁸⁵ BCA, 030-10/77-508-15, s. 3.

²⁸⁶ BCA, 030-10/77-508-15, s.4- 5.

Adı geçen yönetmelik gereğince lüzumlu evrakın yoklama kuruluna tevdiini rica eder sevgi ve muvaffakiyetler dilerim.²⁸⁷

CHP Genel Sekreteri

Konya Milletvekili

2.17.2. Yılında Bitlis'te Yapılan Ara Seçim ve Sonuçları

Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in Ölümü Üzerine Boşalan mebusluk için yapılan Seçim:

1885 Bitlis doğumlu, Askeri Rüştüye ve Polis Okulu'ndan mezun olup, çeşitli kuruluşlarda idarecilik ve Bitlis İl Daimi Komisyon üyeliği yapmış olan Arif Özdemir, Bitlis ilinin siyasî hayatında önemli rol oynamıştır. I.dönem Bitlis milletvekilliği yaptı. 24 Temmuz 1946 yapılan milletvekilliği seçimlerinde de 28265 oy alan Arif Özdemir, VIII. dönem Bitlis milletvekilliğine seçildi. Ancak Arif Özdemir 17.11.1948 Çarşamba günü kaldırıldığı Gülhane hastanesinde vefat etmiştir. Bitlis milletvekili Arif Özdemir'in ölümü üzerine CHP milletvekilleri seçim kanununa göre bir başkasının seçilmesi kararını almıştır. Ara seçim Yedinci Kurultayca kabul edilen tüzük değişikliğine göre Milletvekilleri adaylarının %70'inin tespiti mahallî teşkilâta aitti. Bu husustaki yönetmelik hükümlerine göre mahallî Parti İl ve ilçe idare kurulları, parti bucak başkanları, İl ve ilçeler partili belediye başkanları ve seçilmiş, Belediye encümen üyeleri, genel meclisin partili üyeleri, il merkezlerindeki Ticaret, Sanayi ve Esnaf odalarının partili olan başkanlarından oluşan yoklama kurulu tarafından % 70 nispeti gizil oyla ve salt çoğunlukla seçilecektir.

Bitlis'ten 16 Ekim 1949 yılında yapılacak olan ara milletvekilliği için mebus adayları;

1. Ziya Geboloğlu: Avukat ve Bitlis CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı
2. Suphi Hayri Menteş: İl Belediye Başkanı ve CHP İl Yönetim Kurulu üyesi
3. Kadri Kemal Kop: Garanti Bankası Neşriyat ve Propaganda Müdürü
4. Hulusi Bitlis Aktürk: Avukat

²⁸⁷ BCA, 490-1-0-0/1547, s. 3.

5. Hamdi Namık Gür: Birinci Büyük Millet Meclisi Eski İzmit Milletvekili ve Mülkiye Müfettişi

6. Hüseyin Cahit Gürkaş: Denizli İline bağlı Tavas Ceza Hâkimi

7. Asaf Çuhruk: Emekli Danıştay Üyesi

Yukarıda adları yazılı olan milletvekilliği için başvuran adaylar arasından Arif Özdemir'in vefatı üzerine VIII. Dönem Bitlis Milletvekilliğine Bitlis Hazine ve Devlet Orman İşletmesi Müdürlüğü Avukatı ile Bitlis CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı Ziya Geboloğlu seçilmiştir. Seçime Bitlis merkezden 19805 seçmenden 9421 kişi, Ahlât'ta 5102 seçmenden 4448 kişi, Hizan'da 6705 seçmenden 4995 kişi, Tatvan'da 4467 seçmenden 4088 kişi, Mutki'de ise 5832 seçmenden 5593 kişi oy kullanmıştır. Seçime katılma oranı ise % 69'dur.

2.18. Ekim 1949 ayı içinde yapılması kararlaştırılan Milletteki Ara Seçim İçin Müracaat Eden Adaylar

2.18.1. Yüksek Katına C.H.P. Genel Sekreterliği

Bitlis C.H.P. İl Yönetim Kurulu Başkanı Ziya Geboloğlu ile il belediye başkanı ve C.H.P. il yönetim kurulu üyesi Suphi Menteş'in C.H.P. Milletvekilliği adaylık başvurularına ait dilekçeleri aşağıda sunulmuştur.

Yüksek Katına C.H.P. Genel Sekreterliği

ANKARA

Ekim 1949 ayı içinde yapılması kararlaştırılan ara milletvekillerinden açık Bitlis milletvekilliği için Bitlis'te avukat ve Bitlis C.H.P. İl Yönetim Kurulu Başkanı Ziya Geboloğlu ile il belediye başkanı ve C.H.P. il yönetim kurulu üyesi Suphi Menteş'in C.H.P. Milletvekilliği adaylık yönetmeliğinin 16 ve 17. maddeleri gereğince vaki istekleri üzerine ikişer nüshadan ibaret dilekçe ve kısa hal tercümeleriyle 3'er adet fotoğraflarından birer adedi ve il yönetim kurulunca verilen karar örneklerinden birer adedi ekli olarak sunulduğunu üstün tazimlerle arz ederim.²⁸⁸

EKİ: C.H.P. İl Başkanı

2 Dilekçe örneği

(imza)

²⁸⁸ BCA, 490, 01/292, 1177, 4, s. 3.

2 Kısa Hal Tercüme Örneği

Z. Geboloğlu

2 İki Adaya Ait Fotoğraf

2 Karar Örneği

NOT: Bitlis belediye başkanı Suphi Mentеш'in ayrıca (19) numara tahtında müracaatı olduğundan ona ait evrak buradan çıkarılacak 19 numara tahtındaki dosyaya bağlanmıştır. 18.8.1949

Avukat ve Bitlis C.H.P. İl Yönetim Kurulu Başkanı Ziya Geboloğlu'nun dilekçesi aşağıdadır.

C.H.P. İl Yönetim Kurulu Başkanlığı Katına

BİTLİS

Zonguldak iline bağlı Safranbolu sorgu yargıçlığından istifa suretiyle Haziran 1934 tarihinden beri Bitlis'te avukatlık yapmaktayım. 20 Ekim 1945'te Bitlis il merkezinde yeni kurulan C.H.P. il idare kuruluna asıl üye ve halkevi başkanlığına ve 20.7.1946 tarihinden yapılan milletvekilliği seçiminde Bitlis milletvekilliğine seçilen sayın Arif Özdemir'den açılan il idare kurulu başkanlığına 22.7.1946 da seçilerek bu tarihten bu güne kadar da il idare kurulu başkanlığında bulunmaktayım.

İlimiz milletvekili sayın Arif Özdemir'in ölümü dolayısıyla açılan milletvekilliğine yeniden bir milletvekili seçilmesi ve ekim ayında ara seçimin yapılacağı gazetelerde içişleri bakanlığının yazısı ve diğer gazetelerin bu seçimin yapılacağını teyit eder yazıları Ekim 1949 da ilimizden bir milletvekili seçileceği anlaşıldığından merhum Arif Özdemir den açılan milletvekilliği için ilimizden adaylığımı koymak istemekteyim.

1948 günlü C.H.P. yönetmeliğinin 17 nci maddesi gereğince Bitlis'te yapılacak ara milletvekilliğine adaylığımı bırakıyorum. Aynı yönetmeliğin 16 ncı maddesi gereğince de 3 adet vesika fotoğrafımla pullu ve imzalı 2 adet kısa hal tercümemi ekli olarak sunuyorum.

Adaylığımın aday defterine geçirilmesini iki nüshadan ibaret işbu dilekçe ve kısa hal tercümemden birer örneğinin C.H.P. Yüksek kuruluna gönderilmesine müsaadelerinizi saygılarımla arz ederim.²⁸⁹

Bitlis'te Avukat ve Bitlis C.H.P. İl Yönetim Kurulu Başkanı

Ziya Geboloğlu

(imza)

EKİ:

3 Fotoğraf

2 Kısa Hal Tercümesi

Asli ve pullusu idare kurulundan mevcut aslın aynı olduğu tasdik olunur.

23.8.1949

18.8.1949

Bitlis ili açık Milletvekili ara seçimi için adaylığını koyan Avukat Ziya Geboloğlu'nun hal tercümesidir:

Adı ,soyadı : Ziya Geboloğlu

İşi : Avukat

Doğum yeri ,tarihi : Bitlis :308

Tahsil derecesi : Van ili askeri okulu son sınıfından şahadetname ile mezun

Partiye kayıtlı olduğu ocak : Bitlis taş mahallesi NO:3

Devlet görevi : Ummadiye ,Çapakçur ,genç mahkemeleri zabıt katipliği ,Diyarbakır iline bağlı kulp ilçesi mahkeme üyeliği ,üyeliğin lağvı üzerine aynı ilçe emniyet polis memurluğu ,muş iline bağlı Varto ,Amasya iline bağlı ılısu, samsun iline bağlı Vezirköprü ,Zonguldak iline bağlı Safranbolu mahkemeleri sorgu yargıçlığı

Yozgat iline bağlı Akdağmadeni kaymakamı babam Abdülmecit in 1927 yılında emekli olarak Bitlis'e gelip 1930 temmuz ayında izinle Bitlis e gelip iznim

²⁸⁹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 4.

süresi içinde görevime dönemediğimden son memuriyetim olan Safranbolu sorgu yargıçlığından müstafi suretiyle devlet hizmetinden ayrıldım .

1934 ayında adalet bakanlığından aldığım avukatlık ruhsatnamesi ile Haziran 1934 tarihinden beri fasılasız olarak avukatlık yapmaktayım.

Mufassal hal tercümem yanımda mevcut adalet bakanlığınca onanmış sicil cüzdanımda ve adalet bakanlığındaki dosyamda mevcuttur.²⁹⁰

Adres:

Bitlis'te Avukat ve Bitlis C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanı Ziya Geboloğlu

(imza)

İki nüshadan ibaret ve asli pullu ve imzalı olan işbu hal tercümesinin aslının aynı olduğu tasdik olunur (noter mührü)

Karar no: 62

Tarih: 20.8.949

Okundu:

Bitlis'te avukat ve C.H.P. İl idare kurulu başkanı Ziya Geboloğlu'nu Ekim 949 da yapılacak ara milletvekili seçiminde Bitlis milletvekilliğine seçilmek üzere adaylığımı tüzüğün 148 ve 1948 günlü CHP Milletvekilliği adaylık yönetmeliğinin 17 ve 16 'havi dilekçesi incelendi.

CHP milletvekili adaylık yönetmeliğinin 16 ve 1'nci maddeleri uyarınca adaylığımı koyan avukat Ziya Geboloğlu'nun 15'nci madde mucibince açılacak adaylık defterine geçirilmesine ve 16'ncı maddenin son fıkrası gereği adaylığımı partimiz adına muvafakatini ve 17'nci maddenin son fıkrası gereğince de dilekçe ve kısa hal tercümesine ekli birer örneklerinde CHP genel sekreterliğine gönderilmesine ve 5'inci madde ile müteakip maddeler gereğince yoklama kurulunca işlem yapılmasına.²⁹¹

Oy birliği ile karar verildi. Aslı gibidir. (noter mührü)

CHP Bitlis İl İdare Kurulu başkanlığı

²⁹⁰ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 5.

²⁹¹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 6.

BİTLİS

Sayı: 16/191

2.18.2. CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Ziya Gebeoğlu'nun dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Ankara

5.9.1949 gün ve 6.30 sayılı emirleri karşılığıdır.

Açık bulunan ilimiz milletvekilliğine adaylığının konmasını isteyen Ankara da Yenişehir'de İsmet paşa caddesinde uzman apartmanın 73/1 numaralı dairesinde oturan garanti bankası neşriyat ve propaganda müdürü **Kadri Kemal Kop**'un milletvekilliğini adaylığına ait yüksek genel sekreterliğinize sunduğu dilekçesi ile kısa hal tercümesi örnekleri ve 3 adet fotoğrafı alınmış ve adaylık yönetmeliği gereğince işlem yapılmak üzere adaylık defterine geçirildiğini üstün tazimlerle arz ederim.²⁹²

Şahsi dosyasına

CHP il başkanı

(imza)

Z. Geboloğlu

CHP genel sekreteri ve Konya Milletvekili T. Fikret Sılay'ın dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ ANKARA GENEL SEKRETERLİĞİ

5.9.1949

CHP İl idare kurulu başkanlığına

Bitlis

İlimiz milletvekilliğine adaylığının konmasını isteyen Ankara da Yenişehir de İsmet Paşa caddesinde uzman apartmanın 73/1 numaralı dairesinde oturan garanti bankası neşriyat ve propaganda müdürü Kadri Kemal Kop'un milletvekilliğini adaylığı yönetmeliği gereğince milletvekilliği namzedinin ayrılması yoklama

²⁹² BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 7.

kuruluna verilmiş olduğundan bu husustaki dilekçesinin ve kendisine yazılan yazının suretlerinin üç fotoğrafı ilişik olarak gönderilmiştir.

Alındığının bildirilmesini rica eder sevgiler sunarım.²⁹³

CHP Genel Sekreteri

Konya Milletvekili

T.Fikret Sılay

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ

Sayın **Kadri Kemal Kop**

Yenişehir İsmet Paşa uzman apartman 73/1

Ankara

1.9.1949 günlü dilekçeye karşılıktır.

Bitlis ilinde açık bulunan Milletvekilliği adaylığı için müracaatımızda CHP partisince aday gösterilmemiz talep edilmektedir. Yedinci kurultayca kabul edilen tüzük tadilatına göre milletvekilleri adaylarının %70 aşımı tespiti mahalli teşkilata ait bulunmaktadır. Bu husustaki yönetmelik hükümlerine nazaran mahalli parti il ve ilçe idare kurulları, parti bucak başkanları, il ve ilçeler partili belediye başkanları ve mümtahar Belediye encümen üyeleri, genel meclisin partili üyeleri, il merkezindeki ticaret, sanayi ve esnaf odası²⁹⁴'nın partili olan başkanlarından yoklama kurulu tarafından bu %70 gizli oyla ve salt çoklukla seçileceğimden kurulca yoklamaya kalmak ve hal tercümesini gösteren dilekçemizle üç fotoğrafımız Bitlis CHP İl idare kurulu başkanlığına gönderilmiştir.

Yoklamada kazandığımız takdirde partimiz milletvekili namzedi olarak ilan edileceğinizi sevgilerimle bildiririm.²⁹⁵

CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Önümüzdeki aylar içinde Bitlis'te yapılacak olan milletvekilliği ara seçiminde adımın mahalli yoklamaya ithaline ve tensip buyrulduğu takdirde mensup

²⁹³ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 7.

²⁹⁴ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 9.

²⁹⁵ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 10.

bulduğum sayın CHP adına bu münhal için adaylığımın konmasına yüksek müsaadelerini saygı ile istirham eylerim.1/9/1949

Muharrir Kadri Kemal Kop

(imza)

Adı soyadı	Kadri Kemal Kop
Doğum yeri	: Bitlis
Doğum tarihi	: 1316-1901
Milletvekilliğini istediği vilayet	: Bitlis
Esas mesleği	: gazetecilik ve serbest yazar
İhtisası	: gazete ve neşriyat
Tahsil derecesi	: askeri baytar mektebi âlisi –ikmal etmeden
Son tahsilini bitirdiği okul	“ “
“Diploma no .(Mezuniyet vesikasının tarihi)	8/Ekim/1333
İkametgâh adresi: Ankara da Yenişehir de İsmet Paşa Caddesinde 73 nolu Uzman Apartmanı 1Nolu Dairede	

Çalıştığı yer: Türkiye Garanti Bankası Neşriyat ve Propaganda Müdürü

Partiye kayıtlı bulunduğum;

Vilayet: Ankara

Kazası: Çankaya

Bucak : --

Mahalle köy veya ocak: Yenişehir

Kütük no: 549

CHP ne kayıt tarihi: 1 Ocak 1929

Varsa Faal Görevi: Ankara vilayetinde geçen üç devre Müntehib sanılık yaptım halen üç seneden beri Yenişehir ocağının idare kurulu üyesiyim.

Kısa Hal Tercümesi

Şimdiye kadar bulunduğum memuriyetler, gördüğü fahri hizmetler, parti teşkilatı içinde deruhte ettiği faal vazifeler:²⁹⁶

İlk ve orta tahsilimi Bitlis rüştiyesinde ve mülkiye idadisinde yaptım. 1333'te İstanbul askeri baytar mektebi alisi şişli şubesinde mezun olarak yedek subaylıkla birinci cihan harbine iştirak ettim. 1918 mütarekesinde terhisimi müteakip İzmir'e giderek orada ihtiyat zabitan cemiyetine girdim. Yunanlıların İzmir'in işgalleri günü tevkif olunarak hapse atıldım.

1920 de buradan kaçarak Akhisar cephesindeki milli mücadele savaşlarına iştirak ettim. Neticede bu cephenin çökmesi sonucu birkaç arkadaşım ile birlikte şark cephesi emrine geçtim. Bu cephede cereyan eden Iğdır, Kars, Gümrü savaşlarında bulundum.

Milli mücadeledeki hizmetlerimden ötürü istiklal madalyası ile taltif edildim.

1337 de terhis olunarak devlet memuriyetine girdim. 1928 tarihine kadar muhtelif memuriyetlerde bulundum. Bu tarihte memuriyetten ayrılarak gazeteciliğe geçtim. İlk gazeteciliğim akşam gazetesinin Ankara muhabirliğiyle başlar. Bu sırada Ankara da iştirak eden hakimiyeti milliye gazetesinin tahrir heyetine alındım. 1/ Ocak /1929 tarihinde C.H.F. ne girdim. Ayrıca 1940 tarihine kadar İstanbul da (Köy Dergisi) adıyla bir mecmua neşrettim.

1940 da matbuat umum müdürlüğünde vazife aldım. Burada iken 18 ay süren üçüncü askerliğimi yaptım.1945-1948 devresinde çalışma bakanlığı neşriyat müdürlüğü ve iş Müfettişliği ile TDK yayın uzmanlığında bulundum. Geçmişte hiçbir mahkûmiyetim yoktur.

1918 tarihinden beri memleketimizde çıkan müteaddit gazete ve mecmualarda imzalı ve imzasız pek çok yazılarım intişar etmiştir. Bunların büyük bir kısmı şark vilayetlerimizde aittir.

Şimdiye kadar kitap halinde basılmış eserlerim şunlardır:

Nişan Yüzüğü

Anadolu'nun Doğu ve Cenup Doğusu

Cumhuriyet

²⁹⁶ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 12.

Araştırma ve Düşüncelerim

Siyah Yıldızlar

Ankara'dan Van Gölü'ne – Çukurova Bölgesi

Atatürk Diyarbakır da

İzmir Enternasyonal 1938 Fuarında Urfa

Cumhuriyetin 15. Yıldönümünde Malatya

Milli Şef İnönü' nün Hitabe, Beyanat ve Mesajları

Ankara'dan Çukurova'ya

Uçakla Ankara'dan Van Gölü'ne

Doğu İllerinde geziler

Milli Şefin Söylev, Demeç ve Mesajları

Bir Konuşma (doğuda bir üniversite kurulması hakkında)²⁹⁷

2.18.3. Hulüsi Bitlis Aktürk'ün Adaylık Müracaatı ve yazışmalar

CHP GENEL SEKRETERLİĞİ

ANKARA

7.9.1949

2.18.3. CHP İL İDARE KURULU BAŞKANLIĞI

CHP genel sekreteri ve Konya Milletvekili T. Fikret Sılay'ın dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

CHP İL İDARE KURULU BAŞKANLIĞI

BİTLİS

İliniz milletvekilliğine adaylığının konulmasını isteyen Ankara'da İsmet Paşa mahallesinde uzun yol da Tunceli sokağının 5 numaralı evinde oturan avukat **Hulusi Bitlis Akıntürk**'ün milletvekilliği adaylığının yönetmeliği gereğince ,seçilecek bir milletvekili namzedin ayrılması yoklama kuruluna verilmiş olduğundan bu husustaki dilekçesinin ve kendisine cevap olarak yazılan yazı suretleri ile kısa hal tercümesi

²⁹⁷ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 13.

Ankara'nın İsmet Paşa ocağında kayıtlı bulunduğuna dair belge ile üç fotoğrafı ilişik olarak gönderilmiştir.

Alındığının bildirilmesini rica eder, sevgiler sunarım.²⁹⁸

CHP GENEL SEKRETERLİĞİ

Konya milletvekili

T. Fikret Sılay

Avukat

Hulusi Bitlis Akıntürk

Ankara

Hulusi Bitlis Akıntürk'ün dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi Yüksek Genel Sekreterliğine

25.8.1949 Tarih ve 8 Sayılı Yazınıza Karşılıktır.

İstenilen kısa hal tercümesiyle kayıtlı bulunduğun Cumhuriyet halk partisi İsmet Paşa ocağından alınan belge ve üç adet vesikalık fotoğrafım bağlı olarak sunumlu. Pek mahdut bir zaman ile ilgili bulunan kısmi seçimde genel sekreterlikçe ve gerek muhit halkınca sağlanması lazım gelen faydalar, şüphe yoktur ki tercihe layık, hangi bir faik milletvekilinin hukuki, vatani, medeni, içtimai, seciye ve karakterinin mukayesesi salahiyetinizden istifdemi yine de yüksek takdirinize terk ile hürmetlerimin kabulünü rica ve iktifa eylerim.²⁹⁹

Hulusi Bitlis Akıntürk

(imza)

Avukat

Hulusi Bitlis Aktürk

İsmet Paşa Uzunyol Tunceli S. No:5

ANKARA

Mütekaddim23/6/1949 Tarihli yazıma Ek:

²⁹⁸ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 14.

²⁹⁹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 17.

Kısa Hal Tercümesi

Türk yurduna şaibesiz harikalı hizmetleri tarihen müsellemlerle “Hakimeddini İdrisi Bitlisi” ye asırlardan beri rahmet okutmakla mütenallık Bitlisli Nesimi oğullarımdır.

1-Adım: Abdulhamit Hulusi, Soyadım Bitlis Aktürk'tür.

2-1927 Tarihinde Bitlis'te Taş mahallesinde doğdum. Birinci cihan harbine kadar hayatımın yarısı Bitlis'te geçmiştir. Münhal Bitlis Milletvekilliği için kısmi seçim dolayısıyla layık namzetler arasından en ziyade uygun ve olgun bir kimseyi ayırmak kabiliyetini göstermek her hakkı, her hakikatı kendi kar ve zararıyla idrak yollarından kemale eren halkımızın, cemiyetin takdirine hassasiyetine bağlıdır.

3-15 Seneden beri Ankara'da ikamet ediyorum. Son dokuz seneden beri de Ankara Barosunda kayıtlı Avukat'ım.

4-Zamanımızda mümkün olan Bitlis İptidai, mülki ve askeri rüştiyelerinde okudum. Muasırlarım gibi hususi sahalarda Arabî, farasi'den tahsil gördüm.

Önce Bitlis aza mülazımlığında, Birinci cihan harbinden sonra Irak'ın Süleymaniye'si ile Mardin bidayet, Diyarbakır istinaf, Malatya, Cebelibereket, Yozgat ağır ceza mahkemeleri azalıklarında 29 sene kadar adalete hizmet etmiş, nihayet emekliye ayrılınca da Ankara Maliye Temyiz kazanç komisyonu Raportörlüğünde, bir aralıkta Başkanlığa bağlı İstanbul arşiv tasnif heybetinde şereflemlerle ücretli vazife görmüş bir hukukçuyum.

“Elvahı Seb'a”, “Miftahi Hakikat”, “Matem”, “Terkibibend”, “Haklı sözler” adlı matbu, “Cihanşümül özler yahut felsefi vecizeler”, “Beşikten mezara kadar ağlar günler tarihi yazıları” unvanlı gayri matbu eserlerim vardır.

Meşrutiyette fevkal vazife hükümet ve ordu emrinde, muhtelit livanı harp azalığında fahri, Müdafaa-i hukukun tessesünde de İzmir'den reddi ilhakın ilhamıyla son derece tarihi, cumhuri, vatani hizmetlerim mesbuk, Mardin de maruftur.

Hayatta Mutlakiyet, Meşrutiyet, Cumhuriyet gibi üç devrin prensiplerine şahit olmuş, her sahada şahsi ihtiraslardan azade yaşanmışlarımdır.

Her Türk vatandaşı gibi gayem; Mukaddes memlekete, hakka, adalete, medeniyete elden ve dilden geldiği kadar sadakatle hüsnü hizmetten ibarettir.

5-Ankara ili İsmet Paşa Cumhuriyet Halk Partisi Ocağının (464) numarasında kayıtlı bulunduğuma dair belge eklidir.

6-Üç adet fotoğrafım bağlıdır.³⁰⁰

3.9.1949

(İmza)

İsmet Paşa Mahallesi Uzunyol Tunceli Sokak

(5) numaralı evde ikamet eden Avukat Hulusi

Bitlis Aktürk'ün Cumhuriyet Halk Partisi İsmet Paşa

Ocağının (464) kütük numarasına kayıtlı bulunduğumu bildirir belgedir.³⁰¹

3.9.1949

C.H.P İsmet Paşa ocağı

Başkanı

(imza ve mühür)

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği

Ankara 25.8.1949

Sayın Hulusi Bitlis Aktürk

Avukat İsmet Paşa Uzunyol

Tunceli Sokak No: 5

Ankara 23.6.1949 Günlü Yazıya Cevaptır:

Bitlis İlinde Münhal Bulunan Milletvekilliği Adaylığı İçin Vaki Müracaatınızda C.H.P Aday Gösterilmez talep edilmektedir.

Yedinci Kurultayca Kabul edilen Tüzük Tadilatına Göre Milletvekilleri Adaylarının %70 inin tespiti Mahalli Teşkilata Ait Bulunmaktadır. Bu husustaki Yönetmelik Hükümlerine Göre Mahalli Parti İl Ve İlçe İdare Kurulları, Parti Bucak Başkanları İl Ve İlçeler Partili Belediye Başkanları ve Belediye Encümen Üyeleri,

³⁰⁰ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 18.

³⁰¹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 19.

Genel Meclis Parti Üyeleri, İl Merkezindeki Ticaret, Sanayi Ve Esnaf Odalarının Partili Olan Başkanlarından Müteşekkil Yoklama Kurulu Tarafından Bu %70 Nispeti Gizli Oyla Ve Salt Çoklukla Seçildiğinden Müracaatınız Kurulca Yoklamaya Konmak Üzere Kısa Hal Tercümesinin Ve Partimizin Hangi Ocağında Kayıtlı Olduğunun Bilinmesine lüzum olduğu Gibi Ayrıca 3 Vesika Fotoğrafının da Eklenmesi İcabet Ettiğinden Bunların gönderilmesini rica ederim.

Yoklamada Kazandığımız Takdirde Partimiz Milletvekili Adayı Olarak İlan Edileceğinizi Sevgilerimle Bildiririm.³⁰²

C.H.P Genel Sekreteri

Konya Milletvekili

T. Fikret Sılay

Avukat

HULÜSİ BİTLİS AKTÜRK

23/6/949

İsmetpaşa uzunyol Tunceli s. No.5

ANKARA

Hulusi Bitlis Aktürk'ün dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği

Medeni cumhuriyete bağlı ve kayıtlı bulunduğum Halk partimize karşı -yalan ile imanın ateş ile barutun cem'ine imkân göremeyen hürmetkârınız altı ay evvel vefat eden Bitlis Milletvekillerinden Arif Özdemir'in dayısıyım.

Hangi bir mülahaza ile ileride ikinci ve kısmi intihabın ele alınacağına göre başta Halk partimiz olmak üzere hak, halk, memleket, hakikat, hesabına kısaca tacize lüzum hissettim.

Malumdur ki Devlet memurlarının Fıkracılıkla işgalini yeminle men ve temin eden meşruti idarede ittihat ve terakki azalığında iken ayrıldım.

Otuz senelik hâkimlik hayatımda partilere girmedim de vakit vakit vatani ve ferdi hizmetlerde kusur etmedim.

³⁰² BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 20.

On beş seneye yakındır ki Ankara'dayım. Geçen umumi intihaba takaddüm eden günlerde demokrat parti teessüs etmiş iken tercihen Halk partisine kayıt olundum. O günlerde Bitlis namzetliği için yüksek genel sekreterliğinize başvurduğum seda uzun zamanlar parti hizmetleri bakımından sekreterlikçe ve bedeniz ce de daha uygun olan Bitlis halkından yeğenim Bay Arif namzetliğe layık görülmüş ve intihapta edilmişti.

Çünkü o gün namzet gösterilmek hakkı genel sekreterlikte, bugün ise mahalli partilerdedir. Nitekim birinci kısmı seçimce Ankara'nın açık Milletvekilliği için benden yüksek sekreterliğinize müracaat etmişim. Ankara merkez halk partisine başvurulmasına lazım geleceği ilham benim de on zat arasında hal tercümem hülasası ilan buyruldu. O mayanda amme haklarını düşünen iki üç yüz kişi tarafından da müstakil namzetliğim için seçim kuruluna bir mazbata sunulduğu halde intihapta bittabi seyirci kaldım. Namıma rey pusulası götürünlere adam o pusulayı bırak şu pusulayı alda sandığa at diye hareket gösterenlere de rastladım yine de aldırmadım. Çünkü partimiz on kişiden birini namzet ayırmıştı o namzedin tercihan intihabını partiye bağlılık noktasında bende isterdim.

Bu itibarla geçen maceralara kayda münakaşaya değmez işte yukarıda ateş ile barutun yalan ile imanın içtimaındaki imkânsızlığa temastan kastimde bu hakikatlere müstenit bir hasbıhaldir. Her ne ise bu günde yeğenim Arif Özdemir'in ölümünden sonra açık kalan Bitlis Millet Vekilliğine mutlaka Hulusi Bitlisi layıktır. Halk partisine mensuptur, namzet gösterilmelidir. 'davasında değilim aynı zamanda partimizin de memleket ve halk menfaatlerini yine partimiz adına düşünmezliğimiz ihmal olunamaz kanaatindeyim. Hakikat bu merkezde iken Ankara genel kurul başkanlığı bu gibi müracaatlara karşı herkes mensup olduğu salahiyetli vilayet seçim kuruluna müracaat³⁰³

Namzetlik isteyebilir yolundaki faraziyelerden teşri hayat sahasında kendini hizmete layık gören erbabı feraset ve basireti tatmin edemez yolumdaki kanatlarında müdrikim.

Sözün açığı: Bitlisin açık milletvekilliği için Ankara'ya gelip gidenler tezahürata koyulanlar, medeni rekabet yönünden yekdiğerini küçümsemek lekelemek zihniyetleri ile sade şahıslarını öne sürenler tabii ancak böyle olmakla beraber

³⁰³ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 23.

muhitimiz halkından da tercihen birinin halk partimiz namına namzet gösterilmesinin Genel Kurul Sekreterliği ile mahalli parti arasında tespiti zaruri olduğu kadar bedihidir.

Bu takdirde hazırlananların her manası ile kıyafeti umumi efkârca da muhitte bırakacağı tesirlerin mahiyetine müntehi intihap kabiliyeti üzerinde durmak her tedbirin başından gelir. Bilhassa isabetli isabetsiz hangi bir rekabet hisleriyle kendilerini Faiklere rağmen layık görenlerde kanatan mahzur sayılabilirler. Bin netice parti ve halk faydaları bakımından her istek sahibinin adalet medeniyet hak ve hakikat mizanında bitaraf vicdan ile geçirilmesi mazi hal istikbal şerefine lazım ve elzendir.

Bütün bu incelikleri mülahazatın bendenizin de layıklar arasında hizmete Faiklerden görüldüğüm takdirde her halimin eski Bitlis valilerinden Çankırı Milletvekili Abdülhalik Randa gibi şahsiyetlerden sorularak yahut aşağıda temas edeceğim tarihi vesikaya nazar olunarak içtimai seciye ile parti namına muhitte bırakacağım t esire, intihap kabiliyetime kanaat halinde Bitlis namzetliğimi iltizam, keyfiyeti bana ilham buyurursanız, günü gelince namzetliğim nazara alınır, partimizin teşrii sahada her madde ve manası ile umdelerini hak ve halk prensiplerini ilaya çalışırım.

Tezkiye değil tahdidi nimet içinde diyebilirim ki bendeniz bugüne kadar her hal her takdire rağmen ferdi değil içtimai sahada tevakkuflarımı mukadderatın bir cilvesi telakki etmiş. Hırs ve temadan salim hilesiz bir feragat sahibi Türk yurdunun her zerresine canını fedadan çekinmeyen bir mütefekkir, karakterli bir ehli hukukla olmakla beraber her zemin ve zamanda hüsnü zannına mazhar olmuş asarı ile malum, mütevazı, İdris-i Bitlisliye rahmetle okutmakla müteallik naçiz bir Hulusi Bitlisliyim.

Bu canlı temasım birinci umumi harpten intişar eden donanma mecmuasının 15/Aralık/1330 tarihli ve 26/74 sayılı nüshasında Hulusi Bitlisi ne diyor? Başlığını taşıyan bir başmakalede tarihen tevsik edilmiştir. Bu Hüsna Ankara halk evi kütüphanesi koleksiyonunda bu günde mevcuttur.

İşte bu gibi tarihi vesikalara, haysiyetlere istinaden müşterek vatandan halka bihakkın hizmet etmek isterim. Bu vesile ile her takdiri yine vicdanınızı terk eder, hürmetlerimin de kabulünü dilerim.³⁰⁴

Hulusi Bitlis Aktürk

(imza)

1.9.1948

C.H.P İl idare Başkanlığına

BİTLİS

Rahmetli Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'den açılan Bitlis Milletvekilliğine adaylığının konulmasını isteyen Ankara'da İsmet Paşa mahallesinde Uzunyol Tunceli sokağında 5 numarada oturan Avukat Hulusi Bitlis Aktürk'ün Milletvekili adaylık yönetmenliği gereğince, seçilecek bir milletvekilliğini için namzedin ayrılması İl yoklama kuruluna verilmiş olduğundan bu husustaki dilekçe ile kendisine yazılan cevabın sureti ilişik olarak gönderilmiştir.

Alındığının bildirilmesi rica eder, sevgiler sunarım.³⁰⁵

İlişigi:

C.H.P Genel Sekreteri

1. Dilekçe

Konya Milletvekili

1.Cevap Sureti

T. Fikret Sılay

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği

Ankara 28.8.1949

B. Hulusi Bitlis Aktürk,

İsmet Paşa Uzunyol Tunceli Sokak No.5 Avukat

ANKARA

CHP genel sekreteri, Konya milletvekili T. Fikret Sılay'ın dilekçesi aşağıdadır.

Ankara veya münhal Milletvekilliği bulunan İllerden birinden aday göstermemize dair olan mektubunuzu aldık.

³⁰⁴ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 24.

³⁰⁵ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 25.

Partimizin Adaylık Yönetmenliğimize hükümleri gereğince önümüzdeki günlerde yapılacak olan ara seçimlerde adayların tespiti ve ilanı tamamen mahalli parti teşkilatımıza bırakıldığından merkezden aday gösterilmeyecektir. Bunların ve seçim kabiliyetiniz olan illerden birinin Parti teşkilimize müracaat etmenizi rica ederim.³⁰⁶

C.H.P Genel Sekreteri

Konya Milletvekili

T. Fikret Sılay

AVUKAT

HULUSİ Bitlis AKTÜRK

İsmet Paşa Uzunyol Tunceli S. No.5

ANKARA

Ankara C.H.P Genel Sekreterliğine

Meşrutiyette devlet memurlarının firkacılıkla meşgul olmamaları hükümetçe ilham edilmesi üzerine ittihat ve Terakki cemiyetinin Bitlis İdare azalığından ayrıldım. Hakimlik dolayısıyla otuz sene partilerden uzak kaldımsa da; Ferdi sahalarda vatani, ruhi tezahürattan azade kaldım. Bilhassa müdafaası hukukun teessüsünde Mardin mahkeme azalığında iken İzmir'den reddi ilhakın işareti ile pek mühim protestolar kaleme aldım. Bunlar Mardin halkı ve telgraf kuyudatında mevsuktur.

Her cepheden yüksek takdirinize layık bir nokta var ise; Cumhuriyette Demokrat parti teessüs edince tercihan Halk partisine dâhil oluşumdur. Geçen yirmi senelik üç dört intihap devrelerimde bil müracaat sekreterlikten usulen gönderilen bazı beyannameleri imla ve takdim ettiğimiz halde bir semere hasıl olmadı. Son umumi intihap de resimde de Bitlis namzetliğim akim kaldı. Bu akameti de kaderin bir cilvesi telakki ettim meyus olmadım. Çünkü: Doğum yerim halkında bir zatın olsun Milletvekili çıkabilmesi ile müteselli oldum. Her talihsizliğe rağmen ahlakı karakter ve temayüllerim, ilmi seciye, vatani hizmetlerim dolayısıyla tezkiye lazımsa vekile Bitlis valiliğinde bulunan Çankırı Milletvekili Maruf Abdulhalik Renda'dan

³⁰⁶ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 27.

beni sorabilirsiniz. On üç senedir Ankara'dayım evveleri Bitlis bidayet aza mülazımlığında, Irak'ın Süleymaniye ve Mardin asliye, Diyarbakır istinaf, Malatya Cebelibereket ağır ceza azalarında vicdana, adalete hürmetle tanınmış bir ehli hukukum. Herkes gibi Türk yurdun da hak ile halka hukuki ve teşri sahalarda hizmet için bende kendimi Büyük Millet Vekilliği layık görüyorum.

Bu dava en ziyade tebarüz ettirilecek bir hakikat var ise pek nazik bir durumda bulunan partimizin adalet ve kemalini halkımız nazarında yükseltmek lazımsa partisizlik yüzünden mazide görülen bazı şahsi tearuzlara, gadirlere rağmen Cumhuriyet idareye karşı sadakatini muhafaza eden, köşe bucakta kalan istihfafı makul olmayan hakiki fedakarlara itimat ve temayül gösterilmesi; Halk partimizin muarızlarını bile hayretle iskete müessir harikalı bir farika sayılacağına bir an unutulmaması vaciptir kanaatindeyim.

Artık zaman ve zemin icabetine takviyesi matlup bulunduğuna göre mensup olduğum Halk partimizin müsaadesi ile yakındaki kısmi intihaplarda Ankara yahut münasip bir vilayet Milletvekilliğine namzetliğinin partice tasvip ve ilan buyrulması aksi takdirde müşterek yurdumuzda medeni ve müstakil duygularla resen namzetlik koyabilmek için hareketine imkân verilmesini sonsuz saygılarımla dilerim.³⁰⁷

H. B. AKTÜRK

(İMZA)

2.18.4. Hamdi Namık Gör'ün Adaylık Müracaatı ve Yazışmalar

Hamdi Namık Gör'ün adaylık müracaatı ve yazışmalar aşağıdadır.

C.H.P

Bitlis 19.IX.1949

BİTLİS

İDARE KURULU BAŞKANLIĞI

SAYI:16/196

CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına

ANKARA

³⁰⁷ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 30.

İlimizde açık bulunan milletvekilliği için adaylığının konulmasını isteyen Ankara da Necatibey mahallesinde Feridun İşmen apartmanının 2,9 dairesinde oturan Hamdi Namık Göre ait Dilekçe ve kısa hal tercümesi ve 3 adet fotoğrafının alınmış olduğu ve adaylık yönetmenliği gereğince işlem yapılacağını üstün tazimlerle arz ederim.³⁰⁸

C.H.P İl Başkanı

Z.Geboloğlu

(imza)

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

Efendim;

27.8.1949 günlü ve 5 sayılı tezkerenizi saygı ile aldım. Ben rahmetli Atatürk ile kurduğumuz Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun 96 numarasında kayıtlıyım. Keyfiyet buna ait dosyanın da tetkikiyle sabit olur. Halk partisi o gurubun bir istihale ve istihalesinden ibarettir. Bu sebepledir ki kendimi bu partinin ilk banisi ve müessislerinden bildiğim için şahsi herhangi bir ocağa yeni bir nam ile kaydettirmeyi lüzumsuz addetmiştim. Benim bu vaziyetimi ve partiye karşı olan layezal merbutiyet ve sadakatimi bütün parti erkânı bilir ve tasdik ederler, Binaenaleyh yapılacak kurul yoklamasında oy çoğunluğu ile kazanmam parti tarafından her ne suret ve vasıta ile olursa olsun sağlandığı takdirde partinin kendine en sadık, en vefakâr bir azası kazanmış olacağı tahmin ve temin ederim. Çünkü ben hiçbir sebeple sarsılmaz netim ve sabit bir karaktere sahibim. Talihsizlik yüzünden 26 senedir Meclisten uzak kaldım ve bin bir ıstırap çektiğim halde en ufak inhıraf yapmamış, fırkama, hükümete tam manasıyla sadık kalmış insanım. Beni yakından tanıyan Parti erkânı ile Milletvekilleri de bunu bilir ve tasdik ederler.

Hatta 40 senelik arkadaşım bulunan ne Celal Bayar'ın Demokrat Fırkasına ne de Hikmet Bayur'un Millet partisine il talakın hakkındaki tekliflerini kabul etmiş değilim. Âşık olduğum Halk partisinin Programına sadakatini muhafaza etmiş bulunuyorum. Bununla beraber intihabımı temin edip etmemek keyfiyetini partimin yüksek takdirine terk ediyorum.

³⁰⁸ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 31.

Tercüme yi haline gelince: Bugüne kadar ifa etmiş olduğum vazife ve hizmetleri aşağıda kayıt ediyor ve istenilen üç adet fotoğrafı da bağıyorum. Bu sebeple de sonsuz saygı ve bağlılığımı bir kere daha arz ederim.³⁰⁹

5.9.1949

Necatibey Mahallesi Ferudun İşmen Apartmanında 2/9 (İMZA)

Eski milletvekillerinden ve Mülkiye Müfettişlerinden

Hamdi Namık Gör

Ankara 22 Kasım 1948

C.H.P GENEL SEKRETERLİĞİ

Sayın Tevfik Fikret Sılay

C.H.P. Genel Sekreteri

Hamdi Namık Gör'ün, açılan Bitlis Milletvekilliğine partice aday gösterilmesi dileğini havi 19 Kasım 1948 tarihli yazısının bilece sunulduğunu saygılarımla arz ederim.³¹⁰

Genel Kâtip

(İmza)

- Hamdi Namık Gör'ün dilekçeleri aşağıda sunulmuştur.

Yüksek Bir Huzur

Niyazi acızanımdır.

Vatanıma olan candan hizmetimin, fırkama karşı muhafaza ettiğim layezal sadakatimin en çok bir kıymeti varsa halen açılan ve muhiti beni yakinen tanıyan Bitlis Milletvekilliğine intihabıma Yüksek iradelerini istirham eder mübarek ellerinizden öperim. Efendimiz.³¹¹

19/11/1948

Necatibey mahallesi Feridun

(İMZA)

³⁰⁹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 34.

³¹⁰ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 37.

³¹¹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 38.

İşmen apartman 2/9 numarada

İzmit Eski Mebusu

Hamdi Namık Gör

Çok muhterem Hilmi Beyefendi!

Bitlis Milletvekilliği'ne intihabım için vaki olan vaadi muavenetinize istinaden bu bapta tanzim ettiğim istidamı letfen takdim ediyorum.

Nereye havale edilecek veya gönderilecek ise tarih ve numarasının bildirilmesini istirham eder, en derin saygılarımı sunarım efendim.³¹²

30.12.1948

Necati Bey Mahallesi

Hamdi Namık Gör

Feridun İşmen Ap: No:2/9

İzmit eski mebusu

(İmza)

Cumhuriyet Halk Partisi Sekreterliği

Büyük Millet Meclisi'nin birinci devresinde İzmit mebusu olarak çalıştım. Buna takaddüm eden günlerde ve İstiklal Harbi'nin bidayetlerinde Geyve'de kaymakam iken Meclis teşkilatı yaptım. Cephe kurdum, istasyonları ve köprüleri işgal etmiş olan İngilizleri bilalede 24 saat zarfında muhitimden uzaklaştırdım. Mekece köprüsü bomba ile attım ve bunun neticesi olarak İstanbul Hükümetinin idam kararını aldım.

Bilahare meclise iltihak ettim. Etem'in isyanında Atatürk'ün tensibiyle Kütahya'ya Etem'in sahayı isyanına gittim. Günlerce çalıştım. Bize ait üç çeteyi bize iltihak ettirdim. Birinci İnönü harbinde gönüllü nefer sıfatıyla harbe iştirak ettim. Bilhassa yine Atatürk'ün tasvibi ile külliyetli firarisi bulunan (Antalya, Burdur, Isparta, Denizli) vilayetleri dâhilinde dört ay zarfında yedi bin beş yüz küsur firarinin derdestini temin ettim.

Teşrii vazifemi nasıl bir aşık ve hararetle ifa ettiğime Meclis'in zabıt cerideleri şahittir.

³¹² BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 39.

Talihsizlik yüzünden meclisten 25 sene uzak kaldım. Fakat bu müddet zarfında başkaları gibi en ufak bir inhiraf yapmadım. Fırkama, hükümetime, tam manasıyla sadık kaldım. Şimdi ise tekrar teşrii hayata avdet etmek istiyorum. Hizmetime, sadakatime şahit olan yüksek partinizden halen açık bulunan (Bitlis) Milletvekilliğine intihabımın teminini fırkanın sadık bir evladı sıfatıyla saygılarımla rica ederim.³¹³

29.12.1948

Adres: Ankara Necatibey Mahallesi

Feridun İşmen Ap. No:2/9

Birinci Büyük Millet Meclisi

Azasında eski İzmit mebusu

Hamdi Namık Gör

(İMZA)

2.18.5. Sayın Büyüğüm

Diyarbakır'da, Tavas ceza yargıcı Cahit Gürkaş'ın dilekçesi aşağıdadır.

Sayın Büyüğüm

Bitlis ilinde açık olan milletvekilliği için Bitlis ili Cumhuriyet halk partisi başkanı avukat Ziya Gelibolu ile Bitlis belediye Başkanı Supsi Mentеш'in de aday gösterilmeleri ve seçimlerini teminen partinin yüksek çatı ve kanadı altına sığınarak yoklama kurulu üzerinde ayrı ayrı tehdit ve tazyik yapmakta ve gayri kanunu yollara sapmakta oldukları haber alınmıştır. Türk inkılap devresinde ve bilhassa şeyh Sait isyanında bu iki zatın bu memlekete ve bu millete ihanet etmiş olmalarından ve tarihi hakikate dil uzattıklarından dolayı vatan toprağının bu parçasından ve devlet hidayetinden kovulmuş kimselerdir.

Her ne kadar bu gibiler büyük millet meclisinin iradesi ile af edilmiş ve siyasi ve medeni haklarına yeniden sahip olmuşlarsa da, Milli Mücadelede ve vatanın istiklaline kavuşması sırasında hıyanet vesikası almış ve milletin vicdan ve tarihi meselelerini tahrif ve berbat etmek istemiş olmalarından tarihe böyle geçmiş ve

³¹³ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 40.

böyle mal edilmiş kimselerin başkalarının kanunu ve siyasi haklarını ihlal ile dalavere çevirerek milletvekili olmak istemeleri halkın halk partisine olan itimat ve güvenini sarsmakta ve sakin olan memleketin havasını bozmaktadır.

Siyasi ve milli sahada memlekete ne dereceye kadar hizmet edeceklerini ve memlekete faydalı olup olmayacaklarını yüksek takdirlerine rek etmek mecburiyeti vicdaniyesinde olduğumu saygılarımla arz ederim büyüğüm.³¹⁴

Diyarbakır'da, Tavas ceza yargıcısı

Cahit Gürkaş

(İmza)

C.H.P

Bitlis 14.IX.1949

Bitlis İl

İdare Kurulu Başkanlığı

Sayı:16/189

Z. Geboloğlu'nun dilekçesi aşağıdadır.

C.H.P Genel Sekreterliği

ANKARA

18.8.1949 gün ve VI.3 sayılı emirlerine karşılıktır

İlimizde açık bulunan Milletvekilliğine adaylığını bırakan Denizli iline bağlı Tavas Yargıcısı Hüseyin Cahit Gürkaş'ın Yüksek Genel Sekreterliğinize sunduğu Dilekçesi ile kısa hal tercüme ve kendisine yazılan cevap örnekleri ve 3 adet fotoğrafının alındığını üstün tazimlerle arz ederim.³¹⁵

C.H.P İl Başkan

(İmza)

Z. Geboloğlu

³¹⁴ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 41.

³¹⁵ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 42.

C.H.P

Bitlis 12.IX.1949

Bitlis İl

İdare Kurulu Başkanlığı

Sayı:16/187

C.H.P Genel Sekreterliği Yüksek Katına

ANKARA

Ekim.1949 ayı içinde yapılacak olan Bitlis açık milletvekilliği ara seçimine adaylığını koyan Tavas Yargıcı Cahit Gürkaş'ın adaylık dilekçesi ile kısa hal tercümesi örneği ve il idare kurulumuzun 10.9.1949 gün ve 75 sayılı karar örneği ve bir adet fotoğrafı ekli olarak sunulduğunu üstün tazimlerle arz ederim.³¹⁶

Eki:

C.H.P İl Başkan

Dilekçe

(İmza)

Kısa hal tercümesi

Z. Geboloğlu

Karar örneği

Fotoğraf

C.H.P İl İdare Kurulu Başkanlığına

BİTLİS

Ben Bitlisli Anber oğullarından Musa oğlu Hüseyin Cahit Gürsak'ım.

Memuriyet sebebiyle şimdiye kadar Bitlis'ten uzak kalmış isem de memleketime ve hemşerilerime karşı olan sevgi ve alakam içimde baki kalmıştır. Şimdiye kadar bir fırsat ve imkân bulmamış olmama rağmen siyasi sahada memleketime hizmet etmek ve takatim dâhilinde faydalı olmak arzusu daima duyarım.

Bu memleket çocuğu olduğuma ve sıfatla sizleri ve dertlerinizi yakından tanıdığımı göre milletvekili seçildiğim takdirde memleketime daha faydalı

³¹⁶ BCA., 490, 01./292, 1177, 4, s. 43.

olacağıma kaniim. İlimizde açık bulunan milletvekilliğine temin buyrulmasını rica ederim.

Bu alanda yüksek müzaheretlerini esirgemeyen C.H.P Genel Sekreterliğinin 18/8/1949 gün ve 3 sayılı yazılarından İl İdare Kurulu Başkanlığına gönderilmek sureti ile ikmalî emir olunan kısa hal tercümemle 3 adet vesikalık fotoğrafım bağlı olarak sunulmuştur. Derin hürmetlerimi sunar ve yapılacak yoklama neticesinin bildirilmesini arz ve istirham eylerim.³¹⁷

Aslı gibidir Tavas Ceza Yargıcı

(İMZA ve MÜHÜR) Cahit Gürkaş

ÖRNEK

Kısa tercümeihal

Adı ve Soyadı: Hüseyin Cahit Gürkaş

Memuriyeti: Denizli-Tavas Ceza Yargıcı

Maaş ve derecesi:90 lira asıl maaş 4 üncü derece

Doğduğu yer: Bitlis'in Hersan mahallesi

Doğum tarihi:314 Bitlis

Babası adı: Musa Sıtkı

Devlet hizmetine girdiği tarih:330 Nisan

Bulduğu memuriyetler: Yargıçlık ve Savcılığın muhtelif derece ve sınıflarında muhtelif yerlerde:³¹⁸

31.8.1949

imza

Aslı gibidir.

(imza ve Mühür)

Karar No:

75

Tarih

12.IX.1949

³¹⁷ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 44.

³¹⁸ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 45.

C.H.P İl İdare Kurulu Karar Örneği

Okundu:

Denizli İline bağı Tavas Ceza Yargıcı Hüseyin Cahit Gürkaş'ın açık bulunan Bitlis Milletvekilliği için yapılacak ara seçimine adaylığını bıraktığına dair C.H.P il İdare Kurulu Başkanlığına hitaben yazılan ve Başkanlıkça kurulumuza sunulan 31.8.1949 günlü dilekçe ile bir adet kısa hal tercümesi incelendi ve 3 adet fotoğrafı görüldü.

C.H.P Milletvekilliği adaylı Yönetmenliğinin 16 ve 17'nci maddeleri gereğince açık bulunan ve 25.9.1949 da yoklaması ve Ekim.1949 ayı içinde seçimi yapılacak olan Bitlis Milletvekilliği ara seçimde adaylığını koyan Tavas İlçesi Ceza Yargıcı Hüseyin Cahit Gürkaş'ın yönetmenliğin 15'nci maddenin son fıkrası gereğince de Dilekçe ve kısa hal tercümesi örnekleri ile bir adet fotoğrafının C.H.P Genel Sekreterliği katına sunulmasına ve Yönetmenliğin 5 ve müteakip maddeleri gereğinin yoklama kuruluna işlem yapılmasına oy birliğiyle karar verildi. **12.9.1949**³¹⁹

Asli gibidir.

(İmza ve Mühür)

13/9/1949

Sayın Bay Tevfik Fikret Silay

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Konya Vekili

ANKARA

Sayın büyüğüm:

Bitlis ilinde münhal bulunan Milletvekilliği adaylığı için partiye vaki müracaatımın yoklamaya konmak için gönderilmiş olduğu Bitlis ilinde takip ve temaslarda bulunmak üzere bir ay mezuniyet verilmesi halinde Adalet Bakanlığına 5.9.1949 günlü Telgraf dilekçemin serian isafına yüksek delaletlerini gördüğüm büyük teveccühe dayanarak saygılarımla arz ve rica ederim.³²⁰

Tavas Ceza Yargıcı

³¹⁹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4 s. 46.

³²⁰ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 47.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

Ankara: 18.8.1949

GENEL SEKRETERLİĞİ

C.H.P İl İdare Kurulu Başkanlığına

Bitlis

Rahmetli Bitlis milletvekili Arif Özdemir'den açılan Bitlis milletvekilliğine adaylığının konulmasını isteyen Tavas ceza hakimi Cahit Gürkaş'ın milletvekili adaylık yönetmenliği gereğince, seçilecek bir milletvekilliği için namzedin ayrılması il yoklama kuruluna verilmiş olduğundan bu husustaki dilekçesiyle kendisine yazılan cevabın sureti ilişki olarak gönderilmiştir.³²¹

Alındığımı bildirilmesini rica eder, sevgiler sunarım.

C.H.P Genel Sekreteri

İlişigi:

Konya Milletvekili

1 Dilekçe

T. Fikret Sılay

2 Yazı sureti

Sayın Başkanım

Aslen Bitlisli 314 doğumluyum Bitlis rüştiyesi askeriyesinden 330 yılında devlet hizmetinde ve 339 yılında imtihan ile hâkimlik sınıfına girmişim şahadetnamem vardır halen 80 lira maaş ikinci sınıf hâkimlerden bulunuyorum. Malazgirt, Muş, Ergani, Tunceli, Gaziyayintap, Akçadağ, Elazığ, Avanos, Diyarbakır hâkimliklerinde bulunmuşum.

Cumhuriyet halk partisinin esasları ile program ve nizamnamesine sadık ve riayetkârım partinin Milletvekili olarak çalımsak istiyorum, partice kabul ve tasvip buyrulduğu takdirde seçim ve intihap yapıldığında merhum Arif Özdemir'den inhilal eden Bitlis milletvekilliğine halk partisinden namzetliğimi koymak üzere emir ve müsaadelerini üstün saygılarımla arz ve rica eylerim.³²²

³²¹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 50.

³²² BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 52.

Diyarbakır da izinli Tavas ceza hâkimi

Hüseyin Cahit Gürkaş

(imza)

2.18.6. Asaf Cukruk'un Adaylık Müracaatı ve Hakkındaki Yazışmalar

Asaf Çukruk'un adaylık müracaatı hakkındaki dilekçe ve yazışmalar aşağıda sunulmuştur.

CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Ankara

9.9.1949 gün ve 6.24 sayılı emirleri karşılığıdır.

Açık bulunan ilimiz Milletvekilliğine adaylığının konulmasını isteyen İstanbul'da Bostancı'da Çamlık karşısında 44 numaralı evde oturan Danıştay üyeliğinden emekli Asaf Çukruk'a ait dilekçesi ile kısa hal tercümesi ve 3 adet vesikalık fotoğrafının alındığını üstün tanzimlerle arz ederim.³²³

C.H.P İl Başkanı

Z.Gebologlu

(İmza)

C.H.P. Genel Sekreterliği Yüksek Huzuruna

Biri yakın diğeri uzak olan iki ilden yani Gazi Antep ile Bitlis milletvekili adaylığı istediğimi ve yalımın bir yerden adaylık istemek usulden ise önemli bir siyasi hizmetimin unutulmadığını umarak tercihen Gazi Antep ilinden adaylık ettiğimi derin intişahlarımla arz ederim.³²⁴ 6.9.1949

Emekli Danıştay üyesi

(imza)

C.H.P Genel Yüksek Başkanlığı

Bay Asaf Cukruk

Emekli şurayı Devlet Azası

³²³ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 53.

³²⁴ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 56.

Cumhuriyet Halk Partisine girmek için vaki olan müracaatımı kabul edilerek Çankaya ocağımızın -155- sayısına yazıldığımızı saygılarımla bildiririm.³²⁵

C.H.P. Çankaya Ocağı

Yüksek kurul Başkanı

Sayın Tevfik Fikret Sılay

C.H.P Genel sekreteri

Geçmişteki hizmetlerden ve bazı düşüncelerinden bahisli milletvekilliğine seçilmesi dileğine dair emekli Danıştay üyesi Asaf Çuhruk imzasıyla gelen 15.8.1949 tarihli yazının bilece sunulduğunu saygılarımla arz ederim.³²⁶

26.8.1949

Genel Kâtip (imza)

2.18.7 Suphi Menteş’i Adaylık Müracaatı ve Yazışmalar

Suphi Menteş’in adaylığına ait yazışmalar ve müracaat ile ilgili dilekçeler aşağıda sunulmuştur.

C.H.P BİTLİS İL

Bitlis

İDARE KURULU BAŞKANI

14.9.1949

SAYI: 16\190

C.H.P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

ANKARA

2.9.1949 gün ve 6.19 sayılı emirleri karşılığıdır.

İlimizde açık bulunan milletvekilliği için adaylığımı koyan Bitlis Belediye Başkanı Suphi Menteş’in Yüksek Genel Sekreterliğinize gönderdiği Dilekçesi ile kısa hal tercümesi ve 3 adet fotoğrafını 17.8.1949 gün ve 6.19 sayılı emirlerine ekli olarak alınmış olduğunu üstün tazimlerle arz ederim.³²⁷

C.H.P. İl Başkanlığı

(imza)

Z. Gebologlu

³²⁵ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 57.

³²⁶ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 61.

³²⁷ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 64.

C.H.P Genel Sekreterliği Konya Milletvekili T. Fikret Sılay'ın dilekçeleri aşağıda sunulmuştur.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ GENEL SEKRETERLİĞİ
Ankara: 2.9.1949

C.H.P İl İdare Kurulu Başkanlığına

Bitlis

25.8.1949 gün ve 16.175 sayılı yazı karşılığıdır.

17.8.1949 gün ve 19 sayılı yazımızla bildirdiğimiz vechile Bitlis milletvekilliği adaylarının tespiti bu husustaki yönetmenlik gereğince yoklama kuruluna verilmiş olduğundan bize gönderdiğiniz evrak dosyada alıkonulmuş ve açılan aday defterine kaydı yapılmıştır.

Evvelce gönderdiğiniz evrakın alındığını bildirilmesi rica eder sevgiler sunarım³²⁸

C.H.P. Genel Sekreterliği

Konya Milletvekili

T. Fikret Sılay

CUMHURİYET HALK PARTİSİ GENEL SEKRETERLİĞİ
Ankara: 2.9.1949

Sayın Suphi Menteş

Belediye Başkanı

Bitlis

17.8.1949 gün ve 19 sayılı yazıya ektir:

Açık bulunan Bitlis İli milletvekilliğinden adaylığınızı koyduğunuz Bitlis C.H.P. İl idare kurulu başkanlığından aldığımız yazıdan bildirilmektedir.

Genel sekreterliğimize daha evvel vaki müracaatınıza cevap olarak bildirdiğimiz vechile dilekçenizin sureti ile hal tercümanız ve üç fotoğrafınız bu

³²⁸ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 65.

husustaki yönetmenlik gereğince yoklama kuruluna verilmek üzere Bitlis C.H.P. İl idare kurulu başkanlığına gönderilmişti.

Müracaatınız tekrar parti il başkanlığına bildirilmiş ve deftere de kaydınız yapılmıştır. Sevgiler sunarım.³²⁹

C.H.P. Genel Sekreterliği

Konya Milletvekili

T. Fikret Silay

Suphi Mneteş'in dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanlığına

18 yıldır partimizin adayı olarak belediye başkanlığının ifa eylemekte olduğum malumdur. Milletvekilimiz vefatı dolayısıyla yapılması kararlaştırılan ara seçimini ilimiz parti milletvekilliği için gösterilen teşvik ve istek üzerine adaylığımı arz ederim. Aynı maddeye gün eklenen örneklerin 17 nci maddeye göre de genel sekreterliğe sunulmasına müsaadenizi rica ederim saygılarımla.

Suphi Menteş

Belediye Başkan ve İl İdare K. Üyesi

Dilekçenin aslı pullu ve imzalı olup diğer dilekçe örneğinin pulstuz ve imzasız ve kısa hal tercümesinin de her iki örneğinde pulstuz ve imzasız olup asıllarının aynı olduğu tastik olunur.³³⁰

(mühür ve imza)

Hal Tercümesi

Adım ve soyadım Suphi Hayri Menteş'dir. Babamın adı Davud anamın adı İffet 'tir doğum yeri Bitlis doğum tarihim 1901=1317 dir. Tahsilim İstanbul'da iki sene kadar Bitlis de asaletle vilayet evrak Müdürlüğü vekâletle ortaokulda öğretmenlik altı ayda Trakya Umumi. Müfettişliğinde iskân masası memurluğu yapmışımdır.

³²⁹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 66.

³³⁰ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 66.

12 sene İstanbul'da serbest çay ticareti yapmış 937 tarihinden itibaren önce mansıp, sonra seçimle 12 yıldır de Bitlis de Belediye Başkanlığını ifa eylemekteyim merkez kuruluna kayıtlı İl İdare kurulu üyesiyim.

(imza)

Dilekçenin aslı pullu ve imzalı olup diğer dilekçe örneğinin pulsuz ve imzasız ve hal tercümesinin de her iki örneği de pulsuz ve imzasız olup asıllarının aynı olduğu tasdik olunur.³³¹

(mühür ve imza) **Karar No: 64** **Tarih: 23/8/949** **Okundu**

Bitlis belediye başkanı ve il idare kurulu üyesi Süphi Mentеш'in Ekim 949 da yapılacak açık Bitlis Milletvekilliği ara seçiminde Bitlis Milletvekilliğine seçilmek üzere adaylığımı tüzüğün 148 ve 1948 günlü C.H.P. Milletvekili adaylık yönetmenliğinin 16ve 17'nci ne ekli dilekçesi incelendi.

CHP Milletvekilliği adaylığı yönetmenliğinin 16 ve 17'ci maddeleri uyarınca adaylığımı koyan belediye başkanı ve il idare kurulu üyesi Süphi Mentеш'in 15'nci madde mucibince açılacak adaylık defterine geçirilmesine ve 16'ncı maddesinin son fıkrası gereğince de adaylığının partimiz adına muvafakatine ve 17'nci maddenin son fıkrası gereğince de dilekçe ve kısa hal tercümesine ekli birer örneklerinin C.H.P. Genel Sekreterliğine gönderilmesine ve 5'nci madde ile müteakip maddeler gereğince yoklama kurulunca işlem yapılmasına.³³²

Oy Birliği İle Karar Verildi

Ash Gibidir

(mühür ve imza)

C.H.P Genel Sekreterliği

Bitlis 7/8/949

ANKARA

12 yıldır partimizin adayı olarak Belediye başkanlığı ifa etmekteyim. Milletvekillerimizin vefatı dolayısıyla yapılması kararlaştıran ara seçiminde ilimiz parti Milletvekilliği için halkımızın teşvik ve isteği üzerine adaylığımı bırakmak

³³¹ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 68.

³³² BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 69.

arzusundayım. Yönetmenliğin 16. maddesine uyarak bu isteğimi arz eder gerekli işlemin yapılmasına müsaadelerini istirham eylerim. Saygılarımla.³³³

Suphi Menteş

(pul ve imza)

2.19. Bitlis'te 1950 Seçimleri ve Sonuçları

1945 ile 1950 yılları arasında kurulan partilerin sayısı 27'yi bulmaktadır. Bütün bu partilerin içinden ancak sadece iki tanesi gerçek anlamda siyasî olarak önem taşıyordu. Bunlar 1946'da kurulan Demokrat Parti ve 20 Temmuz 1948'de kurulan Millet Partisidir.³³⁴ Aday belirleme süreci hem CHP merkezden hem de yoklama kurulu tarafından Bitlis'i temsil edecek olan milletvekillerinin belirlenmesi şeklinde iki aşamalı bir süreçti. Ancak bu iki aşamalı sürecin özellikle adayların merkezden belirlenmesinden sonra sorun olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Bunlardan ilki Adaylığının konulmasını isteyen kişilerin belirlendiği süreçti.

“14 Mayıs 1950 Pazar günü saat 8.00'de başlayıp saat 17.00'de sona eren seçimde 8 905 743 seçmenden 7 953 055'i sandıklara giderek oy kullandı. Zorlayıcı bir neden olmaksızın vatandaşlar coşkulu ve gönüllü olarak sandık başına koştu. Seçime katılma % 89.3 oranında gerçekleşti. Bu seçimlerde partilerin oy ve sandalye dağılımı ile yüzde oranları aşağıdaki biçimde gerçekleşti. 1. CHP, 3 176 650 oyla 69 sandalye kazanarak, oyların % 39.9'unu, sandalyelerin de % 14.17'sini, 2. DP, 4 241 393 oyla 408 sandalye kazanarak, oyların % 53.34'ünü, sandalyelerin % 83.78'ini, 3. MP, 250 414 oyla 1 sandalye kazanarak, oyların % 3.1'ini, sandalyelerin % 0.21'ini, 4. Bağımsızlar, 383 282 oyla 9 sandalye kazanarak, oyların % 4.8'ini, sandalyelerin % 1.85'ini aldılar. Bu tabloda görüldüğü üzere CHP oyların % 39,9'unu almasına karşın, toplam sandalye sayısının ancak % 14.17'sini almıştır. Uygulanan seçim sistemine göre seçim çevrelerinde her parti liste halinde adaylarını göstermekte, en çok oy alan parti listesi o ildeki milletvekillerinin hepsini kazanmaktaydı. Seçimler sonunda toplam 487 sandalyenin yalnız 69'unu kazanan CHP iktidarı, 408 milletvekilliği kazanan DP'ye devretti.³³⁵”

³³³ BCA, 490, 01./292, 1177, 4, s. 73.

³³⁴ Gündoğdu, a.g.t., s. 44.

³³⁵ Kazım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem 1950-54, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 19, I., s. 8.

Bitlis'te adaylığının konulmasını İsteyen Sekiz Kişinin İsimleri, Meslekleri ve Aldıkları Oylar:³³⁶

Adı ve soyadı	Mesleği	Aldığı Oy Sayısı
Tahir Bilge	Başbakanlık Levazım Dosya Şefi	-
Remzi Buharalı	İstanbul Temyiz İtiraz Komisyonu Başkanı	-
Ziya Geboloğlu	Milletvekili	-
Selahattin İnan	Çiftçi	44
Kemal Kadri Kop	Gazeteci	57
Remzi Korukoğlu	Gaziantep Defterdarı	-
Hakkı Şişmanoğlu	İcra Memuru	-

1950 seçimlerinde Bitlis milletvekilliği için CHP'nin merkezden gösterilecek olan adaylığa başvuruda bulunanlar³³⁷

1. Muhtar Ertan
2. Hulusi Aktürk
3. Remzi Buharalı
4. Mehmet Hakkı Şişmanoğlu
5. Tahir Ergün
6. Ziya Geboloğlu
7. Kadri Kemal Kop

³³⁶ Gündoğdu, a.g.t., s. 85.

³³⁷ BCA, 490.1.363.1525.1. 30, s. 5.

8. Cahit Apaşık

9. Suphi Menteş

10. Talat Acar

11. Baki Bilgütay

CHP ise başvuruda bulunan bu adaylar arasından Bitlis'i temsil edecek aday olarak 7. ve 8. Dönem Bitlis milletvekilliği yapan Muhtar Ertan'ı seçti.

Demokrat Partiden Rıza Geboloğlu ve Ziya Şerifhan aday olurken, son anda CHP milletvekilliğinden adaylığını çeken Suphi Menteş ise Bağımsız olarak aday oldu. Bütün bu olaylar ışında 14 Mayıs 1950 Pazar günü saat 8.00'de başlayıp saat 17.00'de sona eren seçim sonucunda DP adayları olan Ziya Şerifhan 8248, Rıza Geboloğlu 7490 oy alırken, Bağımsız Suphi Menteş ise 4707 oy aldı. CHP adayları Selahattin İnan 16878, Muhtar Ertan 15173 oy aldı. Böylelikle 1950 Bitlis seçimlerinde zafer CHP'nin oldu.³³⁸ *“DP, 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerle 27 yıllık CHP iktidarına son vermiş ve tek başına iktidar olmayı başarmıştır DP'nin Bitlis'ten aday gösterdiği ve seçimlere katıldığı 1950 Milletvekili Genel Seçimlerindeki adayları Ziya Şerifhan ve Rıza Geboloğlu isimli şahıslardır. Ancak bu dönemde yapılan seçimlerde DP'li adaylar değil de CHP'nin adayları olan Nusrettin Barut, Ahmet Muhtar Talatı Ertan ve Selahattin İnan isimli şahıslar seçimleri kazanarak milletvekili olmayı başarmışlardır. 1950 seçimlerinden sonra 1954 yılında Milletvekili Genel Seçimleri yapılmıştır. 1950'de iktidara gelen DP, yeni seçimler için kampanyasını dört yıllık hizmetleri ve çalışmaları üzerine oturtmuştur. DP, dört yıllık çalışmalarını temel alarak özellikle köylere yapılan yatırımları anlatarak insanlardan yeniden oy istemiştir. DP'nin son derece etkin bir seçim çalışması yaptığı dönemde CHP'nin seçim propagandaları son derece olumsuz geçmiştir. En nihayetinde 1954 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde DP, büyük bir başarı elde ederek meclisteki mebusların % 90'nını almayı başarmıştır. 1954 seçimleri için Bitlis'te CHP ve DP adayları arasında ciddi bir yarış olmuş ve partililer, seçim propagandalarını yürütmüşlerdir. Her ne kadar 1950 seçimlerini CHP kazanmış olsa da 1957 seçimlerini DP kazanmış ve açık oy farkla bütün milletvekillerini tek başına çıkarmıştır. Buna göre, DP % 62,9 oranında oy almış*

³³⁸ BCA, 30.10.0.77.511.2.4., s. 3.

iken CHP sadece % 21 oy almıştır. DP'li Bitlis Milletvekili adayları olan Nusrettin Barut ve Selahattin İnan isimli şahıslar seçimleri kazanan kişilerdir.³³⁹”

TBMM IX. Dönem 1950

TBMM IX. dönem, 1950 yılında Bitlis'ten seçilen milletvekilleri ve mensubu oldukları siyasi partiler aşağıdadır.

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
Nusrettin Barut	Demokrat Parti
Muhtar Ertan	Demokrat Parti
Selahattin İnan	Cumhuriyet Halk P

2.19.1 1950 Seçimlerinde Seçilen Bitlis Milletvekillerinin Özgeçmişleri

1950 seçimlerinde seçilen Bitlis milletvekillerinin özgeçmişleri aşağıda sunulmuştur.

NUSRETTİN BARUT BİTLİS (1926) 1902' (1318) de Bitlis'in Yükseliş (Taş) Mahallesi'nde (010/02, 22, 67) doğdu. Babası Yasin ağa, annesi Züleyha hanımdır. Güli ağa-Keve kızı Hazal (1913-1960) hanımla evli; Ali İhsan (1933), Azize (1933), Ayten (1934), Afet (1935-1936), Şentürk (1937-1979), Nurten (1942-1943), Öztürk (1942-1943), Sevim (1942-1943), Güldane (1944-1945) ve Öztürk' (1944) ün babasıdır. Lise öğrenimi yaptığını beyan etmiştir. 18 Ocak 1919'da Bitlis Vergi Müfredat Kitabevi Vekâleti ile devlet hizmetine girdi. 18 Ağustos 1920'de Bitlis Vergi Kalem Mümeyyizliğine, 1 Mart 1923'te Mutki Tapu Memurluğuna, 14 Haziran 1923'te Hizan Tapu Memurluğuna atandı. 15 Kasım 1923'te askerlik görevine başladı. Bitlis Jandarma Kıtası Merkez Bölüğünde Süvari Çavuşu rütbesiyle askerlik görevini tamamlayarak 15 Haziran 1926'da terhis edildi. Aynı yıl; Ağrı'nın Patnos, 1929'da Muş'un Karaköy, 1930'da Bitlis'in Huyut, 1938'de Hakif, 1939'da Uçum, 1941'de Simek, 1947'de İğik, aynı yıl Kotum ve 1950'de Çukur Bucağı müdürlüklerinde bulundu. 5 Temmuz 1951'de istifa etti. 26.10.1951'de isteğiyle emekli oldu. IX. Dönem ara seçimlerine girdi. Yapılan seçimde 17 022 oyla Bitlis'ten milletvekili seçildi. 18.9.1951'de seçim tutanağını alıp, 1 Kasım 1951'de Meclise

³³⁹ Tunç, agm., s. 42.

katıldı. Tutanağı 14 Kasım 1951'de onaylandı. Ulaştırma Komisyonunda çalıştı. X. ve XI. dönemlerde de Bitlis'ten milletvekili seçilen Nusrettin BARUT, Anayasayı çiğnediği suçlamasıyla Yassıda Yüksek Adalet Divanınca yargılanarak beraat etti. 15 Kasım 1962'de öldü. Bitlis'te toprağa verildi.³⁴⁰

(AHMET) MUHTAR (TALATİ) ERTAN BİTLİS (1191) 15 Mart 1912' (1328) de İstanbul'un Beykoz İlçesinin Anadolu Hisarı Mahallesiinde (001/03, 59. 271) doğdu. Babası Yıldırım Beyazıt'ın Anadolu Hisarının yapımı sırasında buraya yerleştirdiği bir aileden gelen Mehmet Asaf Efendi, annesi Hatice Mediha hanımdır. 1944'te Mehmet Ali-Feride Müeyyet kızı Emine Müjgân (1918-1951) hanımla evlendi. Asar (1946)ın babasıdır. Önce iki yıl özel eğitim aldıktan sonra ilk, orta ve lise öğrenimini Galatasaray Lisesinde tamamlayarak 1932'de mezun oldu. 1933'te İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girip, 1936'da Hukuk diploması aldı. Fransızca biliyordu. Yükseköğrenimi sırasında 1932-1936 yıllarında Muhtelif Hakem mahkemelerinde kâtiplik ve arşiv memurluğunda bulundu. 1 Kasım 1936'da Yedek Subay Okuluna gidip askerliğini 189 uncu Alay, 2 nci Tb. 8 inci Bölükte yedek subay olarak Dolmabahçe Sarayı Muhafız Birliğinde tamamlayıp, 31 Ekim 1937'de terhis edildi. 20 Nisan 1938'de Nüfus kaydında "Ahmet Muhtar Talat'ı ERTAN", Meclis kayıtlarında "Muhtar ERTAN" olarak geçmektedir. Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğünde İhracat Kontrolörlüğüne atandı. Aynı yıl 12 Mayıs 1938'de Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Müdür Yardımcılığına getirildi. Bu görevde iken VII. Dönem seçimlerine katılıp, C.H.P. listesinden 28 Şubat 1943'te Bitlis Milletvekilliğine seçildi. VIII. Dönemde de aynı parti ve bölgeden milletvekilliğini sürdürdü. "*Milletvekilliği süresince Doğu Bölgesinin sorunları ile ilgilenip inceleme ve önerilerini yazılı olarak ilgililere*" iletti. Milletvekilliği sürerken IX. Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçim sonunda 15 173 oyla C.H.P. listesinden Bitlis Milletvekilliğine yeniden seçildi. 16 Mayıs 1950'de seçim tutanağını aldı. 22 Mayıs 1950'de Meclise geldi. Tutanağı 14 Temmuz 1950'de onaylandı. İşçileri Komisyonunda çalıştı. Belediye Gelirleri Kanununu görüşen geçici komisyonda görev aldı. Genel Kurulda 2 konuda konuşması vardır. Muhtar ERTAN, Ankara'dan İstanbul'a gelirken, 30 Haziran 1951'de, gece, trende öldü.

³⁴⁰ Öztürk, a.g.e., s. 163-164.

Ölüm tezkeresi, Genel Kurulun 11 Temmuz 1951 tarihli 98 inci Birleşiminde bilgiye sunuldu. İstanbul Kandilli Mezarlığında toprağa verildi.³⁴¹

SELAHATTIN İNAN BITLİS (1594) 1897 (Aslı: 1312/1887' (Tashih: 1303) de Bitlis'in Hizan İlçesi Gayda Köyünde (Sırmaçek) (029/01, 1,1) doğdu. Babası Şeyh Celalettin oğlu Seyit Ali Efendi, annesi Fatma hanımdır. Celal-Meryem kızı Saadet (1899-1987), Şerefhan kızı Feride (1896-1938), Selim-Mutavafiye kızı Vasfiye (1894-1960), Ömer-Zinnet kızı Tevrat (7-1956), Abdullah-Hava kızı Mecbure (1894-1984) hanımlarla evli; Müzeyyen (1922), Abidin1 (1923-1990), Zahide (1925), Kâmrân (1929) ve Avdet'in (1927) babasıdır. Özel medrese öğrenimi gördü. 6 Temmuz 1916'da Bitlis'in Uçum Bucağı Müdür Vekâletine atandı. 30 Mayıs 1918'de Kuvayı Milliye Kumandanlığı ile Van ileri harekâtına katılmak üzere ayrıldı. Bu savaşlarda sağ Abidin İnan GAYDALI, XIV-XVI. dönemler Bitlis Milletvekili Kâmrân İNAN XVIII.-XX. dönemler Bitlis Milletvekili 167 gözünü kaybetti. 29 Haziran 1920'de Hizan Kaymakam Vekilliğine getirildi, aynı yılın 21 Temmuzunda asaleti onaylandı. Bu görevde 12 Aralık 1922'ye kadar kaldı. Bir süre sonra iaşe şefliği ve millî korunma kontrolörlüğü yaptı. Milletvekili olmadan önce memleketinde tarımla uğraşıyordu. Harp Madalyası sahibidir. Darüşşafaka Mektebine maddî yardımda bulunmuştur. IX. Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 16 878 oyla Bitlis'ten milletvekili seçildi. Seçim tutanağını 16 Mayıs 1950'de alıp, 22 Mayıs 1950'de Meclise katıldı. Tutanağı 14 Temmuz 1950'de onaylandı. Tarım ve Ulaştırma komisyonlarında çalıştı. X. ve XI. dönemlerde de Bitlis'ten milletvekili seçilen Selahattin İNAN, Yassıda Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı ihlâl suçlaması ile müebbet ağır hapis cezasına çarptırıldı. 11 Ekim 1969'da öldü.³⁴²

2.19.2. 1950 İl Genel Meclis Üyeliği Seçimleri

1950 il genel meclis üyeliği seçimlerine ait oy cetveli ve yazışmalar aşağıda sunulmuştur.

CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına

20.12.1950

³⁴¹ Öztürk, a.g.e. s. 165-166.

³⁴² Öztürk, a.g.e. s. 167-168

27.11.1950 tarih ve Genel Sekreterlik 6/3317 sayılı emir yazısına bağı gelen çizele doldurularak ekte sunulduğunu saygılarımla arz ederim.³⁴³

CHP İlçe İdare Kurulu Başkanı

-İlçedeki keçime katılanların Sayısı: 3891

-İlçenin seçmen sayısı: 6126

-İl Genel Meclisine seçilecek üye sayısı: 6

Kullanılan oylara ait cetvel³⁴⁴

CHP.		DP.	
Adı Soyadı	Aldığı oy sayısı	Adı Soyadı	Aldığı oy sayısı
Yusuf Ziya Özdemir	1083	Ahmet Yüksel	358
Nazım Uçal	862	Mehmet Turan	1754

CHP Genel Sekreterliğine

1- İl Genel Meclis Üyeliği için il ve ilçelerde partimiz tarafından gösterilen adaylar ittifaka yakın çoğunlukla kazanmışlardır.

2-Seçim iştirak nispeti itibariyle yüzde doksan beştir.

3-İki kişi bağımsız adaylıklarını koymuş bunlardan biri 263 diğeri 16 oy almıştır.

4-İlçelerde seçilen asil ve yedek üyelerin ve yedek adayların adları ve kazandıkları oy miktarlarını, oya iştirak eden kadın-erkek sayısını gösterir cetvel ayrıca posta ile sunulacaktır.

5-Seçim sükûnet ve düzenle yapıldığını bütün halkın yüce partimize karşı her sahada olduğu gibi bu defa da sarsılmaz ve çözümez bağılıklarını ispat ettiler. Seçim sırasında hiçbir hadise ve şikayet olmadığını üstün saygılarımla arz ederim.³⁴⁵

³⁴³ BCA, 490-1-0-0/247-981-1, s. 1-2.

³⁴⁴ BCA, 490-1-0-0/247-981-1, s. 3.

³⁴⁵ BCA, 490-1-0-0/247-981-1, s. 4

CHP Bşk.

Ziya Geboloğlu

1950 Seçimlerinde oyların dağılımı aşağıdaki gibidir.

DP % CHP % MP % Bağ %

7.989	27,8	16.025	55,7	0	0,0	4.732	16,5	28.746
-------	------	--------	------	---	-----	-------	------	--------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3- BITLİS'İN DURUMUYLA İLGİLİ SİYASİ TALEP VE FAALİYETLER

Bitlis'in durumuyla ilgili siyasi talep ve faaliyetlerde bulunulmuştur. Bu talep ve faaliyetler aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır.

3.1. Umum Müfettişlik Raporlarında Bitlis

“Kurulmasına çok önceden karar verilen ancak ödenek yetersizliğinden ertelenen Umumi Müfettişliği'ni bekleyen önemli görevler bulunmaktadır. Bölge Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus, Ermeni ve Türk kuvvetleri arasında bir mücadele alanı olmuş, sürekli el değiştirmiş bunun neticesinde kullanılmaz hale gelmiştir. Savaşın bitiminden sonrada kurulan ulusal Cumhuriyetin rejimine ve yapılanmasına yönelik en büyük direnç bu vilâyetlerde ortaya çıkmıştır. Umumi müfettişlik yapılanması ile bir taraftan bu vilâyetlerin imarı ile uğraşırken aynı zamanda rejime yönelik direnç kırılacak ve göç olayını çift yönlü organize ederek değişik unsurların kaynaşması ile istenilen ulusal birlik sağlanmaya çalışılacaktır. Bu amaçla “Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun” 12 Şubat 1927'de TBMM'ye gönderilmiş ve kabul edilmiştir.³⁴⁶ 27 Kasım 1927 tarihli ve 5858 sayılı kanunla Elâzığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illerini içine alacak şekilde kurulmuş ve başına İbrahim Tali (Öngören) Bey getirilmiştir. Bu Umumi müfettişlik 25 Kânunuevvel 1927 tarih ve 5977 numaralı bir kararname ile ismi “Birinci Umumi Müfettişlik” olarak değiştirilmiştir.³⁴⁷”

Umumi Müfettişlikler, Türk idare tarihinde hayat bulmuş, ülkede yaşanan sosyoekonomik ve idari şartların getirmiş olduğu önemli siyasi ve idarî yapılanmalardır.³⁴⁸ Umumi müfettişliklerin Cumhuriyet Dönemi öncesine bakacak olursak, benzeri kuruluşlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde de uygulanmıştır. Osmanlı Devleti merkezi otoritesini Anadolu'da hissettirebilmek, yaptığı ıslahat hareketlerini Anadolu'ya ulaştırabilmek amacıyla çeşitli dönemlerde aşiretlerin devlete isyanını bastırmak ya da Doğu Anadolu'da aşiretlerin yaylak ve kışlaklarını

³⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima: IV, C. XXXIII, Tarihsiz, s. 682 - 683.

³⁴⁷ Sulhaddin Gök, Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları [1923-1950], [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 200.

³⁴⁸ Koçak, a.g.e., s. 25.

belirlemek amacıyla geçici süre çalışan umumi müfettişlikler kurdu. Ancak Umumi Müfettişlik kurumunun sistemleştirilerek kanun çıkarılması süreci İkinci Meşrutiyet yıllarına rastlamaktadır. 18 Haziran 1913 tarihinde Umumi Müfettişlik Kanunu sonrası 22 Haziran 1329 (1913)'da ise umumi müfettişlerin görev ve yetkilerini belirleyen talimatname yayımladılar. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın araya girmesi nedeniyle umumi müfettişlik kurumu uygulama alanı bulamadı. Osmanlı yönetimi, savaşın bitmesiyle beraber doğu sınırında Ermeni ve Rus tehlikesinin ortadan kalkmasıyla; doğu illerinin yeniden yapılandırılmasını gerçekleştirmek, bölgede asayiş ve emniyeti sağlamak amacıyla Erzurum, Van, Bitlis Vilayetleri ve Erzincan Sancağını içine alan "Müstahlise Müfettişi Umumiliği"ni kurmuştur.³⁴⁹

İstanbul Hükümeti ise 28 Nisan 1920'de "Anadolu Olağanüstü Müfettişliği"ni" kurarak Müşir Zeki Paşa'yı da Umumi Müfettiş olarak atadı. 8 Mayıs 1920'de de Umumi Müfettiş'in yetkileri açıklandı. Buna göre; Umumi Müfettiş sıkıyönetim ilan etmeye, mevcut askeri teşkilatı lağvetmeye ve Kuvay-i İnzibatiye (Halifelik Ordusu) teşkil etmeye yetkili kılındı. Bu müfettişlik de 3 Kasım 1920'de İstanbul Hükümeti kararıyla kaldırılmıştır. "3 Kasım 1920'de kapanan müfettişlik bir daha ancak 1921'de yeni Türk devletinin ilk anayasasında yer buldu.³⁵⁰Birinci Umumi Müfettişlik muntakası Elazığ, Urfa, Hakkâri, Bitlis, Siirt, Van, Mardin ve Diyarbakır'dan oluşuyordu. Görüldüğü üzere bu illerin tamamı Şeyh Said İsyanı sırasında yürürlüğe konan sıkıyönetim kanunu kapsamında yer alan vilayetlerdir. Bu durum hükümetin sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra ortaya çıkacak boşluğu Umumi Müfettişlik ile doldurmak istediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim müfettişliğin merkezi Diyarbakır yapılarak muhtemelen zihinlerde yer edinen Kürtçülük endişesine karşı tetikte olmak amaçlanmıştır. İsmet İnönü de bu endişesini ünlü Kürt raporunun birçok kısmında dile getirerek, Kürtlerin yayılmasını engel olunması gereken bir tehlike olarak görmüştür. Örneğin: Van, Muş ve Erzincan ovaları boştu ve Kürt yayılmasına açıktı. Bu nedenle acele olarak bu bölgelerde bir Türk kitlesinin mevcudiyeti meydana getirilmeli; Diyarbakır, Bitlis ve Erzurum gibi yerlerde de Türk nüfusu arttırılmalydı.³⁵¹ Bölgenin nüfus yapısını

³⁴⁹ Koca, a.g.e., s. 42-43.

³⁵⁰ Bahar Toparlak, Türkiye Cumhuriyeti'nde Dördüncü Umumi Müfettişliğin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faaliyetleri; *Akademik Bakış Dergisi* Sayı: 53 Ocak - Şubat 2016: 224.

³⁵¹ Engin Çağdaş BULUT, Devletin Taşradaki Eli: *Umumi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* Yıl: 11 Sayı: 21 Bahar 2015, s. 92-93.

değiştirmeye yönelik çalışmalar istenilen neticeleri vermemiştir. Bunun nedeni bu bölgelerden Batı bölgelerinde iskâna tabi tutan kanuni düzenlemelerin belirli bir süre sonra hükümsüz bırakılması ile bölge insanının memleketlerine geri dönmesi etkili olmuştur.³⁵² İkinci bir etken ise istenilen oranlarda göçmenin bölgeye yönelik olarak yerleştirilememesi ve yerleştirilenlerin büyük kısmının belirli bir süre sonra iskân edildikleri yerleri terk etmesidir.1950 yıllarına gelindiğinde bu politikanın başarısızlığını gösteren ve 1923'lü yılların çözümünü isteyen yazışmalar bu duruma örnek olarak gösterilebilir.³⁵³”

Umumi Müfettişliklerin Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden gündeme getirilmesi 1927 yılında oldu. Türkiye'nin özellikle geri kalmış bölgelerinde Devletçilik politikalarının yoğun uygulama alanı bulduğu bir dönemde devlet eliyle ülkeyi kalkındırmak,³⁵⁴ merkeze uzak, ulaşım ağının yetersiz olması nedeniyle ülkenin diğer bölgeleriyle bağlantısı zor olan, öncelikle Doğu ve Güneydoğu vilayetlerinde hükümetin gözü kulağı olacak, kapsamına aldığı vilayetlerin öncelikle güvenlik ve asayiş olmak üzere, sosyal konular vb. birçok alanda işlerinin uyumlu olarak yürütülebilmesine ülkenin hızla kalkınmasını sağlamak amacıyla umumi müfettişlikler kurulmasına karar verdi.³⁵⁵

“Bölgenin diğer bölgelerle bütünlüğünü sağlamak, merkeze olan uzaklığı ve ulaşım zorlukları göz önünde bulundurularak kuruldu. Falih Rifki Atay'ın ağaların devrine son verip yeni nesilleri okullarda yetiştirmek amacıyla kurulduğunu söylediği Umumi Müfettişlikleri böyle bir ortamda, bölgenin diğer bölgelerle bütünlüğünü sağlamak, bölgeyi kalkındırmak vatandaşların emniyetini ve genel asayişini sağlamak önemli görevleri arasındaydı. Umumî Müfettişliklerin Teşkiline Dair 25 Haziran 1927 tarihinde, 1164 sayılı 5 maddelik kanun çıkarıldı.³⁵⁶ Bu kanuna dayanılarak İçişleri Bakanlığınca 27 Kasım 1927 tarihinde 17 maddelik bir

³⁵² “Memleketlerine avdet (dönme) talebinde bulunan Vilâyat-ı Sarkiye ve müstahlasa mültecilerinden kudreti ve vesaiti olanlar serbesttirler. Yalnız hayvanı veya arabası olanlara yol müddetince adam başına günde beş kuruş iâşe masrafı verilir. Vesaiti olmayanların müstahakkı (hak eden) irkâp olan çocuk, kadın, ihtiyar, malûl efradına hükümetçe vesait tedarik olunur” Bkz. Düstur, II, Üçüncü Tertip, Ankara, 1953, s. 53.

³⁵³ Gök, a.g.e., s. 318.

³⁵⁴ BMM Zabıt Ceridesi, Seksen İkinci İnikat 25 Haziran -İ927 Cumartesi, XXXIII, s. 685.

³⁵⁵ Koca, 1998, s. 164-165.

³⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Seksen İkinci İnikat 25 Haziran -İ927 Cumartesi, XXXIII, s. 686.

tüzük hazırlanmış, Bakanlar Kurulu'nun 27 Kasım 1927 tarihli 5858 sayılı kararıyla tüzük kabul edildi.³⁵⁷”

Kurulduğu bölgelerde asayiş sağlayan, geniş yetkilerle bölücü ve irticai hareketlerin önünü kesmeye çalışan Umumi Müfettişlikler fiilen 1948’de resmi olarak 1952’de kaldırılmıştır. Bu tarihe kadar ilgili oldukları bölge ile ilgili faaliyetlerini ve tespitlerini raporlarla sunan bu kurum Bitlis ile ilgili döneme dair siyasi durum, nüfus ve tek parti döneminin bölgeye bakışına dair önemli bilgiler vermektedir.³⁵⁸ Demografik ve toplumsal yapıyı değiştirme, ulusal bütünlüğü sağlama (dilde, kültürde), toprak düzenini sağlıklı bir yapıya kavuşturma (istimlak kanunu, toprak reformu, çiftçiyi topraklandırma kanunu), nüfus dağılımındaki dağınıklığı ortadan kaldırma, sağlıklı yerleşim yerleri sağlama, merkezi otoriteyi hâkim kılmak için yapılan tüm faaliyetlerin arkasında bu yapının varlığı bulunmaktadır.

“Umumi Müfettişlik kurulmadan önce doğu bölgesinde üye sayısı 30-40 arasında olan yaklaşık 100 tane çete vardı. Ağrı Dağı’nda ise iki bin kişiden oluşan silahlı çete alayları mevcuttu. Güney sınırları her türlü tehlikenin oluşmasına müsaitti. Müfettişlik kurulduktan sonra, önce 8 sonra da 9 vilayette gerek çete teşkilatı, gerekse menfi propaganda ve eşkıya takibatı hakkındaki faaliyetleri tespit ederek bunların üzerine gitti. Bu mücadelesinde de başarılı oldu. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’ya göre “bu doğrudan idare-i umumiye, asayiş ve emniyet meselesine ait olan bir durumdur ki müfettişliğin tesisinde esas maksat da budur.” Bu açıklamadan anlaşıldığı üzere önce idari ve asayiş yönünden ortaya çıkan sakıncaları gidermek için umumi müfettişlikler faaliyete geçirilmiştir. Dolayısıyla ilk etapta ekonomik ve kültürel faaliyetlerin arka plana atıldığı açık bir gerçektir.³⁵⁹ İskân çalışmaları, Umumi müfettişliklerin çalışma alanlarından bir bölümünü kapsarken, kurulma amacını sadece bu alanla sınırlayanlar da vardır. Bölgeye yönelik “asimilasyon”

³⁵⁷ Toparlak, a.g.e., s. 223.

³⁵⁸ Raporlar ile ilgili detaylı bilgi için Bkz., Nizam Önen, “Bir Tek Parti Dönemi Politikacısının Gözünden Cumhuriyet’in “Doğu” Meselesi ve Bürokrasinin Hali: CHP Genel Sekr. Memduh Şevket Esendal’ın Doğu Gezisi”, Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, S. 12, [Bahar 2011], s. 153-198. ; Atatürk Dönemi Doğu Anadolu, s. 78.; M. Bülent Varlık, Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936, DİPNOT Yayınları, Ankara, 2010; Necmeddin Sahir Sılan Raporları (1939-1953), [Der. Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan], Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mehmet Bayrak, [Haz.], Açık-Gizli/ Resmi-Gayri resmi Kürdoloji Belgeleri, Özge Yayınları.

³⁵⁹ Bulut, a.g.e., s. 93.

*çabalarının bununla daha modern bir şekle sokularak başarılmaya çalışıldığı savunulmaktadır.*³⁶⁰”

3.2. Siyasi Yönetime Bütçe Hakkında Verilen Bilgi

Bitlis ve çevresi Belediyeleri ile Hususi İdare bütçelerinden Halkevleri ve yardım kuruluşları için ödenek ayrılması talep edilmiştir. Bu istek doğrultusunda hazırlanan bütçelerden belirli oranda tahsisat ayrılmış ve siyasi idareye bilgi verilmiştir. Bu konu aşağıda 1936 ve 1941 yılları bütçesiyle ilgili detaylı olarak belirtilmiştir.

3.2.1. 1936 Yılı Bütçesi

1936 yılı Hususi İdare ve Belediye Bütçelerine Halkevi, spor ve hayır kurumları için konulan yardım tahsisatını gösterir cetvel aşağıda sunulmuştur.

CHP Genel Sekreterine

22.2.1936 tarih ve 13/824 sayılı yazı karşılığıdır.

1936 yılı Hususi İdare ve Belediye Bütçelerine Halkevi, spor ve hayır kurumları için konulan yardım tahsisatını gösterir cetvelin ilâşik olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.³⁶¹

Bitlis Valisi

İmza

*1936 Hususi İdare ve Belediye Bütçelerine Konulan Tahsisat Miktarını Gösterir Cetvel*³⁶²

Vilayeti	Kazası	Dairesi	Kurum adı	Konulan Tahsisat
Bitlis	Merkez	H. Muhasebe	Halkevi Spor Çocuk Esirgeme	800 200 65

³⁶⁰ Gök, a.g.e., s. 160.

³⁶¹ BCA, 490-1-0-0/1478-33-1, s. 1.

³⁶² BCA, 490-1-0-0/1478-33-1, s. 2.

Bitlis	Merkez	Belediye	Halkevi	400
			Spor	100
			Hava Kurumu	300
			Kızılay	20
Bitlis	Mutki	Belediye	Hava kurumu	25
Bitlis	Hizana	Belediye	Kızılay	10
Bitlis	Ahlât	Belediye	Spor	30
			Kızılay	20

Fuat

Birinci Umumi Müfettiş Vekili Diyarbakır

Bitlis Halkevinin binasının tamiri için Hususi İdare bütçesine 2.000 lira koydurulması hakkında Bitlis Halkevi Başkanlığından aldığım yazının bir aynını bağlı olarak gönderiyorum. Buna göre icap eden tahsisatın koydurulmasını rica eder, saygılarımı sunarım.³⁶³ 31.III.1935

3.2.2. 1941 Yılı Bütçesi

1941 yılı bütçesine ait dilekçe aşağıda sunulmuştur.

Sayın Dr. A. Fikri Yüzer

CHP Genel Sekreteri

23.1.1941 gün ve 12-1986 sayılı yazı karşılığıdır.

³⁶³ BCA, 490-1-0-0/1478-33-1, s. 3.

1941 yılı vilayet bütçesinden, Bitlis Halkevi için 940 bütçesine nazaran 500 lira fazlasıyla 1500; Ahlat Halkevine 150, Adilcevas 100, Hizan Halkodasına 150 lira yardım tahsisatı konulmuş olduğunu üstün saygılarımla arz ederim.³⁶⁴

Bitlis Valisi

İmza

3.3. Bitlis'in Siyasi ve Ekonomik Durumuyla İlgili Siyasi Alanda Talepler

Bitlis'in genel durumunu, çeşitli tarihlerde merkezden görevlendirilen yetkililer tarafından incelenerek Hükümet'e rapor sunulmakta idi. Ayrıca yöre halkının yöre siyasetçilerinin, siyasi iktidardan zaman zaman önemli talepleri olmuştur. Siyasi iktidar CHP'dir. Aşağıda verilenler bu konularla ilgilidir.

CHP Genel Başkan Vekilliğine

Çok eski zamanlardan beri ilçe iken 226 senesinde her nasılsa bucağa bahşedilen Adilcevas'ın iktisadi ve coğrafi durumu itibariyle kazaya layık olduğu birçok büyüklerimizin ve milletvekillerimizin müşahedeleriyle ve ayrı ve mücavir kazaların fevkinde olduğunu gören halkımızın her sene bu hususta yaptıkları müracaatlara içişleri bakanlığından alınan cevaba izafen büyük millet meclisinin en son 25/9/947 tarih 313 sayılı dilekçe komisyonu kararında bu yoldaki dileklerimiz teşkilat sırasındadır. Tahsisat tarihinde nazara alınacaktır cevabı ile karşılandıktan bugüne kadar bu isteğimiz yerine getirilmedi. Her sene yaptığımız müracaatlarımıza aynı şekilde cevap verilmesi bucak halkını inkisarı hale düşürdü. Nitekim her sene 10- 15 ilçe teşkilatı yapılmaktadır. 948 yılında da 15 ilçe kurulduğunu okuduğumuz gazetelerden anladık. İşte bize verilen cevaplarla yapılan işler adeta halkımızı çocuk gibi aldatmaktan bir şey olmadığını göstermektedir. Sebebine gelince tahsisat diğer yerlere temin edildiği halde bize gelince neden bulunmuyor. Yoksa bizler Türk vatandaşı değil miyiz? Bu yazılardan halkımızı mazur görün çünkü 21 seneden beri çektiğimiz mezahimi ancak bizlerle tanrımız bilir. İlçe merkezimiz olan Ahlat birçok köylerimize 50-60 km uzaklıktadır. Herhangi bir doğum veya ölüm, mahkeme ve emsali için medeni vesaitten mahrum olan zavallı halkımız iş ve güçlerini terk ederek yazın sıcakta kışın karda günlerce ve hatta haftalarca ilçe merkezine gidip gelmektedir. İşte bu hallerden kurtulmak için senelerden beri binlerce lira tel ve

³⁶⁴ BCA, 490-1-0-0/1478-33-1, s. 4.

arzuhal parası ihtiyaç ederek yüksek makamınıza feryat etmekteyiz. Bu ise teşkilat talepleri arasındaki dosyanın tetkiki ile anlaşılacaktır fakat bu acı derdimizi hiçbir türlü hiçbir makam dinlemiyor ve artık ne yapacağımızı hep şaşırılmış bir durumdayız. Zira hükümet babamızdır. Acaba biz ne günah yaptık ki bize şefkat elleri uzanmıyor. Merciimiz sizsiniz. Başımız size ve hükümetimize bağlıdır. Bucağımızın ilçe haline sokulması ve biz evlatlarımızı da 21 seneden beri çektiğimiz acı ve zahmetlerden kurtarmanızı diler sevinçli cevaplarınızı gözleyerek ellerinizden öperiz. 17.1.948³⁶⁵

Adilcevaz bucağında

Menteş Korkmaz

Mehmet Göksoy

Cengiz Atlı

(imza)

(imza)

(imza)

Mecit Yüzer

Ahmet Turan

Raif Köse

(imza)

(imza)

(imza)

3.3.1. CHP Bitlis İl İdare Kurulu Başkanlığı

Kurula verilen dilekçeler aşağıda sunulmuştur.

CHP Bitlis İl İdare Kurulu Başkanlığı

Bitlis:10.Ocak.1948

Yüksek Katına

C.H.P. Genel Sekreterliği

Ankara

13\12\1947 gün ve 4\5430 sayılı emir karşılığı

Adilcevaz Bucağının ilçe haline getirilmesi dileğimizin istekler arasına alındığı, ödenek sağlandığında bu işin ele alınacağı İçişleri Bakanlığından bildirilmekte ise de:

Bu Bucağın ilçe haline getirilmesi İl Kongremizin 1945 ve 1946 yılları dileklerimiz arasında olması ve aradan 2 yıldan fazla süre geçtiği halde yıllarla ilçe merkezi iken Bucak haline sokulan bu 7-8 yüz hanelik bucağın ilçe haline getirilmemesi bu ilçe halkını çok üzmektedir.

³⁶⁵ BCA, 490, 01/627, 64, 1 s. 1.

Bilhassa bu yıl kurulacak ilçeler arasında bu bucağında ilçe olacağını bekleyen halkın bu defa Ulus gazetesinin 3\Ocak \1948 günlü yazısının 2.nci sahife ve 5.inci sütunundaki Yurtta yeniden 15 ilçe kurulduğunu yazması ve bu 15 ilçe arasında Adilcevaz bucağı adının olmaması hepimizi müteessir etmiştir.

Partimize ve hükümetimize candan bağlı olan bu bucak halkının sevindirilmeleri bucaklarının ilçe haline sokulmasıyla mümkündür. Halkın bu hakiki ve kongremizin de 2 yıllık dileğinin yerine getirilmesi hususunda yüksek delaletlerinizi üstün tazimlerle arz ederim.³⁶⁶
C.H.P. İl Başkanı

[imza]

Z. Geboloğlu

Ankara:13.12.1947

C.H.P İL İdare Kurulu Başkanlığına

BİTLİS

10.6.1947 gün ve 19 sayılı yazıya karşılıktır:

Adilcevaz bucağının ilçe haline getirilmesi istekler arasına alındığı, ödenek sağlandığında bu işin ele alınacağı İç İşleri Bakanlığından bildirilmiştir. Sevgiler sunarım.³⁶⁷

C.H.P. Genel Sekreteri A.

Erzurum Milletvekili

T. C

Sağlık Ve Sosyal Yardım Bakanlığı

Zat İşleri ve Muamelat Genel Müdürlüğü

Genel No. 43

Özel No. 32125

³⁶⁶ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 2.

³⁶⁷ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 4.

3.3.2. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine cevaben yazılan yazı aşağıda sunulmuştur.

14.7.1947 tarih ve 5/2122 sayılı yazıları karşılığıdır:

Bitlis ili sağlık teşkilatındaki açık tabipliklere birer doktor tayini hakkındaki şartları üzerine oluş incelenmiştir. Bu ilin merkez Tatvan ve Hizan İlçelerinde birer hükümet tabibi mevcuttur. Açık olan Mutki ve Ahlât ilçelerine de yakında terhisleri beklenen tıp öğrenci yurdu 1945 yılı mezunlardan birer tabip gönderilmesi göz önüne alınmıştır.

Hastalığı dolayısıyla aldığı rapora dayanılarak diğer bir ile nakil onulan Bitlis memleket hastanesi operatörün yerine ise bu defa Ankara Numune Hastanesinde İhtisas yapıp birinci sınıf ihtisas vesikası alan operatör Dr. Ekrem Uslu'nun tayini derdest olduğunu arz eder ve saygılarımı sunarım.³⁶⁸

Sağlık ve Sosyal Yardım BAKANİ

Dr. Behçet Uz

(İmza)

C.H.P. Van ve Muş Bölgeleri Müfettişliği

Sayı:19

BİTLİS 10\6\947

3.3.3. CHP Genel Sekreterliğine

CHP Van ve Muş Bölgeleri Müfettişi

Yozgat Milletvekili İHSAN Olgun'un dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

CHP Genel Sekreterliğine

Ankara

Müfettişlik bölgemize dâhil diğer illerde olduğu gibi Bitlis'te de diğer seçimlerde olduğu gibi Muhtar ve İhtiyar Heyetleri seçimini de ittifakla partimiz kazanmıştır. Gerek seçimin başlangıcında ve gerekse neticelenmesinde il ve ilçe merkezlerinde hiçbir hadise cereyan etmemiştir.

³⁶⁸ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 5.

Bitlis halkı öteden beri sakin tabiatlı kendi iş ve güçlerinde yaşamaktadır. Birinci dünya harbinde istila, yokluk, sefalet ve muhaceretin acılarını nefislerinde duyan halk, hükümetin emirlerine gönülden bağlı ve devletin istiklal mefhumu etrafındaki hassasiyet bugüne kadar Bitlis'te Demokrat Parti teessüs edememiştir. Bitlis merkezinde halk çok mütesanit bir duygu altında birbirleri ile gayet iyi geçinmişler. Bitlisin halk içinde sevilen ve sayılan belli başlı simaları partimiz etrafında toplanmış bir haldedir. Partililer arasında hemen hemen hiçbir ihtilaf mevcut değildir. Parti teşkilatımızın hükümetle olan münasebeti gayet normaldir.

Bitlis'te hükümet civarına yakın bir yerde partimiz tarafından inşa ettirilen halkevi binası kasabanın en güzel binalarından biridir. Bu bina ufak tefek tamire muhtaç olmakla beraber Bitlis'te bugün teşkilatımızın emrinde ve diğer büyük bir kısmında ise halkevleri kolları faydalanmaktadır. Bitlis'te parti faaliyetleri normaldir. İdare kurulunun toplantıları muntazamdır. Merkezden verilen emir ve talimatlar göz önünde tutularak gerekli işlemler yapılmaktadır. Yalnız bu ilin dört ilçesindeki parti teşkilatımız zayıf haldedir. Esasen az nüfuslu ve kışın yolların tamamen karlarla kaplı Mutki ve Hizan partimizin barınacağı mütevazı birer yapıları dahi yoktur. Bu iki ilçede teşkilatımızın varlığına maddeten gösterilebilecek birer bina temini ile hiç olmazsa asgari ihtiyaçlarına yeter mefruşatın alınması çok faydalı olacaktır.

Bu ilin diğer iki ilçesi bulunan Tatvan ve Ahlat' ta teşkilatımız daha canlı bir halde bulunmaktadır. Tatvan ilçesinin deniz yollarının işletme merkezi bulunan Tuğ'a nakli ve orada hükümetçe yaptırılan memur evleri ve hükümet konağı ve diğer inşaatın umumi planına uygun bir şekilde bu ilçede partimizin bir binası bulunması temennisiyle layık görülmüştür. Tatvan'da parti teşkilatımız tam bir ahenkle çalışmamıştır. Partililer arasındaki ufak tefek mahalli ihtilaf mevzuları tarafımdan incelenmektedir. Sayın Bitlis Valisi Sıracettin Saraç'la bu ilçeye kadar gidilerek Tatvan'ın mahalli ihtiyaçları ve parti durumu ile yakinen ilgilenilmiştir.

Ahlât ilçesine gelince: bu ilçe tarihi bir karakter taşımaktadır. Halk tamamı ile Türk' tür. Ananevi bir itiyatla hükümete bağlılık duyguları göstermektedir. Van ilinin Erciş ilçesinden üç, Ağrı ilinin Patnos ilçesinden altı, Muş ilinin Malazgirt ilçesinden on üç ve Adilcevaz bucağına halen bağlı olan otuz bir köyün de Ahlat ilçesinden alınarak iki bucağın yeniden kurularak Adilcevaz ilçesine bağlanmasına

dair verilen kararlar kroki ve cetveller yüksek içişleri bakanlığına valilikçe sunulmuştu.

Tarihi birçok kötü hadiselerin isyanların düğüm merkezinde bulunan Adilcevaз'ın tekrar ilçe haline konulmasında her bakımından fayda unutulmaktadır.

Bitlis İl Merkezinde ve ilçelerde belli başlı ve esaslı anında müdahaleyi mucip bir sıkıntıya tesadüf edilmemiştir. Mevcut sıkıntıları parti kongrelerinde birer birer tafsilatı ile arz ve izah edilen maddelere dayanmaktadır. Halen Bitlis'in sıkıntısı Kurtalan'dan Bitlis ve Tatvan'a kadar uzanan Bitlis, Muş, Van ve Hakkari iller ve ilçelerin yegane uygun yolu bulunan Kurtalan-Bitlis yolunun bir an evvel her mevsimde tekerlekli vasıtaların işlemesine müsait bir hale konulmasını talebimden ibarettir. Belediye tarafından inşa ettirilen elektrik tesisatı başlamak üzeredir. Amerika'dan sipariş edilen Elektrik malzemeleri Bitlis'e gelmeye başlamıştır. İnşası Koç Müessesesi tarafından deruhte edilen Elektrik tesisatımız bu yaz ikmal edilecektir. Şehre ışığın girmesi Şehir hayatı üzerinde temiz ve canlı tesirler uyandıracaktır. Kasaba halkı elektriğin yanmasını heyecanla beklemektedirler.

Bitlis'te bir un fabrikası bir de tekele ait tütün fabrikası vardır. Tütün Fabrikasında yaz aylarında 150 ve kış aylarında da 56 işçi çalışmaktadır. Bu müessese halkın maişetini kolaylaştırmaktır. Nefaseti itibariyle iyi olan Bitlis tütünleri bu fabrikada işlenmektedir. Köylü ve şehirli bu müessesenin faaliyeti ile yakinen alakalıdır. Halk kitlelerinin bilhassa tütün eken köylülerin ve çalışan işçilerin alakalandığı bu müessesenin noksanlarının ikmalı ve daha geniş randımanlı çalışması halkı maddi menfaatler bakımından yakinen ilgilendirdiği his oldurulmaktadır.

Bitlis ilinin ekonomi durumu iyi değildir. Halkın onda dokuzu çiftçilik ve hayvan bakıcılıkla iştigal etmektedir. Ekseri yerler kış mıntıkası bulunduğu için ziraatta çalışma mevsimi çok dardır. Ziraat alet ve edevatı iptidai bir şekildedir. Birçok yerlerde en çok on beş, yirmi dekar tarla ekilebilmektedir. Kışın fazla devamı hayvanların iaşesini güçleştirdiğinden halk fazla hayvan besleyememektedir. Başlıca buğday, arpa, kum ve akdarı ekilmektedir. Bu ise Bitlis'e bağlı Mutki, Hizan ve Ahlat ilçelerinde de doktor yoktur. Halk sıhhi ihtiyaçlarını karşılayabilecek doktor bulamamaktan mütevellit ıstırap içindedir. Birçok adalet hizmetleri de doktor

bulunmamasından dolayı aksamaktadır. Bu ilin merkezine ve ilçelerine bir an evvel doktor gönderilmesi halkı çok sevindirecektir.

Doğu illerinin hemen hepsinde olduğu gibi Bitlis ilinde de umumi bir perişanlık, yolsuzluk, okulsuzluk, ziraatın iptidailiği, hayvan neslinin ıslah edilmemiş bulunduğu halkın sıhhatinin tamamen tabiatın tesirine lakaydine bir şekilde bırakıldığı bilhassa kış aylarında yolların kapanması ile bu ıstırap bir kat daha artmaktadır. Bitlis'te de ve bilhassa kazalarında memurların barınabileceği sıhhi bir mesken yoktur. Umumi mahrumiyetin çoğalması hesabı ile buralarda çalışan memur sınıflarına çektikleri bu eziyete mukabil ayrıca bir şark zammı verilmesi fikrinin çok isabetli olacağı kanaatindeyim. Memurlara karşı semahatını esirgemeyen cumhuriyet hükümetinin şark bölgesinde vazife gören memurlara karşı bu lütfu esirgememesi memur kitlesini partimize karşı minnettar kılacaktır.

Bundan evvelki yazmış bulunduğum raporunda da arz etmiş bulunduğum veçhile garp illerinin içtimai inkişafına göre hazırlanmış bulunan parti nizamnamesi ve halkevleri çalışma talimatı henüz teşkilatı iptidai bulunan doğu illerindeki parti teşkilatımıza uygun bulunmamaktadır. Doğu illerimizin içtimai iktisadi coğrafi şartları göz önüne alınarak buralarda yaşayan ve nüfusça hemen hemen ekseriyeti teşkil eden kitlelerin ırkı durumları da göz önüne alınarak buralar için ayrı ve hususi basit ve sade usuller konulmasını çok faydalı olacağını saygı ile arz ederim.³⁶⁹

Bitlis'te

CHP Van ve Muş Bölgeleri Müfettişi

Yozgat Milletvekili İHSAN Olgun

(imza)

C.H.P. Bitlis İli Parti Teşkilatının 1-7-1947

Tarihinde 31-12-1947 tarihine kadarki durumu

Gösterir 2 inci altı aylık çalışma raporu.³⁷⁰

ANKARA

1946

³⁶⁹ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 8.

³⁷⁰ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 9.

Bitlis Vilayeti Parti Teşkilatının 1-7-946 Tarihinden 31-Aralık-946 Tarihine Kadarki Durumunu Gösterir İkinci Altı Aylık Çalışma Raporu.³⁷¹

BİTLİS

NOT:

Bu rapor ilgili bakanlıklara yazılmıştır. Ait olduğu bakanlık rapor dosyasındadır.³⁷²

B.2.376

3.4.1946

3.4. CHP Genel Sekreterliği Bitlis Milletvekillerinin Müsterek Raporundan Ekonomi Bakanlığını İlgilendiren Dilekler

Bitlis İli:

Bitlis eski ticari durumunu kaybettiğinde halk yavaş yavaş diğer ticari merkezlere göç etmektedir. Son nüfus sayımında elde edilen rakamlar bunu açıkça göstermektedir. Halkı orada tutabilmek için bölgenin iktisaden kalkınması teminine bağlıdır. Bu arada tetkike değer diğer konular şunlardır:

a- Van gölünden soda ihracı işi için hakkında evvelce tetkik yapılarak bir rapor hazırlandığı ve bu raporun da Sümerbank'ta olduğu öğrenilmiştir. Bu konunun ehemmiyetle tetkiki ile hariçten döviz mukabilinde temin edilen sodanın kurulacak bir işletme ile Van gölünden istihsali

b- Hayvancılık mıntıkası olması dolayısı ile buralarda hayvan mahsulleri sanayine ehemmiyet verilmesi

c- Merkezde hidroelektrik santrali kurulmak üzeredir. Küçük sanat olarak bu kuvvetle müteharrik yün tarama ve iplik makineleri tevzii.

d- Bitlis deresinde birçok madenlerin olduğu söylenmektedir. Maden araştırma işlerinde buranın ön plana alınması³⁷³

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği

³⁷¹ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 10.

³⁷² BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 11.

³⁷³ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 15.

Bitlis Milletvekillerinin Müşterek Raporu

3.4.1. Maliye Bakanlığını İlgilendiren Dilekler

Bitlis İli:

Bitlis ilinin merkez ve ilçelerinde ve bilhassa Mutki, Hizan ve Tuğ ilçelerinde memur evlerinde şiddetle ihtiyaç vardır.

Tuğ'da birkaç memur evi inşasına başlanmıştır. Bu evlerin bir an evvel ikmali ve burası yeniden kurulan bir ilçe olduğundan, ev denin ihtiyaca yetecek kadar artırılması lazımdır.

Mutki ilçesinde mevcut hükümet konağının temel kısımlarında tamirata ve drenaja ihtiyaç vardır. Binanın yıkılmasını önlemek için bu işlerin derhal yapılmasını icap eder.

Ahlat' ta bir hükümet konağı binası yapılması geçen seneki raporumuzda arz edilmiştir. Bu raporumuza karşılık genel sekreterlikten alınan, maliye bakanlığının 10.5.1945 tarihi ve 429 sayılı tezkeresi suretinden, Ahlat'ta 2 katlı ve 12 odalı bir hükümet konağı bulunduğu bildirilmektedir. Hâlbuki bu bina eski bir haldedir ve cezaevi bunun içindedir. Hükümet binasına yakışmayan bir binadan hükümeti çıkarıp, yeni bir binaya kavuşturmak otorite bakımından da lazımdır.

Bu seneki gezilerimizde de yeniden dinlediğimiz ve bu şikayetlerin haklı olduğuna kanaat getirdiğimiz yakacak yaz aylarında da topluca ve avans olarak memurlara verilmesi hakkında dileğimizin tekrarların ve 1946 yılında aynı yardım parasının altı aylığının birden peşinen ödenmesi tekerrür ettiğine göre maliye bakanlığının 17.5.1944 tarih ve 2/66593 sayılı yazınızla tarafımıza tebliğ buyrulan cevabındaki mahzurlar mevzubahis olmamak gerektirir.³⁷⁴

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Bitlis Milletvekillerinin Müşterek Raporunda

3.4.2. Bayındırlık Bakanlığını İlgilendiren Dilekler

Bitlis İli:

İl merkezinde bayındırlık müdürü yoktur. Vekâleten bu işi gören bir fen memuru vardır. Bütün il işlemlerini karşılayacak durumda değildir.

³⁷⁴ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 16.

Yol meselesi tren istasyonu olan Kurtalan'da Bitlis'e kadar kısımdan Kurtalan-Haydar Köprüsü kısmı makamdan olarak yaptırılmıştır. Ancak yolun bozulması için daimi bir bakım ve tamir zemin olunmaktadır. Haydar köprüsü-Destoni arasındaki kısmı kadar olarak yapılması başlanmış ise kesişen fazla toprak işi çıkmaz mevsimin ilerlemesi ve tahsisat olmaması yüzünden bu senelik blokaj ile iktifa edilmiştir. İlbaharda bu yolun noktadan olarak tamamlaması lazımdır. Destoni'den Bitlis'e ve Bitlis'ten göl kenarı olan Tatvan'a kadar yapılacak yol programlaştırılması ve bu iş kısa bir zamanda neticelendirilmelidir.³⁷⁵

3.4.3. Tarım Bakanlığını ilgilendiren Dilekler

Bitlis İli:

Keçilerin ormanda beslenmeyeceğine göre bunların elden çıkarılması gerekir. Ancak geçim vasıtası yalnızca keçiye bağlı olan ve ziraata elverişli arazisi hiç olmayan veya pek az olan Mutki, Hizan ve Merkez ilçelerine bağlı köylerdeki vatandaşlarımızın durumu müşkül bir hal alacaktır. Bunları geçimlerinin temini için gerekli olan tedbirleri bir an önce alınması icap eder. Bu meyanda orman işletmesinin biran evvel tesislerinin tamamlanarak, bir kısım vatandaşların bu tesislerde çalıştırılması temin edilmelidir.

Koyun ve büyük başlı hayvanların yan meselesi üzerinde durulacak bir konudur. Bu havalide hayvan yemi zeriyaı yoktur. Merkezde belediyenin tecrübe mahiyetinde olarak yetişen yonca millete sonuç vermiştir. Yonca zeriyaını artırmak ve teşvik etmek için, donatım kurumundan yonca tohumu istenmiştir. Gerek yonca ve gerekse diğer hayvan yemlerine ait tohumların biran evvel gönderilmesi ve bu çeşit ziraatın teşvik ve temini yerinde olacaktır.

İlin birçok çevrelerinde ve bilhassa Ahlât ilçesinde çeşitli meyve ağacı yetişmektedir. Bunların tımarı ve aşılınması için ziraat teşkilatının takviyesi ve Ahlât gibi ziraat ve meyvecilik bakımından mühim olan ve inkişaf vaat ededen ilçelere de ziraat memuru gönderilmesi lüzumludur. Ahlat'ta tarla ziraatı, tohum çiziye atılarak daha ileri bir şekilde yapılmakta ve bu hakkında yeni ziraat aletlerine³⁷⁶

³⁷⁵ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 18.

³⁷⁶ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 19.

ihtiyacı bulunmaktadır. Bunlara pulluk, tırpan ve biçer makinelerinin de gönderilmesi faydalı olacağı gibi esasen halk da bu ihtiyacı hissetmiş bulunmaktadır.

Hazineye ait ve boş birçok arazi olduğu halde bugüne kadar köylüye dağıtılmamıştır. Orman kanunları tatbiki ile geçimleri büsbütün daralmış olan dağlık bölgedeki halkın ovada yetiştirilmesi ve topraksızların topraklandırılması için bu bölgede biran evvel toprak kanununun tatbikine geçilmesi çok yerinde olacaktır.

İl merkezinde ve bilhassa hizan ve Ahlat ilçelerinde arıcılık vardır. Fakat kovanları iptidaidir. Buralara numune koyan ve lüzumlu malzeme gönderilmesi ve merkezdeki orman işletmesinde bu işe önem verilerek tamimine çalışılması geçimi dar olan bu ailelerde faydalı görülmektedir. Yine Ahlat ilçesinde hayvancılık ilerlemiş bir durumdadır. Halk hayvan neslinin ıslahı için damızlık boğa ve merkep ve at istetmektedir. Özel idare bütçesinin darlığından dolayı, bu işlere hiç değilse merkezden yardım yapılması ve buraya bir haslık memuru gönderilmesi icap eder.

Bitlis ilinin muhtelif çevrelerinde çeşitli meyve yetiştirmektedir. Buraların evvela ziraat memurları gönderilerek nevelerini tespit ederek konserve olarak memleketin diğer bölgelerine sevkinin temini, arıcılığın felah ve tamimi.³⁷⁷

3.4.4. Bitlis İli: (Eğitim)

Merkezdeki ortaokulun öğretmen kadrosu eksiktir, tamamlanması yerinde olur.

Gerek muhitin ihtiyaçlarını karşılamak bakımından ve gerekse gençleri sanat sahibi ve müstahsil olarak yetiştirmek bakımından Bitlis'te bir sanat okulu açılması zorunludur.

Son nüfus sayımından Bitlis merkezinin nüfus adedi bundan evvelki sayıma göre bin küsur azalmıştır. Büyük geçitlerden biri olan Bitlis deresi üzerinde eski medeniyet merkezi Bitlis şehrini kuvvetli bulundurmak ve halkın dağılmasını önlemek için kalkınmayı da temin bakımından kültür müesseselerine de büyük ihtiyaç vardır. Bitlis merkezinde açılmasını temenni ettiğimiz sanat okuluna muvazi olarak arazisi müsait ve bilhassa meyvecilik bakımından inkişaf vadeden Ahlat ilçesine (tamamen Türk olan ve Selçuklu eserlerini barındıran bu ilçede) köy enstitüsünün bir an evvel açılması faydalı olacaktır.

³⁷⁷ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 20.

Ahlât ilçesinde bulunan Selçuklulara ait eseler bakımsızlıktan tahrip olmaktadır. Buraya bir bakım memurunun tayini ve tamire muhtaç eserlerin bir an evvel tamir ettirilmesi gerekmektedir.³⁷⁸

Seçim çevreniz olan Bitlis iline eylül ayında gidilmiştir. İl merkezinde ve Ahlât, Tatvan, Mutki ilçelerinde halk ile temas edilerek dertleri dinlenmiş, mahallinde giderilmesi mümkün olan ihtiyaçları üzerine vali ve kaymakamların nazarı dikkatte alınmıştır.

3.4.5. Tarım Ve Orman İşleri:

Bu sene Bitlis ilinde orman kanununun uygulanılmasına başlanılmıştır. Kanun hükümlerine göre halka ait keçiler ormana sokulmamış ve yaprak kesmelerine de izin verilmemiştir. Ve yine şimdiye kadar yakacağını ormandan kendisi temin eden halka da mani olunmuştur. Halkın yakacak ihtiyacını temin için taş mahallesinde bir depo tesis ederek beher kilosu 3.12 kuruştan satışa başlanılmıştır.

Ancak il merkezi Bitlis birbirinden uzakta dört mahalleden oluşmaktadır. Fakat diğer üç mahallede oturan halk nakliyat bakımından güçlük çekmektedir. Tali depolarının açılması yerinde olur. Orada bulunduğumuz zaman işletme amiri ve Belediye Başkanı ile yapılan bir görüşmede kasabanın merkezinde bir tali depo açılması hususunda mutabık kalınmıştır. Şimdiye kadar halk yakacak ihtiyacını yaz başında temin etmeye alışmış olduğundan gerek büyük depoda gerekse açılmasını temenni ettiğimiz³⁷⁹

Bitlis ilinin merkez ve ilçelerinde bilhassa Mutki, Hizan ve Tuğ ilçelerinde memur evlerine şiddetle ihtiyaç vardır. Tuğ'da birkaç ev inşasına başlanmıştır. Bu evlerin bir an evvel inşa edilmesi ve burası yeniden kurulan bir ilçe olduğundan ev adedinin ihtiyaca yetecek kadar artırılması lazımdır.

Mutki ilçesinde mevcut hükümet konağının temel kısımlarında tamirata ve drenaja ihtiyaç vardır. Binanın yıkılmasını önlemek için bu işlerin derhal yapılması icap eder.

Ahlât'ta bir hükümet konağı binası yapılması geçen seneki raporumuzda arz edilmişti. Bu raporumuza karşılık Genel Sekreterlikten alınan 27.06.1945 ve 2/77860

³⁷⁸ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 21.

³⁷⁹ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 24.

sayılı yazıya bağı Maliye Bakanlığının 10.05.1945 ve 429 sayılı teskeresi suretinde Ahlât'ta 2 katlı ve 12 odalı bir Hükümet binası bulunduğı bildirilmektedir. Hâlbuki bu bina eski bir haldedir ve cezaevi de bunun içindedir. Hükümet binasına yakışmayan bir binadan hükümeti çıkartıp yeni bir binaya kavuşturmak otorite bakımından da lazımdır.

Ahlât ve Mutki ilçelerinde hükümet tabibi yoktur; bir an evvel gönderilmesi rica olunur.

3.4. 6. Milli Eğitim İşleri:

Merkezdeki ortaokulun öğretmen kadrosu eksiktir. Tamamlanması yerinde olur.³⁸⁰

Gerek muhitin ihtiyaçlarını karşılamak bakımından ve gerekse gençleri sanat sahibi ve müstahsil olarak yetiştirmek bakımından Bitlis'te bir sanat okulu açılması zorunludur.

Son nüfus sayımından Bitlis merkezinin nüfus adedi bundan evvelki sayıma göre bin küsur azalmıştır. Büyük geçitlerden biri olan Bitlis deresi üzerinde eski medeniyet merkezi Bitlis şehrini kuvvetli bulundurmak ve halkın dağılmasını önlemek için kalkınmayı da temin bakımından kültür müesseselerine de büyük ihtiyaç vardır. Bitlis merkezinde açılmasını temenni ettiğimiz sanat okuluna muvazi olarak arazisi müsait ve bilhassa meyvecilik bakımından inkişaf vadeden Ahlât ilçesine (tamamen Türk olan ve Selçuklu eserlerini barındıran bu ilçede) köy enstitüsünün bir an evvel açılması faydalı olacaktır.

Ahlât ilçesinde bulunan Selçuklulara ait eseler bakımsızlıktan tahrip olmaktadır. Buraya bir bakım memurunun tayini ve tamire muhtaç eserlerin bir an evvel tamir ettirilmesi gerekmektedir.

3.4.7. Bayındırlık İşleri:

İl merkezinde Nafia Müdürü yoktur. Vekaleten bu işi gören bir Fen Müdürü vardır. Bütün il işlerini karşılayacak durumda değildir. Bütün il işlerini karşılayacak durumda değildir.

Yol Meselesi:

³⁸⁰ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 26.

Trenin son istasyonu olan Kurtalan'dan Bitlis'e kadar ki kısımdan Kurtalan Haydar köprüsü kısmı makadam şose olarak yapılmıştır. Ancak yolun bozulmaması için daimi bir bakım ve tamir temin olunmalıdır. ³⁸¹

İlkbaharda bu yolun makadam olarak tamamlanması lazımdır. Destoni'den Bitlis'e ve Bitlis'ten göl kenarı olan Tatvan'a kadar yapılacak yol programlaştırılmalı ve bu iş kısa bir zamanda neticelendirilmelidir.

Bu sene ilkbaharda Destomi'den Bitlis'e doğru hiç olmazsa yolun yarısının yapılmasına başlanmalı, 1946 yılının sonbaharına kadar iş bitirilmelidir. Yolun bozuk olması hariçten dövizle temin ettiğimiz akaryakıtın daha fazla sarfını gerektirmekte ve yine aynı şekilde elde edebildiğimiz lastiklerin ömrünü azaltmaktadır.

İktisadi Durum

Bitlis eski ticari durumunu kaybettiğinden halk yavaş yavaş ticari merkezlere göç etmektedir. Son nüfus sayımında elde edilen rakamlar bunu açıkça göstermektedir. Halkı oralarda tutabilmek ancak iktisaden kalkınmasına bağlıdır. Bu arada tetkike değer görülen konular şunlardır:

a- Van Gölü'nden soda ihracatı işi bu iş hakkında evvelce tektik yapılarak bir rapor hazırlandığı ve bu raporun da ³⁸²

Sümer Bank'ta bulunduğu öğrenilmiştir. Bu konunun ehemmiyetle tetkiki ile hariçten döviz mukabilinde temin edilen sodanın kurulacak bir işletme ile Van gölünden istihsali.

b- Hayvancılık mıntkası olması dolayısıyla buralarda hayvan mahsulleri sanayine ehemmiyet verilmesi.

c- Merkezde hidroelektrik santrali kurulmak üzeredir. Küçük sanat olarak bu kuvvetle müteharrik yün tarama ve iplik makineleri tevzii.

d- Meyvecilik sanayisin muhtelif çevrelerinde çeşitli meyve yetişmektedir. Buralara evvela ziraat memurları gönderilerek nevilerini tespit ve ıslahı ile yaş, kuru ve konserve olarak memleketin diğer bölgelerine sevkini temini.

e- Arıcılığın ıslah ve geliştirilmesi.

³⁸¹ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 28.

³⁸² BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 28.

f- Bitlis deresinde birçok madenlerin olduğu söylenmektedir. Maden araştırma işlerinde buranın ön plana alınması

1945 ikinci altı aylık rapor bağlı olarak sunulmuştur. Bu vesile ile sonsuz tazminlerini sunarım.³⁸³

CHP Başkanı Arif Özdemir

CHP

60579

Bitlis Vilayeti Parti Teşkilatının 1-7-946 Tarihinden 31-Aralık-946 Tarihine Kadarki Durumunu Gösterir İkinci Altı Aylık Çalışma Raporu.³⁸⁴

CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına

ANKARA

İl idare parti teşkilatının durumu hakkındaki birinci altı aylık çalışma raporu her ne ise şimdiye kadar, bu defa yapılarak bağlı olarak yüksek katına sunulmuştur.

İkinci altı aylık çalışma raporu da eldedir ay sonuna kadar sunulacağını arz eder en üstün tanzimlerini sunarım.³⁸⁵

CHP Başkanı Arif Özdemir

B. IIIV. Şefliğime

Adilcevaz ilçesinin genel durumuna dair raporlar aşağıda sunulmuştur.

3.4.7. Adilcevaz'ın Genel Durumu

Adilcevaz'ın genel durumu hakkında muş bölgesi müfettişimiz Erzincan Feyzi Kalfagil arkadaşımızdan aldığımız 13.XII.1944 gün ve 39 sayılı raporun bir örneğini saygılarımla tekrarlayarak sundum.³⁸⁶

Cumhuriyet Halk Partisi Muş Bölgesi Müfettişliği
Ankara: 13.XII.1944

C. H. P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Adilcevaz (Bitlis Kazasından Ahlat'a bağlı) nakliyesinin teftiş raporu.

³⁸³ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 31.

³⁸⁴ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 32.

³⁸⁵ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 33.

³⁸⁶ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 35.

Adilceviz nahiyesi Van Gölü'nün şimali garbisinde evvela Van'a sonrada ahlat kazasında 1936 tarihinde nahiyeye olarak bağlanmış, daha evvel ve epeyce bir müddet kaza olarak bulunmuş, tarih boyunca mukadderatı daima Ahlat'inkinden farklı olmamış onun iyi ve fena günlerine ortak olmuş merkezi Diğiz(köy gibi ayrı) , Kale boynu, orta,çayır, sırakpor, hıdırşah,ve alacaatlı diye yedi mahalle 625 ev ve hepsi Türk 3022 nüfusundan ibarettir. Nahiyenin nüfusu 5809 dur. 28 köyü vardır.

Merkez nahiyenin 120 fakir çiftçisi olup kendi ihtiyaçlarına göre buğday, arpa ekmektedirler. Ahlat kaymakamı Hulki Metin beyanına nazaran (6.XII.1944 tarihli ve 36 sayılı Ahlat raporu) 28 köyünden İran muhaciri olan Koçeri köyü Türk'tür, Haskündürük köyünün yarısı Kürt'tür,%70 Türkçe bilirlir.

Sekiz senden beri Adilceviz da bulunduğu için muhiti iyi tanımış bulunan ve bu itibarla ifadesi daha sıhhatli görülen Nahiyeye Müdürü Nusret Onat'a gerekse: Kaymakamın dediği gibi koçeri köyü 1936 yılından Kars'tan gelme,24 hane 165 nüfus tamamen Türk'tür. Halkı gayet çalışkan ve hakiyle çiftçidirler. Bu köyden eskiden meşhur Kör Hüseyin Paşa oturmuş hazineye ait arazisi bu³⁸⁷Kars muhacirlerine verilmiştir. Kagus köyü de Çerkez'dir.1287 de Dağıstan'dan gelerek bu köye iskân edilmişlerdir. Ana lisansları Çerkezcidir. Hepsi Türkçe bilirlir. Ancak kaymakamın beyanına muhalif olarak Hüsüküdürük köyünün yarısı değil hepsi ve Manik, Murhus, Uri, Cihangir, Afaderesi, Verengazi, Gültepe, Ukarakol, Dizdar, Perto, Aygır gölü diye 12 köydeki halkın esasları Türk'tür ve yerlidirler. Köy arazileri kendilerine aittir. Soyca Türk oldukları halde civar yerlerden gelen ve yerleşen bazı Kürtlerin tesri altında Kürtçe evlerinde bile hâkim olmaya başlamıştır. Fakat hemen hemen hepsi Türkçe bilirlir. İsimlerinin çoğu Türkçe olan ve halkının da hepsi Türkçe bilen bu köy ahalisi eski devirlerin ihmalkâr hareketleri neticesi Kürtleşmek gibi elim akıbeta uğradıklarına ve şarkın bütün Kürt olan halkının da bu şekilde Kürtleştiğine canlı bir misal olabilirler. Nahiyeye müdürünün kaymakama aykırı olan beyanlarından birkaçı da: Kazıp köyünün 26 evinden 14 ev (tahminen 100 kişi) halkı Kars'tan gelme Türk diğerleri civar vilayetlerden gelme Kürttürler. Aşağı Süphan köyünde 1936 da İran'dan iltica ederek iskan edilmiş 12 hane Türk vardır. Diğerleri Kürt'tür. Arişkürt köyündeki iki tane (tahminen 15 şahıs) halkı Karst'tan gelme Türk'tür, diğer 16 ev Kürt'tür. Orans, Parkat, Arın, Akçra,

³⁸⁷ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 39.

Karakeşişi, Eşkesorikü, Norşin,Peşnek,Kömür, Yukarı Suphan ve Anşakpur adlı on köyü de tamamen Kürt'türler.%80 Türkçe bilirler. Arazileri Ermenilerden kalmıştır. Henüz tevzi edilmemiştir. Köylerde buğday, arpa ekerler, mahluta çok rağbet etmezler. Adilcevaz'da hayvancılık rağbettedir. Sırası ile kaysı, ceviz, kiraz, elma, armut, kara ve akdut yetiştirilmektedir. Bilhassa kaysısı taze ve kurutulmuş ve cevizi olduğu gibi civar köylere Malazgirt, Bulanık, Erciş, Tutak kazaları ile Bitlis'e sevkle satar. ya da zahire, yağ veya yün ile mübadele ederler.

Nahiye'nin şimalinde Sütey yaylası vardır. Hayvancılık koyun, keçi, sığır, manda besleyerek geçinirler. Edindikleri yağ, peynir ve yünü merkez nahiyeye götürüp veya gelen tüccarlara satarlar. Adilcevaz nüfus iktisadi ve coğrafi vaziyet itibariyle kaza olarak bir yerdir. Esasen evvelce kaza imiş, bir müddet evvel Van'a ve 1926 tarihinde de Bitlis'e bağlı bir nahiye olmuş, anlatıldığına göre 943 senesinde ölen 1255 doğumlu Diğiz mahalleli Mustafa adındaki şahıs kendisini bildiğinden beri Adilcevaz'ı belediye teşkilatı da olan bir kaza olarak gördüğünü söylemiş olduğuna bakılırsa bu yoldaki mazisini resmi kayıtla tespit edemememe rağmen uzaklara götürmek mümkündür. Uzak köylerinden mesela, Norşin köyünden Adilcevaz'a sekiz Ahlat'a da dört ki tam on iki saatte kaza merkezine gitmek zahmet ve diğer külfetlere katlanılıyor. Kaza olmasını bekleyip de memleketlerine dönecek yalnız danada otuz ve diğer yerlerde birlikte iki yüz ev halkı varmış. Dâhiliye vekâleti de kaza olmasına kanaat getirmiş olduğunu söylemektedirler. Sonra otuz iki köylü Sarısu nahiyesi 927 tarihine kadar Adilcevaz'a bağlı olduğu ve 5 saat mesafede bulunduğu halde Ahlat'a uzaktır diye yedi saat mesafesindeki Patnos kazasına bağlanmış. Adilcevaz kaza olduktan sonra bu nahiye'nin de yakınlığı bakımından eskisi gibi buraya bağlanması her bakımdan faydalı olacağını da anlatıyorlar. Partimizce de bu meselenin takibi yerinde olur. Beş sınıflı üç öğretmenli bir ilkokulu var. Üç öğretmenden birinin verem ve çalışmayacak durumda olduğunu duydum. Diğer ikisi mevcuttur.

Adilcevaz'ın en mühim dertlerinden biri merkezinde % 50 nispetinde sıtma bulunmasıdır. Sebebi evlerin Van Gölü sahiline muvazi olarak³⁸⁸

Uzandığı üç kilometrelik sahil kısmının baştan aşağı bataklık oluşudur. Müteaddit defalar ait olduğu vekâlete yazılmış, ancak mahallince tedbir alınması

³⁸⁸ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 41.

tavsiye edilmiştir. 1944 mart ayında halkın himmetine ¼ kısmına kanallar yapılmış ise de derince, geniş ve fenni şekilde açılmadığından (makine ve bu işten anlayan fen erbabı ve işçi olmadığı için) bunlar çökmüş ve yine o yerler bataklık haline gelmiştir. Sıtma bura halkını kasıp kavurmaktadır. İcap eden fedakârlığın yapılması elzemdir. Yine nahiye müdürünün verdiği listeye göre biri erkek altısı kadın olmak üzere ihtida etmiş ve Türklerle evlenip kaynaşmış yedi Ermeni mühtedisi vardır.

Nahiye müdürleri Harputlu Nusret Onattır. Çok temiz, namuslu, işgüzar, çalışkan, halkça sevilmiş muhiti kavramış ve tecrübeli olarak buldum. Bu arkadaşın halkevi raporunda açıkça izah edeceğim veçhile halkevi reisliğimizi de dört seneden beri hakkıyla ifa ettiğini de gördüm. Bu suretle ehil olduğunu anladığım bu arkadaşın 1927 senesinden 1936' ya kadar 20 lira maaşla çalıştığı, 1936 tarihinde vilayetin inhası ile vekaletçe 25 liraya terfi ettiği halde maliyece iki derece birden terfi edilemez ve dahiliye vekaletince de kadro yoktur, cevabıyla 1945 senesine kadar 22 lira, ondan sonra da 25 lira üzerinden maaş aldığı, halbuki barem kanununda üç sene 22 üzerinden maaş alanların 25 lira almış gibi adilce 30 liraya terfi edebilecekleri yazılı olduğu, kendisi 936 da 25 e terfi ve bu miktar hakkı müktesebi olup aradan da sekiz sene geçtiği, nahiye müdürleri kıdem tablosunda 1936 yılında terfi ve 158 sırada kayıtlı olmak üzere 25 liralık müdürler arasında da bulunduğu ve nahiye müdürleri arasında her cihetten az bulunur evsafı haiz olduğu halde istihkakı³⁸⁹ bulunan 30 liraya terfi ettirilmemesi büyük bir haksızlıktır. Partimizin yirmi yıllık emekli, beş çocuk babası ve halen Bitlis'in Çukur nahiyesine arzusuyla nakil edilen bu idarecinin hakkını aramasını çok yerinde bulurum.

Belediye reisi halktan, eski bir aile olarak Kahraman Beylerinden temiz, dürüst olarak tanınmış ve sevilmiş Bekir Yiğit'tir. İlkokul mezunudur. 35-36 yaşlarındadır. Su yolları, patika ve her mahallede helâ yaptırmıştır. Fakirlere çok yardımı oluyor. Belediye reisliğini de 30 lira maaşla ifa etmektedir. Mali vaziyeti müsait olduğu halde bu miktardaki maaş azdır.

3.5. Bitlis ve Çevresi Seçmeninin Seçilenlerden-Siyasetçilerden Talepleri

Bitlis ve çevresi seçmeninin seçilenlerden-siyasetçilerden talepleri aşağıda yer almaktadır.

³⁸⁹ BCA, 490, 01./627, 64, 1, s. 42.

3.5.1. Bitlis İline Ait İstekler

1. Yol yapılması
2. İçme ve arazi suyu temini
3. Köylere elektrik verilmesi
4. Cami yapılması ve kurulan derneklere yardım
5. İmam kadrosu verilmesi fahri çalışanların kadroya alınması
6. Afetlerde zarar görenlerin yardım yapılması alınması
7. Kanalizasyon yapılması
8. Tohumluk kredisi
9. Ziraat bankasına olan borçların ertelenmesi
10. İş istekleri
11. İşsizliği önleyecek fabrikalar kurulması
12. Asker ailelerine yardım mahalli imkânlarla karşılanamadığından ilgili bakanlıkça yardım yapılması
13. Ziraat bankasınca verilen kredilerin artırılması
14. Toprak isteği
15. Öğretmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması
16. Çeşitli bankalarının şubelerinin açılması
17. Mesken kredi istekleri
18. Belediyelere yardım³⁹⁰

3.5.1. Bitlis İline Ait İstekler (devam)

- 1- Bitlis'ten 8 imzalı dilekçede meydana gelen su baskın afetinden ve depreminden zarar gören ailelere bir an önce yardım yapılması istenmekte.
- 2- Bitlis Yumurtatepe Köyü muhtarı, köylerinde meydana gelen su baskın afetinden zarar gören ailelere yardım yapılmasını istemekte.
- 3- AP. Bitlis Genel Meclis üyesi İhsan Barut ve AP. Mutki ilçesi Genel Meclis üyesi Şerafettin Geylani, açık bulunan Bitlis YSE Müdürlüğüne bir Yük. Müh. tayin edilmesini istemekteler.
- 4- Bitlis'ten Cemal Soydan, Cemile Armut, Meliha Armut; karayolu hafriyatı sırasında yıkılan evler için Bayındırlık Bakanlığına yaptıkları müracaatlarının cevaplandırılmasına istemekteler.

³⁹⁰ BCA, 30, 1, 0, 0/120. 765. 2, s. 1.

- 5- Bitlis Valisi Celal Güvenç'in istekleri:
- a) Bitlis'te bir öğretmen okulu açılması.
 - b) Tatvan'da ortaokulun bulunduğu binada lise açılması
 - c) Hizan ilçesinde bir yatılı bölge okulunun gelecek yıllar içerisinde açılması.
 - d) Geçen yıl Bitlis merkezinde faaliyete geçen İmam Hatip Okulu için bina yaptırılması.
 - e) Bitlis kalesinin yer yer ve bilhassa kış aylarında tehlike arz eden kısımlarının restorasyonu
 - f) Tatvan kasabasından geçen kara yolunun asfaltlanması
 - g) Gerek yol bakımını gerekse uzun ve şiddetli geçen kış aylarında kar mücadelesini daha esaslı yapabilmek için Bitlis merkezinde bir karayolları şube şefliğinin kurulması.
 - h) Mutki ve Hizan Karayollarının kış bakıma programına alınması.³⁹¹
 - i) Bitlis şehrinin ihtiyacına karşılamayan içme suyu miktarını arttırılması hususunda gerekli çalışmalara başlanması.
 - j) Bitlisin Ankara ile telefon irtibatının süratli bir hale getirebilmesi için bir kanal tahsisi.

6- Bitlis'ten verilen bir mektupta: (isim yok)

- a) Tütün fabrikası teveli işinin ele alınması.
- b) Şehrin yolları ve geçit yolu inşaatı sebebiyle bütün köprüler hasara uğramış olup bu yolların Belediye imkânları ile yapılması mümkün olmadığından devletçe ele alınması.
- c) Şehrin su ve elektrik şebekeleri ihtiyacı karşılamaktan uzak bulunmaktadır. Ayrıca hidroelektrik santrali tribünü de arızalı bulunmaktadır. Yeni bir tribün yapılması.
- d) Şehrin kanalizasyon şebekesinin ele alınması.

³⁹¹ BCA, 30, 1, 0, 0/120. 765. 2, s. 2.

- e) İkinci 5 yıllık planda öngörülen deri sanayinin Bitlis'te kurulması.
- f) Bitlis'ten alınıp Van'a kurulan çimento fabrikasının kurulması.
- g) Tabii Afetlerden zarar görenlere acil yardım yapılması.
- h) Asker ailesi yardımı mahalli imkânlarla karşılamaya imkân olmadığından Bakanlıkça da yardımda bulunulamaz,

- i) Arıcılık enstitüsünün kuruluşunun hızlandırılması.
- j) İmam Hatip Okulu için ödenek verilmesi.
- k) Adilcevaz Arini de soda fabrikası kurulması.
- l) Spor sahası ve kapalı salon çalışmalarının neticelendirilmesi.

7- Bitlis İnönü Mahallesi muhtarı Salih Subaşının istekleri:

- a) Öğretmen okulu açılması
- b) Tütün fabrikasının genişletilmesi
- c) Ebe Okulu açılması.
- d) Bir askeri birliğin gönderilmesi
- e) Yapı Kredi Bankasının bir şubesinin açılması.
- f) 11.Bölgeye bağlı olan karayolunun biran evvel bitirilmesi.
- g) Maden işlerinin bir an önce tahakkuk edecek şekilde işletmeye açılması.

8- Bitlis Sarıkonak bucağına bağlı Konalga Suvi köyü muhtarı Sıddık Ağartmış ve üyelerin istekleri:

- a) İçme ve sulama suya temin edilmesi
- b) Okul ve cami yaptırılması
- c) Kadrolu imam tayini

9- Merkez ilçeye bağlı Yako köyünden Fazıl Çeken; köyü Bitlis deresindeki ana caddeye bağlayan yolun yapılmasını istemekte.

10- Bitlis-Çukur bucağına bağlı Çıtak köyü miktarı ve azalar köylerine su getirilmesini istiyorlar.

11- Çukur bucağı halkı adına Salih Subaş'ının istekleri:

- a) Çukur bucağında ortaokul açılması
- b) Çukur bucağı doğuşuna düşen Kontra deresine betonarme köprü yapılması
- c) Çukur bucağının elektrik işinin ele alınması.

12- Bitlis-Güroymak bucağı Günkırı köyü miktarı Mehmet Aydemir ve azaların istekleri:

- a) Köylerine içme ve kullanma suyu getirilmesi
- b) Köyden geçen dereler üzerine köprü yapılması. 13, Bitlis Savunma Sekreteri Hayrettin Güten, Ankara veya Ankara-ya komşu illere tayinini istemekte,

14- Bitlis-Çukur bucağına bağlı Değirmen köyü miktarının istekleri: köylerine su getirmesi ve yol yapılması.

15- Bitlis Çukur bucağı Günkırı köyünden Ali Sinacan, köy muhtarının cehaletinden ve haklarını koruyamamaktan şikâyet ediyor.

16- Bitlis-Çukur bucağına bağlı Çıtak köyü halkı adına Hacı Abdülkerim Kızılyaprak köylerine su getirilmesini istiyor.

17- Bitlis Ziraat odası Başkanı Abdulbari Özyurtlu'nun istekleri:

- a) Bir ziraat okulu açılması, okul açılıncaya kadar da köylerde kurslar açmak suretiyle çiftçilere fenni ziraatın,, suni gübrenin, tarım hastalıklarının ve ilaçlarının mahiyet ve faydalarının öğretilmesinin sağlanması
- b) Ziraat mücadele teşkilatının kurulması³⁹²
- c) Bitlis'te fıstık aşısına başlanılmıştır.
- d) Altıya elverişli ağaçların aşılabilmesi için yeteri kadar ödeneğin verilmesi ve avı ağaçların köylünün muhafazasının sağlanması.
- e) Bir tütün mütehasşısının fide ekiminden başlayarak hasat sonuna kadar ekicilerle beraber bulunması
- f) Sigara fabrikasının genişletilmesi

³⁹² BCA, 30, 1, 0, 0/120. 765. 2, s. 3.

- g) Hayvan cinslerinin ıslahı
- h) Zirai kredilerin yeteri kadar verilmesi.

18- Bitlis-Çukur bucağına bağı Yamaç köyü imam ve muhtarı, yarım kalan cami inşaatına yardım gönderilmesini istemekte. 19- Sarikonak bucağına bağı Karınca Kanaldere köyü muhtarı Süleyman Burgu ve azalar okul istemekteler. 20- Sarikonak bucağına bağı Direktaş köyü muhtarı Mustafa Kinaz ve üyelerin istekleri:

- a) Köylerine içme ve kullanma suyu getirilmesi
- b) Köy camiinin onarılması ve kadrolu bir köy imamın tayini
- c) Okul yapılması
- d) Köy yolunun yapılması
- e) Köy içinde ve dışında bulunan dereler üzerine köprüler yapılması

21- Savur'un Serenli köyünden 4 imzalı dilekçe ile mesken kredisi istenmekte.

22- Bitlis Hersan Mahallesi Hatuniye semti sakinlerinden Ekrem Okumuş, su baskını afetinden zarar gördüğünden bahisle Afetler fonundan kredi istemekte.

23- Bitlis Eski Ulu Hamam sahibi Süleyman Alpaydın, Karayollarınca istimlak edilen 9 binasına 35.000, lira kıymet biçildiğini belirterek bu bedele itiraz etmekte ve yükseltilmesini istemekte.

24- Bitlis-İnönü Mahallesi Cami bitişiğinde oturan Sait Ölek, karayolları inşaatı hafriyatı sırasında evinin hasara uğradığını, kendi imkânları ile yaptıramayacağını belirterek yardım istemekte.

25- Bitlis Frengi ve Lepra Savaş Sağlık memuru Burhan Karalı'nın istekleri;

a) Sağlık okullarının sağlık lisesi haline getirilerek lise muadili sayılması ve Eczacılık, Diş, Tıp fakültelerine tercihen kabul edilmeleri.

b) özel Okullarda tahsiline devam etmek isteyen sağlık memurlarının bekletilmeden bu okulların bulunduğu şehirlere tayin edilmeleri.

26- Bitlis Sağlık Müdürlüğünde. Odacı Şeref Üstün, 250 lira aylık aldığını belirterek zam istemekte.

27- Bitlis Zeydan Mahallesi Kale arkası No:1 de oturan Ali Kıyacak, depremden evinin hasar gördüğünü, hasar tespit raporlarına yanlılıkla yazıldığını belirterek bu konuda yaptığı müracaatına cevap verilmesini istemekte.³⁹³

28- Bitlis-Zaydan Mahallesi Kale arkası No: 1.de oturan Sait Kıyatçık perişan vaziyette olduğunu, tekele müracaat ettiğini ve hakaret; edildiğini belirterek iş istemekte.

29- Bitlis Hersan Mahallesi sakinleri tarafından verilen dilekçede, Karabulak semtinde açılan kuran kursunda fahri olarak çalışan hocanın kadroya geçirilmesi istenmekte. Bitlis-Çalıldüzü köyü muhtarı Ali Kalkan'ın istekleri:

a) Köylerine kullanma ve içme suyu getirilmesi

b) 8-10 kilometrelik köy yolunun yapılması

c) Okul yapılması

d) Camiin onarılması veya yeniden inşası

e) Tütünlere arız olan mavi kül° hastalığının önlenmesi. 31- Bitlis Adalet Partisi eski odacısı Bişar Özkök çalıştığı aylara ait alamadığı 1600 liranın verilmesi.

32- Bitlis'teki asker aileleri adına 21 imzalı dilekçede, 10 aydır maaş alamadıklarını ve perişan olduklarını belirterek Belediye muhasibi Fahri Eren'i şikâyet ediyorlar.

33- Bitlis Hersan, Mahallesinden Hasan Hasar, felaketzede olduklarını, ortalıkta süründüklerini belirterek perişan durumdan kurtarılmalarını istemekte.

34- Bitlis esnafından 12 imzalı mektupta, Bitlis içinden geçen devlet yolu için dükkânlarının istimlâk edildiğini belirterek kendilerine yer gösterileceği vaadinde bulunduğu halde bugüne kadar yer gösterilmediği ve mağduriyetlerinin önlenmesi istenmekte.

35- Bitlis-Kocabaş köyünde geçici olarak oturan Suphi Bağatur toprak verilerek iskânını istemekte.

36- Simek bucağına bağlı Silhan köyünden Taceddin Erdoğan köylerine su getirilmesini istemekte.

³⁹³ BCA, 30, 1, 0, 0, /120. 765. 2, s. 4.

37- Bitlis Meydan boğazı Aksaray kıraathanesinde Hasan Bozkurt iş istemekte,

38- Bitlis, Muştakbaba İlkokulu hademelerinden Akif Sop maaşının arttırılmasını istemekte.

39- Bitlis Bayındırlık Müdürlüğü Başkâtibi Celal Kayaoğlu, belediye ve özel idarelerde çalışan memurların 819 sayılı avans kanunundan faydalandırılmalarını istemekte.

40- Bitlis Hersan Mahallesi muhtarı Sıdık Sönmezşık, Bitlis'te çeşitli afetlerden zarar görenlere kısa zamanda yardım edilmesini istemekte.

41- Bitlis Tütün ve Sigara sanayi işçileri sendikası adına başkan Nazım Ersan tütün fabrikasındaki eksikliklerin giderilmesini istemekte. (İhtiyaçları liste halinde yazılmış)

42- Bitlis Zeydan Mahallesi Garipler Sokak No:16 da oturan Divan Yenisoy, kredi ile taksit istemekte.

43- Bitlis: Ağaçköprü, Ağaçdere, Unaldı, Orta kapı, Dışkaya, Sarıkonak, Diraktaşı, Karınca, Kayalıbağ köyleri muhtarları cami, yol, köprü, içme suyu istemekteler.³⁹⁴

44- Bitlis İline bağlı Çeltikli, Dikme, Yarum, Cevizdalı, Çobansuyu, Esenborun, KinaalıBaş, Kaynak, Uçankuş, Yukarı Yullak, Aşağı Yullak, Yeşilesirt, Kanalya, köyleri muhtarları cami, okul, yol, köprü, sağlık evi istemektedirler.

45- Bitlis-Bayıhan, Sarısalkım köyünden Nuri Yürek Batman petrol tesislerinde iş istemekte.

46- Bitlis'ten İskan Bağirsakçı kompresör ve buldozer istemekte.

47- Bitlis'ten Abdullah Ökmen YSE Müdürlüğüne yetkili bir şahsın tayinini istemekte.

48- Bitlis Yucabaş köyünden Mehmet Akalan ve Fetullah Gül, Cemal Şavlı adında köyden birisini şikâyet etmekte ve hazineye ait boş arazilerden istemekte.

3.5.2. Tatvan İlçesinin İstekleri

Tatvan ilçesi istekleri aşağıdaki gibidir.

³⁹⁴ BCA, 30, 1, 0, 0/120. 765. 2, s. 5.

1- Adabağ köyü muhtarı adına birinci üye Salih Demir, 1960 yılında toprak komisyonu arazilerini ölçtüğü halde halen tapularının verilmediğinden bahisle tapularını istemekte.

2- Eğritaş köyü muhtarı Ahmet Karabulut, bankaya borçlu olduğunu belirterek yardım istemekte.

3- Tatvan Tuğ mahallesinden Tahsin Gürbüzeral, 3 çocuğunun yatılı bölge okullarında okutulmasını istemekte.

4- Tatvan Cumhuriyet Caddesi No:110 da oturan Reşit Karababave Niyazi Erdoğan, doğuda koyunculukla uğraşanların sefil olduğunu ve milli gelirimizin yabancılara gittiğini belirterek koyun ihracatı mevzuunun ele alınmasını istemekte.

5- Pürüs (Koruklu) köyünden Sait Bilgin, 27.4.1968 günü yağın şiddetli yağmur sebebiyle mahsulünün zarar gördüğünden bahisle Kızılay veya ilgili yerlerden yardım istemekte.

6- Tatvan istasyon civarında No:18 de oturan Hanifi Oğuzhan asker ailelerine verilen maaşı belediyeden alamadıklarından şikâyetçi.

7- Tatvan, Çayırönü köyü camii fahri imam Nurettin Yıldırım kadroya geçirilmesini istemekte.

8- Tatvan sosyal mahalle sakinleri adına 3 imzalı mektupta, mahallelerine su ve elektrik getirilmesi istenmekte.

9- Tatvan Sarıdal köyü muhtarı ile Hacı Ayaz köyü muhtarı; 35 hane olan köylerinin çığ ve su baskını Afetine maruz olduğunu, ayrıca köyde ekime elverişli arazi bulunmaması sebebiyle geçim sıkıntısı çektiklerini belirterek başka bir yere iskânlarına istemekteler.

10- Tatvan inşaat Bölge Müdürlüğünde çalışan İlyas Yıldızhan, Amerika'da varisi bulunduğu 24 milyon dolarlık hisseyi imkânsızlık sebebiyle takip ederek alamadıklarını belirterek bu konuda Başbakanla görüşmek ister.

11- Tatvan Çağlayan Mahallesinde Abdülkerim Soranlı iş istemekte³⁹⁵

12- Tatvan Dört yol otelinde işçi Zeki Karahan, çocuk felcine yakalanan oğlunun tedavisini istemekte.

³⁹⁵ BCA, 30, 1, 0, 0/120. 765. 2, s. 6.

13- Tatvan Belediye Başkanı Kazım Oto'nun istekleri:

- a) Şehrin ana caddesinin asfaltlanması
- b) Dernek tarafından yaptırılan ortaokul binasının üst katında lise açılması,
- c) İhtiyaç sahibi asker ailelerine yapılan yardım belediyece karşılanamadığından iç işleri Bakanlığınca ödenek tahsis edilmesi
- d) Tatvan'da iş sahası açılabilmesi amacıyla bir fabrika özellikle mensucat fabrikası kurulması

14- Tatvan Tuğ ve Sahil mahalleleri muhtarları, lise açılmasını istemekteler.

15- Tatvan'dan 107 imzalı dilekçede, Gecekondu kanunu gereğince Belediye'ye devredilen arsaların bedeli mukabilindekileri ne tahsisi ve Bakanlıkça mesken kredisi verilmesi istenmekte

16- AP. İlçe Başkanı Ahmet Özgür'ün istekleri

- a) Lise açılması
- b) Şayak fabrikasının kurulması
- c) Kurulmayan çimento fabrikası yerine bir fabrika kurulması
- d) Şehrin anayolunun asfaltlanması
- e) Erkek talebe yurdunun açılması
- f) Stadyum yapılması
- g) İş Bankası şubesinin açılması
- h) Kış sporlarının gelişmesi için kayak ve malzeme verilmesi
- i) Emlak Kredi Bankası şubesi açılması
- j) Zirai ve Ticari plasmanın arttırılması

17- Tatvan Sarıkum Köyü'nden Mehmet Çevik sigorta hastanesinde veya diğer devlet müesseselerinde iş istemekte.

18- Tatvan Tuğ mahallesinde Belediye lojmanlarında oturan Mehmet Görçan, üç sene evvel gölün kabarması sonucu evinin yıkıldığından bahisle yardım istemekte

19- Tatvan Tuğ Mahallesinden Beyzede Ayhan, Van'ın Şıknas köyünde ebe olan kızının Tatvan veya Bitlis'e tayinini istemekte.

20- Sürmecek köyünden Hikmet Yılmaz ve Ahmet Ergün, Tatvan orman bölge Şefinin değiştirilmesini istemekte

21- Tatvan Levent Caddesi No:42 de oturan Kazım Yıldırım, Ahlat ilçesinde inşa ettirilecek olan Boğa ve Yem yulağı inşaatı müteahhidi olarak Halk Bankasına verdiği teminat mektubu pulsuz olduğu gerekçesi ile kabul edilmediği ve ihalesinin fesh edileceğini belirterek teminat mektubunun 1054 sayılı kanuna göre incelenmesini istemekte.

3.5.3.Mutki İlçesi'nin İstekleri

Mutki İlçesi istekleri aşağıdaki gibidir.

1- AP. il genel meclisi üyesi M. Şerif Geylani'nin istekleri³⁹⁶

a) Bitlis-Mutki yolunun ıslah ve kış aylarında açık tutulması, Bitlis-Mutki arasındaki harap bulunan cankurtaranın yaptırılması.

b) Mutki, Meydan, Geyikpınar bucak yollarının yapılması için tahsisat gönderilmesi. (1964 yılında başlayan bu yolun 6 km'si yapılmıştır. İki bucağa bağlı 45 köy tamamen yolsuz, susuz ve okulsuzdur.)

c) Yaya geçidi için Meydan bucağı ile Geyikpınar bucağı köylerinin kaza ile irtibatının sağlanması için birer adet tel halat köprü yaptırılması.

d) Meydan ve Geyikpınar bucağı sağlık evine doktor, sağlık memuru ve ebe tayin edilmesi.

2- Uzunyol (Irak) köyünde 28 felaketzede aile reisi adıma Bayram Yılmaz, binaları yer kaymasına maruz ailelerin başka yere iskanını istemekte.

3- Bağarası köyünden olup halen Bitlis İnönü Mahallesi Caferağa Sokak No:3 de oturan Gülican Uluç, köylerinde meydana gelen yer kayması sonucu evinin yıkıldığından bahisle yardım istemekte.

3.5.4. Ahlat İlçesi İstekleri

Ahlat ilçesi istekleri aşağıdaki gibidir.

³⁹⁶ BCA, 30, 1, 0, 0, /120. 765. 2, s. 7.

1- Yuvadami köyünden Hasan Gündüz, hayvanlarının çalındığını ilgili jandarma kumandanlığına bildirdiği halde gerekli ilginin gösterilmediğinden söz ederek durumun incelenmesini istemekte.

2- Hulik köyünden 10 imzalı dilekçede, 63 nolu toprak tevzi komisyonu şikâyet ediliyor.

3- Ovakışla bucağından Abdalbaki Öge, oğlunun işe alınmasını istemekte.

4- Ahlat A.P. ilçe başkanı ve 42 teşekkül temsilcileri ile Ahlat çiftçileri, ilçeye bağlı köylerde ekilmiş arazilerin yağmurlardan zarar gördüğünü belirterek banka ve Zirai Donatım kurumuna olan borçlarının ertelenmesi istenmekte.

5- Ahlât Harabeşehir Mahallesi muhtarı ve 13 aile reisi mahallelerinde meydana gelen yer kayması dolayısıyla ilgili Bakanlıkça yapılan inceleme sonucu 36 hanenin âfete maruz olduğunun tespit edildiği belirterek diğer ailelerinde bu arada kendilerinin de durumlarının incelenmesini istemekte.

6- Ahlât Kırklar Mahallesi bekçisi Kemal Sayın, Özel idareden maaş verilmesini istemekte.

7- Ahlât Erkizan Mahallesinden 15 imzalı dilekçede, karayolunun güney kısmında kalan 10.000 dönüme yakın arazinin yer kaymasına maruz olduğunun tespit edildiği halde bu yere mesken yapıldığı belirtilerek tekrar inceleme yapılması isteniyor.

8- Ahlât Gençlik Spor kulübü Başkanlığı spor malzemesi ve saha istiyor.³⁹⁷

9- Ahlât Cemalettin köyü halkını temsilen Mehmet Çepni, toprak tevzi komisyonunca tespit edilen hazine arazisinin dağıtılmasını istiyor.

10- Ahlât Kırklar mahallesinden Sırdık İlhan 1966 yılında meydana gelen depremden evinin hasara uğradığını belirterek yardım istiyor.

11- Ahlât'ta marangoz yüklenici Mehmet Özyurt, Deprem sonucu yıkılan evi yerine yaptığı evin 9.000 liraya mal olduğunu ancak Bakanlık 7.500 verdiğini belirterek yardımın arttırılması istenmekte.

12- Ahlât Sıtma Eradikasyonu sağlık sürveyanı memuru Kemal Sarıca, Isparta'ya tayinini istemekte.

³⁹⁷ BCA, 30, 1, 0, 0, 120. 765. 2, s. 8.

13- Ahlât Tunus Mahallesi muhtarı Yusuf Subaşı: Mahallelerine elektrik istiyor.(Müracaatları üzerine tahsisat gönderilmiş. Fakat belediye halen inşaata başlamamış.)

14- Ahlât Çatayağza köyü imam Muhammet Bilen: Kadro verilmesini veya bir yerde imamlığa tayinini istemekte.

15- Ahlât-Çukurtarla köyü muhtarı Mehmet Aydoğdu: Ahlât-Malazgirt yolunun onarılmasını istiyor.

16- Ahlât ilçesi Belediye Başkanı Sıtkı Sayın:

- a) İller Bankasına olan borçlarının 5 yıl ertelenmesi
- b) Su ve elektrik şebekesinin ıslah ve tevsi.
- c) Mezbaha ve hal binası yaptırılması.
- d) Çarşı içinden geçen 2 ana caddenin asfaltlanması
- e) Kanalizasyonun bir an önce yaptırılması
- f) Cadde açmak üzere yapılacak kamulaştırılmaması karşılamak üzere 300.000 lira tahsisi
- g) Kız ilk öğretmen okulu açılması
- h) Dokuma el tezgâhları verilmesi
- i) Ahlât, Malazgirt ve Ahlât, Bulanık yollarının devamlı olarak trafiğe açık tutulmasının sağlanması.
- j) Turistik tesisler yapımı için tahsisat verilmesi.
- k) Sulama suyu temini için artezyen araştırmaları yapılması
- l) Van Gölünde modern ve süratli motorların sefere konması
- m) T.C. Ziraat Bankasına olan çiftçi borçlarının tecili
- n) Bu sene kalitesi düşük olan buğdayların T.M. Ofisince satın alınması ve tohumluk buğday verilmesi.

3.5.5.Adilcevaz İlçesi İstekleri

Adilcevaz İlçesi istekleri aşağıdaki gibidir.

1- İlçe öğretmenlerinin istekleri

- a) Doğu Anadolu için öğretim ve özel eğitim plân ve programları hazırlanması
- b) Doğu ve Güneydoğudaki yoksul öğrencilere parasız ortaöğretim yaptırılması.
- c) İlkokul öğrencilerinin (özellikle yoksulların) ders araç ve gereçlerinin devletçe sağlanması.
- d) Doğu bölgelerindeki öğretmen çocuklarının yatılı okullara³⁹⁸
- e) Sağlık probleminde olduğu gibi, doğuda pilot bölge tesis edilerek o bölgelerde görevli öğretmenlere bazı imkânlar sağlanması
- f) İlkokul öğretmenlerine haftada 18 ders saati dışındaki dersler için orta öğretimde olduğu gibi ek ders ücreti verilmesi.
- g) Öğretmenlerin görgü ve bilgilerini arttırmak maksadı ile tatillerde gezi ve seminerler düzenlenmesi.
- h) Mahrumiyet bölgelerinde konutlar yaptırılması.
- i) Yakacak bedeli olarak verilen 90 liranın arttırılması
- j) İlkokul öğretmenleri sağlık ve sosyal yardım sandığının Ordu Yardımlaşma Kurumuna benzer bir hale getirilmesi.

2- Hasan Aydın ve 2 aza, Hayberli Köyü muhtarı, köydeki hazineye ait 2800 dönüm arazinin, arazisi bulunmayan ve başka köylere giden 52 aileye dağıtılması.

3- Mustafa Aydın, Heybeli Köyü köydeki hazine arazisinden verilmesi

4- Haydar Aydın, Heybeli Köyü ihtiyar ve sakat olduğundan çalışmamakta olup yardım istiyor.

5- 19 imzalı dilekçe:

- a) Ziraat Bankasına olan borçlarının ertelenmesi
- b) Güneyden gelen göçebelerin, köy otlığına verdikleri zarara engel olunması için içişleri Bakanlığına yaptıkları müracaata cevap verilmesi
- c) Adilcevaz-Erciş telefon hattının yaptırılması.

³⁹⁸ BCA, 30, 1, 0, 0, /120. 765. 2, s. 9.

- 6- Tefvik Gültek, Kömürlü Köyü 4 km'lik su kanalının DSİ'ce betonlanması
- 7- Cemal ve Sait Yetkin, Kömürlü Köyü Zirai kredilerin arttırılması
- 8- Naci Kiraz ve 9 arkadaşı-Orta Mahalle Muhtarı İsmail Efendi camiine imam hatip veya müezzin kadrosu verilmesi
- 9- Rıfat Göl 10 aydır verilmeyen asker ailelerine yardım parasının verilmesi.
- 10-Ahmet Akkuş, Çanakyayla Köyü miktarı İhsan Yıldızcan, Dizdar Köyü Muhtarı köylerinin ihtiyacı olan sulama suyu için sondaj yaptırılması.
- 11- Ahmet Akkuş- Çanakyayla köyü muhtarı ve 4 köy muhtarı Adilcevaz-Malazgirt yolunun kış aylarında da trafiğe açık tutulması.
- 12- Sabri Karaaslan Kömürlü köyü muhtarı İlçe hudutları içindeki Erciş yol ayırımındaki bakımevinin yerinde kalmasını istiyor. Su ihtiyacı için köylerindeki suyun yarısına kadar verebileceklerini belirtiyor.
- 13-Ahmet Keskin, Mehmet Erek, Aydınlar köyü Gültepe Mezrası, su getirilmesi.³⁹⁹
- 14- Ahmet Çavuşoğlu il genel meclis üyesi ve 4 arkadaşı Kaleboyu Mahallesindeki Hacı Temur camiine imam kadrosu verilmesi
- 15- AP.-CHP-YTP ilçe başkanları, Belediye başkanı ve il daimi encümeni azası
 - a. Ek içme suyunun bu yıl programına alınıp yapılması
 - b. İlçenin kalkınmasına etkili olması için bir askeri birliğin verilmesi
 - c. Konutları orta hasarlı olan 274 aileye 3 er bin lira onarım yardımının verilmesi.
 - d. Belediye binasında, bu ders yılında akşam kız sanat okulu açılması
 - e. İlçe hükümet konağı inşaatına bir an önce başlatılması.
 - f. Harmantepe, Çanakyayla, Karakol köyleri ile göçebelerin gelecek yıllarda Süphan dağına gelmelerine izin verilmemesi

³⁹⁹ BCA, 30, 1, 0, 0/120. 765. 2, s. 10.

g. İlçenin güneyinde bulunan bataklığın kurutulması işinin hızlandırılması

h. Kıtlık sebebiyle meydana gelen buğday sıkıntısını karşılamak amacıyla buğday stok edilmesi

i. Zirai kredilerin arttırılması

16- Ali ihsan Çanakyayla köyü Yıldız Can-Dizdar köyü Su ihtiyacının temin için sondaj yapılması.

17- Fuat Bayrakçı Ziraat Odası Başkanı

a) Çok acele 700 ton tohumluk buğday gönderilmesi

b) Zirai borçların ertelenmesi

c) Kredi miktarının arttırılması

d) Ziraat aletleri borçlarının faizsiz olarak 1 yıl ertelenmesi.

18- Abdi Keser, Kavuştuk köyü muhtarı

a) Acele tohumluk buğday tahsisi

b) Sulama suyu sağlanması

c) Banka ve zirai alet borçlarının ertelenmesi.⁴⁰⁰

3.6. Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in Seçim Bölgesi İle İlgili Soru Önergesi

Bitlis milletvekili Arif Özdemir'in seçim bölgesi ile ilgili soru önergesi aşağıda verilmiştir.

Başbakanlık Yüksek Katına

27.5.1947 tarihli parti grubu toplantısında Başbakanlık tarafından vuku bulan tebliğe uyarak partili arkadaşlarımızdan Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in seçim bölgesini ilgilendiren soru önergesi ilişikte sunulmuştur.

Birer örneği Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım, Bayındırlık, Milli Eğitim, Adalet, Gümrük ve Tekel, İçişleri ve Maliye Bakanlıklarına gönderildiğini saygılarımla arz ederim.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ BCA, 30, 1, 0, 0/120. 765. 2, s. 11.

- Bitlis Milletvekili Arif Özdemir'in dilekçesi aşağıda sunulmuştur.

Parti Grubu Genel Başkanlığı Yüksek Kalıtına

Seçim dairemize ait işler ve teşebbüsler

1- Bitlis memleket hastanesi şimdiye kadar özel idareye bağlıdır. Bu şifahane halkın sağlık durumunu karşılayamadığından bazı mühim hastaların Diyarbakır'a, Ankara'ya kadar sevklerinden doğan, felaketlerin, müşküllerin, kaldırılması için, Sağlık Bakanlığı'na vaki müracaatımız nazara alınarak, kadrosuna birde dahili mütehasıs tasvip olunmuş ve hazirandan itibaren ol veçhile umumu muvazeneve devri tekerrürü etmiş olduğu seçim dairemiz halkına müjdelemiş, halkımız da Cumhuriyet Hükümetimizin bu lütuflarına karşı minnet ve şükranlarını bildirmiştir.

2- İlimize bağlı Mutki kazasında üç seneden beri ne doktor ne de sağlık memuru yoktur. Kazanın umumi ve adli hadiseleri çok endişelidir. Hatta yirmi beş sene devlete hizmet eden doktordan ve tedaviden mahrum bu muhitte bir nüfus memurunun gözlerini hayata kapamasına esefle şahit olanlardanım.

Hizan ilçesi de böyle bir seneden beri doktorsuzdur. Halkın sıhhatine, tedavisine kavuşmak için bu iki ilçeye de aylardan beri bir doktor tayin ve izamı Sağlık Bakanlığı'nın esbabı mücabeşiyle, rica edilmişti. Şimdiye kadar bu hayati dileğimiz de yerine getirilip getirilmediğini kati suretle bildirilmesini.⁴⁰²

3- İlimize bağlı tarihi bilhassa zirai ehemmiyeti izahtan müstağni Ahlât ilçesinde bir ziraat memurunun tayin edileceği, Tarım Bakanlığı'nın 8.IV.1947 gün ve 721 sayılı yazısından anlaşılmalıdır. Henüz tayin edilmediği için ziraat sahiplerinin derin teessür ve müşkülat hissetmektedirler. Acaba ne vakit tayin edilecektir?⁴⁰³ Çünkü Bitlis'in kışı pek sürekli ve şiddetlidir. Senen altı ayında dört-beş metre kar yığınları ve fırtınalar içerisinde azap çeken halka acımak tabidir. Gerek Ahlât'a ziraat memurunun tayin edilmesi, gerek fidanlıklara müdahale edilmesi hakkında kati olarak şimdiye kadar alakadarlarca ne düşünüldüğünün tevzii.

⁴⁰¹ BCA, 30-1-0-0/53-315-3, s. 1.

⁴⁰² BCA, 30-1-0-0/53-315-3, s. 2.

⁴⁰³ BCA, 30-1-0-0/53-315-3, s. 3.

4- Vaki teşebbüsler üzerine Bayındırlık Bakanlığı ilimizin elektrik tesisatına bir yardım olmak üzere Sayın Bakanımız bir mektupla yüz bin lira Belediyeler Bankasınca ödenmesine müsaade ettiler. Para alınarak tesisata başlanmıştır. Halka zulmetten nura çıkaran bu hizmet vücuhla kayda değer.

Yirmi beş bin lira il bahçe ve suyollarına diğer yirmi beş bin lira da ilimize bağlı Ahlât ilçesini su işlerine, elli bin lira da Bitlis-Tatvan yolarının yapılmasına tahsis edilmesi halkımızı Cumhuriyet Hükümetimize karşı candan hürmete, sevince gark etmiştir. Dolayısıyla Bakan Cevdet Kerim'e minnet ve şükran duygu ve saygılarının da yazılmasına saik olmuştur.

5- Hivil-Dustuni yolu iki seneden beri devam etmektedir. Hale ikmal edilmesi. Her cepheden ehemmiyeti meydanda olan bu yol vaziyeti, Bitlis-Van-Muş-Hakkâri illerinin iktisadi durumlarını kökünden bozmaktadır. Bu sene ikmal edililmeyeceğinin, bu meyanda Dustuni'den itibaren Duhan ile Bitlis arasının ne vakit ele alınabileceğinin açıklanmasıyla bir an evvel bitirilmesine himmet buyrulması.

6- İl ve ilçelerindeki Adalet dairelerinin teessür verecek derecede mobilya ve döşeme vaziyeti perişandır. Evvela Adalet Bakanı ile temasa geçtim. Sayın Bakan'ın teklifimi yerinde buldular. İl ve ilçe Adalet dairelerine 5000 lira döşeme havale verilmesini emir buyurdular. Tahsisatı da gönderdiler. Bu noktadan Adalet şebekesi namına kendilerine teşekkürde bulundum. Yalnız memleket ortasında kale burcundaki ceza evi son derece elim bir durumdadır.⁴⁰⁴ Hatta cezalıların vakit vakit hava alabilmeleri için çıkarılacak yerleri olmadığı ve 24 saatte bir cezaevinin bacasını jandarmaların muhafazasında çıkarılıp teneffüsleri mahsurlu görülmüştür.⁴⁰⁵ Malumdur ki hangi bir suçlu ve mahkûm bile sehpaye götürülünceye kadar medeni hayata layık görülmelidir. Yirminci asırda yüce Türk medeniyetine yakışmayan bu cezaevi hakkında ne düşünüldüğünün ve ehemmiyetle üzerinde durulması lazım gelen bir cezaevinin yapılmasına acele imkân verilmesinin acil imkan olmadığı takdirde şimdilik bugünkü cezaevine teneffüse bir hava bir derece kadar olabilecek bir su getirilmek üzere bir liralık cüzi bir tahsisata ihtiyaç vardır. Bunun olsun verilip verilmeyeceğinin açıklanması.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ BCA, 30-1-0-0/53-315-3, s. 3.

⁴⁰⁵ BCA, 30-1-0-0/53-315-3, s. 4.

⁴⁰⁶ BCA, 30-1-0-0/53-315-3, s. 5.

7- Liseden mahrum ilimizin merkezindeki ortaokulun sekiz kadrolu öğretmeninden yalnız ikisinin mevcut olduğu için kadrosunun doldurulması lazımdır. Çünkü geçen birinci umumi harp ve istila dolayısıyla harap olan, bütün halkı fakir düşen ilimizin ortaokuldan çıkacak çocukların, mali vaziyetlerinin yetersizliğinden diğer mahallere gidemiyorlar. Bu sebeple basit bir Sanat Okulu açılması, Eğitim Bakanlığından çok evvel rica edildi. Bir müddet bekledim cevap vermediler. 2.III.1947 tarihli yazı ile ricamı tekrar ettim. Tatmin edici Sanat Okulunun açılması, havadisinin verilmesi icap ederken tevakkufa bırakılması, Anayasa hükümlerine göre Sayın Bakanın bir cevabı bile vermemesi ilmi irfan ile de kabili telif değildir. Çünkü bu gibi ciddi haklardan en ziyade Bitlis gibi uzak muhit halkının faydalanması icap eder. Aradan uzun zaman geçtiği halde altı açık öğretmen hesabına, yalnız bir coğrafya öğretmeni tayin edilmesi ve hala beş öğretmenin noksan ve açık kalması çok hayrete, şayanı memnuniyettir ki bazı istisna gören himayeli illerde vatandaşlar sabah, akşam, gece, gündüz ders gören liselerden, enstitülerden bile feyiz alıyor. Bedbaht ve verimli ilimiz basit bir ortaokulda beş öğretmenden mahrum yaşıyor. Bir Sanat Okuluna da layık görülüyor. Şifahen ve yazı ile de rica edildiği halde Sayın Eğitim Bakanı'nın bu gibi vicdan tekliflere ehemmiyet vermemesi göz önüne getirilecek olursa memleketimizde adeta bir ikilik öz, üvey evlat rolünün perde arkasından döndüğüne inanmak hatıra geliyor. Ve bu gibi hareketin esefle karşılanması icap ediyor. Acaba birçok illerin açıklarına öğretmen gönderildiği halde ilimiz ortaokul kadrosunun ikmal edilmemesi neden ileri geliyor? Altı ay evvel açığımızın kapanmasına ve Sanat Okulunun da açılmasına söz veren Sayın Eğitim Bakanı'nın bilahare rücu etmesi doğru değildir. Biz vaktiyle halka müjdeledik. Yarın intibah dairenizde gidince hararetle bekleyen halka cevap vermek mecburiyetindeyiz. Bu cihetleri ne surette açıklamak lazım geldiğinin bildirilmesi ve yeniden yapılmakta olan köy okullarına yardım sırasında ilimiz içinde bu yıl ne miktarda yardım yapıldığının gösterilmesi.

8- Bugün Hükümet konağı ittihaz edilmiş olan eski bir mektep binasına doksan bin liralık tamirat yapılmıştır. Her sene içinde on bin- on iki bin lira sarf edilmektedir. Böyle iken sevairin çoğu dışarıda hususi evlerde vazife yapıyorlar. Halk iş takibi için daireleri aramaktadır. Hâlbuki bu doksan bin lira ile muntazam bir hükümet konağı yapılmış olurdu. Her nasılsa ne valilerimiz ne de Maliye Bakanı bunu nazara almamışlardır. Kazalarımızda muntazam birer hükümet konağı

yapılmıştır. Geçit merkezi olan Bitlis ilimizde de bir Hükümet konağı yaptırılması Cumhuriyetimizin feyiz eserlerin memleket halkı tarafından görülme istenmektedir. Vilayetlere yazı ile bu işi bildirmiştir. Ümit varız ki 1948 yılı içinde bir hükümet konağı yapılacağı mutasavver olduğuna göre bununda sıhhatinin açıklanması.⁴⁰⁷

9- Tekel Bakanı Sayın Çoşkan'ın doğu gezisinde Müdüriyet binası inşasını, atölye civarında memur evleri ve atölyenin motor vesaire kısımlarının yenilenmesi vaadi buyurduklarını okuduk. Bu sene bunların yapılıp yapılmayacağının açıklanması.

Bitlis-Malatya da çıkarılan sigaralar doğu namına taşınmaktadır. Hâlbuki Bitlis tütünleri haddinden fazla enfes olduğuna göre atölye Müdüriyetince mahalli ihtiyaçlar dikkate alınmak verilmektedir. Bu atölyenin bugünkü vaziyete erişmesi tütün ekiminin yüzde yetmiş artması ve tütünlerin iyi çıkarılması atölye Müdürü Suphi Uluer'in gösterdiği mevcudiyete bağlıdır. Hususla Bitlis'te çıkarılacak sigaranın Bitlis namına bihakkın taşınmasının temini ve civar mahallere ihraç edilmesine müsaade buyrulması da yerinde bir iş olur kanaatindeyiz. Halkın bu dileğinin de yerine getirilmesini rica ederiz. Bu cihetlerin aydınlatılması gibi işler ve teşebbüslerle alakalandığımızı hürmetlerimle arz ederim.⁴⁰⁸ (Bitlis Milletvekili Arif ÖZDEMİR)

⁴⁰⁷ BCA, 30-1-0-0/53-315-3, s. 5.

⁴⁰⁸ BCA, 30-1-0-0/53-315-3, s. 6.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar vilayet merkezi durumunda olan Bitlis şehri, 1929 yılında kaza merkezi haline getirilmiş ve Muş Sancak'ına bağlanmış, 4 Ocak 1936 tarihinde ve 2885 sayılı kanunla yeniden vilayet merkezi haline getirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadar vilayet merkezi olan Bitlis'in, 1929 yılında kaza haline gelmesi ve 4 Ocak 1936 tarihinde yeniden vilayet merkezi olması da Bitlis'in siyasi hayatında etkili bir rol oynamıştır. 1923'ten sonra Türk toplumunun yaşamında gerçekleşen değişimler siyasi hayatta da etkisini göstermiştir. 1946 yılında çok partili hayata geçişin ilk adımı olan Demokrat Parti kurulmuş, siyasi muhalefet olgusu ortaya çıkmıştır. Demokrat Parti'nin, Bitlis'teki teşkilatlanmasıyla beraber, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu teşkilatlanmaya karşı faaliyetleri incelenmiştir. 1944 yılına kadar sadece Bitlis merkezde parti teşkilatı kuran Cumhuriyet Halk Partisi, 1945'ten sonra Bitlis'e bağlı ilçe ve bucaklarda da teşkilat kurmuştur. 1951 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin hâkim olduğu Bitlis'te Demokrat Parti ilk defa 1951 yılında milletvekili çıkarmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, ulus devlet olarak tarih sahnesine çıktığı 1923'ten itibaren Türk toplumunun yaşam biçiminde değişiklikler olmuştur. Türkiye'nin çok partili hayata geçiş tarihi olan 1946 yılı ile 1950 yılları arasındaki süreç, Türk siyasal tarihinde önemli bir yere sahiptir. 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulması ve ardından ülkeyi uzun bir süre tek başına yöneten Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına son vermesi Türkiye demokrasisinin ve özellikle de siyasi muhalefet olgusunun yerleşme sürecini başlatmıştır.

Çok partili hayata geçiş döneminde ülkenin her yanında olduğu gibi Bitlis'te de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak burada Cumhuriyet Halk Partisi'nin, 1951 yılına kadar mutlak hâkimiyeti söz konusudur. Zira 1946 seçimlerinde Demokrat Partinin aday göstermediği 16 il arasında Bitlis'te yer almaktadır. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den aday çıkarılmışsa da yine de Demokrat Parti'den milletvekili seçilememiştir. Demokrat Parti ilk defa 1951 yılında Bitlis'te yapılan ara seçimlerde buradan milletvekili çıkarmayı başarmıştır.

1923'ten sonra Türk toplumunda çağdaşlaşmayı sağlamak yönünde önemli adımlar atılmıştır. Şüphesiz bu inkılâpların başlatılması ve toplum hayatında yer

edinmesi Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde gerçekleşmiş olan ve toplumun bütün kesimine hitap edip toplum yaşantısında büyük reformlara neden olan faktörlerdir.

Siyasi tarihimizde Türkiye'nin her tarafında olduğu gibi Bitlis'te de siyasi hareketlilik şehir hayatına bir nevi renk getirmiştir. Tek partili dönemden Çok Partili Dönem'e geçişte adeta bir siyasi yarış ve arayışın bulunduğu bir devreye Bitlis'te görmekteyiz. Bu dönemin başlamasının en önemli sonuçlardan birisi de halkın artık siyasi partilerden talepleri olarak görmekteyiz. Bulduğu yörenin kalkınmasını ve gelişmesini istemek en önemli bir unsur haline gelmiştir. Dolayısıyla siyasi hayat, ülkenin her tarafında olduğu gibi Bitlis'te de yeni bir umut ve yeni bir başlangıç olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

a-Resmi Yayınlar

1- Başkanlık Osmanlı Arşivi

DH. ŞFR. 431-63; 433-81; 435-17

DH. İ. UM. EK. 114-13; 116-31;116-45

2- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA. 490.01/243.966.3-16; BCA, 490, 01,/ 627, 64.

BCA. 30.10.0.77.511.2.4; 30-11-1-0/103-12-9.

BCA. 30-18-1-2/62-19-1; 490, 01,/292, 1177.

BCA. 30.11.184.22.12., 4.; 490-1-0-0/405-1713.

BCA. 490.1.405.1719.1. 3; 30, 1, 0, 0,/120. 765. 2.

BCA. 490.1.363.1524.1; 30, 1, 0, 0,/120. 53-315-3.

BCA. 490.1.363.1525, 490-1-0-0 / 627.

BCA. 490-1-0-0 / 238 - 945 – 2; 30-10-0-0/76-500.

BCA. 490-1-0-0 / 292 – 1177.

BCA. 490-1-0-0 / 405 – 1713.

BCA. 490, 01,/292, 1177.

BCA. 490, 01/ 292, 1177.

- Düstur

- Resmi Gazete

- TBMM Zabıt Ceridesi

- Türk Parlamento Tarihi

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Milletvekili Genel Seçimleri İstatistikleri (1923-2007.

- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Türkiye 81 İl Sanayi Durum Raporu, Ankara, 2014.

- Bitlis Salnameleri Devlet - Vilayet – Maarif, Haz. Eralp Yaşar Azap, BETAV Yayını, İstanbul, 2017.

Kitap, Dergi. Ve Makaleler

Akın Rıdvan TBMM Devleti (1920-1923), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Arınç, K. (1995). "Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek "Bitlis". *Doğu Coğrafya Dergisi*.

(2006). Altun, A. Türkiye’de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenmesi, (Yüksek Lisans Tezi).

Aydın, H. (2019). Cumhuriyet Döneminde Bitlis’in İdari Yapısı ve Nüfusu (1923-1970), Ankara, 2019.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922) Devlet Arşivleri Genel Müd. Yayınları, Ankara, 2009.

Belen, F. (1923). *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem*. Ankara: TBMM Basımevi.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2014). *Türkiye 81 İl Sanayi Durum Raporu*. Ankara: 93.

Binark, İ. (2004). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM - VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)*. Ankara: TBMM Yayınları.

Bulut, E. Ç. (2015). "Devletin Taşradaki Eli." *Umumi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11/21.

Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeler, YKY Yayınları, İstanbul, 2004

CHP Teşkilâtı Kurulmamış Vilâyetlerdeki Halkevleri ve Odaları Teftiş Talimatnamesi (1940).

Çoker, F. *Türk Parlamento Tarihi TMM. IV. Dönem, (1931 -1935)*. Ankara: TBMM, (1996).

DEMİRTAŞ Mehmet, SUBAŞI Oktay, Osmanlıdan Cumhuriyete Van Gölü Denizcilik Tarihi, , Mega Basım Yayın San. Ve Tic. Aş., İstanbul 2015.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1993, III-IV.

Eralp Yaşar AZAP (Yay. Haz.), Bitlis Salnameleri Devlet - Vilayet – Maarif, İstanbul,

Ezherli, İ. (1992). *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920 - 1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877 - 1920)*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları.

Genç Ömür, Bitlis Uygun Yatırım Araştırmaları, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları, Ankara, 2002.

Goloğlu, M. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gündoğdu Şükran, Bitlis Ve Bitlis Halkevi (1943-1951), (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans tezi,) Van, 2011.

Gök, S. (2000). *Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları [1923-1950]*, (Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gündoğdu, Ş. (2013). *Bitlis ve Bitlis Halkevi (1943-1951)*, (Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, İ. (2003). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM- V. Dönem (1935-1939)*. Ankara: TBMM Yayınları.

Işık Sedat. Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bitlis Millet Vekilleri (Biyografileri Ve Faaliyetleri), Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Ens. ; Erzurum 2011, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

Kuş, A. (2019). "H.F.B. Lynch'te 19. Yüzyılın Sonunda Bitlis." *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38/66.

Kutay Cemal, Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, XIX, İstanbul.

Kodak Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti'nin Nüfus Özellikleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi, XIX, S. 1.

Miftakhov, S. (2018). "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Parlamento'da Temsili: " 1946-1960 “. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6/2.

Mutlu, S. (2013). "Tek Parti Döneminde Parti-Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek: “Dilek Sistemi”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29/86.

Olgun, K. (2011). "Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27/79.

Polat, E. (2006). *H.1316.1317.1318 (M.1898.1899.1900) Tarihli Bitlis Vilâyet Salnâmelerinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turan Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, , Ankara 1988.

Şengün, M. (1993). "Bitlis Masifinin Metamorfizması ve Örtü Çekirdek İlişkisi." *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 1/115.

Tunaya Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasal Partiler I Cilt İkinci Meşrutiyet Dönemi, İletişim Yayınları İstanbul.

Tunç Bilal, 27 Mayıs Askeri Darbesinin Vilayetlerdeki Yansımaları: Bitlis Örneği, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 5, Nisan 2019.

Toparlak, B. (2016). "Türkiye Cumhuriyeti’nde Dördüncü Umumi Müfettişliğin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faaliyetleri." *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 53.

Özsoy Osman, Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı 11918-1919, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

Özkaya Yücel v.d., Milli Mücadele Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2005.

Yaşa, R. (1992). *Bitlis’te Türk İskânı (XII_XIII. Yüzyıl)*. Ankara: Ahlât Vakfı Kültür Yayınları.

Yalçın Durmuş, v.d. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

Yozgat, F., & Zebun, S. (2009). Seçim Sistemleri ve Uygulamaları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10/2.

Zillioğlu, M. (1993). *Evilya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat,

c- Gazeteler

Halkın Sesi Gazetesi. (1935, 9 Şubat Cumartesi). *Beşinci Sene*. No:2332

Ulus Gazetesi. (1939, 1 Pazar). Son Kanun. No: 103011

Tan Gazetesi. (1939, 14 Mart Salı). Dördüncü Yıl. No: 1298

Vakit Gazetesi. (1939, 1 Pazar). İlk Kanun. No: 7535

Yenisabah Gazetesi. (1939, 1 Pazar). Kanunusani. No. 23

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad Soyad: Halil AKHAN

Uyruğu: T.C

Doğum Yeri ve Yılı: Tatvan / 1978

E-posta: villagersa@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Kurum / Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Bitlis Eren Üniversitesi	2020
Lisans	Dumlupınar Üniversitesi	2000
Lise	Tatvan Atatürk Lisesi	1995
Meslek Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
Milli Eğitim Bakanlığı	Tatvan İlçe Milli Eğitim M.	Şube Müdürü

Yabancı Dili

İngilizce